

TC.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

147115

ORHAN FATİH KUŞDEMİR

TÜRK DÜNYASI HALK İNANÇLARINDA
KARŞILAŞTIRMALI DOĞUM MOTİFİ VE DR. YAŞAR
KALAFAT'IN HALK BİLİMİ ÇALIŞMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
YARD. DOÇ. DR. BİLGEHAN A. GÖKDAĞ

KIRIKKALE-2004

KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA

“Türk Dünyası Halk İnançlarında Karşılaştırmalı Doğum Motifi ve Dr. Yaşar Kalafat’ın Halk Bilimi Çalışmaları” adlı Yüksek Lisans Tezi’ni hazırlarken Bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, kullanmış olduğum kaynakların ismini bilimsel kurallar çerçevesinde verdiğimi, yapmış olduğum atıflarda kaynakları belirtmiş olduğumu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

20.01.2004

Orhan Fatih KUŞDEMİR

ÖZET

“Türk Dünyası Halk İnançlarında Karşılaştırmalı Doğum Motifi” ve “Dr. Yaşar Kalafat’ın Halk Bilimi Çalışmaları” adlı iki ana bölümden meydana gelen tezimizin ilk bölümünde; geçiş dönemleri arasında yer alan ve Türk halk inançlarında büyük bir öneme sahip olan doğum motifi; doğum öncesi, doğum esnası ve doğum sonrasına ait halk inançları şeklinde incelenmiştir.

Bu bölümde, Eski Türk inançlarının; (Türk halklarının büyük bir coğrafyaya dağılmış olmasına rağmen) şekil değiştirerek de olsa hemen bütün Türk halklarında yaşamakta olduğu örnekleriyle gösterilmiştir. Tespit ettiğimiz doğumla ilgili halk inanışları, konunun bütün bölümlerinde, Türk halkları arasında karşılaştırma yapılacak şekilde örneklendirilmiştir. Mesela, Türkiye Türklerinde var olan “Ad verme” ile ilgili bir inanca verilen örnek; Bulgaristan, Balkan, Kazak, Özbek, Kırgız Türkleri ve diğer Türk halklarından verilen örneklerle zenginleştirilmiş ve bu sayede karşılaştırma yapma imkanı sağlanmıştır. Çalışmamızın bu kısmında; Türk dünyasında doğumla ilgili inançların, bölgelere göre isimleri değişmiş olsa bile, ortak özelliklere ve ortak Türk kültürüne ait değerler olduğu örnekleriyle ortaya koyulmuştur.

Tezimizin ikinci bölümü; Türkiye’de ve Türk dünyasında halk inançları üzerine önemli araştırmalar yapmış, Dr. Yaşar Kalafat’ın Halkbilimi çalışmaları üzerinedir. Bu bölümde Türkiye’deki Halkbilimi çalışmalarının tarihi ile Yaşar Kalafat’ın hayatı, kitapları, makale ve bildirileri hakkında bilgiler verilmiştir.

ABSTRACT

In the first part of this study, which consists of two main parts, namely, "A Comparison of Birth Motif in the Popular Beliefs of the Turkic World" and "The Folklore Studies of Dr. Yaşar Kalafat," we analyzed the birth motif which is an important part of transition period of the life cycle such as birth, marriage, and death. The birth motif which has a great importance in the popular beliefs of the Turks was elaborated in terms of three stages: before birth, at birth, and after the birth. We tried to show that although Turkish people live today in a wide and different geographical places, old popular Turkish beliefs still exist in all parts of Turkic people under different forms and names. We exemplified popular beliefs regarding birth motif in such a way that it makes possible to make a comparison among the Turkic people. For example, we enriched the example of "name giving" of Kirghız Turks with the beliefs of the Turks from Bulgaria, Balkan, Kazakh, Uzbek and other parts of the world. In this way, we have found the required tools to make appropriate comparisons. In this part of the study we showed that popular belief on birth in the Turkic world is an important component of common culture of Turkic people no matter we face it under different names and forms.

The Second Part dwells upon the works of Dr. Yaşar Kalafat who conducted important researches in folklore. In this part we analyzed the life, books, articles and papers of Kalafat, showed its importance for the Turkish folklore.

ÖNSÖZ

“Türk Dünyası Halk İnançlarında Karşılaştırmalı Doğum Motifi ve Dr. Yaşar Kalafat’ın Halk Bilimi Çalışmaları” adını taşıyan çalışmamız; iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, “Türk Dünyası Halk İnançlarında Karşılaştırmalı Doğum Motifi” adını taşımaktadır. Burada, bütün Türk halklarının doğumla ilgili inançları, inançların temelleri ve insan hayatına olan etkileri ile bu inançlar çevresinde oluşan ritüel ve uygulamalar karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

Konuyla ilgili, yaptığımız ilk araştırmada tespit ettiğimiz örnekler, çeşitli Türk topluluklarında doğumla ilgili inançların tarihî ve coğrafi şartlardaki farklılıklara rağmen büyük bir benzerlik taşıdığını göstermiştir. Örnekleri karşılaştırma yapacak biçimde artırabilmek için Türkiye ve diğer Türk halklarındaki doğum folkloru üzerine yapılmış çalışmalar tespit edilmiştir. Türk halk inançlarında doğum motifi ile ilgilenen araştırmacıların yapmış olduğu çalışmalar, bu noktada bize yol gösterici olmuştur.

Çalışmamızda; sadece doğum konusundaki halk inançları, bu çerçevede yapılan uygulamaların benzerlikleri değil, bunun yanı sıra aynı amaçla yapılan farklı uygulamalar da incelenmiştir.

Çalışmamızın ilk bölümünü oluşturan doğum konusundaki halk inançları; Türkiye’deki ve diğer Türk halklarındaki pratikleri birlikte verilerek karşılaştırma olanağı sağlanmıştır. Böylece konunun herhangi bir merhalesi hakkında bilgi edinmek isteyenler; onun Türkiye, Orta Asya ve diğer coğrafyalardaki pratiklerini birlikte görme imkanı bulacaklardır.

Doğumla ilgili halk inanışlarındaki nesillerin deneyimlerinin yanı sıra Türk inançları da örnekler ve tamamlayıcı açıklamalarla gösterilmiştir. Doğumda annenin, babanın, ninenin, dedenin, konu-komşunun, iştirakini görmek mümkün olduğu gibi; onlarda kötü ve iyi ruhların, Tanrının ve Tanrı-salların iştiraklerini ve Türklerin kutsallık atfettiği diğer öğeleri de görmek mümkündür. Doğumun her safhası iç içe geçmiş gibi görünmektedir. Çalışmamızda, konunun daha net anlaşılması için; “Doğum Öncesi”, “Aşırme”, “Gebelik”, “Çocuğun Cinsiyetinin Belirlenmesi”, “Korunma Yöntemleri”,

“Hamilenin Beslenmesiyle İlgili İnançlar”, “Doğum Hazırlıkları”, “Doğum Esnası”, “Doğum Merasimi”, “Doğum Sonrası ile İlgili Halk İnançları” ve “Diğer Uygulamalar” olarak on bir ana başlık ile bunların altında farklı alt başlıklar kullandık.

Türk Topluluklarındaki doğum inanışlarında görülen farklılıklar; sadece eylemlerin, etkenlerin, bazen eksik veya fazla olmasında ya da konuyla ilgili yapılan uygulamalarda kullanılan gereçlerin, teferruatlarındadır. Bu farklılıklar, doğum konusunda bütün Türk topluluklarındaki ortak inanışlara tamamlayıcı nitelikte renk katmaktadır.

Birinci bölüm, kısaca; Türk topluluklarının farklı bölge ve coğrafyalarda yaşıyor olmalarına rağmen, halk inançlarının büyük bir ortaklık gösterdiğini doğum bağlamında örnekleri ve açıklamalarıyla göstermektedir.

Çalışmamızın ikinci bölümü “Dr. Yaşar Kalafat’ın Halk Bilimi Çalışmaları” adını taşımaktadır. Yaşar Kalafat; Türk halk inançları konusunda önemli araştırmalara ve çalışmalara sahip, halk inançları konusunda alan araştırmasına ve işin metodolojisine önem veren bir bilim adamıdır. Türkiye’nin ve Türk dünyasının bir çok yerini gezmiş ve buralarda halk inançları bağlamında araştırmalar yapmıştır. Bu açıdan bakıldığında, halk inançları üzerine yoğunlaşmış olduğu halkbilimi çalışmaları, büyük önem arz etmektedir.

Sayısı yüzden fazla olan makale ve bildirilerinin başlı başına bir tez konusu olacağını düşünerek, bunların bir kısmının ismini vermekle yetinip, sadece bu makale ve bildirilerinin toplandığı kitapları hakkında genel bilgiler verilmiştir. Kanaatimizce; çalışan, üreten insana takdir ve teşekkür duyguları, o insanlara, henüz hayattayken verilmelidir. Tezimizde; “Dr. Yaşar Kalafat’ın Halk Bilimi Çalışmaları” bu nedenle yer almaktadır.

Yüksek lisans tezim olan bu çalışmada; çalışmamın her bölümünde bilgilerini ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Bilgehan A. Gökdağ’a; her türlü kaynak temininde yardımcı olan ve beni bu konuda çalışmaya teşvik eden Dr. Yaşar Kalafat’a; tezimizi hazırlarken karşılaştığımız sorunlarda bize hep destek olan değerli hocam Doç. Dr. İbrahim Şahin’e; çalışmamızın farklı merhalelerinde yardımcı geçen bölüm hocalarıma ve çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
GİRİŞ.....	1
I. TÜRK DÜNYASI HALK İNANÇLARINDA KARŞILAŞTIRMALI DOĞUM MOTİFİ.....	8
1. Doğum Öncesi Türk Halk İnançları.....	8
a. Çocuğu Olmayan Kadınlarla İlgili İnançlar.....	9
b. Çocuğu Yaşamayan Kadınlarla İlgili İnançlar.....	31
2. Gebelik.....	37
3. Aşerme.....	41
4. Çocuğun Cinsiyetinin Belirlenmesiyle İlgili İnançlar.....	45
a. Rüyayla İlgili Tespitler.....	45
b. Falcılarla İlgili Tespitler.....	46
c. Bazı Testlerle İlgili Tespitler.....	47
d. Kadının Vücudundaki Değişikliklerle İlgili Tespitler.....	49
e. Kadının Beslenmesindeki Değişikliklerle İlgili Tespitler.....	51
f. Diğer Tespitler.....	52
5. Korunma Yöntemleri.....	54
a. Annenin Korunması.....	56
b. Çocuğun Korunması.....	67
6. Hamilelik Esnasında Annenin Beslenmesiyle İlgili İnançlar.....	73
7. Doğum Hazırlıkları.....	76
8. Doğum Esnasıyla İlgili İnançlar.....	78
9. Doğum Merasimi.....	84
10. Doğum Sonrası.....	86
a. Çocuğun Göbeğinin Kesilmesi.....	87
b. Loğusalık.....	94
c. Ad Koyma.....	97
d. Beşik Merasimi.....	110

e. Yarı Kırkın Çıkması.....	112
f. Kırkın Çıkması.....	113
g. Bebek Görme.....	120
h. Tırnak Kesme.....	121
i. Saç Toyu.....	122
j. Bebeğin Yürümesi İle İlgili Pratikler.....	125
k. Diş Toyu.....	128
11. Diğer Uygulamalar.....	132
II. DR. YAŞAR KALAFAT'IN HALK BİLİMİ ÇALIŞMALARI.....	136
1. Dr. Yaşar Kalafat'ın Biyografisi.....	137
2. Halk Bilimi Çalışmaları.....	138
A. Kitapları.....	139
B. Makaleleri.....	147
C. Bildirileri.....	152
SONUÇ.....	154
SÖZLÜK.....	156
KAYNAKLAR.....	159
ÖZGEÇMİŞ.....	167

GİRİŞ

İnanç kavramı insan düşüncesinin; din, politika, ahlak gibi çok geniş bir bölümünü içine alır. İnançları bütün çeşitlilik ve yaygınlıkları ile incelemek halkbiliminin sınırlarını aşar. Halkbilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp, kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir. Halkbiliminin konusu olarak inanışların başka bir niteliği de; din, ahlak... kurallarındaki kesinlik ve katılığa karşılık bunların yerden yere, topluluktan topluluğa değişik biçimler ve içerik göstermeleridir (Boratav 1999:7).

Doğum, evlenme ve ölüm olayı insan hayatının üç önemli geçiş dönemidir. Bu üç geçiş dönemi de kendi içinde birçok alt bölümlere ayrılmaktadır ve bunların çevresinde birçok âdet, töre, tören, ritüel ve pratikler ortaya çıkmıştır. Bu geçiş dönemlerinde ortaya çıkan adetler, gelenekler ve törenler bir ülkenin, bir yörenin ya da tamamıyla bir milletin kültürünün ana bölümlerinden birini oluştururlar.

Doğum-üreme konusu; temel olarak biyolojik ve sosyokültürel halkbilimi açısından öncelikle kadınlardaki cinsellik, hamilelik, aybaşı, doğum, gibi biyolojik olgular ve bunlarla ilgili inanç, düşünce ve davranışları belirleyen toplumsal yapılanmaya ait doğurganlık ve ebeveynliği çevreleyen konu olarak ele alınmaktadır. Bu noktada; inançlar ve gelenekler gebe kadını doğum öncesinden hatta çocuk doğurma düşüncesinden başlayarak bir takım âdetlere uymaya, bu âdetlerin gerektirdiği işlemleri, ritüelleri yerine getirmeye yöneltmektedir.

Doğum; her toplumda anne, bebek ve akrabalarıyla ilgili davranışları içeren bir toplumsal örgütlenme içinde karşılanır. Bu davranışların bazıları ritüel, bazıları anne ve bebeğin sağlığı ile ilgilidir ve çoğunlukla iç içe geçerler.

Türk dünyasının büyüklüğüne ve Türk topluluklarının geniş ve farklı coğrafyalarda, değişik toplumsal ve siyasi şartlarda bulunmalarına rağmen; doğum inanışlarındaki düşünce, tabî ve sosyal olaylara tepki gösterme veya onlara uymadaki benzerlik oldukça fazladır.

İnsan üreme yeteneğine sahip bir varlıktır; doğum da insan hayatının başlangıcıdır. Türkler; Çin kaynaklarındaki Türk mitolojisine ait bilgilere göre, kurttan türemişlerdir. Oysa Göktürk yazıtlarına ve devrin diğer kaynaklarına bakıldığında, Türklerin bu çağda, göğü ve yeri yaratan Teñri'nin yeryüzünde insan oğlunu yarattığına inandıkları açıkça görülmektedir. Ancak atalarımızın kurdu mübarek görmeleri, ona hürmet etmeleri, ana ve ata ruhuyla bağlı bir inançtan kaynaklanıyor olmalıdır. Erkek ve kadın kamların vecd halinde iken her çeşit hayvan donuna girdiklerini biliyoruz. Umay gibi, ananın da çocuğu korumak rolü olduğu düşünülürse, çocuğu kurtaran kadın kamin, bir dişi "Boz kurt" gibi tasavvur edilmesi akla gelebilir. Türklerin, kurda karşı hürmet gösterdiği bir gerçektir. Bu hürmetin, halen bütün Türk dünyasında yaşamakta olduğu görülmektedir.

Yaptığımız araştırmada tespit ettiğimiz doğumla ilgili inanışlar; Türklerin aynı inancı ve tek başına aynı tarihî coğrafyayı paylaştıkları zamanlara kadar uzanmıştır. Bunlarda isimlendirmenin dışında büyük bir farklılık görülmemektedir.

Doğumla ilgili inanışlar; kadının kısırlıkla, doğum öncesi ve doğum sonrası durumlarıyla ilgilidir. Kısırlığın tedavisi de, doğum inanışları içinde, ayrı bir konu oluşturmaktadır. Hamilelik süresinde, doğum esnasında ve doğumdan sonra, çocuğu korumakla ilgili inanışlar, Türk'ün geleneksel geçinme örfünde önemli bir yer tutmaktadır.

Doğumla ilgili halk inanışlarında, nesillerin deneyimlerinin bir yere toplanmasından başka; onlarda, Türk inancının iştirakini de görmek mümkündür. Doğumda annenin, babanın, ninenin, dedenin, konu komşunun, iştiraki görüleceği gibi, onlarda, iyi ve kötü ruhların, Tanrısalların ve Tanrının iştirakleri ve Türklerin kutsallık atfettiği diğer öğeler de görülebilir.

Türk mitolojisinde önemli bir yere sahip olan ağacın; günümüzde doğumla ilgili halk inançları arasında da yerini almış olduğu görülmektedir.

Türk kozmogonisinde (Yakutlar, Altaylılar, vb.) "dünya ağacı" yaratılış mitolojilerinde yer aldığı gibi, ilk insan veya ilk atanın ağaçtan doğduğuna dair inanç örnekleri de vardır (Uygur, Oğuz, Kıpçaklar, vb. Osman Beyin göbeğinden yükselen ağacın dünyayı kapladığına ilişkin rüyasını içeren Osmanlı kuruluş efsanesi de bu kategori içindedir). Dikilen ağacın, onu dikenin veya adına dikilen yeni doğmuş bebeğin ömür uzunluğu ile ilişkisi olacağı ve ağaç kesmenin uğursuzluğu halen Türki-

ye’de yaygın inançlardan olduğu gibi, adak inancında da ağaçlara çaput bağlamak en yaygın uygulamadır. Dede Korkut hikayelerinin sonunda “devletlü kaba ağacın ke-silmesin” duası bulunur (Emiroğlu 2003: 14).

Altaylı kavimlerden, “Gold’lular; gökte büyük bir ağacın bulunduğunu ve üze-rinde küçük kuşlar şeklinde henüz doğmamış çocukların ruhlarının (omiya) yaşadığını tasavvur ederler. Onlar; orada çoğalırlar ve yeryüzüne inerler, kendilerini dünyaya getirecek olan müstakbel annelerine ulaşırlar. Eğer çocuk bir yaşına gelmeden önce ölürse, ruhu tekrar gökteki ağaca döner. Bununla beraber ölmüş çocukların ruhu yine aynı kadının vücuduna gelebilir ve tekrar doğabilir. Bu, ölmüş çocuğun cesedine yapılan işaretin (sözde) ileride dünyaya gelecek çocuğun vücudunda rastlanmasıyla tespit edilir. Gold’lu kadın; çocuğu olmazsa, âdet olduğu veçhile omiya’nın sağlan-ması için bir Şaman’ın aracılığını rica eder. Büyücü süslü elbiseleri içinde ortaya çıkar ve bir ruhun tasvirini koymağa mahsus beşik imal edinceye kadar “Tüngür” adı verilen çingiraklı davul refakatinde teganni ve raksa başlar (Havra 1954: 143). Burada tasvirin vazifesi içinde bulunan omiya’nın tekrar göğe uçmaması için beşiği sal-lamaktır.

Dünyaya gelen her çocuk; sadece anne ve babasını değil, akrabaları da çok se-vindirir. Çünkü her doğum; ailenin, akrabanın sayısını artırmaktadır; sayı artışıysa gücün, dayanışmanın artması demektir. Kazaklarda aileler; nüfuslarının çokluğu öl-çüsünde kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. Kazaklarda çocuk, Allah tarafından dünyaya getirildiği için, onun varlığı çok değerlidir. İster kız, ister oğlan olsun, onlar için fark etmez. Çocuk; hayatın devamı, ailenin meyve verecek çiçeği, karı kocanın neşe kaynağıdır. Bundan dolayı yaygın olan “beşiksiz evde bereket yok-tur”, “çocuk, ailede ocağı tütürür” sözleri de toplumun bu konudaki değer yargısını açığa vurmaktadır. Kazaklar; gebelik durumunu da değişik bir ad, sıfatla nitelemek-tedir. Bu adların içerisinde en yaygın olanları “eki kabat” (iki kat), “jükti” (yükli) ve “ayağı avır” (ayağı ağır)dır. Çocuk istemekle başlayıp, aşerme ve gebelik aşamala-rından geçip yeni bir canlının ortaya çıkacağı bu noktaya varma, yani doğurma eyle-mi, geçiş dönemlerinden birincisi olan doğumun en dramatik noktasıdır. Doğum de-nen biyolojik olayın gerçekleştiği bu aşama çok önemlidir. Bu nedenle de çevresinde doğumu kolaylaştıracak bir takım uygulamaların kümelenildiği görülmektedir. Kazak obalarında iyi doğum yaptıracak, tecrübeli hanımlar vardır. Toplum o hanımlara “ak

kol ana” diyerek saygı gösterir. Gebe kadının doğumunu çoğunlukla “ak kol ana” üstlenir. Diğer birkaç hanım ise ona yardımcı olur ve doğum sırasında çocuk doğurmayan hanımları yaklaştırmaz (İsmail 2002: 179-181). Doğum esnası, bütün Türk toplumlarında önemlidir ve burada çocuğun ve doğum yapacak kadının korunması için bir takım tedbirler alınmaktadır.

Kırgız aileler, genellikle çok çocuktan oluşmaktadır. Zirâ devamlı tabiatla iç içe olmak ve hayvanlarla meşguliyet, fazla insan gücüne ihtiyaç duyurmaktadır. Kırgız atasözlerinin birinde, bu durum ifade edilerek; “balalı üy bazar, balasız üy mezar” denilmekte ve neslin devamı için çocuğun gerekliliği vurgulanmaktadır (Erdem 2000: 218). Çocuk sayısının çok olmasında Kırgızların hayat tarzının etkisinin büyük olduğunu görülmektedir.

Anadolu’da da; ailenin devamı için büyük bir önemi olan ilk çocuğun doğumu, yakınları tarafından heyecanla beklenir. Doğum alametleri görülünce mahalleden ağzı dualı, eli uz (becerikli) ve temiz ebeler çağrılır. Bebenin bezi, beleşği daha önceden hazırlanmıştır. Oğlan olursa, babaya müjdeciler koşturulur; kız doğarsa, “mendilini yuvan, sakalını tarayan oldu” diye haber verilir (Üçok 1953: 89). Burada; doğumu gerçekleştirecek ebeye verilen değer ve dünyaya yeni gelen çocuğun müjdecilerle, sevinçlerle karşılanması, Türk toplumunun konuya verdiği önemi göstermektedir.

Türk halk inançlarıyla ilgili yaptığımız bu çalışmada; Türklerin kabul ettiği ve etkisinde kaldığı dinleri, başka bir dini kabul ettikten sonra kırıntılar şeklinde dahi olsa, yaşamaya devam ettiği görülmüştür. Türklerde önemli kabul edilen; Atalar Kültü, Tabiat Kültürleri ve Gök Tanrı İnancından ibaret bir sistemdeki unsurların, İslamiyet’in kabulünden sonra; bu yeni dine uyanların kaldığı, uymayanların terk edildiği bir gerçektir (Kafesoğlu 2000: 285). Bunun yanı sıra Türkler; Budizm’i, Şamanizm’i, Zerdüştlük’ü, Manihaizm ve Mazdeizm’i tanımışlar ve etkilenmişlerdir. Müslümanlığı kabul etmiş olan topluluklar, eski doğu inançlarını terk etmemişler, kırıntılar halinde sürdürmüşlerdir. Türk toplulukları arasında görülen uğurlu-uğursuz, zaman, mekan, hayvan, eşya, ağaç, taş, sihir, büyü vs. ile ilgili inançlar yanı sıra ziyaret yerleri hakkındaki inanmalar önemli bir yer işgal etmektedir.

Türkler, kutsal olarak tanınan bir şahsı; ağaç, taş, su, tekke, türbe, yatır vs. yerleri herhangi bir dileğin olması, yerine getirilmesi şartıyla tek başına veya topluca gidip ziyaret ederlerdi. Eski bir Türk toplumu olan Hunlarda; yılda en az bir kere

olmak üzere törenler düzenlenir ve ataların ruhlarına ithafen kurban kesilirdi (Kafesoğlu 2000: 291). Türkler kendi ölülerinin mezarlarına “bark” dedikleri, küçük bir ev yapmayı da ihmal etmezlerdi. Barkın içine yazıtlar da dikilirdi. Bu evin içinde ayrıca, Tanrıya verilecek kurbanlar için bir sunak yeri bulunur ve ölünün de, bir resmi ile heykeli saklanırdı (Ögel 1988: 762).

İslamiyet’in kabulünden sonraki tasavvuf akımı ve felsefesi Yunan, İran ve Hint dinlerinden terkip olmuş bir felsefedir. Bu Atalar Kültü, tasavvufun velî telakkisine bağlı olarak, halk çevrelerinde velî kültü haline dönmüştür. Velî kavramı; tasavvuf istilâhında, Kur’an-ı Kerim’de bu kelimenin “dost, yardımcı” anlamında geçtiği ayetlere dayandırılarak, “Allah’ı seven, dost edinen ve O’nun tarafından dost edinilen” manasında alınıp kullanılmıştır (Ocak 1984: 19). Kutsal yerlerin, türbelerin çeşitli sıkıntuların giderilmesi için ziyaret edilmektedir. Ayrıca bu ziyaretlerin çocukla ilgili talepler için de yapıldığını; Anadolu’da, Irak’ta, Azerbaycan’da, Kazakistan’da, Türkmenistan’da ve diğer Türk toplumlarında görmekteyiz.

İnsanlar; istek ve ihtiraslarının gerçekleşmesinin zorluğu ve imkansızlığı karşısında ya büyüleyici ya da kutsal bildikleri varlıklara yaklaşarak ihtiyaçlarını gidermeye ve kaderlerini değiştirmeye çalışırlar. Günümüzde yatır, türbe, ağaç ve taş gibi kutsal kabul edilen yerler bu tasavvuf felsefesinin etkisi ve eski inançların kalıntılarıyla birlikte İslamî bir kisve altında devam etmektedir. Sağlıklarında züht, takva, ibadet ve muhabbetle birlikte vatanı ve milleti uğrunda şehit olan bu velî kimseler Allah katında yüksek hatırlarının kırılmayacağı inancı ile ilk dilek kapısı olarak değerlendirilerek, kült haline getirilmişlerdir. Bu insanların mezar ve türbeleri halk tarafından ziyaret edilmekte ve çeşitli adaklar adanmaktadır (Kılıç 1996: 208-10). Türk halk inançları arasında, bunun yanı sıra; bugün dahi çok yaygın olarak gördüğümüz, mezarların yanı başındaki ağaç ve çalılıklara bez parçası bağlama ya da türbelere havlu, mendil, tülbent bırakma inancı devam etmektedir. Bu çerçevede; mese-lâ, Isparta Merkez ilçede, çocuğu olmayanların ziyaret ettiği başlıca türbe ve ziyaret yerleri; Halife Sultan, Muharrem Dede, Hızır Abdal Sultan, Tez Murat Dede ve Kesikbaş türbeleridir. Buralarda bilinen dualar edilir, namaz kılınır, mum yakılır. Daha sonra mezarın başından başlayıp etrafında üç defa tur atıldıktan sonra mezarın üstüne ya da demir parmaklıklar ve ağaçlara çaput, tülbent bağlanır, adaklar adanır.

Karaçay-Balkar toplumunda; çocuk doğumundan itibaren geleneklere göre yetiştirilmeye ve eğitime başlanır. Büyük ailelerde çocuk sayısı 10-15 civarında iken, aileler küçüldükçe çocuk sayısı azalmaya başlar. Yine de bir çok ailede 7-8 çocuğa rastlanmaktadır. Karaçay-Balkarlılar, ilk doğan çocuğun erkek olmasını isterler. Kadın ilk çocuğunu kendi anne babasının evinde doğurur. Karaçay-Balkar'da doğumla ilgili gelenekler bütün canlılığı ile yaşatılmaktadır. Doğumla ilgili âdetler bir yaşına kadar özetle şöyledir: doğum başladığında ona yardımcı olması için bir ebe çağrılır. Ebeye Karaçay-Balkar dilinde “anacı katın” adı verilir. Ebe bebeğin doğumunu kapıda bekleyen bir çocuğa haber verir. O da doğumu gelinin kaynanasına müjdeliler (Yıldız 2000: 157). Yıldız'ın tespit etmiş olduğu bilgiler ışığında; Karaçay-Balkarlıların da diğer Türk toplumlarında olduğu gibi çocuğun yetiştirilmesine ve eğitilmesine verdikleri önemi görmek mümkündür.

Türklerin, doğum konusuna verdiği önem; sözlü kültüre, destanlarımıza da taşınmıştır. Bazı mesajların bu çerçevede verilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Destanların en yaygın başlangıç motiflerinden biri “kahramanın doğumu” dur. Çocuk özlemi ve buna bağlı olarak gelişen motif kompleksleri masal, hikaye ve destan gibi anlatılarda oldukça yaygındır.

Uygurların Menşei Efsanesinde; Uygurların beş atası gökten inen nurla ağaçtan doğmuştur, Oğuz Destanı'nda; Oğuz, annesi Ay Kağan tarafından dünyaya getirildiğinde harikulade özelliklere bürünmüş olarak tanıtılmaktadır, Dede Korkut'ta; Dirse Han, çocuksuzluğun cezası olarak Bayındır Han'ın buyruğuyla kara otağa oturtulmuş, kara koyun yahnisinden önüne konulmuştur. Bu duruma çok içerleyen Dirse Han, hatununa durumu açmış, o da ulu toy eylemesini, açları doyurmasını, herkesi memnun etmesini ve Tanrı'dan çocuk dilemesini söylemiştir. Bunlar yapıldıktan sonra Dirse Han'ın hatunu gebe kamyış ve bir oğlan (Boğaç Han) doğurmuştur (Köksal 2002: 584).

Türk milleti geniş bir coğrafyaya sahip, büyük ve tarihin en eski milletlerindedir ve bu nedenle bir çok tarihi destana sahiptir. Bir milletin kültürünü, yaşatan ve yansıtan, onun gelecek nesillere aktarılmasına vesile olan ansiklopedi hüviyetini taşıyan destanlarda; o milletin, inançlarını, değerlerini ve her konudaki düşüncelerini görmemiz mümkündür. Büyük bir destan geleneğine sahip bir millet olarak, halk inançlarımızın ve milli değerlerimizin bu destanlarda bulunduğunu görmekteyiz.

olarak, halk inançlarımızın ve milli değerlerimizin bu destanlarda bulunduğunu görmekteyiz.

Altay Türk Destanlarında; kahramanların doğumlarında olağanüstülükler izlenmektedir. Kahraman daha doğar doğmaz yürümeye başlar, kısa sürede bahadır olur, düşman eline sefere çıkar (Ergun 1998: 56). Çocukların doğarken bir işaret taşımaları, onların ileride olağanüstü birer insan olacaklarının işaretidir (avuçta kan veya süt damlası, vücudun herhangi bir yerinde ben bulunması gibi) (İnan 1987: 235). Erzurum köylerinde; gebe kadın, normal durumu dışında, köyün değer ve inançlar sistemine göre yeni bir statü kazanır. Çünkü gebelik, aileyi topluma bağlayan ilk tohumu çatlatacak ve aileye bir devamlılık kazandıracaktır. Gebe kadının bu durumu, gebeliğin sona ermesine kadar devam eder. Bazı toplumlarda gebelik, normal bir olay olarak karşılanır (Türkdoğan 1982: 587).

Sibirya'dan, Balkanlara kadar, doğum yapan kadının evinde, pencereler, kapılar, sandıklar, kilitli, bağlı ne varsa açılır, çözülür. Bu açılma sökülme eylemlerine her yerde, doğuranın olmakla beraber bazı yerlerde orada bulunan kadınların saçları da dahildir (Tacemen 1995: 125). Bu örnekler, doğumla ilgili benzetme inanışlarından, en sık rastlanılanlardandır. Açılmayı, sökülmeyi, kurtulmayı simgelerler. Ferahlık getirdiklerine inanılır. Onların yanı sıra; doğumdan çok korkulduğundan; adaklar adanır, kurbanlar kesilir. Doğum esnasında kötü ruhlardan da çok korkulduğundan, doğumun yapılacağı ev, ateşle temizlenir. Kötü ruhları oradan kovmak için silahlar patlatılır.

Doğum inanışları bölümlerindeki aşamaların çokluk ve çeşitliliklerine rağmen, Türk dünyasındaki; aynı konu ve konumlardaki inanışların yakınlıkları göze çarpmaktadır. Özellikle Bulgaristan ve Anadolu Türkleri doğum inanışları eylemleri, etkenleri ve içerikleri bakımından, genel olarak, adeta birbirlerini tekrarlamaktadırlar.

Türk toplulukları doğum inanışları aralarında görülen farklılık; sadece eylemlerin, etkenlerin, nadiren eksik veya fazla olmalarında ya da kullanılan gereçlerin, teferruatlarındadır (Tacemen 1995: 315). Bu farklılıklar, doğum konusunda bütün Türk topluluklarındaki ortak inanışlara tamamlayıcı nitelikte renk katmaktadır.

I. TÜRK DÜNYASI HALK İNANÇLARINDA KARŞILAŞTIRMALI DOĞUM MOTİFİ

1. DOĞUM ÖNCESİ TÜRK HALK İNANÇLARI

Türk toplumunun çocuğa vermiş olduğu değer neticesinde; çocuğu olmayan kadınlar ve çocuğu yaşamayan kadınlar, kendilerini bu konuda tedbir almaya zorunlu görmüşler ve bu itibarla maddi ve manevi açıdan bazı tedbirleri uygulamaya koymuşlardır. Ulu kabirleri ziyaret etme ve hürmet gösterme, su, ağaç, dağ, vs. gibi Türk kültüründe önemli bir yere sahip objelere kutsallık atfedip, buraları ziyaret merkezleri haline getirmiş ve anne olmayı başarmış kadınların bu yeteneklerinden, bu özelliklerinden kendilerine yansıtma yoluyla şifa bulmaya çalışmışlardır. Ermiş kişilerden yardım isteme ve bu konuda onlardan medet ummayı da yine burada alınan manevi tedbirlere örnek vermek mümkündür. Burada; Türk dünyası coğrafyasında yer alan Türk boylarını; değişik inançları kabul etmiş olsalar dahi (İslamiyet, Hıristiyanlık, Musevilik, Şamanizm gibi) aynı dünya görüşü çerçevesinde, maddi-manevi önlemler aldıklarını ve bunların coğrafi şartlar ve çevre kültürlerden gelen bazı değişimlere rağmen aynı ortak noktada, Türk halk inançları bağlamında temel değer yargılarının birbiriyle karşılaştırılması sonucunda; farklı dinleri benimsemiş Türklerin, temelde dünyaya ve hayata bakış açılarında büyük farkların olmadığını göreceğiz.

Türk dünyası doğum inanışlarında, doğum gibi yüce bir hadisenin karşısında duyulan hayret, korku ve sevinç nidaları hissedilmektedir. Bu konuyla ilgili inanışlar; daha düğün öncesi, çeyizin muhtevasında veya haricinde, ötede, beride görünmeye başlarlar. Gelinin oğlan evine girmesiyle ise yoğunlaşırlar. Sonra, evlilik hayatının ilk döneminde, sanki unutulurlar. Ancak bir süre sonra, gebelik veya kısırılık belirtileri halinde sevinçle, ümitle, kaygıyla, endişeyle, bilgelikle dolu, bir sürü inanışlar halinde, ortaya çıkarlar.

Balkanlarda ve Anadolu'da tespit edilen bir inanışa göre, kolay çocuk doğurmuş, çok çocuklu kadınların, doğum yapan kadını "ovalamaları", benzetme ve benzeterek aktarma usulünün, bir başka türüdür. Farklı bir benzetme, Altay Türklerinden Hakasların, başvurdukları inanışta görülmektedir. Hakaslar; doğum yapan kadınların

yapan kadınların ve ev hayvanlarının bellerine, yaz günleri kabuklarından sıyrılan yılanların derilerini dolarlar (Tacemen 1995: 123-125).

Aslında; çocuğun olması, yaşaması, hamile kadının ve bebeğin korunması, kadının beslenmesi, aşırma ve bu konuyla ilgili diğer inanç ve uygulamalar, iç içe geçmiştir. Mesela çocuğun yaşaması ile ilgili uygulamaların yanında, yeni doğum yapmış loğusanın korunması için de bazı uygulamaların yapılmakta olduğunu görmek mümkündür. Bunun gibi; ad verme ile ilgili inançlarda, çocuğun korunmasına yönelik tedbirlerin ve uygulamaların da birlikte ele alındığını görüyoruz. Biz de bunu göz önünde bulundurup; bazı noktaları ayrıntılı, birbirine geçmiş şekilde yaşayan inançları ise birlikte vermeye ve bunlar arasındaki bağı göstermeye çalıştık.

a. Çocuğu Olmayan Kadınlarla İlgili İnançlar

Bütün Türk topluluklarında, kısırlığa; Tanrıdan gönderilmiş bir felaket, bir hastalık gibi bakılır. Kısırlık; kadın veya erkekten birinin, çocuğun olması için gereken şartları taşınamaması halidir. Türkler; bu durumun genel olarak kadının eksikliğinden kaynaklandığını düşünmekte ve bu konuda yardımcı olacağını düşündükleri bazı uygulamalar yapmaktadırlar. Görünmezden gelen, felaketlerden ise toplumun bütün üyeleri, az veya çok etkilenirler. Türklerin geleneksel geçinme örfleri esasında bir olduğundan, bu hadiseye karşı da birbirlerine yakın inanışlar taşımaktadırlar.

Genç kadının çocuk sahibi olması için evliliğin henüz başlangıcında uygulanan işlemler vardır. Yeni gelinin yatağında; daha gerdekten önce bir oğlan çocuk yuvarlamak, kucağına bir oğlan çocuk vermek gibi. Bütün bunlar bir çeşit ihtiyat tedbirleridir. Ama evlendikten sonra uzunca bir zaman geçip de çocuğun geleceğini bildirmesi beklenen belirtiler görülmeyince, genç kadın kısırlık kuşkusuna düşer ve kusurunu ya da bu gecikmeye yol açan herhangi bir sebebi, gidermek için çeşitli çarelere başvurur (Boratav 1999: 143-144). Bunlar manevi (ruhsal) ve maddi (bedensel) çarelerdir.

Türklerin kadının doğum yapamaması ile ilgili inançlarına göre kısırlık; insanlara, hayvanlara, ağaçlara Tanrı tarafından gönderilen cezadır. İnanışlara göre kısırlık, Tanrı tarafından belirli varlıkların soylarını kurutmak için, icat edilmiştir. Bu hal karşısında insanlar şuura sahip olduklarından kismetlidirler. Onlar; başlarına gelen-

lerden ibret alıp, kendilerini düzeltebilirler. Hallerini anlayan insanlar, bir çok uygulamadan sonra ıslah olduklarını, yani değiştiklerini kanıtlamaya çalışırlar. Başlattıkları hayırlı işleri devam ettirirler. Tanrı, o zaman onları bağışlar ve çocukları olur.

Çocuğa, bilhassa erkek çocuğa sahip olmak, Türk ailelerinin en başta gelen arzularından biridir. Öyle ki, nişanlı bir genç kız bile, ilerideki zürriyetini düşünerek bu yolda bir çok çarelere başvurur. Bazı kadınlar uzun bir zaman veya hiç doğuramazlar. Böylelerine Türkiye'de kısır kadın denir (Acıpayamlı 1961:13).

Bulgaristan'da yaşayan Türklere ve Anadolu'nun bir çok yöresinde; kısır kadınların, fena ve uğursuz olduklarına inanılır. Çocukları o kadına sevdirmezler. Çünkü çocuğun da, onun gibi kısır olacağına inanılır. Kısır kadınları, yeni doğum yapmış kadının yanına, yaklaştırmazlar. Halkın inanişına göre, bu uğursuzluk, kolayca etrafa dağılabilir. Bunun için gelin çeyizi serilirken, oğlan evinde gelin odası hazırlanırken, kısır kadınları oralara sokmazlar. Yeni gelinin kaderi onlara benzemesin diye, böyle yerlerde kısır kadınları görevlendirmezler. Kısırlığa; insanların sebep olmalarıyla ilgili üçüncü türden inanişlar, Türk inancındaki, bir şeyi, bir şeye düşünce yoluyla aktarma inanişlarına dayanmaktadır. Bu inanişlara göre kısırlık, fena düşüncelerin, genç çiftlerin içlerine aktarılmasıyla meydana gelir. Gelin veya güveyin evliliklerini iyi karşılamayan insanların, çeşitli hal ve hareketleriyle, kısırlığa sebep olabileceklerine inanılır. Bu inanişlara göre; kısırlığa muska ve büyü sebep olabilir. Hocaya muska yazdırılır. Bu muska genç çiftin yataklarının altına veya başka bir yere saklanabilir. Muskanın tesiri neticesi, genç ailenin çocukları olmaz ya da gerdeğe girdikleri sırada, hocaya bir ip okutularak, erkeğin iktidarı düğümletilir. Neticede gerdeğe girenlerin çocukları olmaz. Sibiryada Saha Türkleri, kısırlığın giderilmesi için, kurban kesmelerden, fakir fukarayı sevin-dirmelerden başka, ayrıca şamanı aracı ederek, çocuklara "kut" (can) veren "Ayıhıt" tanrısına, dileklerini iletirler. Bunun için konu komşunun katıldığı bir ayin düzenlenir. Ayine, Ayıhıt tanrısından çocuk isteme anlamına gelen "Ayıhıt Tartar" derler (Tacemen 1995: 128-130).

Başka nedenler yanında evlenmenin bir amacı da, çocuk sahibi olmaktır. Bundan ötürü gebelik aileye kıvanç, doğum ise mutluluk getirir. Kimi aile ve kişiler bu kıvanç ve mutluluğa hemen eremezler. Ya gebelik kendini göstermez, ya çocuk ölü doğar, ya da doğduktan sonra yaşamaz. Ayrıca kimileri oğlan ister, hep kız doğar,

kimilerinde de bunun tersi olur (Güzelbey 1982: 19). İşte bu sonuçları değiştirmek için bir takım önlemlere başvurulur ve bu önlemler neticesinde çocuk sahibi oluncasına inanılır.

Ölmüş ataları tazim ve onlar için kurbanlar sunma inanç ve âdeti; geleneksel Türk dini tarihinin en önemli yanlarından birini oluşturmaktadır. Anadolu insanı; Şamanizm'in kalıntısı, inançlarımızın uzantısı ve öteden beri süregelen geleneklerin de etkisi ile Allah'a yakın hissettikleri ermiş kişileri ya da Tanrının sevgisine nail olduğuna inandıkları insanları ulaştırmışlar ve onlara büyük saygı gösterip zor anlarında bunlardan medet ummuşlardır.

Atalar kültürüne göre; ölen ataların ve özellikle babaların ruhlarının geride kalanlara iyilik ya da kötülüklerinin dokunabileceği inancı ve onlara karşı duyulan minnet hissi, atalar kültürünün temelini oluşturmaktadır. Atalar kültüründe ölen her atanın ruhu ve dolayısıyla da mezarı kült konusu olmamakta, yalnızca saygı değer olanlar buna erişmektedirler. Asya Hunları, Tabgaçlar, Göktürkler, Uygurlar; yılın beşinci ayında mukaddes dağ üzerinde toplanmakta, tanrıya ve atalara kurbanlar sunmaktaydılar. Esasen, hemen bütün Türk kavimleri tarihleri boyunca büyüklerine saygı göstermiş ve çoğu zaman onlar, ölmüş atalarının ruhları için kurbanlar sunmuşlardır. Atalar kültürü ile ilgili olarak, Türklerde ataların tasvirlerinin yapıpı saklandığına dair kayıtlarda mevcuttur. Gerçekten de Orta Asya Türkleri arasında görülen ve bazıları keçeden, paçavradan, kayın ağacı kabuğundan, bazıları da hayvan derilerinden yapılan sembollere Altaylılar "töz" (tös), Yakutlar "tangara" diyorlardı. Töz veya tös kelimesi anlam itibariyle "asıl, menşe, kök" demek olup, onların atalarının ruhunun hatırası olarak yapıldığını göstermektedir. Bilindiği üzere, eski Türklerdeki büyük ve kahraman ataların ruhlarının yaşadığı ve gömüldükleri yerler ve ruhlarının takdisi, Müslüman Türklerde göreceğimiz gibi, evliyanın ve büyük şehitlerin mezar ve türbelerini ziyaret ve oralara dua, adak ve dilekte bulunma şeklinde varlığını sürdürmüştür (Günay, Güngör 1997: 51-55).

Yatır ve türbelerden çocuk sahibi olmaya yönelik yardım istemek eski Türkler arasında yaygındı. Onlar da mukaddes kabul edilen ağaçlara, ata mezarlarına, kam mezarlarına çaput bağlayarak, saç ve kurban sunarak çocuk diler, yardım isterlerdi. İslamî devirde de ata mezarlarını ziyaret, onlara hürmet gösterme, mezarların korunması devam etmiştir. Ayrıca, güçlükler karşısında, onlarda medet olacağı inancı

sürmektedir. Evliya, ermiş, veli ve benzeri adlar altında ziyaret edilen ata mezarları, türbeler eski fonksiyonunu korumaktadır. Kimi destanlarımızda da çocuk sahibi olmak isteyenlerin kutlu pınar başlarında, ata mezarlarında yatması gerektiği vurgulanmaktadır. Yatır ve evliya türbeleri ile alakalı görülen Türk inançlarının İslamî kalıplara dökülmesinde şüphesiz tekke ve tarikat çevresinde yetişen ve memleketin muhtelif yerlerini dolaşan ve hatta gittikleri çevrede yerleşip kalma görevi olan dervişlerin, dede ve babaların rolü büyüktür. Kutsal mekanlar olarak nitelendirdiğimiz bu yerler değerlendirilirken kutsalın tayininde iki önemli hususun varlığı ile karşılaşırız; eski Türk dini ve İslamiyet.

Türk dünyasının genelinde, tespitlerimize göre, hiç çocuğu olmayan aileler; çocuğunun olması için, şeyhlerin, nefesine hakim ve haram yememiş kimselerin mezarını ziyaret eder. Nefsi ve nesli güçlü kimseden “bir dua verin” diye talepte bulunur.

Türklerin içinde çocuk sahibi olmak isteyenler, tanrının rızasını kazanmak için; açları doyurur, çıplakları giydirebilir ve ağzı kutlu kişilerin alkışını-duasını dilerlerdi. Dede Korkut Boylarında da bu inancın örnekleri vardır. O zaman da Oğuz Beyleri, göğe el açıp, yüz tutarak alkış tuttuklarında, Tanrı dileklerini geri çevirmezmiş ve çocuğu olmayanların bu şekilde dilekleri yerine gelirmiş. Yine bu boylarda, çocuk sahibi olmak isteyen anaların “saçı” olarak “kuru çaylara” su saldıgını görmekteyiz. Kimi destanlarımızda çocuk sahibi olmak isteyenlerin elmalı yerlerde, kutlu pınar başlarında, ata mezarlarında yatması gerektiği vurgulanır.

Kısırlığın giderilmesi için, mezarlardan yardım bekleme inancı, Türk inancındaki Ecdat Ruhuna inanmaya uzanmaktadır. Ulu kabirlerden çocuk edinme (isteme) inancı; Türk halk inanç sisteminin bir ürünüdür. İslamiyet ile velî Kültü olarak devamlılık göstermiştir. Türk halkları arasında çok yaygın olan bu inanca göre; Allah’ın halis kullarının Allah indinde itibarlı yeri vardır. Bu şahıslar dileğin Allah’a ulaşmasında yardımcı olurlar. Bunların mezarları da istek iletilmesinde etkilidir. “Nefsi ve Nesli” temiz olma Türk Halk Sufizminde bilhassa Afganistan gibi Uluğ Türkistan’ın güney bölgesinde, bu itibarla da önem arz eder (Kalafat 2002: 8).

Ermiş kişilerin yardımlarını isteme de ruhsal önlemlerdendir, bunun için Erenlerin temsilcileri olan tarikat şeyhlerine gidilerek nefes ettirilir. Bu işe yerel olarak efsunlama denir. Karı kocanın bir gece türbenin ayrı bir odasında, yakınında veya

başka bir yerde yattıkları da olur, bütün bu ziyaretler sonucu doğan çocuğa yardımına başvuru Eren'in adı verilir. Bu çevrede (Gaziantep) en çok ziyaret edilen yatırlar Ökkeşiye ve Memik Dededir (Güzelbey 1982: 19-20). Yatır ziyaretlerinden sonra çocuk olunca yeniden oraya gidilerek gönül borcu ödenmek üzere adamalar yerine getirilir. Kurban adanmış bulunanlar yedi yıl üst üste ziyaretlerini yineleyerek bu adanmış yerine getirirler. Adamaya neden olan çocuklara bundan ötürü, "Yedi Kurbanlı" denilmektedir.

Türbe ziyaretlerinin çocuk isteği ile ziyaret edilmesi Türk dünyasında oldukça yaygındır. Kalafat'ın yapmış olduğu tespitlere göre; Erzurum'da, Karayazı'nın Yücelik Köyü mevkiinde; köyün koruluğunun yükseldiği tepede bulunan Güzel Baba ziyaretine, çocuğu olmayan ve erkek çocuk isteyenler gider ve adak adayıp kurban keserler. Erzurum'un Tekman ilçesinde, Ziyaret Tepe mevkiinde bulunan Gökbelen'i, çocuksuz kadınlar ziyaret edip, iki rekat namazı kılıp dilekleri için dua ederler ve kurban keserler (Kalafat 1990: 73).

Türbe ziyaretleri neticesinde çocuğun olacağına olan inanç; tüm Türk dünyasında olduğu gibi, Anadolu'da da yaşamaktadır. Malatya ilinde; çocuğu olmayan kadınlar, Battal Gazi'nin türbesini ziyaret edip dilek diler. Türbe başındaki fanusa eşarbını bağlayan kadın, eğer eşarp orada durursa çocuğunun olacağına inanır. Diyarbakır ilinde de buna benzer ziyaretler arasında Sultan Şeyhmus, Sultan Süleyman, gibi yatırlar sayılır. Tercan'ın Gökçe köyünde; Kara Yakup adlı yatır çocuğu olmayanlar veya yaşamayanlar ziyaret edip dilekte bulunur. Tercan'ın Elatlı köyünde, Emiroğlu Türbesi de çocuksuzlar tarafından ziyaret edilir. Işıkpınar köyünde Üzeyir Baba'ya kurban kesilip çocuk dilenir ve ağaçlara elbise parçaları bağlanır (Kalafat 1990: 72-73). Tüm Türk dünyasında olduğu gibi, Anadolu'da da ulu kabirlerin çocuk dileği için ziyaret edilmesi mevcuttur.

Doğum öncesinde, Kars'ta; çocuğu olmayanlar ziyaretlere giderler, türbe ve ziyaret yerlerinin etrafında dönerler. Yatırla ilgili kutsal taş varsa, onun da etrafında dönülür. Bazen de ortası delik taş olur, böyle hallerde o taşın deliğinden geçilir. Yatırlara niyet tutularak çaput bağlanır. Kars'ta Hasan-ı Harakanî ve Celal Baba türbelerine çocuk isteğinde gidilir (Arslanoğlu 1988: 29).

Azerbaycan Türklerinde de diğer Türklerde olduğu gibi çocuksuzluk kötü bir hadisedir. Azerbaycan Türklerinde; çocuğu olmayan kadınlar çocuklarının olması

için bellerini çektirirler. Hocaya giderler. Türbelere gidip, adakta bulunurlar (Kalafat 1998: 91).

Eskiden hem Azerilerde, hem de bölgedeki diğer Türk gruplarda kadının çocuksuzluğu büyük bahtsızlıktı. Çocuğu olmayan kadının boşanmaktan başka çaresi yoktu. Bu sebeple çocuğu olmayan kadınlar çeşitli halk tababetine başvurur, türbelerde adak kurbanı keser, dağıtır; mum yakar, çaput bağlardı. Hatta bu adetlerin bir kısmı günümüzde de devam etmektedir. Kocasının boşaması korkusuyla çocuğu olmayan kadınlar, yöredeki mukaddes kabul edilen yerlere gider, kurbanlar keserlerdi. Mesela, Şeki'deki "Kuh-Murat", Gabele'deki "Komrad" adlı pirlere; murat, dilek için gidilen böyle yerlerdendir (Paşayeva-Köktürk; 1997: 126). Azerbaycan'ın Şeki ve Zagatala yörelerinde yaşayan Azeriler ve onların etkisiyle diğer etnik gruplarda hamile kadına büyük önem verilir. Onlara ağır ev işleri gördürülmez, ölüm dolayısıyla yas olan evlere gitmeleri uygun görülmez. Burada hamileye verilen önemin ne kadar büyük olduğunu görmekteyiz.

Su kaynakları, ağaçlar ve bazı mezarların kutsal kabul edilmesinde birinci derecede belirleyici olan eski Türk Dinidir. Evliya mezarları, türbe ve yatırlara kutsallık atfedilmesinde bunun etkisi vardır. İslamî temele dayanmasa da ona meşruiyet kazandırmak amacıyla da olsa İslamîleşmiştir. Anadolu Türk kültüründe, Orta Asya'dan getirdiğimiz değerlerle İslamî değerler yan yana yaşamakta, eski kültür değerlerimiz bir takım menkıbelerle de desteklenerek varlıklarını devam ettirmektedirler (Günay 2000: 285)

Bu konuda başvuru olan ruhsal (manevi) önlemlerin başında, Tanrıya yakarı ve adamalar gelir. Adakların en yaygını, kurban kesip etini yoksullara dağıtma, yemek hayratı, mevlit okutma gelir.

Hiç çocuğu olmayan kadınlar, Divriği'de; Seyit Baba, Hasan Paşa Ocağı, Koca Haydar, Garip Musa, Fadıl Baba ve Ocağı, Değnekli Dağı eteğinde bulunan Değnekli Havuzu, Hz. Ali'nin kılıcıyla kestiğine inanılan Ali Taş, ağaçları mukaddes kabul edilen Dört Ardıç gibi yerleri ziyaret ederek, dileklerinin gerçekleşmesi için dua eder, adakta bulunurlar. Tortum'da, çocuğu olmayanlar Güvüt ziyareti mevkiinde dilek dilerler. Tortum'un Uzundere Bucağı Dikyer köyünde Bacı Kardeş ziyareti denen ve Kılı Dağı'nın yamacında bulunan bir kaya vardır. Bu kayanın ortasından su çıkmaktadır. Kayanın yanında bulunan ceviz ağacının gövdesindeki delikten geçen ka-

dınlar, hamile kalacaklarına inanırlar. Ziyaret yerinde, dilek sahipleri kurban kesip, etini dağıtırlar (Kalafat 1990: 73). Eski Türk inançlarında var olan; dağa, kayaya, ağaca kutsallık yükleyip, oraları bazı istekler çerçevesinde ziyaret etme motifinin, günümüzde de yaşamakta olduğunu bu örneklerle görmekteyiz.

Çocuğu olmayan kadınlar, İçel'de; bölgede bulunan yatırlara gidip niyazda veya adakta bulunur. Bunlar arasında Zeyne'de Şeyh Ali Semerkandî türbesiyle, Karacaoğlan Tepesindeki (Erenler Tepesi) ozanın mezarını dolanmak başlıcaları arasındadır. Yine, çocuğu olmayan kadınlar, bol çocuklu bir kadının avucundan Perşembe günü ikindi namazını müteakip su içer.

Malatya'da, çocuğu olmayan kadınların gittiği Ahmet Turan Ziyareti; eski Malatya'da bulunan ve Battal Gazi'nin en yakın cenk arkadaşı olan Ahmet Turan'ın türbesi şehir surlarının 150 metre kadar dışında bulunmakta olup çocuğu yaşamayanların ya da hiç çocuğu olmayanların adaklar adadıkları bir ziyaret yeridir. Edir ile Bedir; Battal Gazi ilçesinde yatılı okulun bahçesinde bulunan Edir ile Bedir'in türbelerine çocuğu olmayanlar, çocuk sahibi olabilmek için gitmektedirler. Kırklar; Battal Gazi ilçesinde bulunan Kırklarda 40 kabir bulunmakta olup bu kabir taşlarının arasında tıpkı beşiğe benzeyen bir taş yer almaktadır. Çocuğu olmayan bir kadının gidip de bu taşı beşik salları gibi yapması halinde çocuğu olacağına inanılmakta olup, mistik kaynaklı halk sağaltmacılığının ilginç bir örneğini teşkil etmektedir (Yardımcı 1989: 271-272). Anadolu'nun her yerinde ululuğuna, kutsallığına inanılan türbeler, evliya mezarları bulunmaktadır. Buralar bir ziyaret merkezi haline getirilmiş ve her türlü sıkıntının, derdin, hastalığın tedavisi için, buralar ziyaret edilmiş ve o ulu kabirlerin hürmetine sıkıntıların-hastalıkların bitmesi temenni edilmiştir. Çocuğu olmayan kadınlar da bu ulu kabirleri ziyaret ederek çocuk talebinde bulunmuş ve bu sayede çocuklarının olacağına inanmıştır.

Yine aynı inançlar neticesinde, Erzurum'da; çocuk sahibi olamayan kadınlar ile, ana adayları yeni gelinlerin ziyarette bulunduğu yerler arasında, Narman'da Arap Dede, Tekman'da Huri Baba, Horasan'da Güreşken Baba sayılabilir. Erzurum'un Babaderesi Köyünde; Öğle Tepesi denilen mevkide, ulu bir ardıç ağacı vardır. Gölgesinde 400 koyunun yatabileceği büyüklükteki bu ardıç, kurumuş olmasına rağmen halâ bir ziyaretgah olarak, çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilir. Erzurum ve çevresinde, çocuk isteyen ve çocuk sahibi olamayan kadınların ziyaret

Gölgesinde 400 koyunun yatabileceği büyüklükteki bu ardiç, kurumuş olmasına rağmen halâ bir ziyaretgah olarak, çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilir. Erzurum ve çevresinde, çocuk isteyen ve çocuk sahibi olamayan kadınların ziyaret ettiği nice yerler vardır. Bunlar arasında, Kavaktepe, Karsar, Üryan Baba, Şenyurt, Dumlu, Konciyan, Ebu İshak Türbesi, Şeyh Kubbeli ziyaretleri tespit edilebilenlerdir (Kalafat 1990: 74).

Şanlıurfa ve yakın çevresinde; çocuğu olmayan kadınlar “ziyaretlere” götürülürler. Şanlıurfa’daki Mevlid-i Halil Makamı, menkıbeye göre Hz. İbrahim’in doğduğuna inanılan mağaradır. Çocuk sahibi olmak isteyenlerin en çok ziyaret ettikleri yer, Mevlid-i Halil Makamı ya da bilinen ismi ile Dergah’tır. 1991 yılında yapılan bir araştırma sonucunda Şanlıurfa Nüfus Müdürlüğüne kayıtlı 510.918 erkekten 13.367’si İbrahim, 17.115’i Halil, 9.498’i de İbrahim Halil olmak üzere 39.980 kişinin ismi İbrahim/Halil veya İbrahim Halil olup bunların 14.844’ü şehir merkezindedir (Bahşişoğlu 1996: 172). Bu araştırma neticesinde, ziyaret edilen yerlerde yapılan adakların, dileğin gerçekleşmesi neticesinde yerine getirilmesi ve bu konuda gösterilen duyarlılığı gözlemek mümkündür.

Çocuk sahibi olamayan ya da karnında çocuk durmayan kadın; Dergah’a giderek dua eder. Çocuğu erkek olursa adını İbrahim, Halil veya İbrahim Halil, Kız olursa Zeliha ya da Anzilha koyar. Yine Şanlıurfa’daki Abdurrahman Dede türbesi; çocuk, özellikle erkek çocuk sahibi olmak isteyenlerin gittikleri yerlerden birisidir. Abdurrahman Dede’nin himmetiyle çocuğu olduğuna inananlar doğan çocukları erkekse adını Abdurrahman koyarlar. Çocuk yedi yaşına gelinceye kadar da her sene Abdurrahman Dede’nin türbesinde kurban keserler ve fakirlere dağıtırlar. Çocuk sahibi olmak isteyenlerin rağbet ettikleri diğer ziyaret yerlerinden birisi de Şih Müslüm ziyaretidir. Ziyarete gelenler diğerlerinde olduğu gibi iki rekat ziyaret namazı kılar ve dua ederler. Eğer çocuğun Şih Müslüm’ün hatırı için olduğuna inanılıyorsa, erkekse Müslüm, kızsı İslim adı çocuğa verilir. Ayrıca İmam Bakır ziyareti de; çocuk/erkek çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilir. Eğer çocuk erkek olursa ismi İmam Bakır ya da bakır olarak verilir. İmam Bakır’ın himmetiyle çocuğunun olduğuna inananlar, çocuğu yedi yıl boyunca türbesine götürürler (Bahşişoğlu 1996: 173).

Ziyaret edilen türbenin, dergahın, makamın çocuk sahibi olmakta önemli bir yere sahip olduğuna duyulan inanç ve ziyaret edilen kişinin hatırına çocuk sahibi olunduğu düşüncesi, o türbe sahiplerinin adlarının yeni doğan çocuğa verilmesine vesile olmaktadır.

Anadolu'nun hemen her yerinde, çocuk isteğiyle bazı uygulamalar yapılır. Çocuğu olmayan kadın; nefesinin keskin olduğuna inanılan bir hocaya okutulur ve muska yaptırılır; sınanmış bir yatıra gidip adak kurbanı kesilir. Bu kurbanın eti yedi parçaya bölünüp dağıtılır; hamile kadınlardan adak parası toplanır; evin bahçesinin bir köşesine bir gül veya meyveli ağaç fidanı dikilir; doğurgan kadının sonu alınıp, üzerine oturtulur; Hacca giden ve akrabadan olmayan birisiyle bir kuşak gönderilir. Bu kuşağı götüren kimse, kendisiyle birlikte kuşağı da tavaf ettirir, dönüşte bu kuşak kadının beline bağlanır ve çocuğu oluncaya kadar üzerinde bulundurur. Çocuğu olunca da bu kuşağı çocuğuna da sarar; tarçın, karanfil, zencefil, nane, anason, ıhlamur, kına, havlıcan, hardal, maydanoz, kurutulup havanda dövülür. Sütle pişirilir ve her sabah bir bardak içirilir; hamama gidilir. İyice terletilen kadının beli çekilir (Soylu 1992: 5).

Bütün Türk dünyasında olduğu gibi, Kırgızlarda da çocuk son derece önemlidir. Kırgızlar arasında çocuğun önemi; çocuğu olmayan kadınları çeşitli çareler aramaya mecbur bırakır. Nitekim bu kadınlar, sahrada bulunan bir ağacın, bir pınarın veya suyun yanında gecelerler, kurban keserler, dua ederler.

Seyyahlardan biri; Kırgız kadınlarının çocuk doğurmak için başvurduğu çareleri şöyle anlatır: çocuğu olmayan bir kadın çok yavru yapan ayı, domuz gibi hayvanların derisine oturur, köpeğin üstünden atlar, kutsal sayılan mezarları ziyaret eder, çocuğu çok olan kadınlardan dua alır. Çocuğu doğmayan veya çocuğu durmayan kadınlar, ölen kaynatalarının kabrine gider. Gerekirse buraya birkaç yıl gelip gider, orada bir gece kalır ve kurban keser (Erdem 2000: 218-219).

Çocuğu olmayan Yakut kadınları; mukaddes bir ağacın dibinde, ak boz at derisi üzerinde, “yer sahibi”ne yalvarırlar; ağlaya sızlaya dua ederler. Bu duadan sonra çocuk sahibi olanlar bunun tanrıdan, yer ağaç ruhları tarafından verildiğine inanırlar. Kırgızlarda, Şamanizm devrinden kalma mukaddes ağaçlar, ataların ve büyük Şamanların mezarları İslamlaştırılmış ve “evliya” ların türbeleri olmuştur (İnan 2000:168).

Türk inancından gelen kutsal değerler; yılların geçmesi ile, erenlere, evliyalara karıştırılarak, İslam usullerine göre yasallaştırılmışlardır. Öte taraftan da, onlarla ilgili anlayışlar, sözler ve deyimler, İslam büyüklerine bağışlanmışlardır.

Bulgaristan'ın Deli Orman bölgesinde bulunan, Demir Baba Türbesine; Müslüman Türkler, Hıristiyan Gagavuz Türkleri ve Hıristiyan Bulgar Slavları yan yana adaklar adarlar, dilekler tutarlar. Buraya en çok kısırlığın tedavisi için gelin. Bulgaristan, Anadolu ve diğer Türk yörelerinde; kısır kadının doğurabilmesi için, komşularına, akrabalarına, fakir-fukaraya yemek dağıtması, elbiseler verilmesi öngörülür. Kadın yaptığı iyiliklere karşı, sadece hayır dua bekler (Tacemen 1995: 138).

Kalafat'ın, Türk dünyası halk inançları üzerine yapmış olduğu çalışmalarda; konuyla ilgili önemli tespitler vardır. Bu tespitlere göre; Hazara Türklerinde; çocuğu olmayan hanımlar için koyun ve keçi soyulur (kesilir). Bayan bu kesilmiş olan hayvanın derisine sarılır. Akciğer ve bazı iç organları anne adayının bel ve karnının üzerine yarım saat için koyulur (Kalafat 2002: 6).

Çocuğu olmayan anne adayı için erkek keçi kesilip onun sıcak derisine anne adayını sarma inanç ve uygulaması Balkan Türklerinde de vardır. Bu derinin vücudu sıkacağına, sıkışmış vücudun kan damarlarını açacağına ve kan deveranını hızlandıracağına inanırlar.

Bütün Türklerde; yeni evlenen çiftin ve onların yakınlarının ilk isteği bir an evvel çocuk sahibi olunmasıdır. Fakat her zaman istenilen gerçekleşmeyebilir; yani çiftlerin çocuğu olmayabilir ya da yaşamayabilir. Bu durumda yapılan ilk şeyler çocuğu olmayan kadının ara ebelerine götürülmesi, muska yazdırılması ya da yatır ziyaretlerine gidilmesidir. Anadolu'nun bir çok yerinde bu uygulamaya rastlamak mümkündür.

Çocuk sahibi olamayan kadınlar, Anadolu'nun birçok yerinde çeşitli türbe ve ziyaret yerlerine gitmektedirler. Ankara'daki ziyaret yerleri arasında; Hacı Bayram-ı Veli, Şeyh İzzeddin, Karyağdı, Karacabey, Yörük Dede, Hüseyin Gazi, Tezveren Sultan, Bağlum Evliyalarını saymak mümkündür (Arıoğlu 1999: 86).

Tarsus yöresinde; Kaplan Dede, Arıklı, Yedi Kardeşler ve Ashab-ı Kehf çocuğu olmayan kadınların ziyaret ettiği; ziyaret ve türbelerdir. Kadınlar buralarda dua

ederek, bu insanların “yüzü suyu hürmeti”ne Allah’tan bir çocukları olmasını dilerler.

Harput’ta; özellikle vakti gelip geçtiği halde çocukları olmayan aileler, çocuğu olduğu halde düşük yapan kadınlar, yahut da sebepsiz yere çocuğu ölen gelinler, belirli gün ve saatlerde, yöredeki yatır ve türbeleri ziyaret ederler. Çocukları olduğu zaman da, ziyaret edilen türbelerin adlarını çocuklarına verirler (Dalgıntekin 1995: 72). Yine bu örnekte de; çocuğun olması konusunda türbelere verilen önem ve bunun neticesinde türbe sahibinin adının, doğan çocuğa verilmesi uygulamasını görmek mümkündür.

Dalgıntekin’in yapmış olduğu araştırmaya göre, Malatya ilinde; çocuğu olmayan kadınlar, Battal Gazi türbesini ziyaret edip dilek diler. Diyarbakır ilinde, buna benzer ziyaretler arasında Sultan Şeyhmus, Sultan Süleyman gibi yatırlar vardır. Erzurum’un Tekman ilçesinde Ziyaret Tepe civarında bulunan “Gökbeler”i çocuksuz kadınlar ziyaret edip iki rekat namaz kılıp diledikleri için dua eder, kurban keserler. Sonra da Gökbelerin toprağından alıp, hem bunu içer, hem de bu toprakla yıkanır. Böylece, çocuk sahibi olacaklarına inanırlar. Tercan’ın Gökçe Köyünde, Kara Yakup adlı yatırı çocuğu olmayan ve yaşamayanlar ziyaret edip dilekte bulunur (Dalgıntekin 1995: 72).

Anadolu’da; hamile haliyle yatır ziyaretine giden kadın vücudunun bir yerini kaşırsa, doğacak bebeğin de aynı yerinde kızarıklık ve lekenin olacağına inanılır ve buna “yatır halı” denilir. Kırgızlarda çocuğun vücudunda morluk ve kızarıklık olursa; “Umay Ana izi taşıyor, şanslı olacak” denilir. Manas Destanında Umay Ana; iki yerde doğum anındaki kadınlara yardım eden ana olarak görülmektedir. Umay’ın etimolojik tahlili yapılıncaya Um-ay, Aydan ummak tarzında bir yapı ile de karşılaşmış olunur.

Umay Ana konusunda; Kaşgarlı Mahmud, 1077 yılında yazdığı, Türklerin dünyalarını anlatan Divan-ü Lügat-it Türk kitabında, şunları aktarmaktadır: “Umay kadın doğurduktan sonra, karnından çıkan hokka gibi nesne. Buna çocuğun ana karnında eşi denir. Şu savda da gelmiştir, “Umayka tapınsa oğul bolur- Umay’a tapınsa oğul olur-” kadınlar onu uğur sayarlar.

Hazara halkı; çocuğu olmayan bayanları kutsal yerlere, ziyaretgahlara götürürler ve buralarda Allah (c.c.)den yardım istenir. Çocuk dünyaya geldikten sonra Bebe

Nazar, Bibi Nezire gibi isimler koyarlar. Doğumdan sonra çocukla beraber ziyarete giderler ve kurban keserler, dua ederler. Allah'tan çocuğa uzun ömür isterler. (Kalafat 2002: 8). Türbe ve kutsal kabul edilen ziyaret yerlerine giderek buralardan medet ummak bütün Türk dünyasında var olan bir inanç ve uygulamadır.

Karakalpakistan'da; çocuğu olmayan veya yaşamayan ana, evliyalara ve kendi atasının mezarına gider. Mezarda yatana; "siz bizim için kömek olun. Allah-u Teala bize de bir bala versin, bizim yaşamayan balalarımız da yaşasın" der (Kalafat 2002: 59). Burada da ulu kabirlerden medet umma inancını görmemiz mümkündür.

Dağıstan Türklerinde; çocuğu olmayan aile Kırklara gider. Kırklar Derbent Kalesinin karşısındaki büyük mezarlığın içerisinde sonradan korumaya alınmış bir mekandır. Kırklara çocuk dileği ile gidenler, orada taştan yapılmış taştan beşiği sallarken, sadaka nezir eder, adakta bulunurlar (Kalafat 2002: 102). Dağıstan Türkleri arasında da ziyaret yerlerine adaklar adamak ve bunun neticesinde çocuk sahibi olunacağı inancının yaşandığını görmekteyiz.

Kafkaslardaki, Dağıstan Türklerinde; kısır kadınlar, doğurabilmeleri için, bu hususta Türk dünyasında yapılan inanışları, tekrarlarlar. Kısır kadınlar, yaşlı efsuncu kadınların eşliğinde, evliya mezarlarını ziyaret ederler. Burada iki rekât namaz kıldıktan sonra, kısır kadınlar efsuncuların dedikleri gibi "kısırlık muayenesinden" geçirilirler. Buna göre yalvarıp yakarılır. Eve döndüklerinde, onları oturakları boş, özel iskemlelere oturtarak, altlarına mangal yakarlar. Mangalın üstüne şifa niyetine, çeşitli kokulu otlar atarak, yakıp tütsületirler (Tacemen 1995: 135). Evliya mezarlarının çocuk dileğiyle ziyaretinin; buralarda yapılan bazı uygulamalar değişiklik arz etse de, bütün Türk toplumlarında olduğunu gördük. Dağıstan Türklerinde türbe ziyaretinden sonra uygulamaların bitmediğini, evde de devam ettiğini görüyoruz.

Bayır-Bucak Türkmenlerinde; çocuğu olmayan kadınlar, geceleri nur indiğine inanılan bazı ziyaretlere giderler. Bu tür yatırların "iyelerden" olduğuna inanılır. Buralarda "kan akıtılır" kurban kesilir. Fakir fukaraya yemek adanır. "Niyet Çaputu" bağlanılır. Bu tür kutsal makamlardan Şeyhler çok meşhurdur. Burası "Bedeme" mıntıkası olup, Yayladağı'nın Suriye tarafındadır (Kalafat 1996: 24). Ziyaret merkezlerinden medet umma inancının Suriye Türklerinde de bulunması; Türk dünyası halk inançlarının bir bütünlük arz ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Türkmeneli'nde; evlat, bilhassa erkek evlat aile için çok önemlidir. Çocuğu olmayan aileye “kör ocak” denir. Makedonya'da; bir şeye uğradığına inanılan ve çocuğu olmayan kadınlar Tepensa'daki Hüseyin Dede'nin ve Pocuval'daki Yusuf Dede'nin türbesine giderler. “Deliktaş” diye bilinen mevki “Evliya Yatağı” olarak anılmaktadır. Buraya adak adanır, türbeye mum bırakılır, havlu hediye edilir, bez bağlanır (Kalafat 2000a: 86). Keleki'de; çocuğu olmayan aileler, pirlere gitmektedir. Burada pir, kutsal mekan anlamındadır. Mesela Ashab-ı Kehf ziyaret edilen bir pirdir. Keleki'deki diğer pirlere, Sultan Seyit Ahmet, İmamzade, Melik İbrahim, Sultan Sefi'dir (Kalafat 2000b: 53).

Kumuk Türklerinde; çocuğu olmayan kadın “Enem Hatun”lara gider. Bunlar; gün görmüş çok çocuğun doğumuna nezaret etmiş, bilgili, ağzı dualı, yaşlı kadınlardır. Ayrıca çocuk dileğiyle ziyaretlerine gidilir. Eskiden çocuğu olmayan kadınlar, çok çocuklu kadınlardan kumaş parçaları alır, bununla yorgan diker; çocukları dünyaya geldiği zaman, ölmesin, yaşasınlar diye toplanılmış bu kumaş parçalarından dikilmiş yorganı kullanırlardı. Avarlar arasında “Veli Kız” Türbesinin çok itibarı vardır. 18 yaşında vefat ettiği söylenen Veli Kız'a; Avar gelinler, çocuk dileğiyle giderler (Kalafat 2002: 115). Çok çocuğun doğumunda bulunmuş ebeleri/Enem Hatunları ve çok çocuk doğurmuş kadınları ziyaret; onlardaki bu meziyetin yansıtma yoluyla veya tecrübelerin aktarılması vasıtasıyla, çocuğu olmayan kadınlara yardımcı olacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Balkar Türklerinde; çocuğu olmayan aile, bir yıl daha bebekleri olmazsa “çocukluk” alır. Başkasının çocuğunu evlat edinir. Nadiren de Efendi Hoca'ya gidilir. Eskiden çocuğu olmayan kadına çok çocuklu kadının giysisi giydirildi. Çocuğu yaşamayan aileler de efendiye (hocaya) giderler. Bazen de çocuklarının yaşamaları için yer değiştirilir. “Bu yer bize yaramadı, uğur getirmedi”, denerek başka yerlere gidilir, göç edilir (Kalafat 2002: 142). Bu uygulamada başkasının çocuğunun alınmasında yansıtma ve başkalarına iyilik etme neticesinde çocuk isteği iç içe görülmektedir.

Türkler; halk kahramanlarını, vatan uğrunda ölmüş yiğitleri, şehitleri, mukaddeslerden, iyilerden saymışlar ve onların mezarlarını ziyaret etmişlerdir. Şehit mezarlarına kurban kesmişler, niyetlerde bulunmuşlardır.

Balkan Türklerinde de; çocuğu olmayan hanıma muska yapılır. Kadın bunu boynuna ipele asar, eğer hamile kalacağı temasta muska; göğüs etrafında ise erkek, arkaya boynun altındaki sert tarafa düşer ise, yavrunun kız olacağına inanılır. Batı Anadolu ve Balkan Türklerinde; gelinin ilgili kanalları kapalı ise, keçi derisi yüzülür yüzülmez anne adayının bel ve karın kısmına sarılır. Keçi derisi kuvvet verir ve eti sıkır, kanalları tıkayan oluşumun atılmasını sağlar. 45-60 gün sonra kadın analığa hazır olur, inancı vardır. Bu yörede Baksi karşılığı olarak bakıcı tabiri kullanılır. Kuzey Afganistan ve aynı kültürü taşıyan Özbekistan ve Türkmenistan'da; kız çocuğu olup oğlu olmayan aileler, son kız çocuklarına entari giydirir, küpe takar. Güney Türkistan'da; çocuğu olmayanlar tarafından çocuğunun olması için; Şeyh, Evliya, nefesine hakim ve haram yememiş kimselerin mezarı ailece ziyaret edilir. Özbekistan ve Kuzey Afganistan'ın Özbek, Türkmen ve diğer Türk boylarında; çocuğu olmayan aileler Ahmet Yesevî ve diğer türbelere giderler. Buhara'da ise Nakşibendî'nin türbesine gidilir. Buradaki sudan içilir. Sanduka üç ve yedi defa tavaf edilir (Kalafat 2000a: 10). Bu örneklerde görüldüğü üzere Balkanlarda yaşayan Türklerde, Özbeklerde ve Türkmenlerde aynı halk inançlarının bazı değişimlere uğramak suretiyle yaşadıklarını görmekteyiz. Netice itibari ile halk inançlarının düşüncelerinde ve temellerinde bir ortaklık olduğunu gözlemlemek mümkündür.

Şumnu Türklerinde; çocuğu yaşamayan aile çocuğunun yaşaması için kurban keser. Allah rızası için kesilen bu kurbanın yeni çocuklarının ölümünü engelleyeceğine inanılır. Ayrıca aynı maksatla Demir Baba Türbesi'ne gidilir. Orası ziyaret edilip, orda dua edilir ve adakta bulunulur. Anne adayı, "çocuğum olur ise, mevlit okutacağım, kurban keseceğim, mum yakacağım" der, çocuğu olunca da adağını yerine getirir (Kalafat 2002: 238). Çocuk isteği ile Türbe ziyareti, türbede yapılan adaklar ve bu adakların yerine getirilmesi Şumnu Türklerinde de yaşamaktadır.

Bütün Türk dünyasında görüldüğü gibi, Gagavuzlarda da; evlilikten sonra istenilen ilk şey, gelinin gebe kalmasıdır. Gelin gebe kalmazsa erkek tarafınca makbul sayılmaz. Kadının erkek çocuk doğurması bütün ailenin arzusudur (Gürgör-Argunşah 1991: 25).

Eski Türkler tabiatla bir takım gizli kuvvetlerin varlığına inanıyorlardı: dağ, tepe, kaya, vadi, ırmak, su kaynağı, mağara, ağaç, orman, volkanik göl, deniz, demir, kılıç vb. bunlar aynı zamanda birer ruh idiler. Ayrıca güneş, ay, yıldız, yıldırım, gök

gürültüsü, şimşek gibi ruh tanrılar tasavvur edilmişti. Tabiat ruhlarına Gök Türk çağında, kitabelerde görüldüğü gibi, yer-su (yer-sub)'lar deniyordu. Yer-sular kutsal (ıduk) sayılıyorlardı (Kafesoğlu 2000: 303-304).

Yer-su ruhlarının en önemli mümessili dağdır. Şamanist Türklerde dağ kültü Gök Tanrı kültüyle ilgili bir kült olmuştur. Hunların eski vatanı olan Yeni-si-şan sıra dağlarındaki Han-yoan dağı Hunların her yıl Gök Tanrı'ya kurban kestikleri dağdı. (Dağ kültü muhtelif kavimlerde görülmüştür. Eski Yunanlılarda Olimpos, Filistin Yahudilerinde Tur-i Sina, Mekke Araplarında Arafat, Hintlilerde Himalaya, eski Moğollarda Burkhan-Haldun gibi). Eski Türkler dağların tanrı makamı olduğuna inanırlardı. Her boyun ve her oymağın kendine mahsus mukaddes ıduk dağı bulunduğu gibi boylardan kurulan büyük birliklerin de müşterek mukaddes dağları vardı. Bugünkü Altaylı Şamanist boyların ve oymakların her birinin mukaddes dağları bulunmakla beraber hepsinin ilahilerinde Altay sıradağları zikrolunmaktadır ki hepsi için müşterek kült sayıldığı aşikardır. Gök Türklerin menşeleri hakkında Çin kaynaklarında tespit edilen rivayetlerde de dağ ve mağara mühim unsurlardandır (İnan 2000: 48-53).

Altay Türkleri, erkek çocuk canı gönderen, Dıayuçıhan'ın, gökyüzünün beşinci katında bulunduğu, inanmaktadırlar. Ona, daha yakın olan dağ başlarında, kurbanlar keserek, erkek çocuk göndermesi için, dua ederler. Onlar, bu tanrısallın yanı sıra Köbek (Ced) Ruhunun da, erkek çocuk ayarlamada, yardımcı olabileceğine inanırlar. Ayrıca, bu hususta çok salahiyyetli olan, Yüce Tanrı Ülgen'in oğlu Bahtıhan'a da, çok güvenilmektedir. Bahtıhan'a; kadınlar erkek çocuk için, kısır kadınlar, doğurabilmek için, dağların belirli yerlerinde, kurban keserek, yakarırlar. Daha doğrusu, buralarda Dıayuçıhan'a, Bahtıhan'a, herkes ağrısına göre, dileklerde bulunur. Yeni hamile kadınlar da; onlardan, erkek çocuk dilerler. Evlerinde, bir de Köbek Ruhuna "yağ kokuturlar". Böylece erkek çocuk işini sağlama almış olurlar (Tacemen 1995: 195). Altay Türkleri örneğinden de görüldüğü gibi, kutsal yerlerin ziyaret edilmesi ve oralardan hastalıklara çare aranması bütün Türk topluluklarında yoğun bir uygulamadır.

Ötüken ormanlarının (Ötüken Yıış) Gök Türkler ve Uygurlar devrinde bütün Türklerce mukaddes sayıldığını biliyoruz. Orman kültü ilkel toplulukların orman mahsulleriyle ve avcılıkla geçindikleri devrin hatırasıdır. Ormanın heyeti umumisi

bir kült sayıldığı gibi bazı ağaçlar da ayrıca takdis edilir. Őamanistlerin en çok saydıkları ağaç kayın ağacıdır. Doğu Türkistan'ın Müslüman kamları da hastayı afsunla tedavi ederken çevrelerinde kayın ağacı bulundururlar. Son yıllara kadar Őamanlıđı muhafaza eden Altaylı, Sagay, Şor, Kaç, Teleüt ve başka ulusların kamları kayın ağacı bulundurmadan ayin yapmazlar. Türk boylarının menşeleri hakkında söylenen efsanelerde ağaç önemli yer tutmaktadır. Uygur efsanesinde, Dede Korkut kitabında, Oğuz destanlarında ağaç motifine rastlamaktayız (İnan 2000: 62-65).

Divriği'de; Gazi Mansur Köyü, yakınlarındaki ardıç meyvesi ve Koca Haydar Türbesinin yanındaki söğüt ağacının yaprağının yenmesi halinde çocuğu olmayan kadınların çocuğunun olacağına inanılır (Kaya 2001: 86). Bu rnek, özellikle ardıç meyvesinin yenmesi, evliya kültüne bağlanmadan tek başına ağaç kültünün bir göstergesidir.

Trabzon'da; çocuğu olmayan-kısır kadın, imenlikten "mora dikenini" ya da herhangi bir diken altından geçirilir. Yomra'da rastlanılan bir uygulamadaysa, kadın hiç konuŐmaksızın 41 nikahlıdan mum toplar. 4 yol ağzında anasının ilk kızı olan biri bu mumları eritir ve çocuğu olmayan kadının başına döker. Erkeğin kısırlığını gidermek için de paa ve kemik suyu içirilir (Akgl 1995: 55). Muma kutsallık atfetmek ve ondan bir Şekilde medet ummak da çocuğu olmayan kadınların başvurduğu yollardan biridir.

Nevşehir'in bazı köylerinde çocuğu olmayan kadının gebe kalması için Şu uygulamalar yapılmaktadır: süt kaynatılarak, üzerine kısır kadın oturtulur ve etrafı sarılır. İltihap skerse ocuk olur. Ebe gömeci pişirilerek üzerine oturtulur ve bir miktar da rahme gönderilir; çörek otu kavrulduktan sonra ezilir ve süte katılarak aç karnına içilir; tavuk pisliği kaynatılır ve üzerine oturulur. Şayet iltihap skerse ocuk olur; kısır kadın hamama giderek, sıcak suya girer. İltihap skerse ocuk olur; kısır kadının beli çekilerek, eğri rahim düzeltir (Sevindik 1996: 230). Kadının çocuğunun olmaması; onun vücudunda bazı eksikliklerin ya da rahatsızlıkların olduğu düşüncesini güçlendirmekte ve bu noksanlıkların giderilmesi için böyle yollara baŐvurulmaktadır.

Kazak Türkleri arasında; kırdaki tek başına bir ağaç, bir pınar ya da bir büyük taş (kaya) bulunursa kısır kadınlar bunları ziyaret ederek kurban keserler ve geceyi orada geçirirlerdi (etin 2000: 110). Bu Şekilde çocuklarının olacağına inanırlardı.

Gagavuzlarda; çocuğu olmayan kadının, çocuğu olması için bazı uygulamalar yapılır. Sabahleyin gün doğmadan evvel cimani (çiğ) ile bir defa yıkanması halinde çocuğunun olacağına inanılır. Ayrıca aynı amaçla kilisede dua okutulur. Muska yapılmaz, cumayı cumartesine bağlayan gece kutsal kabul edilir. Gelinin çocuğu olsun diye damadın evine girdikten sonra, damadın kucığına kız çocuğu, gelinin kucığına erkek çocuğu konulur. Böylece yeni çiftlerin çok çocuklu olacaklarına inanılır. Gelin ve damat yastığa oturtulurlar. Oturtulmadan evvel, yastık kabartılır ise, yaşamlarının kabarık ve bolluk, zenginlik içinde olacağına inanılır. Bu aynı zamanda çok çocuklu olmak demektir. Ayrıca çocuğu olmayan aileler, çocukları olması için 40 gün istavroz çıkarırlar. Damat bu esnada diz çöker, başını yere koyar bunu 3 veya 7 defa yapar, yüzünü ikonun olduğu yere döner. Bu uygulamayı daha ziyade çocuğu olup da yaşamayan aileler yaparlar (Kalafat 2002: 244).

Geleneksel Türk Dini içerisinde su da önemli bir dini anlam ve mahiyete bürünmüş; bu çerçevede su kaynağı, pınar, ırmak ve göl gibi, su ile alakalı oluşumlar kutsiyet kazanmışlardır. Böylece su, Türk din tarihi içerisinde karşımıza, her şeyden önce temizlik ve safiyet sembolü olarak çıkmaktadır. Orta Asya Türklerinde, Oğuzlarda, Sibiryaya ve Altayların Türk topluluklarında suyu, bir şekilde kirletmek yasaktır. Yer-su terimi; dağ, ağaç, ateş ve suyun yanı sıra toprağın ve aynı kategoriye dahil olmak üzere bir kısım taşlar ve kayaların ve demirin geleneksel Türk dini içerisinde kutsal bir anlam ve öneme sahip olduklarını göstermektedir (Günay, Güngör 1997: 50).

İnanışlar, kısırlığın tedavisinde, suya çok önem vermektedirler. Su, bereketin, bolluğun timsalidir. Belki bunun için baba, kızını yeni evine uğurlarken “gelin başın pınar, ayağın göl olsun” der. Sular; Türk inancının belirli tespitleri ile bağlandırıldıklarında, kutsayıcı özellikler kazanırlar. Mesela Türk inancına göre; üç, yedi, dokuz, kırk, gibi sayılar mucizevi güce sahiptirler. Su tapısı, bu sayılarla birleştirildiğinde, keramet dağıtıcı nitelikler kazanmaktadır.

Kutlu sayılan yerlerin (ılıca, kaynak, değirmen oluğu, pınar) suyundan içmek, oradan alınan herhangi bir şeyi yutmak veya oraların suyu ile yıkanmak gibi işlemler de, yatır ziyaretlerinde girişilenlerden farksız bir anlam taşırlar. Kadın; döl (çocuk) sahibi olma yeteneğini, vücuduna kattığı veya dokundurduğu o maddelerle sağlayacağına inanır (Boratav 1999: 144)

Bulgaristan'ın Kırcalı sancağı, Kuşoğulları İlçesi, Yaşlı Köyü ve civar köylerde, Anadolu'nun Ordu ili Kovancı ve Arpa köylerinde, kısır kadının tedavisi için, kırk gün sabah namazından önce, yedi pınardan su alınır. Çocuğu olmayan kadın, bu sudan içer ve yıkanır (Tacemen 1995: 139). Türk'ün; suya verdiği kutsallığın, çocuk isteğinde de ortaya çıktığı burada görülmektedir.

Tunceli'de; Munzur dağından çıkan Munzur Çayı suyunun, çocuğu olmayan analar üzerinde olumlu tesir gösterdiği inancı vardır. Erzurum'un Dumlu kazasından çıkan Fırat'ın kaynağı olan göze suyunun gökten indiğine ve çocuk sahibi olmak isteyen kadınlara yardımcı olduğuna inanılır (Kalafat 1990: 74).

İnanışlara göre, ağaçlar da mucize kaynağıdır. Bütün Türk dünyasında, bol yemiş veren çocuklara, doğurabilmek için, kısır kadınların, meyve vermeyen ağaçlara da meyve vermeleri için, çok çocuklu kadınların, sarıldıkları bilinmektedir. Tüm bunların yanı sıra, Türk'ün, tarihte ayak bastığı coğrafyalarda, kısır kadınların, ağaçlara bez bağlama inanışları da vardır.

Jean-Paul Raux'un; "Türklerin ve Moğolların Eski Dini" adlı kitabında da belirttiği gibi Türkler demire de kutsiyet atfetmişlerdir. "Bir Yakut atasözü der ki: "demirciler ve şamanlar aynı yuvadan çıkmadır." Bu atasözü, kuşkusuz Şamanizm ile demircilik arasında mevcut sıkı ilişkilerin çok eskiden beri bilindiğini göstermektedir. Türkler, demiri ulu "büyük" yani kutsal bir madde bilirler. Yazıtlarda, ebedi, mengü olarak nitelenen imparatorluk, el, "demire benzer olarak tarif edilmektedir (sıra 25)". Bugün dahi bir Türk, kelime kökeni olarak "demir varlık" anlamına gelen, demirbaş'ı, ölümsüz bir varlık olarak telakki eder. Anadolu folkloru, bu madenin etki ve güçlerinden muhtelif izler taşır. Demir konusu için "dağlardan çıkış" teması üzerine kurulu, Tu-kiu döneminin anlatımını bulmaktayız. Ebülğazi çok daha sonraki bir tarihte bunu şu şekilde tarif etmektedir: "Onları bu dağlardan çıkaracak bir yolu aramaya koyuldular. Bir demirci nihayet şunu dedi: Falan yerde bir demir madeninin varlığını fark ettim...madeni erimek suretiyle bu yerden bir yol açmamız mümkün olabilir. Deriden yapılmış 70 büyük körük hazırladılar ve bunları 70 yere yerleştirdi-

ler (bunu ateşe verdiler) ve Allah'ın gücünün etkisiyle, bu korlu ateş dağın demirini eritti ve dağ geçit verdi" (Roux 1998: 64).

Kısırlığı giderme inanışlarında; Türk inancı vasıtalarından demire de görev düşmektedir. Kısır kadına yedi evden demir toplayıp, demirciye bilezik yaptırırlar. Kadın bu bileziği, çocuğu oluncaya kadar taşır -Bulgaristan, Anadolu- (Tacemen 1995:143). Türkler tarafından kutsal kabul edilen, değer verilen bir çok unsurun çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından kullanıldığını bu şekilde görmek mümkündür.

Bu çerçevede; Ahıska Türklerinde; çocuğu olmayan kadınlar, belli mezarlara şal koyup, bir iki gün sonra onu götürüp beline bağlamışlardır. Ahıska Türkleri; boş beşiği sallamazlar, sallayınca bebeğin olmayacağına inanırlar; bebeği olmayan kadınlar yedi evden toplanmış demir eşyaları eritip, bundan bilezik yapıp takmışlardır. Ayrıca yumurtanın sarısını un ile karıştırıp çocuğu olmayan kadının beline bağlamışlar ve bunun iyi geleceğine inanmışlardır (Hacili 1992: 95/99).

Çocuksuz kadınların bu konuda almış olduğu tedbirler çerçevesinde; Ankara'nın Akyurt İlçesi ve çevresinde, kısırlığı gidermek amacıyla yapılan uygulamalar şu şekildedir: Bel Çektirme; çocuğu olmayan kadın yüzü koyun yere yatırılır, sırtının etleri avuçla çekiştirilerek, belinin kütletilmesi sağlanır. Daha sonra zift eritilerek beze sürülür ve bu, kadının beline sarılır. 5-10 gün kalır. Çıra Koyma; 8-10 cm. uzunluğundaki odun çırası bıçakla düzeltilerek kadının rahmine konur. Kadın 5-6 gün sırtüstü öylece yatar. Böylece çocuğa kalınacağına inanılmaktadır. Ayrıca; ince ince doğranmış sabun, yumurtanın sarısıyla karıştırılarak beze sürülür. Bu karışım kadının kasıklarına ve beline sarılır. Bunlardan sonra dilek dilenir, adak adanır ve beklemeye başlanır. Dağda, ormanlık bir yerde "Yalın Gazi Türbesi" vardır. Hamile kalmak isteyen kadın genelde buraya götürülür. Kadının başına bir örtü örtülür ve, "bir at getirdim satmaya, yanına kulun katmaya" deyip at sesi çıkarılarak burada dolandırılır. Hamile kalmak isteyen kadın böyle kutsal olarak bilinen yerlerden medet ummaktadır. Daha sonra doğan çocuklara da Gazi, Satı veya Satılmış ismi konulmaktadır (Erdoğan 1996: 186). Burada da bebeğin hayatını tehdit eden unsurların kaldırılması ve psikolojik olarak bebeği hayata bağlama arzusu yatmaktadır.

Bazı yörelerde; biçiminde ve adında değişiklikler görülse de çocuğu olmayanlar bazı maddî ve manevî önlemlere başvurumaktadırlar. Gaziantep'te başvuru

maddî önlemler; bunların başında kadının, ailenin ebesine baktırılması gelir. Ebe; kadının belini ovalar, kollarıyla arkasından kavrayarak, belini iyice sarsacak biçimde sallar, yerel deyimle sırhalar. “Mecleme” denilen bir tür yakı yapıştırır. “Mecleme” kendiliğinden ayrılıncaya kadar belde kalır. Ancak bu yakı ebece, belin ovalanmasından, “Bel çekme”den sonra uygulanır. Maddî önlemlerin ikincisi de, cinsel organından ve ağzından tütsü verilmek suretiyle olur. Mevsim bahar ise, kırlardakini de içermek üzere çeşitli çiçek ve yapraklar su içinde kaynatılırken buradan çıkan gazlar tenasül organı ve çevresine uğrayacak durumda, kabın üstüne oturulup bir süre böylece bırakılır. Kısırlık veya eksiklik olasılığının erkekten geldiği düşünülür ise, ona da bal, güçlendirici besinler, baharat, sebze ve meyve tohumlarından yapılmış macunlar yedirilir.

Türkiye’de, Orhan Acıpayamlı’nın yapmış olduğu tespitlere göre, çocuk isteyen kadınlar; herhangi bir türbe toprağından az miktarda alarak suda eritir ve bu suyu içerler; bir defa evlenmiş ve sıhhatli yavrular yetiştirmiş kadının avucundan su içerler; içinde birkaç çeşit toz baharat bulunan kaynamış suyu içerler; arpa buğusuna oturduktan sonra zamk ve tutkal içerler; içinde yatağın ayak izi bulunduğu inandıkları kurnadan bir avuç su içerler. Ayrıca çocuğı olmasını arzulayan kadın, yedi cins kır çiçeğı ile kaynatıldıktan sonra içine, ayna, makas, eski ayakkabı konmuş veya üzerine maydanoz serpilmiş olan süt buğusuna; kaynatıldıktan sonra içine iki kızgın taş atılmış olan “küsne” buğusuna; tavuğun ilk defa yumurtladığı kanlı üç yumurta üzerine; çam katranı üzerine; bir tencere içinde haşlanan ısırgan, kekik otu, sarımsak, bandak otu ve arpa buğusuna; içine sıcak su doldurulmuş hamam kurnasına oturtulur (Acıpayamlı 1961:14-16).

Sosyal hayatta doğum olayının yeri çok büyüktür; çünkü hayat doğumla başlar. Kısırlık, toplum inancına göre kadına özgüdür. Erkeğın de kısır olabileceğı pek düşünülmez. Suç hep kadına yüklenir. Kıbrıs’ta bu nedenle, kadın çocuk doğurmak için birtakım önlemler almak zorundadır.

Saracoğlu yapmış olduğu tespitlere göre bu önlemleri maddi ve manevi önlemler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Maddî önlemler; Çocuk isteyen kadın ebeye karnını ovdurur veya bel çektirir; Okalıptüs ağacının yaprakları kaynatılarak kadın buğusuna oturtulur; “Mezleki” dövülür, zeytinyağı ile karıştırılır. Elde edilen macun, gaza bezine sarılarak dölyatağına sokulur. Manevî önlemlerde ise; Çocuk isteyen

kadın, yatırları ziyaret eder, adakta bulunur. İsteği yerine gelince kurban keser, fakir-
lere kurban eti dağıtır. Kadın; yatır pencerelerinin demir parmaklıklarıyla, kutsal
sayılan akar suların yanındaki ağaçlara veya çalılara bez bağlayarak dilekte bulunur.
Çocuğu olmayan kadın yatırlara gidip mum yakar, dilekte bulunur; çocuk sahibi bir
kadının avucundan su içer. Çocuk sahibi olmayanlar; yabancı bir çocuk alıp besler ve
o çocuğun sevgisiyle çocuk sahibi olacağına inanır, Anadolu'da olduğu gibi manevi
önlemlerin diğer bir yaygın şekli de, kısırlığın nedeni olan kötü ve zararlı güçleri
kovmak için hocalara okutmak ve muska yaptırmaktır (Saracoğlu 1987: 329). Tar-
sus'ta, kısırlığı önlemek için; kadın rahmi, kaynatılan süt ya da ebe gömeci buharına
verilir. Kasıkları ebe tarafından silkelenip çekilir, kadına birkaç takla attırılır. Erkeğin
kısır olmaması için ise erkeğe kırk yumurtanın beyazı içirilir (Dalgıntekin 1995: 78).

Çocuğun olması için Malatya'da; çocuğu olmayan gelinin, çocuğunun olması
için bazı yollara başvurulur. Bunlardan bir bölümü bazı uygulamalara ve halk
inançlarına dayalı olup bir bölümü de evliya ve yatırlarla ilgili inanmalara dayalıdır.
Malatya'da, doğum ve çocukla ilgili bazı uygulamalara dayalı inanmaları şu şekil-
dedir: Gelin, ocak olarak kabul edilen evlere götürülür. Boynuna da bu evde bir ip
takılarak incir ağacına bağlanır. Çocuğu olmayan kadın ayaklarından incir ağacına
asılarak bir müddet tutulur. Kadının beline kara sakız yapıştırılır, soğan kabuğu
kaynatılıp suyu ile muhallebi yapılarak yedirilir. Bir beze tuz konup ağzı bağlanır.
Bu tuz bir küpün .çerisine konur. Tuz bağlı bezin ucu ispiroto ile yakılır ve küp karın
bölgesine yapıştırılır. Haşlanmış kabak üzerine oturtulur. Doğumu yaklaşan kadın
sokağa çıkarılmaz (Yardımcı 1989: 268). Bu uygulamalar kadının vücudunda
olduğuna inanılan eksiklikleri gidermeye yöneliktir.

Uşak'ta; çocuğu olmayan kadını; hocaya götürürler, belini çekerler, kasığını
ovarlar, saman buğusuna oturturlar (kadının soğuklamasını giderir, kanalları açar),
katran buğusuna oturtulur; çanağın içine katran koyulur, çanağa ateş koyulur, çanağa
ateşe koyulur, kadın onun buğusuna oturtulur (Balıkçı 2000: 236). Uşakta da, Ana-
dolu'nun diğer yörelerinde çocuğun olması için yapılan tedbirlere rastlamaktayız.

Artvin ve yöresinde; yeni getirilen gelin koça bindirilirse ilk çocuğun erkek o-
lacağına inanılır. Gelin atının istisnasız aygır olmasına özen gösterilmesi de bu
inançtan kaynaklanmaktadır. Erkek çocuğu olmayan kadınlar da oğlu olsun diye
koça bindirilir (Tokdemir 1993: 273). Çocuk sahibi bir kadının avucundan su içmek,
doğum sancısı çeken kadının ısırıldığı elmayı yemek, yeni doğum yapmış bir ananın

ğum sancısı çeken kadının ısırıldığı elmayı yemek, yeni doğum yapmış bir ananın çocuğunun son'u üzerine oturmak vb. döl verme yeteneği olanların gücünü kısır olana geçirme ilkesine dayanıyor (Boratav 1999: 144). Bu inançlarda da yansıtma yoluyla aktarma düşüncesi görülmektedir.

Bulgaristan Türklerinde ve Anadolu'da; kısırlıkla ilgili inanışlarda, kabak kaynatılır. Buharına kısır kadın oturtulur. Süt ise, ateşte kızdırılmış, kaya veya tuğla üzerine atılır, dumanına kısır kadın oturtulur. Başka bir inanışa göre; kaynayan süt bakırının üstüne, kısır karıyı oturturlar. Soğuşun, bir nevi kadının damarlarını tıkadığına inanılır. Bununla ilgili kısır kadın "damarları açılsın" diye, ılıcaya, kaplıcaya götürülür. Ayrıca; içine mum, kağıt veya bez yakılarak, karın üzerine bastırılan çömlek, bardak "vurmak" olayı, çok eski bir Türk tedavi usulüdür. Karınla ilgili, karına çömlek vurmaktan başka, kısır kadının "göbeğinin düşmüş" olabileceği düşünülerek, kadının göbeği çekilir (Tacemen 1995: 161). Bu ve bunun gibi bir çok uygulamayı gerek Türkiye'de ve gerekse diğer Türk topluluklarında görmek mümkündür. Çünkü bu sayede çocuk sahibi olunabileceğine inanılır.

Başkurt Türklerinde; bebek bekleyen, bebeği olmadığı için kendisine kurban kesilen anne adayları, cumayı cumartesine ve salıyı çarşambaya bağlayan geceler banyo yaptırılır. Sonra aday havlu kullanmadan yatağına girer. Artan su sonra Eüzü Besmele çekilerek dökülür. Bu uygulamaları bu işleri bilen kadınlar yapar. Kazakistan'da; halkın çocuk edinme konusunda "verirse Allah verir" inancı vardır. Çocuğu olmayan anne adayını yakınları Baksi'ye götürürler. Baksi bebek isteyen anne adayına okur ve üfler. Düşük yapan anne adayının, düşük yapmasının önlenmesi için, devenin yününden yapılmış iplik ile düşme sancısının başladığı anda kadının eteğinin ön kısmını dikerler. Bu işlem üç defa üst üste yapılır. Bu uygulamayı Baksi yapabildiği gibi gün görmüş yaşlı hatunlar, Kelam-ı Kadim okuyarak da yapabilirler (Kalafat 2002: 314/318). Bu ve buna benzer uygulamalarda hem eski Türk inançlarını hem de İslamî değerlerin/inançların iç içe geçtiğini görmek mümkündür.

Kısırlığın giderilmesi için, Bulgaristan'ın Kırçali Sancağı Sultan Yerinde, kısır kadının "yufka" yerlerini; ebe karı tutar, çekebildiği kadar çeker. Kısır kadının rahminde bir bozukluk var tasavvuruyla, böyle yapılır. Bunun için rahim, "düzeltilmeye" çalışılır. "Rahim damarının bükülmesinden" şüphelenir ve bu damar, doğrultulmaya çalışılır. Bu inanışa, hemen-hemen aynı eylemlerle, Adana'nın Kadirli İlçesi

Tozlu köyünde rastlanır (Tacemen 1995: 163). Görüldüğü gibi, çocuğun olmaması; kadının vücudunda bir sorun olduğu düşüncesini ortaya çıkarmakta ve tedavi yolları aranmaktadır.

b. Çocuğu Yaşamayan Kadınlarla İlgili İnançlar

Çocuğu yaşamayan kadınlar; bütün Türk dünyasında, bu sorunlarını gidermek amacıyla maddi ve manevi önlemlere başvurmaktadırlar. Bu önlemler; kadının vücudunda eksiklik, sorun veya hastalık olduğu düşüncesine varılmış ise bedene yönelik bazı uygulamaları içerir. Kadının belinin çekilmesi, kadına bazı bitkilerden ilaçlar hazırlanması gibi önlemler bunlardandır. Bunların; adları ve uygulamalarında bazı şekilsel değişmeler olsa da, temelde aynı ortak inancın farklı uygulamaları olduklarını görmekteyiz. Aynı amaçla kutsal kabul edilen yerleri (türbeleri, kutsallık atfedilen su başlarını, ağaçları, dağları, mağaraları) ziyaret etmek, yoksulları giydirmek, doyurmak ve çevrede yardıma ihtiyacı olan insanlara yardımda bulunmak da, bu konuda alınan manevi tedbirlerdendir. Hem Türkiye’de hem de Türklerin yaşadığı diğer bölgelerde doğumla ilgili Türk halk inançlarının yoğun bir şekilde yaşadığını ve bu inançları içeren uygulamaların da her vesileyle ön plana çıkarıldığını görmek mümkündür.

Çocukları yaşamayanların çocuğun muhafazası için aldıkları tedbirler gerek Şamanistlerde ve gerek birçok Müslüman Türklerde aşağı yukarı aynı tedbirlerdir. Yakutlar; aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar. Tubalar çocuğu doğduğu gibi kazanın altına saklarlar, kazanın içine “ak eren” denilen ongunu koyup bunun yanına arpa unundan yapılan bir bebek bırakırlar. Kam bu bebek üzerinde ayin yapar. Kam’ın duasıyla bu hamur “canlanır” ağlarmış (yani şaman canlanmayı ve ağlamayı kendisi temsil eder); hamur bebeğin karnını yarar, parçalar, sonra bu bebeği uzak bir yere götürüp gömer. Ölüm ruhu bunu görüp çocuğun öldüğüne inanır ve aileyi rahat bırakır. Çocuğu yaşamayan Başkurtlar da, Müslüman oldukları halde, ölüm meleğini aldatmaya çalışırlar. Çocuğu; doğduğu gibi ebe eline alıp dışarı çıkar, birkaç ev dolaştıktan sonra, çocuğun babasının evinin penceresinden seslenir: “yabancı ülkeden bir çocuk getirdim. Satın alan var mı?” der. Pazarlık başlar. Çocuk için kendi ağırlığında demir verip satın alırlar (İnan 2000: 174).

Çocuğun yaşaması için yapılan bazı uygulamalar şu şekildedir. Erzurum'da; Tıpkı Taşı, Yad Taşı veya sadece Boncuk denen bir cins taş vardır. Bu boncuk taş, doğacak çocukların yaşaması için kullanılır. Bunu taşıyan anne, çocuğunu kaybetmez. Diyarbakır'da; doğan çocuğun yaşaması için analar, Zülküf Peygamberin türbesini ziyaret eder. Çocuğu yaşamayan analar, Tercan'da Kara Yakup adlı yatırı ziyarete gider. Muş'ta; çocuğu doğup da yaşamayanlar, çocuklarının yaşaması için, yedi yaşını alıncaya kadar, her yıl kurban keserler. Yedi yaşına kadar çocuğa yeni elbise giydirmezler. Yedi evden toplanan bez parçalarından elbise yapıp çocuğa giydirirler. Çocukların elbiselerine yedi delikli mavi boncuk, hamail, nazarlık takarlar (Kalafat 1990:75-80). Bunlara göre; çocuk ölümden, kem gözlerden, cinlerden korunmuş olur.

Kars yöresinde; erkek çocuğu olmayan veya doğup yaşamayan ailelerde, çocuk sahibi olmak, yahut doğanlarının yaşaması için kurban keserler (Aras 1985: 99).

Muş'ta; bir çocuktan sonra doğanlar yaşamıyorsa, ilkinin ayakları yeni doğanın eşi üzerine bastırılır. Buradaki inançta da ilkinin koruyan iyi ruhun, onu da koruması dileği, inancı saklıdır (Muş İl Yıllığı 1973: 80-88).

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, Nevşehir ve çevresinde; bazı kadınlarda var olduğuna inanılan, çocuğun doğduktan kısa bir süre sonra ölümüne sebebiyet verdiğiğine inanılan güce "tıvga" denilir. Bu durumu üzerinde taşıyan kadınlara da "tıvgalı" kadın denmektedir. Tıvga'dan kurtulmak için bazı uygulamalar yapılmaktadır: "tıvgalı" kadın, yeni doğan köpek veya kedi yavrusunun üzerinden geçerek tıvgasını onlara döker. Şayet yavrular ölürse tıvga'dan kurtulduğuna inanılır. Tıvgalı kadın, ay başı halindeyken yeni doğum yapmış kadının yanına gelip, haberi yokken, tıvgasını üzerine çırparsa üzerinde taşıdığı gücü ona aktarmış olur. Doğum yapan kadının haberi olursa, dışarı çıkar ve tuvalete girer, oradan da çıkarak dışarlarda herhangi bir yere gider, orada üç İhlas ile bir Fatiha suresini okuyarak üç kere de üzerini çırpar ve "Tü pis günahın senin olsun" diyerek kurtulur (Sevindik 1996: 238). Bunu hem maddi, hem manevi olarak bir sıkıntıdan kurtulmak için yapılan uygulamaya örnek vermek mümkündür.

Gebe kalıp da, çocuğu düşenler veya ölü çocuk doğuranların, bu halleriyle ilgili çeşitli inanışlar vardır. Öyle kadınlara, Bulgaristan'ın ele alınan yerlerinde ve Anadolu'da "tıvgalı" veya "dibikalı" derler. Çocuk düşüren, yahut doğum esnasında çocuğu ölen karılardan bazı hallerde sakınılır. Tıvgalı kadınlar, kusurlu olduklarını bil-

diklerinden, hamileyken, kedi ve köpek enciklerinin üzerlerinden atlamak şartıyla, “tıvgaları”nın onlara döküleceğine ve çocuklarının sıhhatli doğup, yaşayacaklarına inanırlar (Tacemen 1995: 169).

Üsküp’ün içerisinde erkek çocukları yaşamayan hanımlar; erkek çocukları olunca kız elbisesi, kız çocukları olunca da erkek elbisesi giydirirler. Kırcaova’da; erkek çocuğu yaşamayan aileler, erkek çocuklarına küpe takarlar. Küçük Papronik köyünde de yaşamayan kız ve erkek çocuklara, karşı cinsin elbisesi giydirilir ve erkek çocuğa yedi yaşı bitinceye kadar münyüz (küpe) takılır. Makedonya’nın Dedeli Köyü Türklerinde çocuğu olmayan kadınlar Ömer Baba’nın türbesine giderler (Kalafat 2000a: 14-15). Kız çocuğa erkek, erkek çocuğa da kızın giysilerinin giydirilmesi kötü ruhlardan çocukları korumaya yönelik yapılan uygulamalardandır.

Bayır-Bucak Türkmenlerinde; çocuğu yaşamayan aileler, çocuklarının ölmemesi için mollaya giderler. Hicap (üçgen biçiminde katlanmış muska) yazdırır; öldüren güçten koruyacağına inanılır (Kalafat 2000a: 40).

Sarıkamış Türkmenleri; yaşamayan çocukları için yedi yıl üst üste kurban keser, etini fakir fukaraya dağıtır ve kemiklerini eksiksiz toprağa gömerler. Türkmenistan’da; doğumdan sonra çocuğu yaşamayıp ölen kadınların yeni doğum yaptıkları zaman, göbeklerini kaynata veya kaynanaları keser, böylece çocuğun ölmeyip yaşayacağına inanılır. Ayrıca düşük olan çocukların yeni kardeşlerinin yaşayabilmeleri için, doğumdan evvel yapılan hazırlıklara özel bir veçhe verilir. Onun kundağı bazen yedi bazen kırk ayrı komşudan alınmış kumaş parçalarından yapılır. Bazen de kırkı veya yarı kırkı için dokuz veya kırk ayrı yerden su getirilerek banyosu yapılır. Banyo suyunu ocaklardan alanlar da olur. Türkmenistan’da; çocuğu yaşamayan kadınların, yeni bir çocukları dünyaya geldiği zaman kadının başının üzerinde bir kara tavuk kesilir ve bu tavuğun eti çocuğun yoldaşı (eşi) ile birlikte toprağa verilir. Türkiye’de; bebeği yaşamayan kadınlara ve çocuklara yapılacak koruyucu uygulamalarda “kurt”tan yararlanma inancı vardır. Nazarlığa kurt dişi ve tırnağı takılır. Bebek kurt derisinin ağzından geçirilir. Cesur olması istenilen erkek çocuğun burun veya kulak deliğinden kurt kılı geçirilir. Çocukların kurutulmuş kurban gözü ile olduğu gibi, kurt gözü ile de banyo yaptırıldığı olur. İçerisinde kurt dişi, postu, tırnağı olan nazarlıklar, beşik ve salıncağa asılır (Kalafat 2000a: 32-34). Türk dünyasında çocuğun yaşaması

için yapılan uygulamaların ve bu konudaki inançların birbirlerine son derece yakın ve aynı ortak inancın ürünleri olduğunu buradaki uygulamalarda görmekteyiz.

Çocuğun yaşaması için yapılan uygulamaların büyük bir kısmında kötü ruhların yanıltılmaya çalışıldığını görüyoruz. Mesela, Konya-Ermenek bölgesinde; çocukları yaşamayan bir kadının çocuğu doğduğunda çocuğun yaşaması için çocuğu tartıp bir o kadar da eti tartarak o eti kefenlerler ve çocuk yerine onu gömerler. Bir başka inanç da çocuk doğar doğmaz muayyen bir para karşılığında bir komşuya satılır. Çocuğun ailesi yine para karşılığında çocuklarını o komşudan tekrar satın alır. Yeni doğmuş bir çocuk gelişmezse, bu çocuk köyün üç yol ağzında yıkanır. Yıkanırken çocuğa dökülen su makasla kesilir. Böylece çocuğun gelişmesi (yaşaması) sağlanmış olur. Yine aynı bölgede; çocukları ölen bir kadın, çocuk sahibi olabilmek için radyo dinlemez. Ayrıca; boş beşik sallanırsa o beşiğin çocuğunun öleceğine inanılır. Beşiğin üzerinden atlanmaz. Atlanırsa aynı yerden geri dönülür. Değilse çocuğun öleceğine inanılır (Aydın 1987: 1). Manevi tedbirler, çocuğu yaşamayan ailelerin aldığı önlemler arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Çocuğu yaşamayan (Dıbıkalı) kadınlar; bu sorunlarına çözüm olacağı düşüncesiyle İçel ve çevresinde, şu uygulamaları yapmaktadırlar. Önce; çocuğu yaşayan kadınlardan adak toplanır. Bu para şeklinde de olur, yedi kadından yedi parça kumaş alınarak da yapılır. Toplanan parçalardan dikilen elbise çocuğa giydirilir. Ayrıca Mehmet isimli yedi kişinin gömleğinden alınan parçalardan dikilen, “Yedi Mehmet Gömleği” çocuk doğmadan hazırlanır ve kırkıncı günü çocuğa giydirilir; doğumun hemen arkasından yoldan geçen bir erkek çağrılır ve çocuğun ismini koyup isim babası olması istenir; çocuklara genellikle Dursun, Durmuş, Dur Ali, Dur Hasan, Yaşar, Durdu vb. gibi isimler verilir; boş beşiğin sallanmaması için tedbirler alınır. İçinde çocuk bulunmayan beşiğin bulunduğu odaya çocuk, “şeknazar” denen nazarı keskin kadınlar sokulmaz; yeni doğan çocuk kurt veya köpek iskeletinin boşluğundan geçirilir; sini büyüklüğünde ve ortası oyulmuş, kenarları dualarla doldurulmuş bir kağıdın boşluğundan çocuk geçirilir; dıbıkalı bir kadının çocuğun bulunduğu odaya doğrudan girmesine izin verilmez. Kadın odaya girdikten sonra çocuk getirilir (Soylu 1992: 6). Yani kadın çocuğun üstüne değil, çocuk kadının üstüne gelmiş olur. Bu şekilde çocuğun korunacağına inanılır.

İran Türklerinde çocuğu yaşamayan anneler, çocuğu yaşasın diye; İmam Rıza'yı, İmam Hüseyin'i, İmam Abbas'ı ziyaret eder çocuklarının yaşaması için onlara dua ederler. İmam Rıza ve İmam Musa Kazım'ın Bab-ül Havaiç (Dilekler Kapısı) olduğuna inanılır (Kalafat 2000a: 55).

Afganistan Türklerinde; yaşamayan çocuğun yaşaması için aile, bir ziyarete nezir yapar. 7 yıl bu çocuğun saçı arkasından küçük bir belik yapılır. Çocuk, süresi dolunca ziyarete bir kurbanlık ile götürülür. Kurbanın etini fakirlere verdikten sonra çocuğun saç örgüsünü kesebilir (Kalafat 2000a: 72). Yapılan adakların yerine getirilmesinde Türk toplumu oldukça hassastır. Çünkü; adak yerine getirilmezse daha büyük bir bela ile karşılaşılacağına inanılmaktadır.

Çocuğu yaşamayan Başkurtlar; Müslüman oldukları halde ölüm meleğini aldatmaya çalışırlardı. Ebe, çocuk doğar doğmaz, çocuğu eline alıp dışarı çıkar, birkaç ev dolaştıktan sonra baba evinin penceresinden seslenir: “yabancı ülkeden bir çocuk getirdim, satın alan var mı?” der, pazarlık başlar. Çocuk için, kendi ağırlığında demir verip çocuğu satın alırlar. Çocuğa; Demir yahut Satıp-aldı, Satılmış gibi adlar verirler. Tarsus'ta ve Harput'ta yaşamayan çocuklara Dursun, Duran, Yaşar gibi adların verilmesiyle çocuğun ölümünün önüne geçileceğine inanılır. Yaşamayan çocuklar için uygulanan diğer bir pratik de, çocuklara adak adanmasıdır. Böyle çocuklar yedi yıl süreyle başkalarının elbiselerini giyer; erkekse saçları yedi yıl süreyle kesilmez. Bu uygulama Harput'ta ve Türkmen Kırmançlar arasında da yaygındır (Dalgın'ın 1995: 80). Çocuğun kötü ruhlardan korunabilmesi amacıyla yapılan bu tür uygulamalar Türk dünyasında yaygındır.

Afganistan Türklerinde, yaşamayan erkek çocuklar için; özel yapılmış kurt ağzından, büyükbabası veya büyükannesi tarafından “geçirme” uygulaması yapılır. Yine aynı inançlarla, çocuğu yaşamayan aileler çocuklarının yaşaması için onları Börü- Kurdun ağzından geçirirler. Kurt kafasından soyulmuş deri suda esnetilip genişletilir ve kurduğunda geniş derin bir delik meydana gelir. Çocuk diğer deliklerden olduğu gibi bu delikten de üç defa geçirilir. Çocuk kız ise ona; Börü Halı, Börü Nisa, Börü Can, adı erkek ise Börü, Börü Bay, Börü Bek, Cin Börü adı konulur. Bu uygulamanın temelinde çocuğun başka bir aleme aktarılması kara iyelerden korunması inancı yatmaktadır (Kalafat 2000a: 72/76). Türklerin kutsallık atfettiği ve

büyük değer verdiği kurt motifinin de çocuğun korunması ile ilgili inançlar arasına girdiğini görmekteyiz.

Karakalpakistan'da; çocuğu olmayan ve çocuğu durmayan ana, evliyalara ve öz atasının mezarına gider. Mezarın başında ağlar ve gözyaşı döker, mezarda yatana “siz bizim için kömek olun. Allah-u Teala bize de bir bala versin, bizim yaşamayan balalarımız da yaşasın” der. Allah (C.C.) için ulu evliyaya nezir kılar. Evliya mezarlarına yedi defa gidilir. Her gidişte üst üste bir taş konulur. Yedi taş tamamlanınca ziyarette tamamlanmış olur ve niyetin tahakkuku için beklenilir. Niyet gerçekleşirse, ne adanılmış ise o yapılır. Bu üst üste konulmuş yedi taş “yedi defa ziyarete geldim” in nişanesidir. Perşembe ve cuma günleri konulur. Nezir-i Adak nişanesi olarak kutsal mekanlarındaki ağaçlara çaput bağlanır ve daha ziyade türbeye örtü örtülür (Kalafat 2002: 59).

2. GEBELİK

Gebe; karnında bir yavru bulunan ve yüklü, aylı, hamile de denilen kadına verilen addır. Hamileliğin ilk gününden, doğum anına kadar geçen süreyi içerir. Bu süre; hamile ve karnında taşıdığı çocuk açısından oldukça önemlidir ve dikkat edilmesi gerekir.

Anadolu'da; çocuk doğmadan, onun fiziki yapısını ve huyunu etkileyen davranışların olduğuna inanılır. Bu; annenin sergilemiş olduğu davranışlarla doğru orantılıdır ve yörelere göre benzerlikler gösterir.

İnanışlar gebe kadını hiç yalnız bırakmazlar. Evde, kırdada hep yanındadırlar. Evde yalnız kalmasını istemezler. Gece; akşam namazından sonra, dışarı çıkmasını yasaklarlar. Çıkmak icap ettiğinde, yanında mutlaka ekmek bulundurmasını isterler. Bu inanışta ekmeğin hamileyi koruyacağına inanılır (Tacemen 1995: 167). Alınan tedbirler; hem gebenin korunmasını, hem de netice itibarıyla bebeğin korunmasını sağlamak amacıyla yapılır.

Bu konudaki inançlar, anne üzerinde yoğunlaşmıştır. Mesela, Tarsus'ta; bebek çirkin olmasın diye, hamile çirkin kişilere bakmaz, daima güzel şeylere bakar, ayva yer. Hamile paça yerse çocuğu sümüklü olur, tavşana bakarsa tavşan ağızlı olur gibi inanışlar, Harput'ta da vardır. Tarsus'ta; hamile, canının çektiği bir şeyi yiyemez de elini vücudunun herhangi bir yerine değdirirse, bebekte iz kalır inanışı, Harput'ta; "hamile türbe ve mezarlara, ziyaret kabul edilen kutlu pınar başlarına ve delikli taşlara götürüldüğünde, kadının vücudunun herhangi bir yerine dokunması veya herhangi bir yerini kaşınması halinde; doğuracağı çocuğun vücudunun aynı yerinde "ziyaret beni" diye adlandırılan siyah veya kırmızı lekelerin oluşacağına inanılır" şeklini almıştır. Yine hamile; kelle, paça yerse, çocuk sümüklü olur inanışı Eskişehir'de de vardır (Dalgıntekin 1995: 75). Gebe kadının davranışlarının, konuştuklarının ve yaptıklarının, karnında taşıdığı çocuğu etkileyeceği inancı, onun hal ve hareketlerine dikkat etmesini gerektirir. Aksi takdirde, doğacak çocukta bazı istenmeyen durumların ortaya çıkacağına inanılır.

Anadolu'nun her yerinde ve bütün Türk dünyasında olduğu gibi Ankara'da da; hamilelik dönemi, çocuğun güzel olması, kusurlu olmaması için bir takım kaçınlmaları beraberinde getirir. Hamile kadın çocuğunun güzel olması için güzel

çocuklara bakar, tavşana, ayıya bakmaz, “Allah ağzından alır, alınına yapıştırır” diye kimselerle alay etmez, ağzından yalan veya kötü laf çıkmaz (Erdoğan 1996: 187). Burada da, gebenin hareketlerine dikkat etmemesi neticesinde, çocukta bazı kusurların olacağı düşüncesi söz konusudur.

Nevşehir ve yöresinde de gebe kadının yapacağı davranışların, çocuğun fizikî ve ruhî yapısını etkileyeceğine inanılmaktadır. Gebe kadın; ölüye bakarsa, çocuğun yüzü sararır, yılanı bakarsa çocuğun yüzü çilli olurmuş. Gebe; güzele bakarsa, çocuğu da güzel olur. Kadın gebeliğinde yer elması yerse, çocuk altı parmaklı olur, çekirgeye bakarsa, doğacak çocuğun kafası çekirgeye benzer, birinin hal ve hareketlerini kınarsa çocuk ta ona benzer inançları vardır (Sevindik 1996: 232). Gebenin kötü addedilen davranışlardan kaçınmasını ve güzel davranışlarda bulunmasını sağlamak ve onu eğitmek düşüncesiyle bu uygulamaların oluştuğunu söyleyebiliriz.

Genellikle gebeye uzun ve geniş elbiseler giydirilir. Gebenin akşam namazından sonra dışarı çıkması iyi sayılmaz. Gebe kadına atfedilen bir de “yari kutsallık” durumu vardır; gebe kadının beline, dalına vurulamaz, hakaret edilemez, dövülemez. Çünkü; bütün bu fiillerden çocuk müteessir olabilir. O halde, kadın hamilelik devresinde taşıdığı çocuk dolayısıyla normal durumunun ötesinde yeni bir değer kazanmaktadır.

Tarsus'ta gebe kadın; bebek esmer olmasın diye, karaciğer yemez. Hamile, kelle yerse bebeğin başı saçlı olur, maydanoz yerse gözü yeşil olur, inancı vardır (Dalgıntekin 1995: 129).

Doğu Anadolu'da; çocuk ve kadın gibi hamile kadın da kolaylıkla nazara gelebilir. Bunun için, muska ve tütsü yapılır veya üzerinde ayet yazılı bir kağıt suda yıkanır ve bu su hamile kadına içirilir. Keza, gebe kadın veya loğusa “sağım işine” giremez. Çamaşır yıkayamaz, hamur yoğuramaz ve ağır işler göremez (Türkdoğan 1982: 587-8). Bunlar gebe kadının bedenlen yorulmaması ve nazardan korunabilmesi için yapılan uygulamalardandır.

Hamile kadının, hamilelik dönemindeki bazı tutumlarının hamileliğini ve ileride doğacak bebeğin karakterini etkileyeceği inancı nedeniyle; Türkmenistan'da, hamile kadın cenazeye gitmez. Gitmesinin doğru olmadığına inanılır, gidilmesi halinde; bebeğin boynunun boş, gevşek olacağı inancı vardır. Bebeğin boynunun

boş-gevşek olmaması için cenazenin kefeninden bir ip parçasının alınıp hamile kadına verilmesi gerektiğine inanılır. Karakalpak Türkmenlerinde; hamile kadın yatır ziyaretine pek gitmez, gitmiş ise elini herhangi bir yerine orada sürmez. Aksi takdirde ileride doğacak bebeğin orasının “hallı” olacağına inanılır (Kalafat 2000a: 33). Bu önlemler; hem gebenin hem de bebeğin korunması için alınmaktadır.

Güneyde yaşayan Türkmenlerde; hamile bir kadın, devenin altından geçerse, çok kuvvetli, adeta pehlivan gibi olacağı, kadın hamileyken tavşan eti yerse, çocuğun dudağının yarık olacağı, doğuma yakın kadın, eşeğe binerse, çocuğunun aptal ve tembel olacağı, ata binerse, çocuğun yiğit olacağı inancı vardır. Ayrıca; çocuk oynamaya başladığı zaman, anası aya bakarsa çocuğu ay parçası gibi olur, çocuk oynamaya başladığı gün, anası yüzüne bir elma sürerse çocuğunun yanakları al olur, hamilelikte kadın tesadüfen bir çirkin adam, deve, tavşan gibi şeyler görürse çocuğu çirkin olur, inancı vardır. Aynı yörede; hamile bir kadın rüyasında koyun görürse çocuğu uslu olur. Buğday ve at görürse, çocuğunun rızkının bol ve çocuğun kahraman olacağına işaretler, diye inanılır (Yalman 2000: 63-64).

Özbekistan Türklerinde; gelinin hamile oluşu onun canının belirli şeyleri çok istemesi ile anlaşılır. Ona sert söz edilmez, azarlanılmaz, iyi davranılır. İsteklerine olumlu cevap verilir. Gece yalnız bırakılmaz, tuvalete yalnız gönderilmez. Yemeklerine özel ilgi gösterilir. İn-cin, albastı dokunmaması için korunmaya çalışılır (Muratoğlu, Kalafat, 1996: 11). Bütün Türk dünyasında gebeye önem verildiğini ve bunun neticesinde bazı koruyucu önlemler alındığını görmek mümkündür.

Gebe durumundaki kadınlar hakkında bazı geçici takma adlar, alaylı sözler mevcuttur. Bulgaristan Türkleri, ona; “koltuklu”, “koltuklayıcı”, “karnı buruna ermiş”, “kocası olacak o ahmak kadıncağızı ne hallere getirmiş” derler (Tacemen 1995: 167). Bu şekilde takma adlar konulduğunu Anadolu’da ve diğer Türklerde de görmek mümkündür. Mesela, Kıbrıs’ta; karnına çocuk düşen kadına, şehir ve kasabalarda “hamile”, köylerde ise gebe denir. Bazı köylerde ise “yükü” ve “iki canlı” sözcükleri de kullanılır.

Prizren’de; gebeliğin yedinci ayına giren kadın evin saçağı altından çıkmaz. Gebeliğin yedinci ayına kadar en az bir kişinin eşliğinde sokağa çıkar. Gebe kadının davranışının, doğacak çocuğu etkilediğine ve davranışına göre özelliklere sahip olacağına inanıldığı için; gebe kadın, gebelik süresince kötü bilinen şeylere bakmaz,

gizli olarak hiçbir şey yemez ve yalan söylemez. Bunlardan birini yaparsa, doğacak olan çocuğun yüzünde leke gibi bir iz belireceğine inanılır. Doğacak olan çocuğun obur ve aç gözlü olmaması için gebe kadının imrenmesine dikkat edilir; önünde, karşısında yenilen şey muhakkak gebe kadına ikram edilir, konuşmalar sırasında evde bulunmayan ve yenilmesi güzel olan şeylerden söz edilmez (Recepoğlu 1992: 24). Yapılan bu uygulamalar, ilk etapta hamileye yöneliktir. Ama bu davranışların arka planında, doğacak çocuğun korunması düşüncesinin mevcut olduğunu görmekteyiz.

Hamile; çocuğunu düşürmemek, sakat doğurmamak ve nazardan korunmak için, Kıbrıs'ta bazı önlemler alır. Hamile; çocuklarının çirkin, sakat ve hastalıklı olmaması için çirkinlere, sakatlara ve hastalıklı insanlara bakmaz. Hamile; siyah renk çocuk doğurmamak için zencilere, yarık dudaklı çocuk doğurmamak için de tavşana bakmaz. Sakat çocuklara gülen, onlarla alay eden kadının doğuracağı çocuk da sakat olur. Hamile; cenaze kalkacak eve gitmez, ölü yüzü görürse karnındaki çocuk ölür. Canının çektiği yiyeceği hemen bulup hamileye vermelidir, eğer verilmezse doğacak olan bebeğin üzerinde bu yiyeceğin lekesi çıkar (Saracoğlu 1987: 330). Kötü olarak bilinen ve düşünülen şeylerden hamileyi uzak tutmak; yansıtma yoluyla o kötülüklerin çocuğa geçmesini engelleme düşüncesindedir.

Çocuğun doğumu yaklaştıkça, kadın, evinin temizliğine, kendi temizliğine, artan bir şekilde dikkat eder. Dünyaya bir can vermenin eşiğindeyken, bir de korku girer içine; “ölürsem, evime gelenler, evimi, cenazemi yıkayanlar vücudumu temiz bulsunlar”, diye. Çünkü Sibirya'dan, Balkanlara kadar doğuran kadının mezarının “kırk gün açık durduğuna, kefeninin kırk gün biçik olduğuna” inanılır (Tacemen 1995: 169).

Verdiğimiz örneklerde de görüldüğü; Türkler arasında gebelik dönemine ehemmiyet verilmekte; hamile kadının kendine ve çocuğuna zarar verebileceği düşünülen her türlü tehlikeden korunmasına çalışılmaktadır.

3. AŞERME

Aşerme; Türk halkları arasında çok yaygın bir inançtır. Kadın, halk deyiimiyle “aşerme” aşamasına gelince, bazı şeyleri yapmaktan, özellikle belirli nesnelere ve yiyecekleri yemekten kaçınır ya da tersine belirli şeyleri yemeye özen gösterir. Bu türden şeyler fizyolojik bakımdan kadının bünyesindeki kimi maddelerin eksikliğini gidermek amacıyla yenilir ya da içilir.

Aşerme, gebeliğin belli bir döneminde gebe kadında görülen bir haldir. Deyimin aslı aş yerme, bu biçimiyle “yiyecek şeylerden tiksime” demektir. Deyim giderek anlam değiştirmiş ve “yükü kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması” demeye gelmiştir. Gebeliğin bu döneminde gebe kadına her canının istediğini, ne kadar münasebetsiz de olsa, vermeye çok dikkat edilir. Bu kural gözetilmezse, anada veya doğacak çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır: çocuğun düşmesi, sakat, kusurlu doğması gibi (Boratav 1999: 146).

Aşeren kadın; genellikle acı, ekşi ve baharatlı şeyleri yemekten kaçınır ya da yakınları tarafından kaçınmaya zorlanır. Bu tutum çok yaygındır ve “ye ekşiyi doğur Ayşe’yi” tekerlemesinde anlatımını bulmaktadır. Buna karşılık tatlı yiyecek ve içeceklerse oğlan çocuğunun önbelirtisi olarak yorumlanmaktadır. Bu durum da “ye tatlıyı, doğur atlıyı” tekerlemesiyle açıklanmaktadır. Öte yandan yaygın olan bir inanç da tatlı, ekşi ayrımı gözetmeksizin, aşeren kadının canının çektiğini yemesidir (Örnek; 2000: 134). Görüldüğü gibi, aşerme konusunda ortaya çıkan kaçınmalar ve yeme-içme istekleri birbirine karışmış durumdadır.

Kadın; Kazakistan Türklerinde, halk deyiimiyle “jerik” (yerik-aşerme) aşamasına gelince, bazı şeyleri yapmaktan, özellikle belirli nesnelere ve yiyecekleri yemekten kaçınır ya da tersine belirli şeyleri yemeye özen gösterir. Bu tip şeyler fizyolojik bakımdan kadının bünyesindeki kimi maddelerin eksikliğini gidermek amacıyla yenilir ya da içilirken, öte yandan bilinç altında yatan ve analogik büyüünün etkisiyle de yeğlenmektedir (İsmail 2002: 180).

Türk destan ve halk hikayelerinin en belirgin ve yaygın motiflerinden birisi, çocuksuzluk ve kahramanın olağanüstü doğuşu motifidir. Gerek Anadolu sahası ve gerekse Anadolu dışı Türk bölgeleri hikaye ve destancılık geleneğinde yaşları bir

hayli ilerlemiş olan karı kocanın zürriyetin ve mülkiyetin devamlılığını sağlayacak bir erkek evlat hasretiyle yanıp tutuştuklarını ya da toplumun onları erkek çocuk sahibi olmaya zorladıklarını ve bundan dolayı da çocuk yapabilmek için dua, türbe ziyareti, ziyafet verme, kurban kesme gibi çeşitli yollara başvurduklarını görmekteyiz.

Kahramanlık destanlarında; çocuğu olmayan yaşlı kadın, bu yollar vasıtasıyla hamile kalır ve ayrıca yerikler. Fakat, bu yerikleme, olağan bir nesneye olan yerikleme değildir. Yeriklenen nesnelere başında kaplan, arslan, yılan (ejderha, yedi başlı yılan), ayı gibi yırtıcı ve son derece güçlü hayvanların eti gelmektedir. Kırgız Türklerinin büyük destanı Manas destanında da Manas'ın doğuşu olağanüstü bir yapıya sahiptir. Manas'a gebe kalan Çıyırkı Kırgızların, Hitayların ve Kalmukların yemeklerini yemek istemez ve yemek istediği şeyin aslan yüreği olduğunu söyler. Kazak Türkleri arasında yaygın olarak anlatılan Kobılandı destanında da Kobılandı'nın anasının ejderha-yılan başı ya da ödüne, aslan yüreğine yeriklediğini, kara taş çiğnediğini görmekteyiz (Aça 1997: 78-81).

Bişkek-Ahıska Türklerinde; aşeren kadının arzuladığı yemeği yapmayanının azının eğri, gözünün şaşı olacağına inanılır. "Aşeren kadın çekim halindedir, o anda rastladığı şeyi çeker" şeklinde bir inanç vardır. Aşeren kadına; canının çektiği yiyecek verilmez ise doğacak çocukta bir araz olacağı inancı vardır. Ahıska Türklerinde; aşermeye veya yeriklemeye "iştah" veya "iştahlanmak-iştahı çekmek" denir. Gebe kadının canının çektiği şeyi kocası temin eder ve eşinin yemesini sağlar. Temin edememesi halinde doğacak bebeğin vücudunda bir noksanlık olabileceğine inanılır. Kayseri'de hamileliğin dördüncü ayında "yirginlik" dönemi başlar. Bu kelime, yemek seçme ile ilgilidir ve aşermeye tekabül eder. Bulgaristan'ın bazı bölgelerinde aşermeye "aşıtmaq" veya "aşırmaq" denir. İnanışa göre aşerilen şeyi yemeyen annenin çocuğu ölebilir, çocuğu düşebilir, çocuk kusurlu doğabilir, kör olabilir, şaşı olabilir, çocuğun çenesi tutmaz, böyle çocuklara titrek denir. Aşeren kadının aşerme anında bir yerini kaşması halinde orada ben çıkar (Kalafat 2002:186-208).

Hamile kadın doğumdan evvel aşerince; Suriye Türkmenlerinde; canı, yenilecek, içilecek bir şeyler çeker. Anne adayının arzuladığı şeyin temin edilmesi gerektiğine inanılır. Temin edilmemesi halinde çocuğun herhangi bir organında bir

arıza veya vücudunda lekelerin olabileceğine inanılır. Bayır-Bucak Türkmenleri'nde; aşermesine “süt humması” da denir. Böyle hallerde yedi ayrı evden yağ, bulgur vs. toplanır, anne adayına yedirilir ise aşermesinin geçeceğine inanılır. Bu uygulama aşerenin arzuladığı yiyecek-içecek temin edilemediği takdirde yapılır.

Ankara'daki, Karyagdı Sultan Efsanesine göre; Sultan'ın canı yaz ayında kara yemek aşerer. Allah'tan dilekte bulunur ve kar yağar. Nahcivan'da hamile kadının canının yiyecek bir şey çekmesine “yerikleme” denilir. Yerikleme; Karakalpak Türklerinde, “yerik” olarak bilinmektedir. Hamile kadının canı, dayanılmaz derece de yiyecek bir şey ister. Sebebini kendisi de bilemez. Bünyesi bu arzuyu gösterir ve temin edilemez ise kadının hastalanacağına inanılır (Kalafat 2002: 58-59). Aşeren kadın; gönlünün çektiği maddeyi bulup yiyemezse ya vücudunda bir rahatsızlık olur veya doğacak çocukta arıza kendini gösterir veyahut da çocuğun vücudunun herhangi bir yerinde aşerdiği maddeye benzer bir ben oluşur. Ancak bu aşerme her kadında görülmez.

Aşerme, Başkurt Türklerinde de vardır. Aşeren kadının istediğinin muhakkak verilmesi gerektiğine inanılır. Nar aşeren kadına bir tek nar tanesi ve hatta nar kokusu bile yetebilir. Ancak ilgisiz kalınır ise çocukta araz bırakabilir. Aşeren annenin istediği şey yapılmaz, arzuladığı yiyecek verilmez ise, bu anne; ocakta yanmış hamur veya duvardan kopardığı kireç parçasını dahi yiyebilir. Aşermeye “Anne-çocuk dileği” denilir. Doğmamış çocuğun anne karnındaki isteği bile yerikleme olarak tezahür edebilir (Kalafat 2002: 315).

Hamilenin beslenmesiyle ilgili en hassas dönem, hamileliğin, üçüncü ayından sonra başlar. Bu dönem Bulgaristan'da genel olarak “aş çalma” tabiriyle belirlenir. Aş çalma döneminde inanışlara göre, gebe kadına istediği yiyecekler yedirilir. Eğer istediğini yiyemezse, “göğüsleri şişer”, “göz hakkı kalır”, “çocuk sakat doğar” (Tacemen 1995: 188).

Nahcivan'da; hamile kadının canının yiyecek bir şey çekmesine “yerikleme” denir. Hamile kadın o anda toprak dahi yiyebilir. Anadolu'da ise bu halin adı “aşermek” tir. Hamile avradın yüreği ne isterse alınmalıdır, denilmektedir. Bebek bekleyen kadın talep etmezse dahi, komşusunda nefis yemek olursa hamile kadına gönderilir. Yerikleyen avradın isteği olmazsa çocuğun gövdesinde noksanlık olur (Kalafat 2000b: 22).

Tespit ettiğimiz kaynaklardaki aşerme ile ilgili inançlar; bütün Türk dünyasında genel olarak birbirinin aynısı olduğu için, bu konudaki örnekleri kısa tutmayı tercih ettik. Diyebiliriz ki, aşerme ile ilgili Türk halk inançları tamamen ortaktır. Bazı yerlerde isim değiştirmiş olsa da, yapılan pratikler ve bu pratiklerde yaşayan düşüncenin ortak olduğunu görmekteyiz. Hepsinin temelinde; hamileye verilen önem, ona verilen değer ile onun isteklerinin yerine getirilmesi, aksi olursa doğacak çocuğun bundan zarar göreceği düşüncesi mevcuttur. Ortak nokta; hamilenin isteklerinin yerine getirilmesi, bir nevi kadına bir kutsallık atfedilerek hem kadını hem de karnındaki çocuğunu korumak düşüncesidir.

4. ÇOCUĞUN CİNSİYETİNİN BELİRLENMESİ İLE İLGİLİ İNANÇLAR

Hamilelik esnasında; doğacak çocuğun cinsiyetinin tayini, cinsiyeti öğrenme merakı önemli bir konudur. Çocuğu olacak anne ve babanın erkek veya kız çocuk istemesinin dışında, akrabaların ve çevrenin bu konudaki isteği ağırlığını hissettirir. Bu istek çoğu zaman ve ağırlıklı olarak erkek çocuğundan taraftır. En azından ilk doğan çocuğun erkek olmasının istenmesi tüm Türk dünyasında yaygın bir istektir.

Nadir hallerde, özellikle daha önceki çocukları hep oğlan ise, daha çok ana, gelecek çocuğun kız olmasını ister. Genel olarak doğacak çocuğun cinsiyetini önceden öğrenme, yorumlama niteliğindedir.

a. Rüya ile İlgili Tespitler

Türk dünyası halk inançlarında; doğum öncesi çocuğun cinsiyetini tayin etmede rüyaların da rolü olduğuna inanılır.

Türkiye'de, bilhassa doğu bölgelerinde; çocuğun cinsiyetinin rüyalarla tayini önemli bir yer tutmaktadır. Mesela Erzurum'da, kadın; rüyasında pahalı elbiseler giymiş, takılar takınmış ise erkek çocuk; ucuz şeyler giyinmiş ve takmış ise kız çocuk doğuracağına; rüyasında armut görürse erkek, elma görürse, kız çocuk doğuracağına inanılır (Önal 1998: 38).

Yaşar Kalafat'ın Kars yöresinde yapmış olduğu tespitlere göre; rüyasında bıçak, kama veya kılıç gören baba veya annenin erkek çocuk; gül görenlerin ise kız çocuk sahibi olacağı düşünülürmüş (Kalafat 1990: 75).

Mut bölgesinde; hamile kadın rüyasında boyun görürse doğacak çocuğun uysal olacağına inanılmaktadır. Buğday ve at görürse, rızkının bol olacağına inanılmaktadır. Kadın rüyasında; inci, boncuk gibi eşyalar görürse, doğacak çocuğun kız; erkeğe ait şapka, silah gibi eşyalar görürse, doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır (Aydın 1992: 32).

Gebe kadın rüyasında ay, armut, kiraz görürse kız (Eskişehir), doğuracağına işaret sayılır. Ayrıca; eğer gebe kadın rüyasında kolye takarsa kız, bilezik takarsa oğlan çocuk doğuracağına kanaat getirir (İstanbul) (Acıpayamlı 1961: 33/37).

Hamilenin yakınlarının görmüş olduğu rüyaların da cinsiyet tayininde kullanıldığını görmekteyiz. Bu konuda Saracoğlu'nun tespitine göre; Kıbrıs'ta, hamilenin bir yakını; rüyasında hamilenin kız çocuğu doğurduğunu görürse erkek, erkek çocuğu doğurduğunu görürse kız doğuracağına inanılır (Saracoğlu 1987: 330).

Hamile annenin göreceği rüya onun doğacak çocuğunun cinsiyetinin belirlenmesini tayin eder inancı Dağıstan Türklerinde de vardır. Rüyada sarı gül gören Kumuk annesinin kızı ve düşünde kırmızı gül görenin ise oğlu olacağına inanılır. Kumuklarda dünyaya gelmiş bebeğin “eşı, göbek bağı” köpeğin dahi kazamayacağı kadar derine gömülür (Kalafat 2002: 104).

Gebe kadın; düşünde ay görürse oğlan, güneş görürse kız; bıçak, tüfek gibi erkek silahları, ya da korkunç hayvanlar görürse oğlan, makas, iğne gibi kadın aygıtları, bilezik, gerdanlık gibi takılar veya çeşitli süs eşyası, mücevherler görürse kız doğuracağını yorumlar (Boratav 1999: 145).

Güneyde yaşıyan Türkmenlerde; hamile bir kadın rüyasında boncuk ve süs eşyaları görürse, doğacak çocuğunun kız, para görürse erkek olacağına inanılır (Yalman 2000: 64).

Çocuk doğmadan önce hamile kadınların rüyaları, Kırgız Türkleri arasında da çeşitli yorumlara sebep olmaktadır. Anne adayı rüyasında “balta” görürse erkek çocuk, “kazan” görürse kız çocuğu olacağına inanılır. Karnında çocuğu olan kadınlara istemeleri halinde; geyik eti, kurt ve aslan yüreği yedirilir. Manas'ın anası Çıyırđı Hatun da, hamileliği esnasında pars yüreği yemek ister ve onun bu isteği yerine getirilir (Erdem 2000: 219). Görüldüğu gibi hem Türkiye'de hem de Türk dünyasının diğer bölgelerinde; hamilenin ve onun yakınlarının rüyaları, çocuğun cinsiyeti hakkında yorumlar yapılmasına vesile olmaktadır.

b. Falcılarla İlgili Tespitler

Çocuğun cinsiyetinin tayininde, falcılara danışılması gibi uygulamalara Türk dünyasında genelde rastlanılmaz. Yani bu konudaki uygulamalar topluma mal olmuş bir halk inancı değildir. Fakat falcılara gidilerek çocuğun cinsiyetinin belirlenmesini istemek, kişisel tercihler/uygulamalar olabilir.

Bu konuda yapılmış tespitlere pek rastlanılmamakla beraber, Yaşar Kalafat; Avarlarda şöyle bir uygulamadan bahseder. Avarlarda; henüz dünyaya gelmemiş çocuğun cinsiyetini tayin için Erem kadına gidilir. Erem kadın doğacak çocuğun cinsiyetini kendi yetenekleri ile tayin edebilir. Bunun dışında, hamile hanım sağına dayanarak dinlenir ise kızı olacağına inanılır (Kalafat 2002: 122).

Çocuğun cinsiyetinin tayininde direk falcılara gidilmese de asıl anlamıyla “fal” denebilecek bazı işlemler, bazı testler vardır. Bunlara ait örnekleri testlerle ilgili tespitler başlığında vermeye çalıştık.

c. Bazı Testlerle İlgili Tespitler

Türk halkları; çocuğa verdikleri değer ve doğacak çocuğun cinsiyetine verdikleri ehemmiyet neticesinde, hamile kadın çevresinde bazı inanç değerleri ve bunlara ait farklı uygulamalar geliştirmiştir. Hamile kadının hareketlerinin, yediği, içtiği, gördüğü, konuştuğu şeylerin; onun doğuracağı çocuğun, cinsiyetinin tayininde yardımcı olacağına dair olan inançlar bu yönde bazı uygulamaları ortaya çıkarmıştır.

Erzurum’da yaşayan bir inanca göre; cinsiyeti tayin konusunda, yeni ayı gören anne erkek, eski ayı gören anne ise kız çocuk doğurmuş.

Hamile bir hanımın kız mı erkek mi doğuracağını anlamak için, Bayır-Bucak Türkmenlerinde; diğer Türk toplumlarında da görüldüğü gibi, hamile kadının haberi olmadan başına bir miktar tuz konur, kadın ilk hareketinde elini başına götürür ise oğlunun, vücudunun herhangi bir yerine değdirirse kızının olacağına inanılır (Kalafat 1996: 25).

Hamile kadının erkek mi, kız mı doğuracağını tahmin etmek için, Güney Türkistan’da da bazı pratikler yapılmaktadır. Hamilenin haberi olmadan başına bir şey konur, bu şey ön tarafa düşerse çocuğun erkek arka tarafa düşerse çocuğun kız olacağına inanılır (Kalafat 2000a: 8).

Hemen tüm toplumlarda ve Türk dünyası coğrafyasının genelinde olduğu gibi, Türkmenistan’da da bebek dünyaya gelmeden, onun giysileri hazırlanmaya başlanır. Bu hazırlık döneminde, bebeğin cinsiyetini tahmin etmeye yarayacağına dair bazı inançlar vardır. Bu inanca göre, bebek için biçilen gömleğin yaka kısmı yuvarlak olarak kesilir. Buradan çıkan parça, evin eşığının altına konulur ve beklenir. Odaya

eşikten giren ilk kişi erkek ise, bebeğin oğlan olacağına, bayan ise bebeğin kız olacağına inanılır (Kalafat 2000a: 25).

Bulgaristan Türklerinde; çocuğun cinsiyeti, inanışlarca şöyle tespit edilmektedir. İnanışa göre, oğlan çocuğun emeyeceği anne sütü ağır, kızın emeyeceği anne sütü yeğindir. Hamileliğin son günlerine doğru, yani çocuğun doğmasından bir müddet önce, anne memesinden çıkarılan bir damla süt, bir kaşık veya yarım bardak suya bırakılır. Süt damlası, eğer suyun üstüne dağılırsa –kız, eğer suyun dibine çökerse- oğlan olacaktır (Bulgaristan/Kırcali, Anadolu Kayseri-Talas) (Tacemen 1995: 197).

Bu konuda, Kıbrıs Türklerinin de bazı pratikleri vardır. Bir minderin örtüsü altına bıçak ve makas konur. Hamile bıçağın üstüne veya yakınına oturursa erkek, makasın üstüne veya yakınına oturursa kız çocuğu doğurur, iğne kağıda sarılarak hamileye uzatılır. Hamile iğneyi uç tarafından tutarsa erkek, delikli tarafından tutarsa kız doğurur, hamile gün geçtikçe güzelleşir veya yüzünde lekeler çıkarsa erkek, çirkinleşirse kız doğurur, diye inanılır (Saracoğlu 1987: 331).

Çocuğun cinsiyetini tespit etmek amacıyla, Azeri Türklerinde; hamile geline dalgın bir halinde, “elin neden öyle olmuş” denir. Gelin elinin içine bakar ise oğlu, dışına bakar ise kızı olacağına inanılır (Kalafat 2000a: 25).

Kerkük Türkmenlerinde; hamile kadının midesi çok bulanır ise, çocuğun kız olacağına inanılır (Kalafat 2000a: 40). Zira annenin midesini bulandıran unsurun bebeğin saçı olduğuna, bebeklerden de kızların daha saçlı olduğuna inanılır.

Daha önceki çocuğun da, kendisinden sonra gelecek kardeşinin cinsiyetini tayin de etken unsur olduğu durumlar göze çarpmaktadır. Bu konuda Anadolu’da; ilk doğan çocuğun ilkin “baba” demesi halinde, doğacak yeni kardeşinin erkek; “anne” demesi halinde de kız olacağına dair bir inanç vardır (Kalafat 2000a: 44).

Bişkek-Ahıska Türklerinde; hamile kadına niyetle pişirilen yumurtanın içi sert olursa erkek, yumuşak olursa kız olacağına inanılır. Gagavuz Türklerinde; kadın hamile olduğunu anlayınca; aya veya güneşe bakmalıdır (Kalafat 2002: 176-247). Bu uygulamada çocuğun ay ve güneş gibi güzel olacağı inancı vardır.

Başkurt Türkleri; anne karnındaki bebek sağdan vurmaya başlarsa erkek evladı olacağına inanır. Kazak Türklerinde de; doğacak çocuk ile ilgili bazı inançlar vardır.

“Bala ana karnında ilk depreşende ana kimi görürse bala ona benzer” diye inanılır. Hamile bu dönemde; huysuz, hastalıklı ve sarhoş kimselere kesinlikle bakmamalıdır. Doğacak çocuğun kız veya erkek oluşunu Allah tayin eder (Kalafat 2002: 319).

Nahcivan’da; hamile kadının çocuğunun cinsiyetini tayin için bazı dinî pratikler yapılır. Mesela; anne adayı sakın ve sessiz ise, doğacak çocuğun erkek, hırçın ve asabi ise çocuğun kız olacağına inanılır. Yüzü lekeli annenin çocuğunun kız olacağı inancı vardır. Anneye seslenilir; anne adayı arkasına sağından dönerek bakarsa, çocuğun erkek ve solundan dönerek bakarsa doğacak çocuğun kız olacağına inanılır. Keleki’de; hamile bir kadın oğlu mu, kızı mı? olacağını anlamak için, kelle-paça ayıklanırken kulağın etli olmasına bakılır. Kemik etli olursa kız olacağına, etsiz olursa erkek olacağına inanılır (Kalafat 2000b: 26-53).

Türk dünyasında, Hamile kadının ve yakınlarının; ailesinin, akrabalarının ve toplumun hamileden istediği erkek çocuğun olup olmayacağını önceden tespit etme ihtiyacı-isteği neticesinde ortaya çıkan inanç ve uygulamaların aynı ortak noktada birleştiklerini, fakat uygulamalarda bazı farklılıklar yaşandığını görmekteyiz.

d. Kadının Vücudundaki Değişikliklerle İlgili Tespitler

Türk dünyası halk inançlarında; kadının hamilelik döneminde vücudunun aldığı şekil ve vücutta meydana gelen değişikliklerin de çocuğun cinsiyetini belirleme de yardımcı bir unsur olarak değerlendirildiğini görmekteyiz. Mesela genel bir kanaat olarak şu örneği vermek mümkündür. Gebe kadının kızı olacak ise, göbeğinin orta kısmının sivri ve oğlu olacak ise yuvarlak olduğuna inanılır. Kız doğuracak ananın yüreği bulanır, erkek çocuk doğuracak anne adayında bu bulantı daha az olur.

Kıbrıs Türklerinde; hamile kadının vücudunun bazı kısımları ile ilgili olarak oluşmuş inançlar söz konusudur. Bunlar; Hamilenin kalçaları büyürse, yüzü şişerse veya dudakları kalınlaşırsa kız doğurur, Karnı sivri olan hamile erkek, karnı yuvarlak olan hamile ise kız doğurur (Saracoğlu 1987: 331).

Malatya’da; hamile kadın olduğundan güzelleşirse oğlan doğuracağına, çirkinleşirse kız doğuracağına inanılır; karın öne doğru sivri olursa oğlan, yuvarlak olursa kız olacağına inanılır; hamile kadın ayak ucuna basarak yürürse oğlan, topuklarına basarak yürürse kız olacağına inanılır. Ayrıca, hamile kalacağı

zamanlarda sağına yatan kadının oğlan, soluna yatan kadının kız doğuracağına inanılır (Yardımcı 1989: 268).

Anadolu'nun bir çok yöresinde, doğacak çocuğun cinsiyetinin tayininde en fazla hamilenin vücudundaki değişiklikler ön plana çıkmaktadır. Nevşehir'de; Gebe kadının karnı ileri çıkık, sivri olursa erkek olur; her yeri dolgun olur, kalça genişlerse kız olur; kadının yüzü sisli olursa kız, siyahlaşırsa erkek olur (Sevindik 1996: 232).

Ankara ve çevresinde; yeni gelin hamile olduğunu utandığından çevresine söyleyemez. Çevredekiler kadının karnının büyümesinden ve aşermesinden bilirler. Bebek anne karnındayken, gerek annesi gerekse çevredekileri başka bir endişe almıştır. Acaba doğacak bebek kız mı, oğlan mı olacak? Eğer bebek ilk ise bunun bir önemi yoktur. Fakat ilk çocuk kız ise ikincisinin oğlan olması istenir.

Anne adayının karnı sivri olursa oğlan, yuvarlak olursa kız çocuğu olur inancı Eskişehir, Artvin ve Şiran köylerinde; büyüme bel ve kalçalarda ise çocuk, kız; önden sivrice bir büyüme varsa ve yanlar boş gözükiyorsa, çocuk oğlandır inancı, çocuk; karnın sağında kıpırdarsa erkek, solunda kıpırdarsa kız çocuk olur inancıysa Şiran köylerinde ve Eskişehir'de de vardır. Tarsus'ta; bebek, anne karnını sol tarafındaysa kız, sağ tarafındaysa erkek olacağına inanılır. Yine Tarsus'ta; hamileyken annenin kalçası büyük olursa kızı, karnı sivri olursa oğlu olur; anne adayının yüzünde koyu lekeler olursa bebeği kız olur; hamilenin karnı büyük olursa bebek erkek, küçük olursa kız olur inançları vardır (Dalgıntekin 1995: 74-131).

Yozgat Akdağmadeni'nde; cinsiyet tayini için; kadın, çocuk karnında kırk günlük iken, sabah tuvalete gitmeden kasığının üzerine bastırır. Ceviz büyüklüğünde bir yuvarlaklık hissederse oğlu, el gibi bir yassılık hissederse kızı olacaktır; kadının kalçaları geniş ise kızı olacaktır. Yine Yozgat'ta, oğlu olacak kadının yan tarafları boş olur; kadının göğsü siyahlaşırsa kızı, kadının yüzü çirkinleşir, kaşı, kirpiği dökülürse oğlu; güzelleşirse kızı olur (Santur 2000: 328) inançları mevcuttur. Bu uygulamalar; çocuğun cinsiyetini tayinde, Orta Anadolu'da sıkça başvurmakta olan uygulamalardandır.

Anne adayı; göğüsleri büyür ve morarırsa oğlu, siyahlaşırsa kızı olacağını tahmin eder. Bu konudaki çevrenin tahminine göre ise; oğlan çocukta karnı sivrileşir, bel de çöker gibi olur. Kızda ise karnı iyice yayılır (Erdoğan 1996: 186-187).

Bulgaristan Türklerinde de, hamile hanımın çocuğunun kız veya erkek olacağını tahmin etme konusunda bazı yöntemler vardır. Anne adayının karnı sivri ise çocuğun erkek olacağına inanılır. Ayrıca doğumu 9-10 gün geçen kadının oğlan çocuk doğuracağı inancı vardır (Kalafat 2002: 237). Bütün Türk dünyasında var olan inancın, Bulgaristan'da da yaşamakta olduğu görülmektedir.

Cinsiyet belirleme ile ilgili bir takım inanışlar; çirkinliği, güzelliği dikkate almaktadırlar. Yani hamilelik ilerledikçe, vücutta değişmeler meydana gelir, aynı zamanda, gebe kadının yüzünde, gözlerinde yenilikler görülür. İnanışlar, bunları dikkate alarak, olacak olan çocuğun cinsiyetini belirleme doğrultusunda kararlar verirler. Güzellik konusunda ilk göze çarpan, hamilenin yüzüdür. Hamile kadının yüzü benek benek olursa kızı; yüzü değişmezse, eskisi gibi kalırsa, oğlu olacağına inanılır (Bulgaristan Türklerinde ve Anadolu'nun bazı yörelerinde) (Tacemen 1995: 199).

Başkurt Türklerinde; 3 aylık hamile kadının kalçaları genişler ise kız çocuğunun olacağına, anne adayının göbek kısmı sivri olur ise, erkek olacağına inanılır (Kalafat 2002: 315).

Bulgaristan ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerindeki Türkler arasındaki gebelik esnasında cinsiyeti belirleyen inanışların bir kısmı, güzellik, çirkinlik belirtilerini, vücudun bazı uzuvlarının değişmeleriyle ilgilidir. Hamile kadının göğüslerinin, kalçalarının büyüüp, yüzünün çirkinleşmesini kız olacağına; güzelleşmesini çocuğun erkek olacağına yorumlarlar. Bunun dışında; eğer hamilenin karnı büyük, yuvarlak ve önü sivri ise, çocuğun erkek olacağına inanılır (Tacemen 1995: 200).

e. Kadının Beslenmesindeki Değişikliklerle İlgili Tespitler

Cinsiyet belirleme inanışlarının bir kısmı, hamilenin yemesi, içmesi ile ilgilidir. Hamilenin bu dönemde, tatlıya, tuzluya, ekşiye, acıya düşkün olmasına göre, çocuğun cinsiyeti hakkında tahminler yapılmaktadır. Az yeme, çok yeme, et yeme, sebze yeme, elma yemeden başka, cinsiyet belirleme inanışlarında; tatlı, tuzlu, ekşi ve acı yiyecekler de, söz konusu olmaktadır. Ancak bu konuda çeşitli yörelerde inanışların varmış oldukları neticeler, birbirleriyle karşılaştırıldıklarında, farklılıklar göstermektedirler.

Alışılmışın ötesinde, canları tatlı isteyen annelerin, kız çocukları doğuracağı inancı Bulgaristan'ın Varna Emir Köyü'nde, Kuştepe Köyü'nde, Burgas Sancağı Çavdarlık Köyü'nde, Kırçali Yenipazar-Kemikler Köyü'nde, Anadolu'nun; Aksaray İli, Taşpınar Kasabasında, Kayseri İli- Bünyan İlçesinde, Sarioğlan İlçesinde Gaziler Köyünde kabul edilirken, Bulgaristan/Kırçali-Sultanyeri, Mestanlı ve Tokatçık ilçelerinde, Anadolu/Nevşehir-Avanos Özkonak Köyü, Kayseri / Yeşilhisar İlçesi ve yörelerinde, oğlan çocukları olacağı kabul edilmektedir. Bu istisnaların dışında, inanışlara göre, genel olarak alışılmışın ötesinde: ekşi, acı, tuzlu, yiyenler- kız çocuk doğururlar (Anadolu/Manisa-Sivas-Kırşehir-Ordu-Gaziantep ilçe ve köyleri ile Bulgaristan/Varna-Kırçali sancağına bağlı köyler) (Tacemen 1995: 199). Bir de; sadece ekşili yiyeceklere eğilimleri olan hamilelerin oğlan doğuracaklarına, tatlı yiyenlerin kız doğuracaklarına dair bir inanış vardır.

Sivas-Zara'da hamile kadının canı ekşili yiyecekler istiyor ise, çocuğunun kız olacağına, tatlı yiyecekler istiyor ise, çocuğunun oğlan olacağına inanılır (Kalafat 2000a: 30). Nevşehir'de; kadının yerikli hali (aşerme dönemi) uzun sürerse kız, kısa sürerse erkek olacağına inanılır (Sevindik 1996: 232).

f. Diğer Tespitler

Doğum hakkında bir çok uygulamanın olduğu Türk dünyasında; bazı uygulamaları belirli bir kategoriye sokabilmek oldukça güç olmaktadır. Çocuğun cinsiyetinin tayininde de göze çarpan bazı farklı uygulamalar mevcuttur. Bu uygulamalara bir çok yörede rastlamak mümkün olmakla birlikte taşımış olduğu hüviyet ve inançta değişiklikler söz konusudur.

Muş'ta; evin içine girip yerine oturan gelinin kucağına, hemen bir erkek çocuk oturturlar. İnanca göre böyle yapılırsa, gelinin ilk çocuğu erkek olurmuş. Gelin de dileğin kabul edilmesi anlamında, oturan çocuğa hediye verir. Erkek çocuk sahibi olması ile ilgili olarak, gerdeğe gireceği yatakta da bir erkek çocuğa üç takla attırılır. Böylece, evlenenlerin ilk çocuğunun erkek olacağına inanılır (Kalafat 1990: 77).

Mersin-Mut bölgesinde; çocuğun doğması gecikirse oğlan, erken doğarsa kız olacağına inanılır. Ayrıca; hamile bir kadın, bıçak bulursa çocuğun oğlan, boncuk bulursa kız olacağına inanılır (Aydın 1992: 32).

Ağrı'da kız çocuk istenmediği zaman, ağaca taş atılır ve şöyle denilir: “kızı taşladım, oğlana başladım” (Kalafat 1990: 77). Bu inanç, ağacın eskiden beri kız temsil etmesinden kaynaklanıyor. Bilindiği üzere, Türklerin ilk atası Oğuz, ağaçtan çıkan bir kız ile evlenmiştir.

Doğu Makedonya Türklüğünün tamamına yakını Yörük ve Türkmen'dir. Makedonya'nın Kanatlar köyünde; gelinin ileride erkek çocuğu olması için yatağına erkek çocuk yatırılır ve çocuğun yatakta yuvarlanması sağlanır. Bu çocuğa para ve hediye verilir. Anadolu'da aynı maksatla erkek çocuk oturtulur. Türkmenlerde; çocuğun giysisi dikilirken, dikişin üzerine erkek gelse hamile kadının oğlu olacağına, kız gelse kız olacağına inanılır. Ayrıca henüz dünyaya gelmemiş çocuğa çamaşır hazırlanırken makas yere düşer ve ağzı açılırsa, kız çocuğu; makasın ağzı açılmazsa, erkek çocuğu olacağına inanılır (Kalafat 2000a: 41)

Naheivan'da, gelin; damadın evinin eşiğinden içeri girince, kucağına erkek çocuk oturturlar. Anadolu'da da gelinin kucağına erkek çocuk oturturlar. Yatağına da erkek çocuk yatırılır. Gelin atına erkek çocuk oturturlar. Böylece gelinin ilk çocuğunun erkek olacağına inanılır (Kalafat 2000b: 22).

5. KÖTÜ RUHLARDAN KORUNMA YÖNTEMLERİ

Türk halklarının çocuğa vermiş olduğu önemi, önceki bölümlerde detaylı bir şekilde gördük. İşte çocuğa verilen bu önem; çocuğu, hamile kadını ve anneyi kötülüklerden korumak için çeşitli yollara başvurma ihtiyacını doğurmakta ve bunlar halk inançları olarak karşımıza çıkmaktadır. Korunma yöntemleri kısmında; anne ve çocuğu için nelerin tehlikeli olduğu ve bu tehlikelerden hangi uygulamalarla korunduklarını göreceğiz.

“Kırk” inancı; Türk halkları ve birlikte yaşadıkları diğer halkları arasında çok yaygındır. Tasavvuf bilginlerinin; ana rahminde bebeğin oluşumu, doğumdan sonraki ruhî oluşum süreci, ölümden sonra ruh-beden-alem ilişkileri itibarıyla açıklık getirdikleri bir konudur. Kırk, kırklı, kırkın çıkarılması ile ilgili birbirlerini tamamlayan adeta bir bütünün parçaları mahiyetinde çok sayıda inanç ve uygulama vardır (Kalafat 1994: 15). Doğum sonrası, çocuğu korumada olsun, anneyi korumada olsun, uygulanan inanışlar bütün Türklerde hayret verici birlik içinde, tekrarlanmaktadır. Türk dünyasının her yerinde; annenin, bebeğin, buldukları yerlerde, demir, ekmek, su, sarımsak, özel yerlerde tutulurlar. Koruyucu inanışların; amaçları bir olduklarından, onlar esaslarında birleşmektedirler. Çocuğu ve anneyi tehlikelerden korumalarda aralarında yakınlık görülmektedir. Bununla beraber zaman içinde, birbirlerinden ayrılan Türkler, buldukları ortamlarda bir takım farklılıklar oluşturmuşlardır, lakin bu farklılıkların içinde bile, onları bağlayan esasları görmek mümkündür.

Tacemen’in tespit ettiği şu inanışta, yeni oluşmuş ayrıntıların yanı sıra, çok eski etkenlerde sezilmektedir. Çocuk korunamadığı takdirde, yani çocuk öldüğünde, çocuğu ölen kadın, cuma, arife, bayram günlerinde, dikiş dikmez. Eğer dikerse, ipin, çocuğun ayağına dolaşacağına, iğnenin de, ciğeri ve ayaklarına batacağına inanılır. Ölen çocukların, cuma günleri anneleri öğle namazını kılincaya kadar, oynamaya çıktıklarına inanılır. Bu sebepten çocukları ölen anneler, çocuklarına daha fazla oyun imkanı vermek için, öğle namazını biraz geç kırlarlar (Bulgaristan. Kırçali Sancağı, Sultan Yeri. Anadolu; Kayseri) (Tacemen 1995: 125).

Anadolu’nun farklı yörelerinde al, albastı, alanası olarak da tanımlanan ve genellikle loğusalarla yeni doğmuş bebeklere, ender olarak da gebe kadınlara,

gelinlere, güveylere, erkek yolculara ve atlara musallat olduğu ve çeşitli sağlık bozukluklarına, zaman zaman da ölüme yol açtığı düşünülen alkızının zararlı etkilerinden korunabilmek için; ocaklı ailelerden birine ait bir eşyayı, ya da süpürge, nazarlık, sarımsak vb. bir nesneyi, demir bir aleti loğusa ya da bebeğin yakınına yerleştirmek, loğusa odasında gece gündüz چراغ yakmak, yastığında ya da üzerinde kırmızı kurdele ya da aitin bulundurmamak, Meryem ana otunu ıslatarak loğusaya içirmek, loğusanın başucuna bir kaz yerleştirmek vb. önlemler alınır (Emiroğlu 2003: 36).

Alkarısı; doğumdan sonra loğusa ve bebeğe kötülüğü dokunan şerir bir ruhtur. Alkarısına; Türkiye Türklerinde olduğu gibi diğer Türk boylarında da inanılır. Azerbaycan Türklerinde; “hal” adını alan bu kara iye, loğusalara zarar vermesinin yanı sıra, ahırlara girerek atların yelesini ördükten sonra bunlara binip dolaşır. Altaylı Türk boylarında, bu ruhun “Erlık” in yardımcılarından birisi olduğuna inanılır. Tuba (Urenha) Türkleri ve Kazan Türklerinde bu varlığın kayalıklarda ve kumsal yerlerde yaşadığı bilinir. Kıbrıs Türklerinde “alanası” ve “alperisi” adı ile bilinen bu ruhun cadı şeklinde tasvir edildiği görülür (Dalgıntekin 1995: 77). Alkarısının ismi değişimlere uğramış olsa da; böyle bir kötü ruhun varlığı; hamileye ve bebeğe zarar verebileceği inancı, bütün Türk dünyasına hakim bir inançtır.

Alkarısı, alruhu inancı bütün Türk dünyasında yaygındır. Loğusa ve hamile kadınlara ve onların çocuklarına musallat olduğuna inanılır, korunmak için çeşitli pratikler yapılır.

Al basması, doğuran kadınlara gelerek, onların ağızlarını basan kötü ruhtur. Genelde bastığında, nefes almayı güçleştirir. Bazı zaman onlara hiç soluk aldırılmaz. Bu şekilde, yeni doğum yapmış kadınları delirttiği veya öldürdüğü, söylenir. Bu al basan denilen şey veya yaratığın, yeni doğuran kadına gelmesi sırasında, kadın bağırrsa bile, sesinin çıkmadığı söylenir.

Bulgaristan’da ve Anadolu’da, al hadisesi anlatılırken, al’ın görünüşü ve siması tasvir edilir. Ancak bazı yörelerde, bu hususiyetlerinin tasvir edilmedikleri haller de vardır. Benzeri farklılıklar, bazı yörelerde, al’ın anne ve çocuğun üzerine işlediği cinayetin muhtevalarında da görülmektedir. Farklılıklar cinayetin, işleniş tarzı bakımından da mevcuttur. Lakin Bulgaristan’da ve Anadolu’da ayrı bölgelerde ve

yörelerde mevcut al hadiselerindeki farklılıklar, Türk inancındaki albastının simasını tamamlarlar.

Bulgaristan'da ve Anadolu'da; al denilen ruh, doğum yapmış olan kadının yakınlarından birinin kılığına girer. Ona çeşitli yiyecekler getirir. Yiyecekleri, annesinin, kız kardeşinin veya başka bir akrabasının gönderdiğini söyler. Tatmasını, yemesini ister. Doğum yapmış kadın, bu yemeklerden yemek için ağzını açtığı zaman, al denen ruh, elini loğusanın boğazından içeri sokarak, ciğerlerini çekip çıkarır. Kadının nutku tutulur, al dereye gider. Ciğerleri yıkayınca kadın ölür (Tacemen 1995: 239).

Aladağ Yörüklerinin inancına göre; "alkarısı" bir kuş gibidir. Eve her yerden girebilir. Alkarısından korunmak için "Alcılar" denilen ocaklı kadınlara gidilir. Demir, bıçak gibi eşyaların alkarısından korumada etkili olduğuna inanılır. Dev kılıklı olarak tahayyül edilen alkarısı en fazla ateş ve demirden korkar (Seferoğlu 1995: 24). Alkarısının tüm Türk dünyasında şekilden şekle girdiğini fakat fonksiyonunun ve etkilerinin hemen hemen aynı olduğunu görmekteyiz.

Al basması; kötü ruhlu, pis, uzun boylu, küçük ayaklı bir cadıdır. İnanışa göre doğum yapmış bir kadının, kırk gün içinde yalnız bulunduğu bir anda, bacadan inip, yelin getirdiği bir kıl g'bi, kadının yemeğine karışır. Bu kıl, koyun kılı olarak gösterilir. Yemekle kadının midesine iner. Onun ciğerlerini parçalayarak öldürür (Tacemen 1995: 241). Fergana Özbekleri; albastı adını verdikleri bu ruhtan; loğusa ve çocuğu yalnız bırakmayarak koruyabiliyorlardı (Dalgıntekin 1995: 77).

Alkarısı-albasması gibi adlar verilen kötü ruhlar hakkında verdiğimiz bu genel bilgiler neticesinde; kadınların (loğusaların) ve çocukların bu kötü ruhlardan ve buna benzer diğer tehlikelerden; Türk dünyasında, nasıl korunduğunu; Annenin Korunması ve Çocukların Korunması başlıklarıyla daha geniş olarak vermeye çalıştık.

a. Annenin Korunması

Eski Türk inançlarında; annenin ve çocuğun korunmasında rol oynayan iyi dişi ruhlar vardır. Altaylılarda Umay, Ana Maygıl, Ak Ene, Yakutlarda Ayısıt'lar bunların belli başlılarıdır. Altaylılara göre, Umay; çocukları ve hayvan yavrularını koruyan dişi tanrıdır. Umay kültürünün Altaylılara mahsus olmayıp diğer Türk

boylarında da bulunduğu yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir (İnan 2000: 35).

Doğum inançları münasebetiyle karşımıza çıkan Umay'ı; ilkin Orhun Abideleri, sonra Divan-ü Lügat-it Türk ile tanıyoruz. Altay ve Aladağ lehçesinde; “Umay inesi yahut Umay, çocukların ve hayvan yavrularının hamisi olan bir İlahi ruh”tur. Tibetliler arasında kullanılan Uma kelimesi, anne; Volga Türkleri arasında kullanılan Umay kelimesi, karın; Moğollar arasında kullanılan Umay kelimesi, karın; rahim anlamında kullanılırken, Şor Türklerinde bu kelime, İmay; Telent Türklerinde May Anazı, Tuva Türklerinde; Pay Ana, Özbek Türklerinde; Kanbar Ana, Kırgız Türklerinde Umay Ene olarak bilinen, Umay'ın fonksiyonu aynıdır. Şor Türkleri, Altay Türkleri ve Hakas Türklerinin inançlarına göre; Umay Ana sarı saçlı, beyaz elbiseli, kırk kızın en güzeli, altın saçlısı, en tazesı, saçı yüzüne dökük, yetmiş beşiğin annesi, ipek giyen güzel bir kız olarak tasavvur edilir (Kalafat 2002: 63-64). Umay; Göktürk çağı Bengü Taş yazıtlarında da ismi geçen, ak iyelerden birisidir. Çocukların koruyucusu olarak bilinen bu iye, doğum sırasında, doğumdan sonra ve çocuklar er unvanı kazanıncaya kadar onları korur. Umay'ın Yakut Türklerindeki ismi Ayısıttır, bu iyenin hayvan yavrularını da koruduğuna inanılmaktadır (Seferoğlu 1995: 22).

Tanrıça ya da dişi ruh olarak ele alabileceğimiz Umay hakkında en erken belgeler Orhun Abideleridir. Tonyukuk yazıtınının 38. satırında düşmanın çokluğu karşısında geri dönmek isteyenlere Tonyukuk'un verdiği cevabın bir bölümünde Umay zikredilmektedir: “Buralara kadar gelenler “geliş zordu” dediler, (ama pek de zorluk) hissetmediler. Galiba Tanrı Umay, Kutsal Yer ve Su (ruhları bize) yardımcı oluverdiler. Niye kaçıyoruz?”. Tonyukuk'un ikna edici konuşmasından sonra Göktürkler savaşı kazanan taraf olur. Kültigin yazıtınının doğu cephesinin 31. satırında da Umay'dan bahsedilmektedir: “Umay misali annem Hatun'un kutu sayesinde, kardeşim Kültigin erkeklik adını elde etti. On altı yaşında, amcam Hakan'ın devleti için şöyle başarılar kazandı”.

Sözü edilen bu parçada Gök Tanrı'yı temsil eden hükümdarın hanımının da Umay'ı temsil ettiği anlaşılmaktadır. Kutunu aslında Umay'dan alan Hatun onun yardımıyla Kültigin'i dünyaya getirmiş, Kültigin de bu kut sayesinde zamanı geldiğinde erkeklik adına sahip olmuştur. Burada Dede Korkut'ta da görülen bir erkeğin adının sonraları yararlılık ya da kahramanlık gerektiren bir iş yaptıktan sonra

konulması geleneğinin eski bir şeklini görüyoruz; çünkü burada erkeklik adı bir şaman ya da ozan sayesinde değil Umay' sayesinde elde ediliyor. Bu ifadelerden açıkça Umay'ın kadın (anne) ve çocuklarla ilgili bir tanrıça ya da ruh olduğu belli olmaktadır (Çoruhlu 2002: 39).

Mahmut Kaşgari'nin Umay kelimesini izahı da dikkate değer. Bu Türk-İslam bilginine göre "Umay kadın doğurduktan sonra çıkan sondur" (İnan 2000: 36). Koruyucu iyelerden biri olan Umay; doğumda ve doğumdan sonra hem bebeği hem de anneyi kötü iyelerden korur. Çocuğu korumaya, ergenlik çağına ulaşp ad alıncaya kadar devam eder. Umay, Yakut Türkleri arasında Ayısıt olarak da bilinir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaramazlık yapan çocukları Umacı ile korkutmak, aslında kutsal kabul edilen Umay'ın korkutucu bir unsur olarak İslamiyet'in içinde devam etmesidir. Yakut, Kırgız, Kazak, Türklerinde ve Anadolu'da doğumdan sonra çıkan "son"un, "eş"in, ıssız, temiz bir yere götürülüp gömülmesi de Umay'a gösterilen saygıyla izah edilebilir. Doğumdan sonra yemek verilmesi de yine Umay'ı memnun etmek için yapılan uygulamaların izini taşır. "Eş", kapı eşiğine veya meyveli bahçeye de gömülür. "Son"un gömülmesi, parçanın başına gelenin bütünün de başına geleceği, yani bebeğe zarar vereceği korkusuyla da bağlantılıdır.

Yakutlarda Umay adı "İmı" şeklinde ancak talih kuşunun adı olarak muhafaza edilmiştir. Fakat Umay ruhunun bütün görevleri ve sıfatları Ayısıt denilen ruhlara verilmiştir. Ayısıt, bereket ve refah sağlayıcı dişi ruhlar zümresine denir. Bunlardan kimi insan yavrularını ve kadınları, kimi de hayvan yavrularını ve dişi hayvanları korurlar. Gebe kadınlar daima bu ruhların himayesi altında bulunurlar. Kısır kadınlar çocuk vermesi için Ayısıt'a dua ederler. Gebe kadınlar doğum günleri yaklaştığı zaman odalarını ve evlerinin çevresini çok temiz tutmaya çalışırlar. Ayısıt geldiğinde herkes güler yüzlü, şen ve tok olmalıdır (İnan 2000: 37).

Umay günümüzde çocukları ve kadınları koruyan bir ruh biçimini almış olup, Tunguzlar ile birlikte Güney Sibiryaya ve Altay Türklerinde görülür. Buralardaki inançlara göre, Umay her zaman çocukla beraberdir; ancak onun çocuğu terk ettiği zamanlar da olur. Bu ayrılma uzun sürdüğü zaman çocuk hastalanır. Umay'ın çocukla beraber olduğunun işareti, çocuğun uykudayken gülmesidir. Bazen çocuğun doğmadan önce ruhunu koruduğu varsayılan Umay; Sagaylar, Şorlar ve Beltirler arasında üç yaşına gelene kadar çocuğun ruhunu temsil etmektedir (Çoruhlu 2002:

40).

Eski Türk inancına göre; Umay'ın dışında, iki dişi tanrı daha vardır. Birine Ana Maygıl, ikincisine de Akene (ak ana) derler. Akene'nin bugünkü hayatta rolü yoktur. Bu dişi tanrı yaratılış efsanesinde zikrolunur. Efsaneye göre bu tanrı-ruh yaratma kudretini ilham eden bir ruhtur. Erkek tanrı Ülgen yaratma kudretini ve ilhamını bu Akene'den almıştır. Ana Maygıl ise ulusu koruyan bir dişi ruhtur; buna "ulus anası" da denir. Ölmüş iyi kamların ruhları da iyi ruhlar zümresine dahildir. Geçmiş büyük ve iyi kamların adları şaman dualarında geçmektedir (İnan 2000: 39).

Umay nasıl koruyucu bir iye ise, alkarısı da o kadar zararlı bir iyedir. Alkarısı, loğusa kadınlara ve bebeklere zarar verir. Alkarısı, yalnız kalan loğusaların ciğerini alırsa, loğusayı al basarmış. Kırmızı renkten ve demirden korkan alkarısının zarar vermesini engellemek için loğusanın başına kırmızı tül bağlarlar, loğusaya kırmızı şeker hediye götürürler, tüfek patlatırlar (Kaya 2001: 86).

"Kırk" inancı Türk halkları ve birlikte yaşadıkları diğer halkların arasında çok yaygındır. Bu inanç; tasavvuf bilginlerinin ana rahminde bebeğin oluşumu, doğumdan sonraki ruhi oluşum süreci, ölümden sonra ruh-beden-alem ilişkileri itibarıyla açıklık getirdikleri bir konudur. Kırklı ve kırkın çıkarılması ile ilgili birbirlerini tamamlayan bir bütünün parçaları mahiyetinde çok sayıda inanç ve uygulama vardır.

Loğusalara musallat olan alkarısı, Çin Seddi'nden, Akdeniz kıyılarına; Buz Denizi'nden Hint'e kadar yayılmış Türk folklor ve hurafelerinde alkarısı, albastı, albıs, almıs adlarıyla yer almıştır. Kazak-Kırgız Türklerinin hurafelerine göre; albastı, tüfek sesinden korkar. Loğusa albastı olursa, tüfek patlatmak âdettir. Kazan Türklerine göre albastı şerir bir ruhtur. Meskun olmayan evlerde ve sahralarda bulunur. Fergana Özbeklerine göre; şeytan, ecine, dev ve perilerden başka bir de albastı vardır. Albastıyı pejmürde, dağınık saçlı bir koca karı suretinde tasavvur ederler ve loğusayı ondan korumak için yalnız bırakmazlar. Yakut Türklerinin akidelerine göre, isim ve karakter itibarıyla bizim albastıyı andıran "abası" denilen ruhlar vardır. Bunlar şerir ve obur ruhlardır. "Abası"ların özelliklerinden biri insanın ruhunu alıp götürmektir. (Diğer Türklerde albastı yahut al karısı insanın ciğerini alıp götürür). Anadolu Türklerinde de aynı ruhun mühim rolünü görüyoruz. Alkarısı ve albastı hastalığı tesmiye edilen bu ruh loğusa kadınlara musallat olur. Loğusanın

ciğerini alıp suya bırakırsa loğusa ölmüş. Görülüyor ki bütün Türk kavimlerinde albastı aynı şerir ruhun ismidir. Bu ruhun loğusa kadınlara musallat olması şekli Kırgız, Kazak ve Anadolu Türklerinde bütün teferruatıyla aynı şekildedir. Al (albastı) denilen mevhum ruh hakkında bütün Türk kavimlerinde aynı inanmalar mevcuttur. Bu inanma ve anane Türklerin Orta Asya'da birlikte yaşadıkları zamana aittir (İnan 2000: 168-172).

Genel olarak tüm Türk dünyasında kadın korunmak amacıyla; kırkı çıkıncaya kadar et yemez, onun bulunduğu eve et girmez, çiğ et kirli su evin üst tarafından da geçirilmez. Kırkı çıkmamış anne yedi gün evin eşiğinin dışından gelen yemeği yemez. Kırk gün kendi evinden dışarıya, meydana, pazara çıkmaz. Bu kırk gün içinde çocuk ve annesinin bulunduğu odaya ebe hariç kimse giremez. Evin kapısı bir ip ile bağlanır. Bu ipi görünce, haberi olmayan kişiler de haberdar olurlar. Anne kırk gün yalnız bırakılmaz, her zaman yanında biri olur. Anne yalnız iken aynaya bakmaz. Anadolu'da; loğusanın başına beyaz yaşmak ve kırmızı tül bağlarlar. Kırmızı altın takarlar ve hastaya kırmızı şeker hediye ederler. Çünkü, alkarısı, kırmızı rengi hiç sevmez. Elazığ'da; loğusanın başucuna su, süpürge ve Kur'an-ı Kerim koyulur, yakasına iğne türü bir şey takılır ve yanında sürekli bir erkek (eşi veya yakın akrabalarından bir erkek) bekler. Kars'ta; özellikle geceleri, loğusa hanımı yalnız bırakmazlar, geceleri ışığı sürekli yakarlar, hasta yalnız kaldığı zamanlarda ise, ağzına sakız vererek onun uyumasına engel olurlar.

Manisa/Karacaoğlanlı köyünde ise; kapının ağzına kazma, kürek konur. Bir şişin üzerine; elma, portakal, üzerlik, çörek otu ve mavi boncuk, kırmızı bir kurdeleyle bağlanıp, loğusanın başına bırakılır (Şimşek 1990: 537).

Nevşehir ve köylerinde; albasmasını önceden önlemeye yönelik uygulama olarak, loğusanın başucuna orak konması uygulamasını görmekteyiz. Al bastığında ise loğusanın yanında birinin olması gerektiği ve bu kişinin loğusanın elini ko'lu hareket ettirmek suretiyle ayılması gerektiği, aksi takdirde loğusanın öleceğine inanılmaktadır. Diğer bir uygulama ise yöredeki "al ocağı"ndan bir parça al bez olarak loğusanın başına bağlamak şeklinde görülmektedir (Sevindik 1996: 235).

Çukurova bölgesinde de buna benzer tedbirler alınır. Çocuğun veya loğusanın yastığının altına soğan, ayna, tarak, ekmek, bıçak, hamaylı koyarlar, yüzünü kırmızı bir örtü ile kapatıp, yatağına da bir iğne takarlar. Ayrıca loğusanın bulunduğu

yerdeki bütün suların ağzını kapatırlar. Çünkü; alkarısı, bazen de kuş şeklinde gelip, suya boncuk atar ve o esnada çocuk ölür.

Bu tedbirler alınmadığı taktirde; alkarısı, loğusanın yanına gelerek, onu rahatsız eder. Bu durum bölgelere göre; “hibilik, kekoz, pis patik, kara kura, kuş boğması vs. gibi isimler alır. Alkarısı, loğusanın yanına, değişik suretlerle gelir. Bazen yakın bir akrabanın sıfatında, bazen çirkin bir kadın, bazen de kedi, köpek, keçi, kelle, vs. gibi şekillerde görünür. Alkarısı; daha kapıdan içeriye girer girmez, loğusanın üzerine bir ağırlık çöker. Hasta o anda, aniden kalkıp dua okursa, alkarısı kaçır. Ama hiçbir şey yapamaz, al karısına yenik düşerse de, ya ölür ya da büyük bir hastalığa maruz kalır.

Çukurova insanının inanişına göre; kim şalvarını veya siyah renkteki bir kıyafetini, yastığının altına koyup yatarsa onu al basar. Elazığ’da; bu yaratığa “Kekoz”, Malatya’da ise, “Hibilik” adları verilir. Ama bunlar al karısı şeklinde değildir, daha değişik varlıklardır. Çünkü; alkarısı erkeklerden korkar. Genç kızlara musallat olan alkarısı’na ise “albıs” adı verilir. Bu; evlenmeyen bir kızıdan türemiştir. Genç kızların yanına giderek, onların hastalanmasına sebep olur (Şimşek 1990: 538).

Halkın inanişına göre; loğusanın veya bebeğin ciğerini yemeye gelen alkarısı, bir takım hilelerle yakalanıp, göğsüne bir iğne saplanırsa, tekrar eski yerine dönemez, o aileye hizmet edermiş. Konuyla ilgili olarak; Kars’ta, Erzurum’da, Erzincan’da, Elazığ’da ve Malatya’da, birbirine yakın efsaneler anlatılmaktadır.

Bu efsanelerin bir benzeri ise, Çukurova bölgesinde şu şekildedir: hanımı yeni doğum yapan bir adam, odaya giren al karısını görür, alkarısı; loğusanın ciğerini çıkartmak için uğraşırken, bir iğne bulup bunun göğsüne saplar, İnsan şekline dönüşen alkarısı, göğsündeki iğneyi çıkartması için adama yalvarır. Çünkü kendisi iğneyi çıkaramaz ve çıkaramadığı için de kendi taifesine dönemez, alkarısı, o ailenin işini yapmaya başlar. Bu; çok güzel, hızlı iş yapar. Evin bereketi gün geçtikçe artar. Bir gün, ev sahipleri ile ekmek yapmaya başlayan alkarısı, su getirmek için kuyu başına gider. Orada oynayan çocuklardan birine, göğsündeki iğneyi çıkarması için yalvarır, çocuk iğneyi çıkarınca, kadın yedi yıl hizmet ettiği eve doğru; “Evinizde hiç su çıkmasın, paranızın sayısını hiç bilmeyesiniz ve yaz kış evinizden odun eksik olmasın” der, sonra da çocuklara; suya atlayacağını, eğer suyun üzeri kan olursa, yakınlarının kendisini öldürmüş olabileceğini söyler. Alkarısı suya atlayınca, suyun

üzeri kanla dolar. O günden sonra da, bu ailenin evinde hiç su bulunmaz, paralarının sayısını bir türlü öğrenemezler ve yaz-kış odunları hiç eksik olmaz.

Bu efsanenin benzeri, alkarısı inancının hakim olduğu hemen her bölgede anlatılmaktadır. Kars'ta, Erzurum'da, Erzincan'da, Elazığ'da, Malatya'da, Diyarbakır'da, Bingöl'de vs. hep aynı efsaneler biraz değiştirilerek, hikaye edilmektedir (Şimşek 1990: 539).

Alkarısı; bazen de loğusanın yanına, bir kuş şekline girerek gelir. Buna, “kuş boğması” adı verilir. Halkın inancına göre al; kocaman bir kuştur, buna “alkuşu” denir. Alkuşu; loğusanın yanındaki bebeğe basarak, onu öldürür. Bu, eve girerken, ağzı açık bir su kabı arar, bunun içerisine bir boncuk atar ve bu sırada etrafa bir ışık saçılır. Kuş; bu ışıktan faydalanarak bebeği öldürür. Suyu atılan boncuğu, birisi görüp de eline alırsa, kuş kaçamaz ve oradakiler tarafından yakalanır.

Bununla ilgili olarak, Çukurova bölgesinde; şöyle bir efsane anlatılmaktadır: Loğusanın bulunduğu odaya, alkuşu gelip de oradaki bir su kabına boncuk atınca, bunu, orada bulunan bir adam hemen alır. Boncuk alınınca; alkuşu , bir kadın şeklinde göze görünür ve buna yalvarmaya başlar. Adam; bir daha, ailesine ve sülalesine dokunmamak şartıyla boncuğu geri verir ve alkuşu gider (Şimşek 1990: 540).

Erzurum'da; albasınması için loğusaya siyah boncuk takılır, kırmızı elbise giydirilir, yatağına siyah erkek pantolonu atılır, yorgana iğne sokulur, eve ciğer asılır, loğusanın yastığının altına Kur'an-ı Kerim, bıçak, makas, konur (Başar 1972: 67).

Türklerce kutsal kabul edilen demirle yapılan makas, bıçak ve iğnenin, loğusanın yanında bulundurulması, kötü ruhlardan ve kötülüklerden korunma amacını taşımaktadır. Bu uygulama, daha farklı sebeplerle, değişik şekillerde ve değişik nesnelere de yapılmaktadır (Çoruhlu 1998: 61).

Türk Dünyasında loğusayı ve çocuğu, kötü ruhlardan koruma vasıtası olarak; “ekmeğin, suyun ve sarımsağın” da, yaygın bir şekilde, hep beraber kullandıkları, müşahede edilmektedir. Bulgaristan'da ve Anadolu'da, bu koruyucu vasıtaların arasında “süpürge” de yer almaktadır. Öyle ki; çocuğun beşiğinin altında, bir kaptan “su”, döşeğin altında “sarımsak”, yastığın altında da “ekmek” bulundurulur. Süpürge yapıldığı bitkiden bir tutam veya süpürge bir parça ya beşiğin altında

ya da beşiğin yakınında bulundurulur (Tacemen 1995: 249).

Anadolu Türklerinde; yemeği az, misafiri çok olan, pişirmek için, vakit bulamadan misafiri aniden bastıran hanımlar, doğumu zor olan kadınlara yardım ederken çaresiz kalan ebe analar: “bu benim elim değil Fadime Anamızın elidir”, der. Fadime Anadan yardım isterler. Kırgız kadınlar; bebeği eşiğe yatırırken “benim kolum değil Umay Ana’nın kolu olsun, benim yolum değil, Umay Ananın Kolu olsun”, derler. Özbek kadınları ise, “benim kolum değil Bibi Fatma, Bibi Zehra kolu, Umay Ana, Kambar Ana Kolu” demektedir. Türkiye ve Kırgızistan Türklerindeki duaların görünümü bir yolun, bir sistemin tezahürü biçimindedir. Özbeklerdeki duada ise yoruma mahal kalmamış, Fadime Ana ve Umay Ana kültürleri özdeşleşmiştir. Anadolu’da “Bibi”, bilindiği gibi doğumu yaptıran, hayata canlı olarak gelişi sağlayan kimseye verilen isimdir. Anadolu’da ‘Bibi’ bazen hala ve bazen de teyze karşılığı olarak kullanılır. Akrabalıktaki özel yeri ne olursa olsun; bibi, doğumu yaptıran kadın anlamındadır. Umay’ın etimolojik tahlili yapıлып Umay, Ay’ dan ummak, tarzında bir yapı ile de karşılaşılmış olunur (Kalafat 2002: 66).

Kayseri-Bünyan’da; loğusanın başına hamaylı ve eğiş (burnu eğri bir demir) konur. Pencereye de ucu soğanlı bir orak takılır. Bu tedbir bebeği ölüm kuşunun boğmaması içindir. Al basmaması için loğusanın yanına kırklılar ve başı kirlilerle, tıvgalı (çocuğu olmayan) giremez. Bundan başka; loğusa geceleri yalnız bırakılmaz ve ışık ta kırk gün söndürülmez. Anne şayet dışarı çıkarsa bebeğin başına süpürge kor (Üçok 1953: 89).

Doğu Anadolu’da; çocuk ve kadın gibi hamile kadın da kolaylıkla nazara gelebilir. Bunun için, muska ve tütsü yapılır veya üzerinde ayet yazılı bir kağıt suda yıkanır ve bu su hamile kadına içirilir. Keza, gebe kadın veya loğusa “sağım işine” giremez. Çamaşır yıkayamaz, hamur yoğuramaz ve ağır işler göremez. Doğum anında kadının etrafında eğiş (ateş küreği) veya herhangi bir tandır demiri ile dua okuyarak daire çizilir. Bu hal, loğusalığın kırkinci gününe kadar devam eder (Türkdoğan 1982: 588-89). Böylece gebelikte olduğu gibi kötü cinlerin loğusaya zarar vermesi önlenmeye çalışılır.

Tarsus’ta; bebeğin, yeni doğurmuş kedi veya köpeğe, yeni yumurtlamış tavuğa ve durmayan huyu bozuk olan bir çocuğa yaklaştırılması sonucu hastalanmasına, ölmesine “albasması” denir. Albasması’ndan bebeği kurtarmak için dört yolun

ortasında, bir teneke ya da sacın üstünde bebek yıkanır. Albasması için, gelinin yatağının altına soğan, sarımsak, çuvaldız konulur. Tavana ya da karyolanın ibiğine makas asılır. Yine albasmasın diye bebeğin yanına ayna, süpürge dalı konur ve bebeğin yanında beklenir (Dalgıntekin 1995: 134-5).

Hazaralarda; doğumdan kırk gün sonra, anne en büyük erkek evladı ile veya kocasıyla dışarıya çıkar, suyun kenarına kadar gider, su içer ve oradan en yakın akrabanın evine uğrara ve böylece kırkı biter. Anne için bu kırk gün içinde özel yemekler yapılır. Örneğin Deleme, süttten “Atele” ve süt, pirinç, şeker, un karışımı çeşitli tatlılar yapılır. Hazara Türklerinde; kırklı annenin evin dışına çıkmayışı korunma gereksinimindedir. Evin eşiğinin altındaki ev iyesi, içeri girecek kötü ruhlardan evin içindeki insanları korumaktadır (Kalafat 2002: 9).

Yakutlarda, Kırgızlarda, Kazaklarda, Özbeklerde, Kazanlarda; loğusa hanımı, alkarısından korumak için değişik çarelere başvurulur. Alkarısı; Kırgız, Kazak Türklerinin inanişına göre iki kısımdır: Kara albastı; ciddi ve ağır başlı bir ruhtur, Sarı albastı; doğum yapan kadının ve çocuğun ciğerini söküp suya atar. Hoca veya Baksi'lerin (Şaman) okumasıyla giderler, sarışın bir kadın suretindedir. Bazen; keçi veya tilki suretlerine de girer. Baksı veya ocaklı adamlar, Albastıyı yakaladıkları zaman; “Ey al bastı, zalim, Koy ciğerini yerine, Zavallının canını iade et, Sözümü tutmazsan, Bana hürmet etmezsen, Gözlerini çıkarırım” şeklindeki efsunu söylerler.

Gagavuzlarda ise; insanlara kötülük yapan fena ruhlr olarak “Rusaliler, Çarşamba Karısı/Babası, Cuma Karısı/Babası ve Devler” vardır. Devlerin fiziki yapıları anlatılırken, bunların tepelerinde bir tek gözlerinin olduğı söylenir. Hiç şüphesiz alkarısının varlığına inanılan her yerde, aynı zamanda bundan korunmak için de değişik çarelere baş vurulmuştur. Gagavuz Türklerinde; alkarısına, “Rusali” denilir. Özel “Rusali” günleri yapılır. Bu toplantılara sadece kadınlar katılırlar. Bu günler dinî kadın günleridir. O gün, “Rusali”nin geleceğı inancı vardır. O’nu memnun etmek için yapılır. Bu gün; diğerk Ortodoks inançlarda yokken, sadece Gagavuzlarda vardır. “Rusali”nin, “kırklanmamış” kadına, “Rusali” günü yapılmış ise bir şey yapamayacağı inancı vardır. Gagavuzlarda; kırklanmamış kadın, pınara su almaya gitmez (Kalafat 2002: 252).

Karakalpak Türklerinde de albastı inancı vardır. Albastı; hamile kadının تنها yerlerde olması veya yalnız bulunması durumunda doğum günlerinde basar. Albastı

günlerinde hamile kadın uyuyunca, yanında biri bulunmalı. Birisi yoksa uyumamalı. Albastıdan korunmak için; bıçak, demir, Kelam-ı Kadim, tuz, ateş, şep (şap), sarımsak, soğan, multip (çivi) hamilenin odasında bulundurulurken kesinlikle odaya su konulmaz. Suyun, albastı'yı hızlandıracağına inanılır, su onun dostudur. Albastı erkeğin olduğu yere gelmez. Erkeğin pardösüsü hamilenin odasına asılır ve kadının yatağının üzerine atılır ise, erkeğin evde olduğunu sanır, sokulmaz (Kalafat 2002: 67).

Karakalpak Türklerinde; gebe kadının korkmaması için inanç içerikli bazı uygulamalar yapılır. Odasındaki ocak söndürülmez, ışık yakılır. Ona tumar (muska) yapılır. Odasında Kelam-ı Kadim, tuz, ekmek, su, şap, ışık sarımsak ve soğan bulundurulur (Kalafat 2002: 59).

Ahıska Türklerinde; doğumdan sonra gelinin kırkı doluncaya kadar erkek ve kadının aynı yatakta yatmaları doğru bulunmaz. Doğum yapmış kadını albasmasın diye eşikte bir mum veya ateş yakılır. Bu ateşin şeytan veya cin türünden varlıkların gelinin odasına girmesine mani olacağına inanılır (Kalafat 2002: 201).

Kazaklar; kadınların doğum esnasında “albastı” ya da “murtu” adı verilen kötü kadın kılığındaki bir cinin doğum yapacak olan kadınları basarak sıkıntı vereceğine hatta öldüreceğine inanırlar ve tedbirler alırlar (Altay 1981: 200).

Kazakistan'da; anneyi ve çocuğunu kara iyelerden, şeytandan korumak için “Abraban” otu evin muhtelif yerlerine, damına köşe bucağına konur, yakılır, tütsüsü yapılır (Kalafat 2002: 320). Kazakların inandığı birtakım “analojik” özlü eylemler vardır ki, gebe kadından bundan kaçması ya da bunları yerine getirmesi istenir. Gebe kadın: ite “git” diyemez, aksini yaparsa doğum zamanında zorlanabilir. Urgan yapmaz, aksini yaparsa, doğum sırasında bebek göbek bağına sarılabilir. Ağır yükü paketleyemez, kabin ve çuvalın ağzını kapatmasına izin verilmez, aksine onları çözebilir, çıkartabilir, deve etini yiyemez, yediği taktirde kadın çocuğunu 9 ayda değil, 12 ayda doğurur. Akşamları tek başına evde kalamaz, dışarı çıkamaz vb (İsmail 2002: 180).

Ahıska Türklerinde; “Alavradı” kültü vardır. Altay'dan Basfor'a kadar hemen bütün Türk dünyasında korkunç bir varlık olduğuna inanılır. Alın bastığı kişi bundan çok zor kurtulur. Ondan; özellikle, hamile olan kadınları ve kırkı çıkmamış bebekleri özellikle korurlar. Çocuğu olan kadınlar, kırk gün boyunca evden dışarı çıkmazlar.

Kırkı çıkmamış bebeğe evde üzerlik tütürülür. Ayrıca kapının eşiğine işaret koyup, kapıya kırmızı horoz bağlarlar. Çocuğun beşiğine demir bıçak koyarlar. Ayrıca kadınlar üstlerine iğne takarlar. Ahıska Türkleri arasında söylenenlere göre; al, kediye benzer, adamın ciğerini çıkarır. Albasanın dili düşer, rengi kararır, titrer yani “erişik” olur. Sonra da ölür. Albasan ananın eteğine arpa döküp, al renkli at getirirler. Eğer at, etekten arpa yerse atın, yemezse ananın öleceğine inanılır. Ayrıca al bastığına inanılan insanı, al renkli atın altından da geçirmişlerdir (Hacili 1992: 98).

Özbeklerde; çocuk dünyaya geldiği zaman çocuğu ve annesini inler-cinler ve yaman gözlerden korumak amacıyla ateşten geçirilerek (Cilig devri) kırk devri yapılır. Anne ve çocuğu da Çillede (40 gün) kırklı olur. Bu dönemde yabancı kişilerin, anne ve çocuğun yanına girmesi yasaktır. Çocuğu yaşamayan kadınlar da bu dönemde doğum yapılan eve sokulmaz.

Kuzey Afganistan (Güney Türkistan)’da; kadın kırkı çıkıncaya kadar et yemez, kırklı çocuğunu yıkamaz, böylece cinlerden korunduğuna inanılır. Anadolu Türklerinde bazı yörelerde, daha ziyade Torosların Yörüklerinde kırkı çıkmamış kadının bulunduğu eve et girmez, çiğ et kırklı evin üst tarafından da geçirilmez. Bu inançtaki incelik koku ve yanılma ve yanılma ile ilgilidir. Bu tür uygulamalar şartlara ve kişilere göre değişir. Mesela, çiğ et ile ilgili bir ecinni olay olmuştur. Bu, âdet olup kalmıştır. Zaman içerisinde bu, inancın oluşturduğu bir kuvve olur. O kuvve, o inançtan dolayı gerçek gibi etkili olur. Kuzey Afganistan Türklerinde; kırkı çıkmamış anne evin dışından gelen yemeği yemez. Bu korunma bazen 7 gün bazen de 20 gün sürebilir, bazen de kırklı kadın kırk gün kendi odasının eşiğinden dışarı çıkmaz. Kırk gün dolunca da o odada durmaz, bir yakınının evine gider. Buna “çille kaçış” denir. Çille Farsça kırk demek olup, Doğu Anadolu aşiret Türkçesi’nde de yaşamaktadır. Kırklı eve yabancı gelmesi ile çocuğun “cine uğrayacağı” fikri Anadolu’da da yaşamaktadır. Kuzey Afganistan Türklerinde; kırklı ailede ata (baba), 7, 20, veya 40 gün aynaya bakmaz, su içerken dahi suda aksini görmekten kaçınır. Aksi halde çocuğun cinleneceğine inanılır (Kalafat 2000a: 43-52).

Kırgızlar ve Altaylı Türk boyları; çadırın ortasına dikilen direğe, bir ucu duvara bağlanmış ve hamilenin koltuklarının arasından geçecek şekilde düzenlenmiş kalın bir ipe bağlayarak, loğusayı alkarısı’ndan korumaya çalışırdı. Kırgız, Kazak Türkleri, bu şerir ruhtan “Baksı”ların efsunları sayesinde kurtulabiliyorlardı. Buna benzer

inançlar, Başkurlarda da vardır. Kazaklar; loğusayı albastıdan korumak için ayrıca, çekiç ve bir demir parçası alıp “demirci geldi, demirci geldi” diye bağırırlar. Bu uygulama, Kıpçaklarda, Argınlarda ve Kereylerde de görülür (Dalgıntekin 1995: 78).

Makedonya’da, şehirlerde yaşayan Türklerde; anne kırkı çıkmadan gündüz evin eşliğinden dışarı çıkabilir, ancak akşamdan sonra çıkamaz. Bayır-Bucak Türklerinde; yeni doğum yapan anneyi, “Kara-Kura” diye bilinen kara iyeden korumak için yastığının altına bıçak ve ekmek konur. Böylece anneyi cin çarpmasının önleneceğine inanılır (Kalafat 2000a: 86).

Nahcivan’da; kırklı kadını cin basmasın diye 40 gün; gece ve gündüz yalnız bırakılmaz. Kırklı kadının bulunduğu eve 40 gün yabancı kimse konulmaz. Kırklı çocuğun odasına yabancıların alınamayacağı inancı Anadolu’da da vardır (Kalafat 2000b: 17).

b. Çocukların Korunması

Doğum sonrası inanışlar, çocuğun korunmasını, sağlıklı ve gürbüz yetiştirilmesini hedefler. Ana rahminden çıkışından, ilk adımları atmasına ve ilk sözü söylemesine kadar devam ederler.

Hamileliğin başından beri aralıksız devam eden, Türk dünyasının çocuğu koruma ile ilgili inanışları, çocuğun doğmasıyla, yoğunluk kazanır. Kem gözle. Jen, kazalardan, belalardan, çeşitli hastalıklardan, çocuğu korumak için, bir sürü inanış faaliyettedir. Hatta çocuğun güzelliğini ve mutlu istikbalini hazırlayan inanışlar, çocukla ilgili diğer konulardan, geri değildirler. Hepsinin ayrı bir önemi vardır.

Türk halkları; çocuğun sağlığı konusunda çok titizdirler. Onun; daima karnı tok, vücudu pak, durmasını temin ederler. Bazen de, bu kadar güzellik ne için, ne kadar güzel çocuk, diyeceklerin gözlerini boyamak amacıyla, ocak bakırının altından kara alınarak, çocuğun bir parmak alnına, bir parmak da kulağının ardına sürülür.

Çocuğun ilk kırk günü, hem anne hem çocuk için, çok önemli sayılır. Bu hassas dönemde inanışlar, onların çevresinde adeta surlar örmektedirler. Öyle ki, çocuk ve annesinin, gerçekten her çeşit hastalıklara, çok duyarlı oldukları bu sıralarda, yanlarına “ne şeytan sokulabilir ne de in cin girebilir”. İnanışlarda, her şey önceden öngörülmüştür. Kalabalık yerlerde, bulaşıcı hastalıklardan hastalanmak daha

kolaydır. Bunun için bütün Türk dünyasında, çocuk ve anne kırk gün dışarı çıkmaz. Kırk gün de yanlarına bazı özel haller dışında, yabancı insan da giremez. Düğünden, ölüden gelen yakınları ise, özel muameleden geçirilmeden, kırklanmadık çocuk ve annenin yanlarına ayak basamaz. Hatta bazı yörelerde hiç giremez .

Türkiye'de; kırklı eve et getirilecek ise, çocuğun babası çocuğu başının üzerinde havaya doğru kaldırır. Etten yüksekte tutmaya çalışır. Bize göre; et, yumurta ve cenazeden gelen kişinin çocuğu basma riski vardır. Türkmenistan'da; kırklı çocuğu arvah-cinlerden korumak için bir çok irimlere (inançlara) başvurulur. Çocuğun yastığının altına cevher, bıçak, tuz, ekmek konulur. Türkiye'de de; çocuğun bu tür güçlerden korunması için, yastığının altına bıçak, ekmek, tuz konur. Bazı hallerde Kur'an-ı Kerim, sarımsak gibi şeylerin konulduğu olur. Türkmenistan'da; kırkı çıkmamış iki annenin görüşmesi sakıncalı kabul edilir. Cin-ervahlarının karışacağına inanılır. Bu inanç Türkiye'de de vardır. Kırklı iki annenin bir odada buluşmaları “kırkların karışması” olarak nitelenir ve sakıncalı bulunur. Zaruri hallerde, muhtemel bir sakıncanın giderilmesi için kırklı anneler aralarında iğne değiştirirler. Makedonya'da; kırkı çıkmamış kadın elini hamura süremez, aksi halde hamurun bereketi kalmaz. Kırk çıkarma işleminde, dereden kırk taş toplanır. Çocuk ve annesi yıkanırken bu taşlar başından aşağıya dökülür (Kalafat 2000a: 49-86). Çocuğa yönelik bir tehlike olarak kabul edilen “kırk basması”, doğumdan sonra kızları otuz beş, erkekleri ise kırk gün etkilediğine inanılan bir “majik” güç olarak anlaşılmaktadır.

Nevşehir'de kırk basmasının belirtileri; çocuğun zayıf ve cansız olması, emdiğini sarı renkte kusması, renginin sararması şeklinde tanımlanmaktadır. Kırk basmasının sebebi olarak da; çocuğu ölen kadınların, kırkı çıkmamış çocuğun yanına gelmesi; cenazeden gelen birinin direk çocuğun yanına girmesi; eve gelen birinin direk çocuğun yanına girmesi, gösterilmektedir (Sevindik 1996: 237).

Sevindik'in yapmış olduğu tespitlere göre Nevşehir ve çevresinde; kırk basmasını engellemeye yönelik şu uygulamalara rastlanılmaktadır. Kötü niyetleri karşılamak için, kapı eşiğine “hecirget” konur; ölü evinden direk çocuğun yanına girilmez, önce tuvalete girilerek sonra çocuğun yanına girilir. Böylece ölünün kırkının tuvalete dökülmesi sağlanır; misafir çocuğun üstüne getirilmez, çocuk misafirin üstüne götürülür (Sevindik 1996: 237).

Çocuğun yastığının altına, Muş'ta ekmek konur, beşiğinin başına Kur'an veya Hamail asılır. Bunların, çocuğu kötülüklerin koruyacağına inanılır. Böylece, nazar, kötü cinler çocuğa dokunamazmış. Bitlis ve çevresinde çocukların nazardan korunması için, göz boncuklarının arasına aşık kemiği de konur. Bu cins nazarlık, çocuğun omzuna konur veya beşiğe asılır (Kalafat 1990: 76-77).

Gaziantep yöresinde; doğumdan sonra anaya musallat olan alkarısının, gür kızıl saçlı, iri-yarı bir kadın olduğuna inanılır. Gafletin bastığı yeni ananın ciğerini, bu kadın alıp götürürmüş (Güzelbey 1984: 19).

Türk dünyasının birçok yerinde olduğu gibi, çocuk; kırkı çıkmadan Muş'ta da dışarı çıkarılmaz. Kırkı dolunca, ebesi gelir ve onu usulünce yıkar. Ondan sonra sokağa çıkarılır. Aksi halde, çocuğun başına bir felaket geleceğine inanılır. Kırkı çıkmamış bir çocukla kırklı bir başka çocuk karşılaşırsa, "kırk bastı" diye inanılır. Böyle çocukları, kırk bastıdan hemen kurtarmak için, iki ana birbirine iğne verir. Böylece, çocukların kötü akıbetlerden kurtarıldığına inanırlar (Kalafat 1990: 81).

Malatya'da; kırmızı giydirilen çocuğa ve üzerinde altın ya da gümüş taşıyana nazar değmeyeceğine inanılır. Bunun yanında; çocuğu olmayan kimselerle, gözleri mavi olanların nazarının çok degeceğine inanılır (Yardımcı 1989: 268).

Anadolu'da; çocuk olunca bilhassa ilk çocuklar ve erkek çocuk için kurban kesilir. Çocuğa; bilhassa erkek çocuğu yaşamayanlar, çocuk yedi yaşına gelinceye kadar kurban kesilir (Muratoğlu, Kalafat 1996: 23). Sivas'ta çocuğu yeni doğan bir baba, bizzat kendisi eve 3 gün et getirmez, gerekiyorsa başkasına getirtilir. Aksi halde çocuğun ayaklarının fersiz olacağına inanılır.

Mersin-Mut'ta; çocuğun nazardan korunması ile alakalı şu tedbirleri görmek mümkündür. Öncelikle yeni doğan çocuk herkese gösterilmez, nazardan korumak için; çocuğun alnına kara sürülür, çocuğun omzuna mavi boncuk takılır, kurt boncuğu takılır, yeni doğmuş çocukla toplum içine çıkılmaz, çocuğun yaşı gizli tutulur, nazara karşı mavi renk uğurlu sayılır. Bunun için çocuğun giyecekleri genellikle maviden seçilir, çocuğun çamaşırları dışarıya serilmez, nazar degen çocuğa kurşun dökülür (Aydın 1992: 33).

Anadolu'da; çocuğun sarıldığı ilk bez, kırkı çıkıncaya kadar yıkanmaz. Kırkı çıkıncaya kadar hiç hastalanmazsa, yıkanmayan bu bez toprağa gömülür ve böylece

çocuğun ömür boyu hastalanmayacağına inanılır. Kundaklı çocuk eşikten dışarı çıkarılacak ise “baca isi, ocak isi” çocuğun kulağının arkasına sürülür ise göze gelmeyeceğine bir şeye uğramayacağına inanılır.

Özbek Türklerinde; çocuğu kötü güçlerden, yaman gözlerden, çeşitli belalardan korumak için, hamile kadın düğün ve cenazeye gitmez. Doğumdan önce bıçkı, dikiş işlerine bakmaz. Takı takmaz ve kimseyle dövüşüp tartışmaz. Kuzey Afganistan Türklerinde; kurt dişi çocukların nazardan korunması için kullanılır. Türkmenler; çocuğun kalpağına, Özbekler; “kelepoş”una ve omzuna kurt dişi takarlar. Kurt dişi Türkiye Türklerinde de nazar boncuğu olarak kullanılır. Mavi boncukla birlikte kızların saçına, erkek çocukların omzuna, yakasına ve beşiğine takılır. Çocukların nazardan korunmaları için, siyah ve beyaz iplik bir arada bükülür. Çocukların omzuna dikilir. Beyaz ve siyah insan gözündeki koyu ve açık renkleri temsil ettiğinden nazarı önleyeceğine inanılır (Kalafat 2000a: 31-72).

Ahıska Türkleri; çocuğu korumak ve onun ömrünü uzatmak için, Kurdu çene etrafındaki derisini soyup, kuruturlar ve yani doğan bebeği bu deriden (kurt ağzından) geçirirlermiş. Çocukları nazardan korumak için de; nazar boncuğu, muska, mavi parçadan dikilmiş yelek (zıbın), zümrüt taşı ve kurt dişini kullanmışlardır (Hacili 1992: 92).

Kırcaova’da; çocuğun nazarını gidermek ve nazardan korunmak için Halveti Tekkesi Şeyhi’ne götürülür, cami hocasına okutulur, boynuna Kur’an-ı Kerim’den Hamayıl asılır, ocaktan is sürülür. Ayrıca Kırcaova’daki Köylü Baba, Hıdır Baba, Bektaşî Tekkeleri, Hayali Baba halveti türbesine nazara uğrayan çocuklar, hastalar götürülür. Çocuğun yüzüne is sürülmesi onun güzelliğini saklamak ve kötü gözlerden korunmasını sağlamak içindir. Bu uygulama Anadolu Türklerinde de vardır. Kırcaova’daki is sürme uygulaması, Kanatlar köyünde de vardır. Annenin ve bebeğin alınına bebek dünyaya geldiği gün is sürülür. Buna “Nazar Karası” denir. (Kalafat 2000a: 81-2).

Türk dünyasında; kırkı çıkmamış çocukların bir araya gelmeleri istenilmez, böyle hallerde çocukların öleceklerine inanılır. Çocukla ve loğusayla ilgili genel inanışlara göre, onları kötü ruhlardan koruyan vasıta, çoğu zaman al’dan korumak için de yeterlidir. Mesela, al erkeğin olduğu yere giremez. Hatta erkeğin elbisesinden

bile korkar. Bu sebepten yalnız yatmak icap ettiğinde, kadın yatarken örtülerinin üstüne veya oturduğu yere erkeğinin elbiselerinden koyar (Tacemen 1995: 251).

Suriye Türkmenlerinde; yerli yersiz ve sürekli ağlayan çocuğun bir şeye uğradığına inanılır. Evin yaşlı bir ferdi böyle çocukları okur ve sırtını sıvazlar. Bu esnada okuyan kimse esner veya hıçkırırsa çocuğun şifa bulacağına inanılır. Nazar ve gözden korunmak için “Göy boncuk” çocukların omuzlarına ve beşiklerine takılır. Bayır-Bucak Türkmenlerinde ise çocuklara nazar ayetleri yazdırılır. Özbek Türklerinde; bebeğin giysileri evde açıkta tutulmaz, dışarıya konulmaz, in-cin giymesin diye, dolap türünden kapatılan yerlere konulur. Türkiye’de çocuğun çamaşırları, güneş battıktan sonra dışarıda bırakılmaz. Bırakıldığı taktirde; çocuğun hastalanacağına, başına bir hal geleceğine inanılır (Kalafat 2000a: 93-106).

Merkezî Türkistan’da; çocuğu ile birlikte çocuklu bir aileye giden kimse, ins ve cinsten korunmak için güneş battıktan sonra evine dönmez, gittiği evde kalır. Evine dönüp çocuğunu beşiğine koymadan evvel beşiğin etrafında üzerlik tütsüsü gezdirir. Böylece çocuğun korunduğuna inanılır. Özbekistan’da; bebeği nazardan korumak için onun başına nazarlık olarak kurt kemiği, kurt dişi, üzerlik, sarımsak ve iğne konulur, muska yaptırılır. Anadolu Türklerinde de; bebeğin nazardan korunması için yapılan nazarlıklar saçına, omzuna, göğsüne, kundağına, beşiğine, takılır. Nazarlıklara, göz boncuğu, 7 delikli boncuk, at kılı, kurban gözü, kurt dişi gibi şeyler konulur. Muskalar boyunlara asılır, omuzlara dikilir. Kırk döneminde çocuklar beden veya ruhi rahatsızlıklar taşırsalar; kutlu, mukaddes dut ağacından şifa bulacaklarına inanılır. Yaşlı kadınlar; hasta çocuğun, erkek ise başlığını, kız ise başörtüsünü dut ağacının dibine gömer, yahut dalına asarlar. Böylece hastalığın dut ağacına geçeceği, kırklı çocuğun iyileşeceğine inanırlar (Kalafat 2000a: 107-112). Eski Türklerdeki ağaçla ilgili inançları, çocuğu olmayan kadınlar mevzuunda ele almıştık. Burada da ağaca aynı şekilde kutsallık atfedildiğini görmekteyiz.

Nogay Türklerinde; çocuğun ilk doğduğu gün kendisine bir gömlek giydirilir. Bu gömlek kırk gün yıkanılmaz. Bu gömleğe “it kölek-it gömleği” denir. Kırk gün dolunca bu gömlek ite atılır. Böylece çocuktaki kötülüklerin ve kötü ruhların tesirinin giderileceğine inanılır (Kalafat 2002: 136).

Gagavuzlarda; çocuk dünyaya gelince büyükannesi kiliseden takdis edilmiş vaftiz suyu alıp loğusaya getirir, çocuk vaftiz oluncaya kadar yalnız bırakılmaz; zira

kötü ruhların odaya girerek anneye kötülük yapacağına inanılır. Gagavuzlar; albastı'ya da inanır ve loğusanın korunması için doğumdan üç gün önce ve üç gün sonra su verilmez ve loğusa uzun müddet yıkanmaz (Güngör, Argunşah 1991: 25).

Gagavuzlarda; çocuk gün kavuşmadan yıkanmalıdır. Gün kavuştuktan sonra, çocuğun banyo suyu dışarıya dökülmez, çocuğun çamaşırları dışarıya asılmaz, bebeğin banyo suyu ertesi gün ulu bir ağacın altına dökülür, çiğnenmesi istenmez. Banyo suyu eşikten dışarıya gece dökülürse ömrünün kesileceğine inanılır. Kırklamak diğer Hıristiyanlarda yokken, sadece Bulgarlar ve Gagavuzlarda vardır. Banyo suyu; Makedonya gibi Balkan, Anadolu ve Irak Türklerinde, Dağıstan ve Kuzey Kafkasya, Karakalpak ve Türkmenistan Türklerinde de gece dışarı dökülmez, dökülür ise; bebeğin hastalanacağı ve o suya basan çocukları da cin çarpacağına inanılır. Akşamdan sonra bebeğe ait giysilerin dışarıda bırakılmasının doğru olmayacağı inancı Anadolu ve Nahcivan'da da vardır. Gagavuzlarda; anne ve bebek kırk gün dışarı çıkmaz, bir yere gidilmesi zarureti olursa, yanlarında muhakkak yaşlı birisi bulunur. Gagavuz Türklerinde; kırklanmamış çocuk kimseye gösterilmez. Özellikle mavi gözlüye gösterilmez, nazar eder inancı vardır. Nazardan korumak için çocuklara muska yapılır. Daha ziyade mavi giydirilir. Erkek çocukların muskaları takkelerine takılır; mavi ve üç köşeli olur. İçerisine papazın elbisesinden bir parça konulur. Ayrıca buğday tanesi de konur. Muskanın üzerine haç veya İsa'nın ikonası dikilir. Muskanın üzerindeki haçın altına papaz tarafından muskayı taşıyacak kişinin ismi yazılır. Bu işlem manastırda yapılır. Papaz tarafından duası okunarak sahibine verilir (Kalafat 2002: 253-256).

Azerbaycan'da; bebeği nazardan korumak için en fazla başvurulan tedbir, "Nazar Taşı"dır. Nazar taşının bebeği nazardan koruduğuna inanılır. Çocuğun doğumunun onuncu gününde "on günlüğü" dökülür. Bu süre zarfında çocuğun ve annenin yanına yabancı kimse ve çiğ et getirilmez. Aksi halde anne ve çocuk korkabilir (Kalafat 1998: 90).

Karaçay-Balkarlarda; bebeği, yıkandıktan sonra, annesinin ayak ucuna yatırılırlar ve bebeği "atmatı" denilen kötü cinlerden korumak için etrafına kama, makas gibi demir eşyalar asarlar. Genç kızlar bir hafta boyunca her gece sabaha kadar kötü cinden korumak için beklerler (Yıldız 2000: 157).

6.HAMİLELİK DÖNEMİNDE ANNENİN BESLENMESİ İLE İLGİLİ İNANÇLAR

Aşerme konusunda da görüldüğü gibi, Türkler kadının hamilelik dönemindeki beslenmesine çok dikkat etmekte ve bunun hem hamilenin hem de doğacak çocuğun sağlığını etkileyeceğine inanmaktadırlar. Bu inanç itibariyle; hamilenin bazı yiyeceklerden kaçınması ve bazı yiyecekleri de daha fazla tüketmesine dair kaçınmalar ve uygulamalar ortaya çıkmıştır.

Hamilelikte; meyve ve sebze yemeye, önem verilmektedir. İnanışlara göre, yeşil erik, yeşil sebze yiyen hamilenin çocuğu, yeşil gözlü olur. Üzümün bol olduğu yörelerde, kara üzüm yiyen hamilenin, kara gözlü çocuk doğuracağına inanılır. Bir inanişaya göre hamileliğin üçüncü ayında, ayva yiyenlerin çocukları güzel olurlar. Elma, nar yiyen hamilenin, kırmızı yanaklı çocukları olur. Başka bir inanişaya göre, elma yiyen hamilenin çocuğu güzel olur. Ayva yiyen ana, sarışın çocuk doğurur. Zeytin yiyen hamilenin çocuğu kara gözlü olur.

İnanışlara göre; gebelik döneminde, en çok kaçınılması lazım gelen yiyecek, balıktan yapılandır. Anne adayı balık yerse, çocuk dilsiz ve sağır olur. İnanışlar; hamilenin “kuvvetli” yiyeceklerle beslenmesini sağlarlar. Buna göre, ekmek yiyeceklerin başında gelir. Çok ekmek yiyen kadının, yediği ekmekle, hem kendini, hem çocuğu, kötü ruhlardan koruduğuna inanılır. Ekmekten sonra, hamilenin beslenmesinde, ete önem verilir. Lakin yine de “et ekmekle yenir” derler ki, et ekmeğin çok yenmesi için yenir anlamına gelir. Bunun arkasından “erkek çocuk doğuracak kadın, et yer” diye tamamlarlar (Tacemen 1995: 194).

Türkmenistan’da; hamile iken deve eti yiyen kadının doğumu zamanında yapamayacağı; gecikerek yapabileceğine inanılır. İnanca göre zamanında doğum yapılabilmesi için devenin altından geçmesi gereklidir. Yine Türkmenistan’da; hamile iken hayvan dili yiyen kadının, doğacak çocuğunun dilli olacağına inanılır. Dili peltek olan çocuğun dilinin düzelmesi için ona Kurban Bayramı’nda kesilen kurbanın dili yedirilir. Bu inancı andıran bazı inançlar Türkiye’de de vardır. Hamile kadına bazı yerlerde çocuğu zeki olsun diye beyin ve ceviz, cesur olsun diye de ciğer yedirilir. Kurban gözü yiyen hamile kadının çocuğunun güzel gözlü olacağına,

tavuğun boynunu yiyen hamilenin, çocuğu kız olması halinde uzun ve güzel boyunlu olacağına inanılır (Kalafat 2000a: 26).

Anadolu'da hamilelik döneminde gebenin beslenmesine dikkat etmesi gerektiği ve yediklerinin çocuğu etkileyeceği inancı hakimdir. Gebe; doğum öncesi tavşan eti yemez, aksi takdirde bebeğin çirkin olacağına inanılmaktadır; Erzurum'da; annenin yüzüne karabiber üflenirse, çocuk çilli olur, ekşi yenirse çocuğun hırçın, muşmula yenilirse kıllı olacağına inanılmaktadır. Muğla'da nar yenirse çocuk güzel ve zeki olur diye inanılmaktadır. Anadolu'daki yaygın olan bir görüşe göre ise; gebe, canının çektiği bir şeyi yemezse çocuğunun bir tarafı eksik olur.

Doğu Anadolu'da; doğum zamanında gebe kadının beslenme tarzında bir değişiklik göze çarpar. Bilhassa zeytinyağı veya çullama (kavurma) yemekleri yedirilir. Bu tip yiyecekler hem yağlılık hem de besleyici özelliğe sahip olduğu için, doğumun da kolaylıkla vuku bulacağına inanılır (Türkdoğan 1982: 589).

Artvin ve yöresinde; gebe kadın bal yerse, çocuğu salyalı olur. Çocuğunun salyasını durdurmak için dayısı salyayı makasla keser. Gebe kadın balık yerse çocuğunun yüzer gibi kolay yürüyeceğine inanıldığı için, gebelere balık yedirmeğe özen gösterilir. Gebeliği süresince bol ayva yiyen kadının çocuğu güzel olur. Ama ayvanın üstü iyi silinmezse çocuğun tüylü olacağına inanılır; gebe kadın tavuğun taşlığını yerse çocuğun dudakları morarır. Gebe kadın horoz eti yerse çocuğunun cildi pürüzlü olur, tavuğun boynunu yerse çocuğu uzun boylu olur, ayrıca hamile nar yerse çocuğu güzel olur inancı mevcuttur (Tokdemir 1993: 274).

Türkmenistan'da; hamile kadın eşiyle birlikte karanlıkta oturur ve yemeklerini karanlıkta yerlerse, çocuklarının dünyaya gelince hırsız olacağına inanılır. Özbek Türklerinde; doğum yapacak kadın; "dügün eti" yemez, yemesi halinde doğacak çocuğunun 9 ay 9 gün 9 saat sonra değil de 10-11 ay sonra dünyaya geleceğine inanılır (Kalafat 2000a: 28).

Bulgaristan'ın bazı yörelerinde; koyun-keçi kellesi yiyen hamile kadının çocuğunun çirkin olacağına inanılır. Yine Bulgaristan'da yumurta yiyen annenin çocuğunun ganzeli olacağına inanılırken, bazı yerlerde ise çilli veya kel olacağına inanılır. Aş çalarken yemiş yenirse veya tarla otları yenirse, çocuğun akıllı olacağına inanılır. Ayrıca yeşil erik yiyen annenin çocuğunun yeşil gözlü, kara üzüm yiyenin çocuğunun kara gözlü olacağı, ayva yiyenin çocuğunun güzel olacağı, elma ve nar

yiyeenin çocuğunun elma yanaklı olacağı, zeytin yiyeenin çocuğunun kara gözlü olacağı, deve eti yiyeenin çocuğunun kıvrık saçlı olacağı, süt, yoğurt, nişastadan yapılmış “yalaşı” yerse çocuğunun beyaz tenli olacağına, balık yiyeenin çocuğunun dilsiz olacağı veya çocuğun ağzının balık gibi açık olacağına, mezigit balığı yemesi halinde çocuğun güçsüz olacağına, tavşan eti yiyeenin çocuğunun saçlarının beyaz olacağına, manda sütü içen annenin doğumunun zor olacağına inanılır. Daha ziyade kuvvetli çocuk doğması için et ve ekme, erkek çocuk doğması için et yenilmesi gerektiğine inanılır. Bütün bunların altında aynı zamanda, bol olan besleyicilerin yenilmesine teşvik ve kıt olan yiyeceklerin talebinden vazgeçilmesini sağlamak isteği de vardır. Hamile kadına tavşan eti verilmeyeceği inancı vardır, verilir ise, Gagavuz Türkleri; çocuklarının dişlerinin tavşan dişi gibi olacağına inanırlar (Kalafat 2002: 208).

Bulgaristan Türkleri; bir takım yiyeceklerin doğumu kolaylaştıracağına inanır. Bulgaristan/Kırcali- Sultan Yeri’nde; dut, muşmula, bal yiyeen hamilenin, kolay çocuk doğuracağına inanılır. Şanlıurfa’nın Siverek İlçesinde ise, hamile doğuma kadar, her gün hurma yerse, kolay doğuracağına inanılır (Tacemen 1995: 204).

7. DOĞUM HAZIRLIKLARI

Doğuma hazırlık inanışları, hamileyi doğum için hazırlamayı amaçlarlar. Aslında esas gayeleri de budur. Ancak çoğu defa olduğu gibi, bu gaye görüldüğünden öne çıktığından, esas gaye sayılmaktadır. Oysa inanışların bu görünen gayelerinin arkalarında, bir de karanlıkta kalan, lakin bilinçaltı kavranan gayeleri de vardır. O da en azından birincisi kadar önemlidir. İşte bu türden inanışların biri, gebe kadına çocuğun kolay doğması için, kedilere, köpeklere ekmek verdirir. Bu inanışta esas gaye, beklenen gaye doğumun kolaylaşması için, kedinin, köpeğin hayır dualarını alma gayesidir. Arka sırada kalan gaye de, gelinin cömertlik doğrultusunda eğitilmesidir. Uygulayan çoğu zaman bunun farkında değildir. Türklerin hamile kadını doğuma hazırlarken taşıdıkları inançlar; kadının halk tarafından doğru, güzel, müspet kabul edilen davranışları kazanmasını ve bu doğrultuda hareket etmesini, kötü olduğuna inanılan değerlerden uzaklaşmasını sağlamaya yöneliktir.

Doğurmanın, bir nevi kadının eğitilmesi için kullanılması, halkımızın nesilleri eğitime kaygısındaki buluşunun kusursuzluğunu göstermektedir. Topluluğun, nesillerin eğitimiyle en fazla mesul olan kısmını, doğum adına, doğumla doğrudan doğruya, hiçbir alakası olmayan, yönlerde eğitmek, halkımızın kendi düşünme tarzının derinlerine inebildiğini göstermektedir. Çünkü, genelde bu sınavdan geçmeyen kadın yoktur. İnanışlar tarafından bu sınav için kadın, kadın belirli yönlerde eğitilir. İmtihanını verdiğinde bu özellikler onda ebediyen kalacaklardır. Çünkü diğer hamileliklerinde, bu eğitim konuları, inanışlarca birer defa daha pekiştirileceklerdir. Sınavın başarılı olmasını, inanışlar katiyetle sağlayıp, taahhüt etmektedirler (Tacemen 1995: 203).

Doğuma hazırlık inanışlarının bir çoğu, kadının merhametli, eli açık, cömert olması için çalışırlar. Türk dünyasınca; merhametli, geniş yürekli, sıkı ve cimri olmayan kadının, kolay doğum yapacağına inanılır. Cömertliğin, doğumu kolaylaştırdığı; Türkler için genel bir kanıdır. Bunun için hamilelere, merhametli olmaları hatırlatılır. Doğumdan önce; insanlara, hayvanlara “insan gibi” davranmayan kadına, doğum sırasında Allah yardım etmez düşüncesi hamileye aşılır.

Tarsus'ta; ilk doğumda çocuğun tüm eşyalarını kızın annesi hazırlar. Bebek çeyizini getirene bahşış verilir. Doğacak çocuk, 7 aylık olunca çocuğa hazırlık yapılmaya başlanır. Bu hazırlıkta yükün büyüğü, kız annesine düşer. Yani çocuğun kıyafetlerini, yatağını kız annesi hazırlar. Çocuğa dikilen elbiseye cep konur ki, çocuk kısmetli olsun. Yapılan yorganın mitiline nazar boncuğu dikilir ki bebeğe nazar değmesin (Dalgıntekin 1995: 131).

Gaziantep'te; doğum hazırlıklarında kırklık hazırlama ön plandadır. Kırklık: Aileye bir çocuk katılacağı belli olunca, gebeliğin dört veya beşinci ayında kırklık yapma hazırlıkları başlar. Doğacak çocuğun çamaşırları, giysileri, bezleri, beleği, beşik ve salınacağına toptan bu ad verilir. İlk çocuğun kırklığını hazırlama görevi kadının annesine düşer. Kırklık içine girilen nesnelere sayısı, değeri, çeşidi, ailenin malî durumuna göre değişir (Güzelbey 1982: 20).

Doğu Anadolu'da; çocuğun beşik hariç, her şeyi (kundak takımı) kızın babası tarafından temin edilir. Beşik yapmak ayıp telakki edilir. Aynı şekilde, Akyazılı Kırmancılar da doğacak çocuk için hazırlıklar da bulunur (Türkdoğan 1998: 404).

8. DOĞUM ESNASIYLA İLGİLİ İNANÇLAR

Doğumu kolaylaştırma inanışları, olağanüstü güçleri merhamete getirmekten başlayarak, hamileye müdahale etmeye kadar uzanırlar. Bu sadece dış müdahale de olsa, adı ve niteliği yine müdahaledir. Böyle bir davranış; hamileliğin öteki safhalarında, akla bile gelmez ve asla mümkün değildir. Hiçbir inanış hamileliğe müdahale etmenin, yanından bile geçemez. Ancak inanışların, hamilenin canı, olacak olan çocuğun canı, söz konusu olduğunda, müdahale gibi yöntemlere de, başvurarak, onları kurtarmak için çareler aradıkları görülür.

Doğumu kolaylaştırmada uygulanan inanışların bir kısmı, doğuma hazırlık, bir kısmı da, doğum öncesi inanışlar olarak nitelendirilebilirler. Onların her biri kadını eğitmekten, doğuma hazırlamaktan, doğumu gerçekleştirmekten başka, hiçbir şeye talip değildirler.

Doğumu kolaylaştırma inanışları, kendilerine has gerçeklere dayanırlar. Bunlar insanımızın bildiği gerçekler ve inanışlardır. İnanılmadıkları hallerde, zuhur etmezlerdi. Yabancı oldukları hallerde ise, kaybolup giderlerdi (Tacemen 1995: 202).

Anadolu'da ebe; bazen anne kadar, bazen de anneden de önemlidir. Esasen ebe ana, halkın her kesimi tarafından itibar görür. O bir canlının hayata gelmesinde rol almıştır. Ebeler, doğum yaptırdıkları insan sayısı nispetinde kutsanırlar. Birçok ebe mezarı türbe olmuştur. Bunlar Türk halk Sufizminde "Bibiler" olarak bilinir (Yuguşeva, Kalafat 2000: 24).

Çıldır ve Göle'de; kadın doğum anında çok güçlük çekiyorsa, evin önüne erkek at çekilir ve kişnemesi sağlanır. Böylece kötü ruhların doğuma engel olmaktan vazgeçip korkup kaçacağına inanılır (Korkmaz 1985: 123).

Tarsus'ta; doğum "gelin bacı" tarafından yaptırılır. Bebek doğduktan sonra gelin bacı göbeği keser. Bebeği yıkayıp üzerine bal ve tuz sürer. Bunun nedeni, bebeğin terinin kokmamasını sağlamaktır. Bu işlemden sonra bebeği kundaklayıp, gözüne sürme, alnına da "çek çeki" çekerler. Bunun bebeğin kafasının düzgün olmasını sağladığına inanılır (Dalgıntekin 1995: 131).

Uşak'ta; doğum sırasında, doğum odasında tuz, ip, makas olur. Ebeye yardımcı içeri bir kadın alınır. Kadın ellerinin üstüne çömer. Bir ön bir de art ebe olur, çocuğu

ön ebe alır. Yöre halkı doğum kolay olsun inancıyla bazı uygulamalar yapar; kadının örükleri çözülür, tez doğum yapmış biri elinden üç yudum su içirilir, kadın yorgana konup sallanır, koluna girilip gezdirilir; kadın sırtta alınıp sallanır (Balıkçı 2000: 236).

Anadolu'nun bir çok yerinde doğumun kolay gerçekleşmesi için bazı maddî uygulamalar yapılır. Bunlar gebenin bedeniyle-karnıyla ilgilidir. Gebenin karnına bastırılması, gebenin yüksekte zıplattılması, gebenin duvara tekme atması ve traktörle gezdirilmesi, gebeye yumurta kabuğunun iyice ezilerek içirilmesi, gebenin sıcak suya oturtulması ve karnına sıcak havlular konulması, bu maddî önlemlerden bazılarıdır (Kadanalı 1997: 59).

Anadolu'da ve Türk dünyasının bazı yörelerinde; doğum, kadın diz üstü oturtularak yaptırılmaktadır. Diyarbakır ve ilçelerinde, doğum; bir küpün içine yaptırılmaktadır. Adıyaman ve çevresinde ise doğum; bir çömleğin içine yaptırılır. Anadolu ve Türk dünyasının diğer bölgelerinde; doğum uzarsa, çeşitli şekillerde gebe korkutulmakta ve silah atılmaktadır. Denizli ve çevresinde ise; doğum kırmızı bir toprağa yaptırılır ve bebek 40 gün bu toprakta yatırılır (Kadanalı 2000: 60).

Denizli ve çevresinde; sancı çeken hamile, doğumlarda Fadime Ana'nın eli diye sıvazlanarak ovulunca, doğumun kolay olacağına inanılır. Ebe doğum yapan kadının sırtını sıvazlarken: "el benim değil Fadime anamın eli" der. Ankara'da; el şeklindeki kağıda çizilmiş şekle Fatma anamızın eli denilerek bunun üzerine namazda okunan dualardan ve Ayet-el Kürsü yazılır. Ekseriya ele benzeyen şekil suya konularak, o su ağrı çekenlere içirilir (Tanyu 1982: 481).

Anadolu'da; doğum sırasında, anayı kötü ruh olan al, al karısı, albasmasına karşı daima korumaya, onu böyle bir durumla karşı karşıya bırakmamak için geceleri yanında bulunmaya çalışırlar. Erzurum, Kars, Ağrı ve Muş illeri çevresinde doğum yapan kadınlar, geceleri, albasması tehlikesine karşı yalnız bırakılmazlar. Doğum için gelen kadınlar ve evde bulunanlar, gece; doğum yapanı beklerler. Doğum sırasında eve giren hiçbir eşya dışarı çıkarılmaz.

Doğu Anadolu'da; bilhassa Tunceli yöresinde, doğumda güçlük çeken hanımların güçlük çekmemeleri için, doğum evinin eşığının önünde erkek at kişnetilir veya kazan dibi dövülür, silah atarak ses çıkarılır. Azerbaycan'ın bazı yörelerinde, doğumun zor olmaması için, akarsu bağlanır ve bıçakla döver gibi

yapılır. Çıkacak sesin, doğumu zorlaştıran güçlerden anne adayını kurtaracağına inanılır. Erbil ve Türkiye'nin bir çok yöresinde ise; doğumun kolay olması için minareden yüksek sesle sala okunur (Kalafat 2000b: 78).

Erzurum ve çevresinde, doğum sırasında, kadını albasmasın diye yastığının altına bir parça kurt derisi konur (Başar 1972: 95).

Hakkari'de kadın doğum zorluğu çekiyorsa, müezzine ezan okutturulur. Buna "Ezan-ı Ferah", doğum yapan kadının feraha, rahata kavuşması için okutulan ezan denir (Şafak 1978: 127).

Malatya'da; doğumu kolaylaştıracağına inanılarak başvurulan bazı yollar vardır. Kadının doğumu yaklaştığı zaman; doğuracak kadının kocası üzerinden atlatılır, kadına; kocasının elinin kiri içirilir, oluk ve kurnalardan akan çeşmelerin suları makasla kesilir, yeni ölmüş bir kimsenin mezarından toprak getirilip kadının üzerine saçılır, eğer kadın hamile iken tandır veya ocak yapmışsa yıkılır, gebe iken çorap örmüşse ördüğü çorap sökülür, tavuklara ve kuşlara yem serpilir, üzerinde besmele yazılı yumurta kadının alnında kırılır, evde kilitli bulunan kapılar ve kilitli sandıklar açılır, kadının saçı örülü ise çözülür, hamile kadının başı üstünde bütün bir ekmek bölünerek köpeklere verilir, Ezan okunur ve sala verilir, hamile kadın hamama götürülür, havaya silah sıkılır. Bu saydığımız uygulamaların yapılması neticesinde doğumun kolaylaşacağına inanılır (Yardımcı 1989: 268).

Bulgaristan ve Anadolu'daki doğumla ilgili inanışlar; bazı insanların doğum yapan kadının yanında bulunmalarını, doğru görmezler. Buna göre doğuran kadının yanında, erkek bulundurulmaz. Erkekten başka, doğuracak kadının yanında, "ağırlığı" olmasın, "ağırlığı" doğuran kadına "çökmesin" diye, başka bir hamile kadın da, bulundurulmaz. Aynı zamanda, çocuğu doğacağı sıralarda evde; huysuz, sıkı, cimri olan bir kadın da bulundurulmaz. Bu özelliklerin, doğacak olan çocuğa aktarılmasından korkulur (Tacemen 1995: 205).

Bu konudaki inanışların bazıları, Türk inancındaki benzetme ve aktarma ilkelerine bağlı olarak, cereyan ederler. Çocuğun giysileri tamamlandığında, sandığa veya bohçaya düğmelenmeden konurlar. Aksi taktirde, doğum esnasında çocuğun önü kapanır (Bulgaristan Türkleri). Doğum önü inanışları, hamileliğin son gününü kapsarlar. Bu inanışlar, doğumun zorlaşmasıyla ve doğum esnası ile ilgilidir. Türk

inancının vasıtaları, doğum odasında yerlerini almışlardır. Ak bez, al bez, sındı, bıçak ve tütülecek ot, kenarda doğumu beklemektedirler (Tacemen 1995: 205).

Prizren’de; gebe kadın dokuz ay on gün sonra doğurmayınca, doğum yollarının kapanık olduğuna inanılır ve bu yolların açılması için, üç köprüden geçirilir ve ilk çeşmeden su içirilir. Üç köprüden ve su üzerinden geçen, çeşmeden su içen kadının üç gün içinde su akar gibi kolaylıkla doğum yapacağına inanılır. Bunlardan başka Prizren’de bulunan “Tezcir Baba” türbesine gömlek götürülür. Ana karnındaki bebeğin ters yönde olduğundan dolayı doğmadığına inanıldığında, gömleğin iç yüzü sandukanın üzerine serilir, sandukadan yüzüne çevrilip kaldırılır ve evde gebe kadına giydirilir. Ayrıca doğum yollarının açılması için, evde var olan sandıklar, dolaplar, kilitler açılır. Anahtar kaybolmuş olan bir kilit bulunur ve suya atılır. Bu su ile gebe kadın yıkanır (Recepoğlu 1992: 25).

Bayır-Bucak Türkmenlerinde; doğumda bulunan kadınlar doğumun kolay olması için dua eder, hayır temennide bulunur. Doğumun kolay olması için; doğumdan az önce, doğum yapacak kadının fakirlere sabun ile zeytinyağı sadaka etmesinin hayrına inanılır. Doğum sırasında; doğumun kolay olması ve çocuğun kötü ruhların şerrinden korunması için, evdeki yüklüğün üstüne bir bez serilir ve ateş üstüne bir parça yağ atılır. Bu inanç, Kazak Türkleri arasında da görülmektedir. Ateş iyisinin izlerini taşıyan bu inançlar ve yatır ziyareti şekline dönüşen Ata ruhlarını memnun etme inancı günümüzde varlıklarını sürdürmektedir (Kalafat 1990: 78).

Tuz da, insanı kötü ruhlardan koruyucu olarak, Türk inanç vasıtaları arasında yer almaktadır. O, inanışlarda kötü ruhları kovmak için kah ateşe atılır, kah bir yere serpilir. Doğum sancılarının başlamalarıyla beraber, odadaki ocaklığa veya mar.gala tuz atıldığı görülmektedir.

Ebe; ağzı dualı, eli hafif, ocaktan kadın, hamilenin sancılarını sonuçlandırmak için, gebe kadının karnını ovalamağa, başladığında: “benim elim değil, Fatma anamızın eli” der ve bu şekilde, kendilerine dua edilme hakkı kazanmış iyilerin adları sayılarak, doğumun kolay olması istenir. Aslında bu da, İslam’ın kabulünden önce, başka adlarla terennüm edilen, bir Türk inancı yöntemidir (Tacemen 1995: 207).

Özbek Türklerinde; baba, çocuk dünyaya gelmek üzere iken, yani annesinden doğmaya başlayınca evden gönderilir, eşik, kapı ve kilitler açık bırakılır, ahırdaki hayvanlar bahçeye çıkarılır, çocuklar bir taraftan diğer tarafa koşuşturulur, eşğin

önüne at bağlanır, çaydanlıkta sütlü çay kaynatılır, madeni eşyalara vurularak tıkırtı yapılır, o odaya, lamba koyulur, yaşlı ebe doğuracak kadının yanında olur, baba evden dışarıya çıkarılır. Her bir irim-sirimin anlamı vardır. Çaydanlıkta su fokur fokur kaynarsa, at kişnerse, çocuklar koşup bağırsırlarsa, kilitler açılırsa, çocuğun tez geleceğine inanılır. Annenin doğum esnasında eziyet çekmeyeceği inancı vardır. Babanın eşğin dışına çıkarılması anneyi eziyetten kurtarırdı (Kalafat 2000a: 45).

Türkiye’de yaşayan Kazaklar arasında; doğum esnasında doğumun kolay olması ve kötü ruhlardan korunmak için, evdeki yükün üzerine beyaz bir bez parçası yayılır ve ateşe yağ dökülür. Bunun yanı sıra eski Türk inancının baskıları Tanrı’ya yakarırken kutlu ateşten yardım aldıklarına inanırlar ve ilahileri çoğu kere “alas, alas!” diye biterdi. Anadolu’da da “alazlama, alaslama” şeklinde aynı kavram yaşamaktadır (Özönder 1982: 421). Doğum zor oluyor ise; Karakalpak Türklerinde hoca/molla sala verir. Doğum esnasında havaya ateş edilir. Eşikte at bulundurulur (Kalafat 2002: 60).

Avarlar arasında; doğum esnasında zorluk çeken kadınlara yardımcı olacağı inancı ile silah atılır veya ses çıkararak bazı uygulamalar yapılır. Bu tatbikatların doğumu kolaylaştıracağına inanılır (Kalafat 2002: 120).

Doğum esnasında; Orta Asya Türkleri de, doğum olan evde, pencereleri, kapıları açarlar. Kadınların saçları, giysilerinin düğmeleri çözülür. Bağlı, kapalı bir şey kalmamasına, dikkat edilir. Sibirya’daki Sahalar evlerinde ne kadar kilit varsa, açarlar. Bağlı ne varsa sökerler. Doğuran kadının yanında bulunanlar da, aynısını yaparlar (Tacemen 1995: 208).

Bulgaristan Türklerinde ve Kırşehir’in Kaman ilçesinde; doğum zorlaşmaya başladığında, gebe kadının karnına ve ayaklarına sıcak şeyler vurulur, bastırılır. Böylece kadın terler ve doğum kolaylaşır. Doğum kış mevsimine rastlarsa, ocak ıvice yakılır. Kadının sancıları iyice sıklaşsın diye, ocağın başına çömeltir (Tacemen 1995: 213).

Doğum geciktiğinde; gebe kadının koluna girilip, içeride doluşturılır. Bu gezdirme esnasında, çocuğu bağından koparabilmesi için, onu; çömdürürler, hoplatırlar. Eğer kadının sancısı varken oturursa, rahminde çocuğun şişeceğine inanılır. Doğum zorlaşmaya devam ettiğinde, kadını battaniye veya yorgan üstüne yatırılır. Yorganı yayarak, toplayarak, silkeleyerek hamile kadının yükünden

kurtulabileceğine inanılır. Battaniye veya yorgan üstüne, doğumu zorlaşan kadını koyarak, sallamak ve silkelemek, Türk dünyasında yaygındır. Bu inanış, ana karnındaki doğma çağına gelmiş bebeğin, bağını koparamadığı zannına dayanmaktadır.

İran'daki Kaşkay Türklerinde; kadınların normal doğum yaptıkları; yaşam şartları nedeniyle pek görülmez. Göçebe hayatta hastane veya doğum evi yoktur. Albasmasını önlemek için çadırı çevreleyen beze çuvaldız ve iğne batırılır. Demir'in aldan kadını koruduğuna inanılır. İki demir birbirine vurularak ses çıkarılır. Kadının çevresine kömür ile siyah bir çizgi çekilir. Kömür sürülerek kadının yüzü karartılır. Erkekler hamile hanımın bulunduğu çadırın içine gelmezler, dışarıda kurşun atarlar. Bir hayvan kesilir ve onun ak ve kara ciğeri çıkarılıp bir sopanın ucuna takılır. İnanca göre al, loğusa kadınların ciğerini yemek için gelmektedir. Sopanın üzerindeki ciğeri yemesi sağlanılarak kadın korunmuş olunur. Kadının bulunduğu çadırın önünde at sesi çıkartılır. Loğusa hanımın bulunduğu çadırın önündeki ocakta sürekli ateş yakılır. Doğumdan sonra da aynı tedbirler sürdürülür (Kalafat 2001: 227).

Karaçay-Balkarlarda; doğum sırasında eve bir misafir gelirse, atının dizginlerine havlu ya da eşarp bağlarlar. Onu görünce, gelen misafir evde bir çocuk doğduğunu anlar. Bunun üzerine misafir; "atlı mı, yaya mı?" diye sorar. Atlı, erkek bebeği, yaya ise kız bebeği tanımlamaktadır. Evdekiler "atlı" derlerse, misafir bir hediye verir (Yıldız 2000: 157).

Hamile kadın; inanışlara göre, mukaddestir. Doğum esnasında o, bu mukaddesatın son merhalesindedir. Nasıl erkek evlada, asker olmak mukaddes ise ve şehit olmak bu mukaddesatın son merhalesi ise, kadın için de, doğum öyledir. Doğum sırasında hamilenin yaptığı her duanın, kabul olunacağına dair bir inanç mevcuttur.

9. DOĞUM MERASİMİ

Çocuğun dünyaya gelmesiyle ilgili inanışlar, çocuğun dünyaya müjdelenmesini, kutlarlar. Bu kutlama gayet doğal bir şekilde, çocuğun ebesini uğurlamakla başlar. O zaman çocuk hakkında ilk tören düzenlenmiş olur. Çocuğu dünyaya getirmekle ilgili, ebe işini bitirdikten sonra, elini, yüzünü yıkamasına yardım edilir. Hemen sofra kurulur. Karnı bir güzel doyurulur. Eline, eteğine hediyeleri doldurulur ki, doğan çocuk “aç gözlü” olmasın, ebenin de gözleri arkada kalmasın. Bütün Türk dünyasında, doğum yapılan evden, ebe böyle uğurlanmaktadır.

Malatya’da; çocuk doğan evde kurban kesilir, eti dağıtılır. Bu işlem Doğu Anadolu’da yaygındır. Türk inançlarında bunun, koruyucu iyeleri memnun etmek maksadıyla kesildiğini biliyoruz. (Aras 1985:101)

Teke Türkmenlerinde doğum toyu, çocuk dünyaya gelince yapılır. Daha ziyade erkek çocuğun toyu görkemli olur. Bu toy için hazırlanmış özel ikramda; patlak (mısır patlağı), haşlanmış buğday, küncü (çörek otu), toy nanı (düğün ekmeği) vardır. Bunlardan nan (ekmek) çocuğun ekmeği bol, sofrası bereketli olsun, “küncü naharı” (yemeği) yavan olmasın, patlak ise, yolu ak olsun, geleceği parlak olsun diye sofraya konulur (Kalafat 2000a: 17).

Nevşehir ve köylerinde; çocuk doğduğu zaman kız tarafına ve evdeki kaynataya “mürceci” gönderilmektedir. Buna mukabil kız tarafı “mürceci”ye basma, para ve çeşitli yiyeceklerden oluşan hediyeler vermektedir. Kaynata hediye olarak para verir. Diğer bir uygulama olarak da, doğan çocuğun akraba dışına duyurulmamaya özen gösterildiği tespit edilmiştir. Buna sebep olarak da çok sayıda kişinin çocuğun yanına gelmesiyle kem gözlerin zararının dokunacağına inanılmaktadır (Sevindik 1996: 236).

Kahramanmaraş ve ilçelerinde; yeni doğum yapmış loğusa kadını al basacağına inanılır. Bundan korunmak için hem kadının hem de çocuğun başının altına hamaylı, ekmek ve iğne konulur; loğusa bir kadın yalnız bırakılmaz. Akşamları yattığı odanın ışıkları kırk gün süreyle açık bırakılır. Böyle yapılmadığı taktirde al basacağına inanılır; iki loğusalı olan komşu kadınlar birbirlerinin alları basmasın diye iğne değiştirirler; kırklı anne ve çocuğu, öğütülen unun da bastığına inanılır. Bunda al, hem anneyi hem de çocuğu basar. Bundan korunmak için un eve girmeden anne ile

çocuk evin dışarısına çıkarılır ve unun eve girmesi beklenir. İçeri taşınan unların ardından anne ile kırklı bebeği içeri girer ve un torbalarının üzerine otururlar. Böylece al basmayacağına inanılır.

Özbeklerde; dünyaya gelen çocuğun annesini 3. günde, babasını da 5. günde tanıdığına inanılır. 5. günün akşamı evde un helvası yapılır. Çözme (gözleme), sebze çorbası pişirilir. Doğumun 3., 7. ve 9. günü geçtiğinde çocuk ölmezse; babası yemek yaptırıp dağıtır (Kalafat 2000a: 44).

İran'daki Türklerde; kız çocuğu dünyaya gelince iki kurban kesilir. Türk dünyasında bu uygulama genelde erkek çocuk için iki kurban kesilmesi şeklinde yapılır (Kalafat 2000a: 56).

Afganistan Türklerinde; çocuk kız da olsa erkek de olsa ilk evladın dünyaya gelişinde bir kurban keserler. Bu bir şölendir. Etini komşularıyla birlikte yerler. Afganistan Özbeklerinde; aile erkek çocuk bekliyorsa ve bir oğulları olmuşsa “doğum toyu” yapılır. Çocuğun babası arkadaşlarını yemeğe çağırır, bir veya iki gece eğlence düzenlenir (Kalafat 2000a: 70-71).

Türkmenistan'da; eğer bebek erkek olursa ailesi ve akrabaları buna çok sevinir. Ailenin ilk çocuğu erkek olursa bunun sevinci daha da fazla olur. Bir erkek çocuk dünyaya geldiğinde günümüzde de, eskiden de Türkmenler buna çok sevinirmiş, çünkü onlar ailenin ve toplumun koruyucularının arttığına inanırlarmış. Ailede erkek evladın doğmasına bağlı olarak oğul toyu yapılır. Oğul toyuna gelen misafirler çocuğun baba ve annesini tebrik eder ve onlara hediye verirler (Beyoğlu 2000: 70).

Makedonya Türklerinde; çocuk dünyaya geldiğinde “Şükür Kurbanı” kesilir. Antakya yöresi Türkmenlerinde; doğum kutlama merasimleri yapılır. Bunlara “Neşide” denir. “Neşide” okuyan hocalara bahşiş verilir (Kalafat 2000a: 80).

Kazak Türklerinde, çocuk dünyaya gelince müjdeyi, doğumu ilk gören çocuklar verir. Çocuklar müjde isterler. Müjde olarak at verilir yok ise para verilir. Kazaklarda; doğumdan sonra görümlük yapılır. Bu münasebetle koyun kesilir. Düğün toyu gibi doğum toyu yapılır. Kelam-ı Kadim okunur, hamd ve hayır dua edilir. Bu toya “Şıldehana” denir. Ziyarete gelenler “görümlük” diye bilinen bir hediye getirirler (Kalafat 2002: 320).

10. DOĞUM SONRASI

Hamilelik öncesi ve hamilelik esnasında, hem anne hem de karnındaki yavrusu için yapılan uygulamalar; bizlere Türk dünyasında çocuğa verilen önemi açıkça göstermektedir. İşte çocuğa verilen bu değer, hamilelik öncesi ve hamilelik esnasında Türkler arasında görülen uygulamalarda açık bir şekilde görüldüğü gibi; doğum olup, çocuk dünyaya geldikten sonra yapılan uygulamalarda da görülmektedir. Bunlar da Türk kültürünün, gelenek, görenek ve halk inançlarının meydana getirdiği pratiklerdendir. Doğum sonrası uygulamalar; çocuğun korunmasını ve yaşamasını sağlamaya yönelik uygulamalar ile çocuğun dünyaya gelişinin kutlanması ve çocuğun geleceğinin güzel olmasını ve hayatta başarılı ve mutlu olmasını sağlamaya yönelik inançların ürünüdür.

Birçok konuyu ve değişik uygulamaları barındıran doğum sonrası halk inançları arasında; çocuğun göbeğinin kesilmesi ve eşinin saklanmasıyla başlayıp, biraz büyüyüp ilk saçının kesilmesi ve ilk dişinin çıkması gibi değişik kavramları ve bunların çevresinde meydana gelen uygulamalar yer almaktadır.

Kars yöresinde; çocuk kız doğarsa “bereket”, oğlan doğarsa, “devlet” olduğu inancı ile karşılanır. Bu çevrede doğan çocuk, eğer ilk erkek çocuk ise; duyanlar, o evin çatısına çıkıp, bacayı bozmak isterler. Bunu önlemek için, ev sahibi onlara bahşiş-peşkeş verir ve gönüllerini ederek oradan indirir, bacayı bozdurmaz. Buna “baca sökmek” denir. Böyle yapılmazsa, baca sökülürse, ocağın söneceğine, doğan çocuğun öleceğine, ocağın dağılacağına, soyun sürmeyeceğine inanılır. Burada, koruyucu ruhun, ocak iyesinin memnun edilmesi için, saç verilmesi inancı açıktır (Kalafat 1990: 79).

Üsküp’te ve Makedonya’nın bir çok Türk köyünde; doğumdan sonra annenin ve bebeğin bakımını kaynanası yapar. Loğusa kadın ve bebeği yalnız bırakılmaz. Bebek dışarıdan eşiği geçerek girince bebeği kucığına ilkin kayınvalide alır. Kırk gün çocuk eşikten dışarıya çıkarılmaz. Dedeli yöresi Makedonya Türklerinde; çocuk 9 günlük iken “Akika Kurbanı” kesilir (Kalafat 2000a: 85).

Kazaklarda; çocuğun dünyaya gelişi; sadece mensup olduğu ailenin değil, tüm akraba, komşuların, obanın, köyün ve ulusun sevinç kaynağıdır. Bundan dolayı, çocuğun dünyaya gelişinin onuruna “jarıs kazan” (yarış-kazan), “Şildehana”

(çocuğun dünyaya geliş toyu), “Ad koyma toyu” ve bundan sonra büyüklüğüne göre “Besik toyu” (Beşik toyu), “Kırkınan şıgaruv toyu” (çocuğun kırkıncıdan çıkması toyu), “Tusav keser” (çocuğun yürüme toyu), “Tılaşar toyu” (okula başlama toyu) ve sünnet toyu gibi toylar düzenlenir (İsmail 2002: 183).

Batı Sibiryada yaşayan şehirli Kazaklarda; bebeğin doğumuyla ilgili gelenekler bazı değişimlere uğramıştır. Bu geleneği, özünde bebeğin kırkıncı gününe kadar ve genellikle üst üste gelen yürümeye başladığı ve bir yılını tamamladığı süre olarak ikiye ayırabiliriz. Eski dönemlerde olduğu gibi, bebeğe ad koyma merasimi kırk günü dolmadan yapılmaktadır. Fakat bebeğin adı imam tarafından değil, ebeveynleri tarafından belirlenmektedir. Törene davet edilen imam gereken duaları okuduktan sonra bebeğin kulağına adını söyler. Bebeğin kırkıncı gününde “kırkınan şıgaru” (kırk çıkarmak) töreni yapılır. Bebeğin tırnakları ve saçları ilk kez kesilir, kırk kaşık; gümüş paraların bekletildiği suyla yıkanır. Bu tören ebe tarafından yapılır. Ayrıca; kırkıncı günde bebeğin doğumu nedeniyle sadece kadınların katıldığı “kalja” töreni (toy- düğün) düzenlenir. Geleneğe göre dişi kuzu kurban edilir. Kuyruk yağı ve boyun kemiklerinden geleneksel yemek yapılır. Kuyruk yağı bebeğe emmesi için verilir. Bu; bebeğin mutlu ve zengin olması dileğini simgeler. Kuzunun boyun kemiği kadınlar tarafından, bebeğin boynu kuvvetli olsun diye dikkatlice temizlenir. Bu gelenek; hayatta fiziksel ve manevi olarak güçlü olmasını sağlamak anlamına gelmektedir. Eski törenlerde kadınlara doğum zamanı; komşuları, akraba ve arkadaşları yardım ederlerdi. “Kalja” töreni sırasında doğuma yardım eden kadınlara kumaş parçaları, baş örtüsü gibi çeşitli hediye verilir. Düğüne katılan misafirler de bebeğe çeşitli hediye getirirler (Ahmetova 2002: 747).

a. Çocuğun Göbeğinin Kesilmesi ve Eş

Türk dünyasında, göbek damarı ve eş ile ilgili inanışların, doğum inanışları arasında özel yerleri vardır.

Doğum merasiminde; ilk kademe, doğan çocuğun göbeğinin kesilmesidir. Çocuğun “son”u evin temelinde gizli bir yere gömülür. Çalınmamasına dikkat edilir. Çünkü “son” çocuğun eşidir. Ona kutsallık atfedilir. Kız çocuğunun “son”u tandır başına gömülür. Bu suretle kız çocuğunun büyüdükten sonra ev hanımı olması sağlanır. Hatta çocuğu yaşamayan kadının “son”u köpeklere yedirilir ki, çocuk

bundan sonra yaşayabilsin. Cemaatte çocuğun geleceği ve mesleki grup farklılaşmasında “son” önemli kültür kalıplarından biridir (Türkdoğan 1982: 590).

Çocuğun doğumundan kırkı çıkıncaya kadar geçen zaman; hem anne hem de çocuk için çok mühimdir. Doğumdan sonra ana karnından çıkan eş, kimi yerde ayak basmayacak bir yere gömülür. Gaziantep çevresinde eş, akıntılı bir suya atılır. Burada suyun temizleyici, arındırıcı ve koruyucu vasfı eski inançlarla bütünleşir (Kalafat 1990: 81).

Çocuktan sonra ve tabii hallerde daha kısa doğum sancılarıyla gelen “plasenta”ya kimi yerlerde eş, kimi yerlerde son, kimi yerlerde de etene diyorlar. Gebelik süresince dölyatağında ananın, kendi kanı ile çocuğunu beslemesini sağlayan bu organa, halk geleneği büyük önem vermiştir. Son, ya saklanır, ya gömülür, ya suya atılır ya da yakılır. Yakılma baygın doğan çocukları ayıltma amacı ile yapılır. Suyu atılması ile, ananın sütünün bol gelmesinin sağlanacağına inanılmaktadır. Yaygın olan bir inanış, eşin (sonun) çocuk gibi canlı doğduğu, göbek bağı kesilince, döli yatağı ile ve çocukla bağlantısının kalmadığı için öldüğüdür. Ona ölmüş bir varlığa gösterilen saygının gösterilmesi, herhangi bir yere atılmayıp gömülmesini, kedi, köpek gibi hayvanların yemelerine meydan verilmemesini böyle açıklamak gerekir (Boratav 1999: 149-151).

Göbek bağı, hem sondan, hem de çocuktan bir parça sayıldığı için, aşağı yukarı son için gösterilen saygı ve dikkat ondan da esirgenmez; atılmaması, hayvanlara yedirilmemesi gerektir. Çocuğu kötü gözden korumak amacıyla, göbek bağını bir beze sarıp yatağına, yastığının altına koyarlar. Evde saklanırsa, çocuğun büyüyünce evine bağlı kalacağına, sokağa atılırsa, gözü dışarıda olacağına, mektep duvarına gömülürse okumayı seveceğine inanılır. Ayrıca; çeyizi bol olsun diye, kız çocuklarının göbeği, kurutulduktan sonra sandığa konup saklanır (Boratav 1999: 151-152).

Kamizm’de (eski Türk inancında); dünyaya yeni gelmiş bebeğin göbek bağı kurutulur. Bu parça maske gibi bir beze dikilir. İçine kuru taneli besinler konulur. Bu maske evin temiz yerine konur. Kam buna bakarak sahibinin geleceğini tahmin edebilir. Anadolu’da ise; çocuğun geleceğini tayin edeceği inancından hareketle, bebeğin eşi; cami, okul, çarşı gibi yerlerin duvar diplerine gömülür (Yuguşeva 2000: 24).

Kars-Çıldır, Göle ve Arpaçay'da dünyaya gelen bebeğin göbeği kesildikten sonra eşin atılacağı yerin, çocuğun mesleğini tayin edeceğine inanılır. Buna göre; okula gömülmesi halinde okuyacağına, camiye gömülmesi halinde dindar olacağına, kuma gömülmesi halinde zengin olacağına, eve gömülmesi halinde ise evine bağlı bir eş olacağına inanılır (Korkmaz 1985: 85).

Kars, Ağrı, Bitlis ve Bingöl çevresinde; ebe kadın, çocuğun göbek bağı düşünce, onu alıp bir tarafa fırlatıp atar. Göbek bağının üzerine düştüğü eşyaya nispetle çocuğun büyüyünce yapacağı iş, alacağı karakter ortaya çıkarmış, diye inanılır. Urfa ve Diyarbakır çevresinde ise, çocuk büyüyünce ne olması isteniyorsa, onun-eşin oraya gömülmesi istenir. Okula gitmesi istenirse; son, okul duvarına gömülür (Kalafat 1990: 79).

Niğde-Bahçeli'de; çocuğun doğumunun kırkıncı günü “göbek düşme” merasimi yapılır ve kırk gündür yıkanmayan çocuk yıkanır. Çocuğun yıkanması sırasında; bir kovaya su doldurulur, içine kırk buğday, küçük taş, bir altın ve çocuğun düşen göbeği atılır. Buğdayın kutsiyetinin, taşın sağlamlığının çocuğa geçeceği inancı hakimdir. Kovadaki su çocuğun başından aşağıya dökülür (Bakırcı 1999: 29).

Çocuğun göbek bağı, Kars ilinde çakı ile kesilir. Bu çakı yıkanmadan, doğum yapan ananın yastığının altına konur. Çocuğun göbeği kuruyunca, o çakı açılır ve yıkanır. Bu inancın altında da, koruyucu ruhu memnun etme söz konusudur. Demir çakı hem çocuk, hem de doğum yapan ana için, “alkarısı” basmasına karşı alınan bir tedbirdir. Onları, kötü ruhun fenalık yapmasından koruyacağı inancı ile çakı yastık altına konur (Kalafat 1990: 80).

Yozgat-Akdağmadeni'nde, çocuk doğduktan sonra; göbek üç parmak ölçülüp, sıkıca iplikle bağlanır ve “ya Allah, ya Muhammet, ya Ali, Allah analı, babalı büyütsün” denilerek bıçak veya makasla kesilir (Santur 2000: 331).

Tarsus'ta; “son” un, çocuğun geleceğini etkilemesi daha doğrusu mesleğini seçmesi açısından büyük bir önemi vardır. Çünkü son düştükten sonra ya bir cami avlusuna ya bir okula ya da evin içine gömülür. Böylece; çocuğun dindar, alim veya evine bağlı biri olacağına inanılır (Dalgıntekin 1995: 76).

Anadolu'da; çocuk erkek ise eşi bahçeye, kız ise eve gömülür. Göbek kordonunun atıldığı yerin çocuğun ileriki hayatını etkileyeceğine inanılır; okul

bahçesine atılırsa çalışkan, camiye bırakılırsa dindar olacağına inanılır. Ayrıca, göbek kordonu kısa kesilirse çocuğun uslu, uzun kesilirse güzel olacağına inanılmaktadır (Kadanalı 1997: 63).

Konya-Ermenek'te; çocuk büyüyünce kötü yollara düşmemesi için göbek bağı kestikten sonra yastığın içine korlar, ayrıca oğlanın göbeği camiye, kızın göbeği ise evin perdesine asılır. Bunun da sebebi oğlan camiye, kız da evine alışması içindir (Aydın 1987: 2).

Türkmenistan'da; kız çocuğunun göbeği sandık veya çuvalın içine saklanır. Böylece o kızın; evcil ve marifetli olacağına inanılır. Ayrıca; dünyaya yeni gelmiş çocuğun göbeğinin ileriye dönük mesajlar verebileceğine inanılır. Bebeğin göbek bağı uzun ise, çocuğun gelecekteki kardeşlerinin oldukça seyrek, göbek bağı kısa ise gelecekteki kardeş doğumlarının daha sık olacağına inanılır. Türkiye'de; bazı aileler, çocuğun göbeğinin kesildiği bıçağı saklarlar. Çocuk kız ise bu bıçak çeyiz sandığına konur. Erkek ise damat olacağı zaman kendisine verilir (Kalafat 2000a: 32-38).

Bayır-Bucak Türkmenlerinde; çocuğun göbek bağı saklanır. Bazen sandığın dibine bazen de bir duvarın kovuğuna konur. Camiye götürüp duvarının dibine gömenler de olur. Yine Bayır-Bucak Türkmenlerinde; bebeğin eşi temiz bir toprağa gömülür. Temiz topraktan murat, çiğnenmeyen sapa bir yerin toprağıdır. Gömme işini yaşlı, umur görmüş birisi yapar. Nefsine yenik düşmemiş kimseler tercih edilir. Anadolu'da aynı uygulama vardır. Değirmene ve akan su kenarına gömenler de olur (Kalafat 2000a: 59).

Makedonya'nın Değirmen Köyü Türklerinde; bebeğin göbeği kesilince göbek parçası sandıkta bir bez içerisinde saklanır. Bayır-Bucak Türkmenlerinde; bebeğin göbeği kesildikten sonra kız ise süpürgeye bağlanır. Kuruduktan sonra evin herhangi bir yerinde veya Kur'an kılıfında muhafaza edilir. Bazen de camiye götürüp bir yere bırakılır. Doğum yapan anneye hediyeler verilir. Bebek için de armağanlar alınır. Buhara'da; bebeğin göbeğini kesip, eşini gömerler; bebeği, anne ve babasına teslim etmeden evvel temiz ve ılık bir suyla yıkarlar bu esnada şu dua yapılır; "Bismillahirrahmanirrahim. Annenden emdiğin süt aş olsun, ömrün uzun, kısmetin bol olsun, 6 balan olsun, arkalı ve devletli olsun, anne ve babasına mihriman olsun, emziği aş olsun". Türkiye'de; bebeğin eşi gömülürken temiz bir yer seçilir, akarsu kenarı veya değirmenin uygun bir yerine gömülür. Bazı yörelerde imanlı ve ilimli

olması inancıyla cami duvarının dibine gömülür. Sivas'ta ise okulun uygun bir yerine gömülür ise çocuğun aydın, evine sadık olacağına inanılır (Kalafat 2000a: 84-94).

Uşak'ın bazı yörelerinde; kadın hep kız veya oğlan doğuruyorsa terse dönsün diye son doğan çocuğun eşi yırtılır ters çevrilir. Ayrıca, sonun gelmesi gecikirse, bardağa üfletirler, kadının elinde oklavayı döndürtürler (Balıkçı 2000: 238).

Tarsus'ta; bebeğin eşi düşmezse, kadının karnına süpürgeyle bastırılır ve kadın ıkındırılarak eş düşürülür. Kadın ikiz doğduğunda bebeğin eşi bir tane düşerse, bir dahaki ikiz olmaz; iki tane düşerse, doğacak bebek yine ikiz olur inancı vardır. Bebek; yıkanır, tuzlanır, zeytinyağının içine mavi bir bez parçası atılıp, kavrulur. Çocuğun göbeğine konulur. Göbek üç, dört gün içinde düşer. Düşen göbek, çocuğun eşiyle bir yere gömülür. Bebeğin göbeği düşünce, kırk tane taş sayıp, taşları çocuğu yıkayacakları suya atarlar, bebeği yıkarlar. Düşen göbeğin etrafını, bebeğin ensesini topuklarını gelin bacı yorgan iğnesiyle yakar. Bebek sancılı olmasın diye ya da “yeldirge” denen bebek hastalığına yakalanmasın diye bu işleme başvurulur. Gelin bacı bu “arasayı” yaptıktan sonra bebeğin anne ve babası gelin bacıya bahşiş verir (Dalgıntekin1995: 132).

Türkiye Türklerinde; göbeğin kesildiği bıçak muhafaza edilir. Bazı yörelerde, çocuk evlenince gerdek gecesi bu bıçağın yastığının altına konulduğu görülür.

Gaziantep'te; doğumdan sonra “eş” suya atılır. Böylece anne sütünün bol olması sağlanmış olur. Çocuğun göbeğinde kalan parça düşünce avlunun bir yanına gömülür. Bu işle, çocuğun büyüyünce evine bağlı kalması güvence altına alınmış olur. Sokakta çok görülen çocuklar için söylenen “göbeği sokakta kesilmiş” sözü bu inanç ve uygulama ile ilgilidir (Güzelbey 1982: 21).

Türk dünyasında eş ve göbek damarı gibi, doğum artıkları, evin içine, kapı (eşik) altına, gömülürlerken, onların koruyucu vasıfları göz önünde bulundurulur.

Karakalpak Türklerinde; doğumda bebeğin göbeğini Kunduk Ana/Ebe keser, parçasını toprağa gömer. Toprağın temiz olması istenir ve ayak altında çiğnenmeyen bir yer seçilir. tına da gömülür. Ağacın meyveli bir ağaç olmasına özen gösterilir. Meyveli ağacın altına gömülmesi halinde, balanın, gelecekte balasının çok olacağına inanılır. Su kenarına gömülmesindeki amaç ise, balanın ileride a pak bir hayat

sürmesinin temennisidir (Kalafat 2002: 60). Ahıska Türklerinde; göbeği kesilen bebeğin göbek parçası, o ailenin temelinin altına gömülür (Kalafat 2002: 201).

Kazak Türklerinde; doğan çocuğun göbeği temiz bir bıçakla kesilir, sonra bu bıçak yıkanır ve toprağa gömülür. Gömülme yeri olarak “On başağa”nın altı seçilir (evin sağ eşiğinin altı) sonra eşik yıkanır. Kesilen parçanın bıçağa gelen kısmı aşağıya doğru diğer ucu yukarıya gelecek tarzda gömülür. Bu esnada anne kesilen yere bakmamalıdır. Kesilen yer yedi gün sonra kurur, düşer. Bu düşen parça atın yelesine takılır. Böylece çocuğun aygır gibi cesur ve atak olacağına inanılır. Çocuk erkek değil de kız ise, bu kuruyup düşen parça kırsrağın yelesine takılır. Bu suretle kızın sakın ve uysal olacağına inanılır (Kalafat 2002: 319).

Kırgız Türklerinde; çocuk doğduktan sonra onun göbeğini kesen kimse, aile içinde en çok saygı gören durumda olur. Çocuk; sağlıklı olması için önce tuzlu suda yıkanır. Sonra, çocuğun mutlu ve uzun ömürlü olması için, “it göynök” denen bir beze (kundak) sarılır. Bu bez, önce bir köpeğin üzerine sonra da çocuğun üzerine örtüldüğü için “it göynök” adını alır (Erdem 2000: 220).

Kazak Türklerinde; bebek annenin karnından çıktığı an, doğumu yaptıran “ak kol ana” bebeğin sesini çıkarmak için poposuna eliyle vurur. Ardından tecrübeli bir hanım, çocuğun göbeğini keser, göbeğini ve eşini yere gömer. Nasıl gebe kadının; yediği, içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğu etkileyeceği tasarımı ve inancı varsa, çocuğun göbeği ve eşi ya da “sonu” arasında da aynı inanç söz konusudur. Onun içindir ki doğan çocuğun göbeği ve eşi bir takım işlemlerden geçirilir. Çocuğun geleceğini, ilerideki uğraşını ve işini etkileyeceği inancıyla göbek gelişi güzel atılmaz. Çocuğun göbeği; her zaman kendi evinin etrafında dolaşmasın, uzaklara gidip dünyayı görsün diye; dağın belinden aşırılarak gömülür, okumuş aydın bir insan olsun diye kitabın içine saklanır. Kız çocuğun göbeği; “evin kut’u” olsun diye ocağın altına gömülür. Dilimizde “kindik kesken jer” (göbeğin kesildiği toprak), “kindik kanı tamgan yer” (göbek kanının damladığı toprak) gibi kıymetli sözler bu gelenekle ilişkilidir. Çocuğun “eşi” ya da “sonu”na da çocuktan bir parça, hatta çocuğun kendisi gözyle bakıldığı için, doğumdan sonra genellikle “eş” temiz bir beze sarılarak gömülür. Göbeği kesen hanım bu çocuğun “kindik şeşe” (göbek annesi) olur. Göbek annesi, doğum yapan hanım için özel olarak bir koyun keser, etini pişirir ve getirir. Kırkı çıkana kadar ona bakar, bütün işlerine yardım eder. Yeni

doğan çocuğa zıbın giydirir. Çocuk büyüyüp adam olana kadar, göbek annesi onunla kendi çocuğu gibi ilgilenir (İsmail 2002: 181-182).

Kuzey Sahalar, göbek bağından artan damarı kuruturlar. Küçük ve süslü deriden yapılma bir torbacığa saklarlar. Bu torba içinde, kadının doğurduğu çocukların, göbek bağlarından düşen parçacıklar bulunur. Onlar, çocuklara mutluluklar getirdikleri gibi, anneyi de mutlu ederler ve hastalıklardan korurlar. Anne bu torbacığı törenlerde beline takarak, sol böğrünün altında taşır. Uzun yola çıkarken de, kendisini kötü ruhların hışmından korumak için, bu torbacığı yanında götürür. Bu torbacık, onun koruyucu arkadaşıdır. Bulgaristan'ın Türk köylerinde; bebek doğduğu zaman, eşi düştüğünde, eski bir gömleğe çıkılır. Kapının üzerine, dış tarafa bir yere kaldırılır. Bazı yörelerde ise eş, dış kapının eşiğinin altına gömülür. Bazı yörelerde eş, yıkanarak kurutulur ve evin içinde, bilinen bir yerde muhafaza edilir. Bazen de evin içinde bir kenara gömülür. Yine Bulgaristan Türklerinde; göbek damarı kesilirken çocuğun boynu uzun ve kendisi cesur olsun diye veya çocuk gür sesli olsun diye, göbek damarı uzunca kesilir ve uzunca bağlanır (Tacemen 1995: 221-2).

Prizren'de; doğacak veya doğan çocuğun göbeğini kesecek olan ve "Nuna" olarak adlandırılan gebe kadın seçilir. Çocuğun nuna'ya benzeyeceğine inandığı için, "nuna"nın akıllı ve bilgili bir kadın olmasına dikkat edilir. Çocuğun sesinin güzel olması ve şair olması için göbek kordonu uzun kesilir. Göbek kırmızı ve beyaz renkli olan bir iplikle bağlanır. Göbek kordonu özel yapılmış olan bıçakla kesilir ve çocuğun birkaç kuşak yetiştirmesi için, bu bıçak kapı kuşağındaki aralığa geçirilir ve bir müddet orada kalır. Erkek çocuğun kuruyunca düşen göbek kabuğu, emin bir yerde korunur (Recepöğlü 1992: 25).

Karaçay- Balkarlarda bulunan, göbek kesmekle ilgili inançlardan bazıları şunlardır: bebeğin kesilen göbeği annesinin saçı ile bağlanır. Çocuk ılık suyla leğe yıkanır. Bu sırada bebeği kötü gözlerden korumak için leğe bir demir parçası konulur. Bebeğin kuruyan göbek parçasını küçük bir torbaya koyarlar. Bebek beşiğe yatırıldığında göbek torbası da beşiğin başucuna takılır ve bir ay orada asılı durur (Yıldız 2000: 157).

b. Loğusalık

Loğusalık; yeni doğum yapmış kadının durumudur. Geleneksel olarak doğumdan sonraki yedi veya kırk günlük dönemi ifade eder. Kadın doğum yaptıktan sonra, doğumu kutlamaya gelenlere “loğusa şerbeti” ikram edilir ya da akrabalara, eşe, dosta bir sürahiye konularak gönderilir. Bu davranış doğumu haber veren bir simgedir. Bazı yerlerde şerbeti dağıtan müjdecilere bahşiş verilmektedir.

Bütün Türk topluluklarında; doğum sonrası loğusalık döneminde, hem annenin hem de çocuğun geçireceği ilk kırk gün çok önemlidir. Dolayısıyla annenin ve çocuğun çeşitli tehlikelere maruz kalabileceğine inanılan ve ona göre tedbirler alınan bu kırk günlük sürenin bitiminde “kırklama” adı verilen bir tören yapılmaktadır. Kırklama çocuğun doğumundan sonraki kırkıncı günde yıkanması geleneği olup, Anadolu’nun hemen her yerinde olduğu gibi Türkiye dışında yaşayan Türkler tarafından da halen yaşatılmakta olan bir gelenektir.

Loğusanın beslenmesinde, doğumdan sonraki ilk yedi gün, özellikle vurgulanır. Bu süreden sonra anne, yavaş yavaş normal sofraya yanaşır. Ancak bu dönemden sonra da, inanışlar onun yemesini, içmesini ayarlamayı ihmal etmezler.

Loğusalık döneminde Anadolu’da da, hemen hemen aynı yiyecekler hazırlanmaktadır. Bazı defa adlarında, bazı defa muhtevalarında, farklılıklar görünse de, bunlar önemsenecek derecededirler. Şanlıurfa’nın Siverek İlçesinde ve Kırşehir’in Kaman ilçesi ve köylerinde; süt ve unu karıştırarak “bulamaç” yaparlar. Kırşehir-Çiçekdağı/Büyük Abdi Uşağı köyünde “yufka ekmeği” ufalanır. Sonra üstüne et suyu ve et dökülür. Onların üstüne yağ, salça, biber ve tuz dökülür. Bu yemeğe “Kuymak” derler. Kuymak yemeğinde, biberin ve salçanın, kadının bu dönemindeki yiyeceklerinde yer alması, belirli miktarlarda da olsa, o yöreye has özelliktir. Çünkü umum inanışlara göre, çocuğun dili-acı, huyu-sert olacağı zannıyla, kadına kırkı çıkıncaya kadar, hatta çocuğu emzirdiği sürece; ekşi, biberli ve çok tuzlu yiyecekler, verilmez (Tacemen 1995: 303).

Gaziantep’te; loğusaya “nevse” denildiğinden görmeye gelişin adına, “nevse belleme” denir. Bu ziyaretler doğumdan iki üç gün sonra başlar. Ziyaretçiler armağan olarak süt, yağlı kahke (simit), kelle şekeri, bakır kap üzerinde maşallah yazılı kolyeler, altın paralar, yatak örtüleri, elbise, çamaşır, kumaş ve dokumalar,

nazarlıklar getirirler. Kulplu altınlar, kolyeler, nazarlıklar kundağa, beşiğe, çocuğun “Küf” denilen takkesine iliştilir.

Loğusa'nın doğumun 20 ve 40. günleri hamama götürülmesine, “nevse hamamı” adı verilir. Hamam giderleri loğusanın annesince karşılanır. “nevse hamamı” yemekli de olur. Bunu ise erkek tarafı sağlar. 20 ve 40 hamamlarına loğusa ve kocasının yakınları çağrılır, bu çağrı işini okuyucu denilen kadınlar yapar. Çağrılan kimse okuyucuya uygun bir bahşış verir.

Nevse Emi; Bahar, karabiber, tarçın, zencéfıl, Hindistan cevizi, karanfil, bal ve pekmezden oluşan bir macundur. “Nevse Emi” bulunan kap önce davetlilerin önünden geçirilir. Her önüne getirilen kimse parmağının ucu ile bir parça alır ve bu iş bitince macun loğusanın gövdesine sürülerek iyice ovulur. Gövdeye bulaşan em 15 dakika bekletildikten sonra yıkanıp temizlenir. Gaziantep'te; doğum günü loğusaya, “kuymak” denilen un, şeker ve yağla yapılmış bir tür bulamaç yedirilir. Bu işle ilgili olarak “oğlan doğurana oğlak, kız doğurana kuymak” sözü ünlüdür. Loğusaya verilen yemekler arasında pirinç ve pekmezle yapılmış “Muni çorbası”, dövülmüş kara et ile bulgurun bir arada yoğrulmasından oluşan, ceviz büyüklüğünde yuvarlanarak sıcak suda haşlanan “Arap köftesi”, şiş kebabı, pırzelayı da saymak gerekir. Loğusaya ekşi bir yiyecek verilmez. Buna uyulmaması çocuğun büzmecik denilen ve ölümüne kadar yol açan bir hastalığa tutulacağı kanısı vardır (Güzelbey 1982: 21).

Ali Rıza Yalman; “Cenup'ta Türkmen Oymakları” adlı kitabında, Elbeyli köylerindeki loğusa âdetlerini şu şekilde anlatmaktadır: “Loğusalarımız kırk gün evden çıkmaz. Onların adına “nefse” denir; yanlarında daima adam bulunur. Erkek çocuğu olan kadın al takar, kızı olan bir şey takmaz; fakat seyrek olarak sarı takanlar da bulunur.” (Yalman 2000: 28). Kozan Dağı Türkmen köylerinde; loğusa olan kadınlara komşularından çorba, tatlı, yemiş, yazma, basma ve para gibi hediyeler getirilir. Loğusaya verilen hediye paranın ismine “göyün akçası” denilir. Loğusaya pekmez veya bal ile karışmış tereyağı yedirirler. Bu yemek loğusanın ilk iki günlük yemeğidir (Yalman 2000a: 218).

Malatya'da; loğusa ziyaretinde götürülen, “kuymak” denilen özel gün yemeğinin yanı sıra yeni doğan bebeğin ağzına doğumunun birinci günü anne sütü

verilmeyip şekerli su verme pratiği de oldukça yaygındır (Yardımcı, Doğan 2001: 87).

Tarsus'ta; loğusanın sütü bol olsun diye, yağlı-ballı adı verilen bir tür yiyecek yedirilir. Ayrıca her yemeğin yanında soğan, sarımsak, bulgur pilavı yedirip, pekmez ve bol su içirirler (Kırıkçı 1998: 24).

Artvin ve yöresinde; loğusanın kırkı çıkınca, çocuğunun elleri güzel olsun diye loğusaya buğday hamuru yoğurtulur. Loğusa kırk gün evden çıkmaz, çıkamaz. Eğer loğusa kırkı çıkmadan başka birinin evine giderse gittiği evde fare türer. Al basmasın diye loğusaya al giydirilir. Loğusanın sobasında, ya da ocağında kiraz odununun yakılması iyi sayılır (Tokdemir 1993: 274).

Özbek, Türkmen ve diğer Türk boylarında; “Koyunç Atala” diye bilinen et, hamur ve tereyağından yapılmış yemek kuvvet kazanması için doğum yapan hanımlara verilir. Bu tür özel yemekleri Anadolu'dan da tanıyoruz (Kalafat 2000: 53).

Prizren'de; yeni doğuran kadına loğusa denir. Loğusanın yatacağı yatağı önceden hazırlanır. Yatak, loğusanın gelin olarak getirdiği çeyizleriyle, el işiyle süslenmiş, nakışlı çarşaf, yastık örtüsü, yorgan, yorgan örtüsü ile kerevetliklerle düzülür ve bezenir. Loğusanın gebelikten önceki sıhhatine gelmesi için, üç gün sonra pirinç ve kantar topuzunun batırıldığı su ile yıkanır. Loğusayı ve bebeği kutlamak için ziyarete gelen konuklara loğusa lokumu ve şerbeti verilir (Recepöglü 1992: 26).

Bulgaristan'da loğusalık döneminin ilk günlerinde, sütle un karışımı veya az sebzeli, çok unlu ve sulu, az etli, unlu ve sulu yiyecekler, verilir. Bu yiyeceklere yöresine göre “bulamaç”, “kaşa” derler ki lapa anlamına gelmektedir. Ayrıca o günlerde, “yufka üstüne dökmek” denilen, yiyecek de, loğusanın yiyecekleri arasındadır. Orta kalınlıkta yufkalar, kızgın saç üstünde gevreyinceye kadar pişirilirlir. Bir defa da yenilecek kadar, tava içine kırılırlar. Üstüne kaynatılmış tavuğun suyundan ve etinden dökülür.

Bulgaristan Türklerinde ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde; loğusaya ilk günlerde, hemen hiç soğuk su verilmez. Bundan başka ilk günlerde katıyetle çok az su içmesine dikkat edilir. İnanışlara göre, çok su içmek tehlikelidir. İnanışların getirdikleri su içme kaidelerine göre, anne kendini ayarlamaya mecburdur. Bununla

aynı zamanda iradesini eğitmektedir. Anneye inanışların getirdikleri ölçüde, ilk defa su verildiğinde, “sütüm bol olsun” diye, suyun yarısını içer, yarısını toprağa döker. Bu da bir nevi iradeyi pekiştirmektir (Tacemen 1995: 300-1).

c. Ad Koyma

Bir insanın veya eşyanın adı onun özüne ilişkin nitelik olarak görüldüğünden, konulacak adla o adı “taşıyanın” uyum içinde olması gerekir. Semavi dinlerin geleneğinde eşya ve canlılara adlarını veren veya Adem’e onları öğreten Tanrı olduğu gibi, bir çok pagan geleneğe de adların verilmesi yaratılış sürecinde olmuş ve adlar atalarca verilmiştir.

Türkiye’de adlandırma ve ad kullanımı, taklit ve temas büyüsü kapsamı içinde değerlendirilecek özellikleri sürdürmektedir. Erkek çocuklara büyükbabanın adının konulması Anadolu’da oldukça yaygın bir gelenektir. Bazen konulan adda yanlış yapıldığında çocuk hastalanmakta, adı taşıyamamakta ve “ağır gelen” ad değiştirilmedikçe iyileşmemektedir. Dursun, Durmuş, Satı, Satılmış, Hediye, Ömür, Yaşar gibi adlar çocuk ölümlerine karşı tedbir olarak konulan adlardır. Bebekleri ölen aileler, bu adları tercih ederek, ad büyüsü yapmaktadırlar. Çocuk ölümlerine karşı yatırlara geleneğinin devamı olarak, doğan çocuğa yatırın adı verilir; Sivas’ta Ahmet Turan, Elazığ’da Hıdır, Antep ve Maraş’ta Ökkeş, Maraş’ta Zülküf, Tunceli’de Veysel adlarının yaygınlığı yörelerin ünlü yatırlarından gelmektedir (Emiroğlu 2003: 8-10).

Türk geleneğinde çocuğun korunması, sosyal hayatta iyi ve başarılı bir insan olması için, doğumdan sonra alınan tedbirlerden biri de ad vermedir. Bu geleneğin ilk kaynağının Orta Asya olduğunu, mevcut destanlarımızdan, hikayelerimizden ve etnoğrafik-folklorik incelemelerden anlıyoruz. Kişiliği oluşturan özelliklerden biri olarak ad, sadece sosyal bir kişiliği temsil etmez; aynı zamanda mistik bir kuvveti de ifade eder. Onun için yeni doğan çocuğa gelişigüzel bir ad verilmez; verilen adın çocuğun geleceğini, karakterini, toplum içindeki yerini ve başarısını etkileyecek, damgalayacak sembolik bir öz taşımasına dikkat edilir.

Eski Türk hayatında; çocuklar ad alıncaya kadar, “adsız” yaşarlardı. Ad alıncaya kadar adsız diye çağrılan çocuk, 13-14 yaşlarına gelince eğer ad verilmeye uygun bir iş başaramamışsa, ömür boyu “Adsız” diye anılırdı (Köksal 1984: 133).

Ancak tarihimizde sık sık rastladığımız Atsız, Adsız Big gibi isim sahiplerinin tamamını bu şekilde değerlendirmek mümkün değildir (Sümer 1985: 23-27). Bu, doğrudan doğruya kötü ruhlardan, kışkanç gözlerden oğlu korumak maksadıyla konmuş bir ad olmalıdır. Güneş, ay, yıldız, dağ, deniz, yıldırım, şimşek, çınar, gök gibi isimlerin de yine başlangıçtaki Türk inançlarını aksettirdiklerini ve bunların koruyucu iyeleri temsil eden unsurlar olduklarını unutmamak gerekir (Seyidov 1980: 65-70). Çocuğa verilecek adın seçilmesinde; çeşitli etmenler rol oynamaktadır. Ad, hiçbir zaman gelişigüzel seçilmez. Çocuğun doğduğu gün, zaman, ay ve mevsim doğum yapılan yer; doğduğu sıradaki olaylar, kimi kişilere karşı duyulan hayranlık, şükran ve minnet duyguları; gelenekler, ailenin zenginliği, yoksulluğu; önceki kardeşlerinin yaşayıp yaşamadıkları; moda ve kültür değişimleri vb. etmenler adın seçilmesinde birinci derecede rol oynar (İsmail 2002: 184).

Kamizm’de (Eski Türk inancında); insanın adı ne kadar güzel ise, o şahsın hayatta o derece mutlu olacağına inanılır. İlk iki çocuğu yaşamayan aile; üçüncü çocuğuna çirkin bir isim koyar ise, çocuğunun yaşayacağına inanılır (Yuguşeva, Kalafat 2000: 24).

Bilindiği üzere çocuklara ad vermede, yüzyıllar arasından süzülüp gelen âdetler, inanışlar rol oynamaktadır. Mesela çocuğa: “Çirkin, İtalmaz, Yanıl Bike” vb. gibi adlar koymak, kötü ruhları yanıltmak maksadından; Arife, Bayram, Berat, Cuma, İdiye, Kadir, Ramazan, Regaip, vb. dini inançlardan; Dursun, Kalsın, Ölmez, Toktamış, Yaşar vb. de çocukların uzun ömürlü olmalarının istenmesinden; Karakız, Karyagdı, Köçeri, Poyraz vb. de çeşitli sebeplerden verilmektedir (Erol 1996: 17).

İsim vermelerde bazı özel durumlar da vardır. Ailede son doğumdan önce çocuk ölmüş ise, yeni doğan çocuğa; Yaşar, Yaşariye, Durmuş, Durdu, Dursun, Durkadın, Muammer gibi adlar konur. Eğer ailede kız evladın sayısı çoğaldıysa, en sonuncusuna, Yeter, Münteha, Hateme gibi adlar verilir. Çocuk doğurmaya son verilmek istenildiğinde, kız olursa adı “Songül”, oğlan olursa adı “Soner” olur ya da bunlara benzer adlar konur. Kız doğurmaya son vermek istenildiğinde, olacak olan çocuklar oğlan olsun diye, son doğan kızın adı “Döne”, “Döndü” olur (Tacemen 1995: 230).

Ad verme; gerek Türklerde ve gerekse diğer kavimlerde, sihrî zemin ve teferruatının tesiri altında kalmıştır. Ad verilirken; tabiat kuvvetlerinin, ruhların ve

cinlerin yeni doğan çocuğun hayatına muhtemel müdahaleleri hesaba katılmıştır. Türkler, geleneksel Türk dinî inanışları ve tabiatla iç içe olmaları dolayısıyla, bazı hayvanların adları çocuklara verilmiştir. Örneğin; Bozkurt, Gökbörü, Ukul, Tuğrul, Yılan, Ayı, Esperük, Kartal, Omurtag, Toruntay, Tugan, Akku, Çurtan, Bogday, Arpa bunlardan bazılarıdır.

Türkler arasında çocuklara verilen adları bazı guruplara ayırmak mümkündür. Mutluluk dileyenler; Bekol, Bakıt gibi, uzun ömür dileyenler; Toktosun, Dursun, Yaşar, Yüzyaşar, Kobçaşar, Binyaşar gibi, iyi karakter özelliklerini anlatan; Tımbek, Canıbek, Alper, fazla kız çocuğu istemeyenler; Kız Yeter, Oğul Gerek, Burul, Döndü, çocuğun ebeveyninin dileğini yerine getirmesi için; İltut, Ilduz, Hindal, Baybolsun, koruyucu adlar; Altıbars, Kolbars, Börüberdi, Katlıboga, kötü ruhlar ve nazardan korumak için; Köpek, Borsak, İt Küdün, Murdar, Sank, İtbok, kötü ruhları yanıltmak için; Bolmaz, Satılmış, Kalaş, Orus, Sart, Kalmuk, kötü ruhlardan üstün olduğu gerekçesiyle Allah adını alan adlar; Tanrı Berdi, Kuday Berdi gibi.

Kırgızlar; çocuklarına ad verirken, genellikle onun geleceğini düşünmek durumundadır. Bu sebeple çocuğun mutluluğu istenildiği zaman, erkek çocuklar için Bakıtbek, Talaybek, güçlü olması istenildiğinde Temirbek, adaletli olması için Adil Bek, Kalısbek, milletini, vatanını koruması için Ercigit, Gülcigit, zengin olması arzu edilirse Çınar, Çınarbek gibi adlar konur. Kırgızların İslam'ı kabulünden sonra ve günümüzde; Müslüman isimler de onlar arasında kullanılmaya başlanmıştır. Bunun en güzel örnekleri, Ehl-i Beyt sevgisinin de bir tezahürü olarak ikiz doğan çocuklara verilen isimlerde görülmektedir. İkiz doğan çocukların ikisinin de erkek olması halinde; önce doğan Asan (Hasan), sonra doğan Üsön (Hüseyin) adını alır. İkizlerin kız olması halinde Fatımatü'z- Zehra'nın ikiye ayrılmış şekli olarak; önce doğana Fatma, sonra doğana Zöhre (Zehra) adı verilir. Şayet ikizlerin biri kız biri oğlan ise kıza Fatma, oğlana Asan adı konulur (Erdem 2000: 221-223).

Genel olarak Türk dünyası coğrafyasında doğumla ilgili inançlar; doğum öncesi olsun, hamilelik esnası ve doğum sonrası uygulamalarda büyük benzerlikler göstermektedir. Doğumla ilgili en önemli noktalardan ve üzerinde birçok inanç ve uygulama bulunan ad verme motifi de bunlar arasındadır. Acıpayamlı; Türkiye'de ad koyma folkloru üzerinde önemli çalışmalar ve tespitler yapmıştır. Acıpayamlı'nın

yapmış olduğu tespitleri tasnif şekli, ad koyma folkloru açısından son derece önemlidir. Burada Acıpayamlı'nın tespit ve tasnifine genel olarak değinilmiştir.

“Türk Ad Verme Folkloru'nun Morfolojisi” adındaki çalışmasında Acıpayamlı Türklerdeki ad verme folklorunun aşamalarını vermiştir. Buna göre; eğer bir çocuğa ad verilecekse; arka arkaya gelmesi gereken aşamaların sırasıyla teker teker uygulanmaları gerekir.

“Çocuk adı, doğumdan önce seçilir; Türkiye'de (Geleneksel Olanlar); Yenikent- Aksaray, Bursa, Balıkesir, Silifke, İçel, Dış Türklerde: Teleüt, Kaç, Abadan, Dağa ve Minusin Türkleri. Türkiye'de (dinsel olanlar): Güney Doğu Anadolu Türkmenleri, Eskişehir.

Çocuk adı doğum sırasında seçilir; Türkiye'de (geleneksel olanlar): Tokat, Gemerek-Sivas, Samsun. Dış Türklerde; Minusin Türkleri, Altay Türkleri, Türkiye'de (dinsel olanlar); Konya, Balıkesir, Muğla. Çocuğun adı doğumdan sonra seçilir; Türkiye'de (geleneksel olanlar): Konya, Dış Türklerde; Oğuz Türkleri.

Çocuğa kim ad takar; çocuğun adını babası (Bursa, Balıkesir), büyükbabası (Balıkesir, Silifke-İçel, Yenikent- Aksaray, Havza-Samsun, Samsun), baba tarafı (Samsun), anneanesi (Silifke, Yenikent, Havza), akrabası (Balıkesir), ailede okumuş olan bir kimse (Kilis, Yenişehir-Bursa), ebesi (Balıkesir), erkek çocuklarinkini yaşlı erkekler, kız çocuklarinkini yaşlı kadınlar (Güney Anadolu Türkmenleri) koyar. Çocuğun adını babası (Minusin, Kaç, Abakan Türkleri), konuklardan en yaşlı erkek (Bettir, Koybal, Teleüt, kaç ve Abakan Türkleri), ad verme törenine ilk gelen kimse (Dış Türkler), ak sakallı bir ihtiyar (Kırgız Türkleri).

Çocuğa kimlerin adı verilir; çocuğa ölü büyükbaba ya da babaannelerin (Havza), ölü akrabalarının (Balıkesir, Yenikent-Aksaray, Silifke-İçel), güzel, bilgin ve güzel sesli bir kimsenin (Bursa), saygınlık kazanmış bir kimsenin (Yenikent-Aksaray) adı verilir. Ad verme sırasında eve ilk gelen kimsenin (Teleüt, Kaç, Abakan, Kırgız ve Kazak Türkleri) adı verilir. Peygamberin, peygamber eşlerinin, peygamber çocuklarının ve dört halifenin (Muğla, Konya, Balıkesir, Bafra-Samsun), tarikat kurucusu ya da üyesinin (Türkiye) adı konur.

Çocuğa neyin adı verilir; çocuğun doğduğu yerin (Balıkesir), Çocuğun bindiği atın renginin (Minusin Türkleri), düşmanın yenilmesi, kurt baskını ya da güneşin

doğuşu gibi olayların (Dış Türkler), törenlerde ilk adı geçen balta, kılıç gibi nesnelerin (Teleüt, Kaç, Abakan Türkleri), ad verme esnasında ilk görülen eşyanın (Dış Türkler), doğum sırasında yapılan işlerin (Kırgız ve Kazak Türkleri) adı verilir. Çocuğa doğduğu gün ve ayların adı verilir; Ramazan ayında doğan çocuklara Ramazan, Şaban ayında doğan çocuklara Şaban, Recep ayında doğan çocuklara Recep, Sefer ayında doğan çocuklara Sefer, arife gününde doğan erkek çocuklara Arif, kız çocuklara Arife (Balıkesir) adları verilir. Yeni doğan çocuklara ad nasıl verilir; güneş doğduktan sonra, ailenin en büyük erkeği başı sağda, yüzü kibleye dönük olan bebeği kucağına alır, yavaş sesle ezan okur. Sonra bebeğin kulağına üç kez adını bağırır (Balıkesir), Hoca kundaklanmış bebeği kucağına alır ve ezan okur. Sonra bebeğin kulağına üç kez adını bağırır. Orada bulunanlar; Haydi uğurlu olsun, Tanrı uzun ömürlü etsin derler ve bebeğin adı konur (Gemerek-Sivas). Bazı yörelerde bebeğin sağ kulağına ezan okunduktan sonra adı konur (Samsun, Güney Doğu Anadolu Türkmenleri, Balıkesir), Ailenin okumuş ve dindar bir üyesi bebeği kucağına alır, kibleye döner, ezan okunurken bebeğin kulağına üç kez adını söyler (Silifke-İçel, Kilis), Abdestli bir kişi, başı sağa dönük olan çocuğun kulağına adını söyler (Eskişehir), Çocuğa ad veren hoca ya da hafız, onun uslu bir çocuk olması için ağzına tükürür (Doğu ve Güney Doğu Anadolu), Çocukları yaşamayan aileler, yeni doğan çocuklarını kötü ruh, nazar ve Azrail'den korumak için onlara İt, İtbaba, İtbarak, İtbey, İtalmaz, Yılan, Şeytan gibi aşığılayacak adlar takarlar (Balıkesir, Altay, Kazak ve Kırgız Türkleri),” (Acıpayamlı 1987: 1-14).

Erzincan ve Erzurum'da; çocuğu olup da yaşamayan kimseler, çocuklarına ölmesin, yaşasın anlamında, Yaşar, Dursun, Durak, Durdu gibi adlar verir. Sürekli kız doğuran ve erkek çocuk arayan kişiler, son doğan kızlarına Döne, Döndü adını verirler (Önder 1954: 1099-1100). Mersin-Mut çevresinde de; çocuğu olup da yaşamayan kadınlar, doğan çocuklarına Yaşar, Durdu, Dursun, Durmuş, Duran gibi isimler vermektedir. Devamlı kız çocuğu olan birisi son kızına; Döndü, Döne, Songül gibi isimler koymaktadır (Aydın 1992: 32).

Kayseri-Bünyan'da; çocuk bir haftalık olunca, aile büyükleri tarafından karalaştırılan bir ad, ezan okunarak kulağına çağrılır. Bebek yaşamıyorsa bu adlar daha çok babasının adı, yahut da Yaşar, Durmuş, Durdu, Dursun, Muammer gibi bir ad konur. Adların sečilmesinde aileden bir büyüğün ya da millet büyüklerinden

birinin adı intihab edilir. Eğer ailede kız evladının sayısı çoğaldıysa, en sonuncusuna Yeter, Münteha, Hateme gibi isimler verilir (Üçok 1953: 90).

Niğe-Bahçeli’de; çocuğa ad verilmeden önce kurban kesilir. Akrabalar ve yakın çevre davet edilir, yemek yenildikten sonra dua edilir. Ailenin en yaşlı erkeği; çocuğun kulağına üç defa adını söyler. Ad koyana çeşitli hediyeler verilir. Ad koyma merasimi bittikten sonra, yaşlı bir kadın çocuğun yüzüne un sürer. “Ahlakı un gibi beyaz ve pak olsun” der (Bakırcı 1999: 29).

Doğumdan yedi gün sonra Kars ilinde doğan çocuk için kurban kesilir. Kurban etinden yapılan yemeklerle, komşulara ziyafet çekilir. Onların çocuk için dua etmeleri dilenir ve bu toplantıda, bu toyda çocuğa ad da verilir. Çocukları doğup ölenlerin yeni doğan çocuklarına, bu tür toplantılarda, Yaşar, Dursun, Duran, Durdağı, Durak gibi adlar verirler ve bu adlar ile, onların yaşayacaklarına inanılır. Ad verme ile ilgili bu toy, Dede Korkut boylarında gördüğümüz toy ve toya katılanların duasının Tanrı katında kabul edileceği inancının izlerini yaşatmaktadır. Gaziantep çevresinde; çocuğu olmayanlar, Dermanlı-Değirmenli Ali Dede, Memik Dede, Ökkeş Dede gibi yatırları ziyaret eder ve çocukları doğarsa bunların adlarını adak ederler. Ağrı’da; eskiden, yaşaması ümitsiz olan çocuklara büyüyünceye kadar İslâmî isimler vermezlerdi. İslâmî olmayan isimler takarlardı veya bunların kısaltılmış şekillerini lakap gibi kullanırlardı. Çocukların bu şekilde korunacağına inanılırdı. Bu inanç ta tipik bir Türk inancıdır.amaç çocuğa fenalık eden kötü ruhu şaşırtmak, yalancı ad ile onu aldatıp çocuğu fenalıktan gizlemektir. Doğu Anadolu bölgesinde; çocuklara gök ve gök yüzü ile ilgili isimler verilir. Nazardan korumak için verilen bu isimler arasında Ayhan, Yıldızhan, Güneş, Yıldız, Seher, Gündüz, Gün, Güneş, Güner, Aykız, Aybala, Ayça, Gökçen gibileri sayılabilir. Sarıkamış, Muş, Ahlat ve Bitlis çevresinde, çocuklara içinde demir ve çelik geçen isimler verilirse (Demir, Özdemir, Kandemir, Kurtdemir, Gökdemir, Çelik) uzun ömürlü ve sağlam olacaklarına inanılır. Kars çevresinde; isimler arasında Tamam, Yeter, Kız tamam tespit edilmiştir. Bu isimler de erkek çocuğa dönülür inancıyla kız çocuklara verilir (Kalafat 1990: 79-87).

Orta Asya Türklerinde eski geleneğin devamı olarak; doğum gününde yaşanan olaylara göre, örneğin düşman o gün yenildiyse Yağıbasan, konuk geldiyse Konukgeldi, aş verildiyse Aşbergen gibi adlar veya obanın kurulduğu yere göre

Uralbay, İdilbay gibi adlar konulmaktadır. Anadolu'da arif, Arife, Bayram, Cumali, Recep, Şaban, Ramazan, Bahar, Seher, Hilal, Mevlüt, Miraç, Kadir, Kadriye gibi doğum gününü belirleyen adlar yaygındır (Emiroğlu 2003: 10).

Her milletin kendine has bir ad verme sistemi vardır. Ad verme sırasında yapılan küçük törenler ise aynı milletin değişik birimlerinde bile farklılıklar gösterebilir. Gerek ad verme, gerek bu iş yapılırken gerçekleştirilen törenlerin farklı olmasını tabî karşılıyoruz. Kùltürler arasında görùlen bu tür farklılaşmalar her zaman olagelmıştır ve olmaya da devam edecektir.

Ad verme; Türk halkının dikkat ettiği ve önem verdiği bir konudur. Sakaoğlu; nelerin ve kimlerin adının çocuklara konulduğunu gösteren bir tasnif yapmıştır: İslâm dini ve tarihiyle ilgili adlar: Muhammed Emin, Musa, Ömer, Ali vb. Çocuğun doğduğu vakitle ilgili adlar: Seher, Şafak, Leyla vb. Çocuğun doğduğu gün, ay ve mevsimle ilgili adlar: Cuma, Arife, Recep, Ramazan, Kadriye, Bahar vb. Ailenin ölmüş veya hayatta olan büyüklerinin adları: Ninelerin, dedelerin ve özellikle genç yaşta ölen dayı, teyze, amca ve halaların adları. Tarihten alınan adlar; Timur, Selçuk, Atilla, Fatih, Mustafa Kemal, İsmet vb. Edebiyat dünyasından alınan yazar ve şair adları: Yunus Emre, Emrah, Nedim, Namık Kemal, Mehmet Akif vb. Yaşanılan çevrede gömülü olan velilerle, ulu kişilerin adlarından alınanlar: Ahmet Turan (Sivas ve çevresi), Ökkeş (Gaziantep, K. Maraş), Halil İbrahim (Urfa) vb.

Türk tarihinden alınan pek çok ad hala yeni nesillere ad olarak konulmaktadır: Bunlar arasında Oğuz, Oğuz Kağan, Mete, Timuçin, Bilge, Gültekin, Tuğrul, İnal, Çağrı gibi adlar ön sıradadır. Erkekler için; Afşin, Bayındır, Boğaç, İlteriş, Konuralp, Kutalmış, Kürşat, Oktar, Saltuk Buğra, Toktamış. Kadınlar için; Tarihten ve Türk mitolojisinden alınanlar: Ayzıt, Çağrı, Selcan/Selcen, Umay. Türkçe olan kelimelerden seçilenler: Almıla, Aybala, Atgen, Azapay, Bengisu, İdil, İlayda, Oytun. Ad vermede dikkati çeken en önemli husus eskiye özlemdir. Çocuklarına hiç bilinmeyen veya bugüne kadar pek az kimse tarafından bilinen İslâm ve Türk dünyasının büyüklerinin veya ilklerinin adlarını vermek anne ve babalar için bir mutluluk vesilesi teşkil etmektedir. Bu tür bir adın konulması, adeta bir rahatlama, bir huzura kavuşma gibi gelmektedir. Ancak, çocuğun büyüdüğu zaman taşıdığı adın ağırlığını idrak etmesi gerekecektir. Muaz veya İlteriş adlı bir hovardanın veya

kaçakçının hareketi, adın konulmasındaki hikmeti ortadan kaldıracaktır (Sakaoğlu 1994: 276-281).

Ayrıca Sakaoğlu; Türk Ad Bilimi ve terimleri, adlarla ilgili kaynaklar, Türkiye’deki Ad Bilimi çalışmaları, bu konuda çalışanlar ve yapılan tezler hakkında bilgileri içeren “Türk Ad Bilimi I” adlı bir kitap yazmıştır (Sakaoğlu 2001).

Şam yöresi Türkmenlerinde; çocuğun ismini babası koyar. Konulacak isim “mollaya Kelam-ı Kadim” açtırmak suretiyle tespit edilir. Molla ismi belirledikten sonra, çocuğun sağ kulağına ezan ve sol kulağına kamet okuyarak çocuğun ismini kulağına söyler. Sonra çocuğa hayır duası eder, hazır bulunanlar amin derler. Adeta Dede Korkutun ad vermesi ve Kalın Oğuz Beylerinin el açıp, alkış tutmaları gibi çocuğa ezan ve kamet ile isim verilmesi Anadolu ve sair Türk kesimlerinde çok yaygındır. Bayır-Bucak Türkmenlerinde; çocuğa bazı yörelerde baba tarafından büyüklerin “adı vurulur” (adı konulur). İsmi baba koyar. Çocuğun her iki kulağına da baba ezan okuduktan sonra çocuğun ismini bir defa söyler (Kalafat 2000a: 89).

Kazak ve Kırgız Türklerinde; çocukları kötü ruhlardan, nazar değmesinden korumak için, onlara Ödemiş, Satılmış, Satılğan gibi adların yanı sıra, it, köpek gibi hayvan, Bokbay ve Tezezbay gibi pislik adları da verilmektedir Bunların yanı sıra; “karga, çakal, tilki, kurt, kurtcebe” gibi geçici ve koruyucu isimlerinde çocuklara ad olarak verilmesi Türkler arasında görülür (Ülkütaşır 1976: 369-385).

Türk isim verme geleneği ile ilgili inançların altında; kişiöglu kutsiyeti, atanın kutsallığı, hakan’ın kutsallığı, göğün kutsallığı, yerin kutsallığı gibi bazı kutsiyetler vardı ve bunlar günümüze kadar, kısmen veya kılık değiştirerek gelmişlerdir.

Kişi, öldüğü zaman cenaze namazı, ezan okunmadan kılınır. Genel olarak Türk Dünyasında ve Anadolu’da; Ad verilirken kulağına okunan ezanın, cenaze namazının ezanı olduğuna inanılır.

Türklerde; ad verme ile ilgili inançların Ata boyutu da vardır. “Cingiz adı Türkçe Deniz gibi engin. büyük ve kudretli manasında kullanılmıştır. Nitekim Han derecesinde bulunmayan devlet adamlarına (Höl) Göl unvanı verilmiştir (Turan 1978: 119). Çocuğa çok kere baba veya dede isim koyar. İsim, geçmişteki aile büyüklerinden de seçilir. Ailenin büyüğü yeni ölmüş ve çocuğa onun ismi verilmişse, ismi zikredilmez ona efendi veya bey denilir.

Kalafat'ın "Türk Dünyası Türkmen Halk İnançları" adlı çalışmasında; bütün Türk dünyasının ad koyma folkloru ile ilgili yapmış olduğu tespitler bu konuyla ilgilenen araştırmacılar açısından son derece önemlidir.

"Türkmenistan'da; yaşamayan çocuklar için konulan isimlerden hareketle "gaip alemine" mesajlar verilir. Böyle aileler yeni dünyaya gelmiş ve ölmesinden korkulan çocuklarını sembolik olarak köpeğin önüne bırakırlar. Köpek bu çocuğu koklar. "Bu çocuğu it de almadı" denir ve bu çocuğa "İtalmaz" ismi konur. Ad verme doğum sonrasında hazırlığı ise doğumdan evvel yapılır. Türkmenistan'da; yaşamayan çocuğun yaşaması için, taganın (sacayağının) altından üç defa geçirilip çocuğa Taganbibi, Tagandurdu, Tagangül gibi isimler konur.

Türkistan'da; bir ailenin art arda kız çocuğu olup da artık kız evlat istenilmiyorsa, son çocuğa konulan isimle bazı mesajlar verilir. Mesela; Kızsonu, Bessir, Doyduk, Oğlangerek gibi isimler takılır. Türkiye'de ise; Kızıtamam, Yeter, Besti gibi isimler aynı inançlardan hareketle konulur. Yine Türkmenistan'daki bir inanca göre; ismi zamanında konulmamış çocuk büyüyünce yalancı olur. Ayrıca güzel isimler konulmuş çocukların büyüdüklerinde mutlu olacaklarına inanılır. Türkiye'de de çocuğa ismi bir takım dini uygulamalarla konulur. Çocuğa ismi kulağına ezan okunarak verilir. Doğumun ilk üç günü içerisinde verilir. Hayır duası yapılır. Göbek adı İslamî karakterli olur. Çoğunlukla isimler Kur'an-ı Kerim'den seçilir.

Eski Türk inançlarında geçici isimlerin konulduğunu, bu isimlerin tabiattan da alınabildiğini biliyoruz. Bize göre bu inançtaki incelik, o esnada kırkı çıkmamış hayvanların kırkının, yeni doğan çocuğun kırkı ile karışmasını önlemek, bir anlamda icazet almaktır. Anadolu ve Balkan Türklerinde; "Göbek adı" vardır. Bu çocuğun korunması için konur. Çocuğa olacak muhtemel saldırı böylece önlenmiş olunur. Ebenin adı da çocuğa konur. Zira habis güçler ebeye zarar veremezler. Konulan bu isme "ebe adı" da denir.

İran'da; Türkmen bir aile de çocuğun ismini nine, dede, ana, baba koyarlar. Mollaya isim koyması için gidildiğinde molla Kelam-ı Kadim'i açar, oradan isim seçilir. Çocuğun iki ismi vardır, bunlardan birisi çocuk ana karnında iken konulur. Bu isim çok kere peygamberin ismidir. Ad çocuğa hayata geldiğinin ilk cuması konulur. Çocuk dünyaya gelince eğer kız ise ismi değiştirilir. Erkek ise ismine bir

isim daha eklenir. Muhammed Ali, Muhammed Veli, Muhammed Kulu, Muhammed Rıza, Muhammed Tagi, Muhammed Naki gibi ilaveler yapılır. Çocuğun ismi konulurken veya dünyaya geldiği zaman sağ kulağına Ezan-ı Muhammed, sol kulağına ise gamet okunur. Ezan ve gamet üç defa tekrarlanılarak okunur.

Çocuklara aileden seçilmiş isimler konulduğu gibi, doğduğu ayın isminden hareketle de isim konulur. Şaban, Ramazan, Muharrem gibi. Çocuğu yaşamayan aileler çocuklarının yaşayacağı inancından hareketle, çocuklarına, baba, dede, ağabey gibi isim de koyarlar. Özbek Türklerinde; ad verme genelde doğumdan 7 gün sonra olur. Çocuğa ismi “ad koyma toyu” ile koyulur. Özbek pilavı yapılır. Annenin ve babanın yakınları çağrılır. İsmi çoğunlukla babanın babası koyar. İsim genelde ailenin geçmişinden seçilir. İsim çocuğun kulağına ezan okunarak konulur.

Kuzey Afganistan Türklerinde (Özbek, Türkmen, Hazara, Afşarlar, Kazaklar); çocuklara ad koyulması kültürü, Anadolu Türk Kültürü ile büyük benzerlikler arz etmektedir. Kuzey Afganistan’ın Sünni inançlı Müslüman Türklerinde; Ali ismi fazla yoğun değildir. Cariyar’dan (Dört Halife) daha ziyade Osman, Ömer ve Ebu Bekir ismi konulur. Ali ismi Alevi inançlı Müslüman Türklerden, Hazaralarda çok yoğundur. Çocukların sağlıklı olması için; Kılıç, Kılıçbey, kız çocuklarına ise Kılıç Niyaz isimleri verilmektedir. Türkiye Türklerinde Demir, Durdemir, Özdemir, gibi aynı anlamlı isimler vardır. Baharın ilk aylarında doğan çocuğa, Kuzu, Kuzubay, Toğlu isimleri verilirken, Türkiye’de Bahar, Nevbahar, Baharkız isimleri verilmektedir. Makedonya’da yaşayan Türklerde; çocuğa ismini Cuma namazından sonra hoca, kulağına ezan okuyarak verdiği ve isimlerin ailenin geçmişteki büyüklerinin isimlerinden seçildiği görülmektedir. Çocuğu yaşamayan aileler, çocuklarının yaşaması inancı ile onlara Demir, Yaşar gibi isimler koyarlar. Buhara’da; bebeğin göbeği kesildikten sonra kulağına ezan okunur. Çocuk erkek ise babası; “oğlum büyük kişi olsun, ev sahibi olup oba kursun, evli yurtlu olsun” diyerek 20-30 çınar ağacı dikerdi. Kız olması halinde ise; “kızım akıllı olsun, süt sağıp yoğurt yapsın” deyip kızı için bir sığır alırdı. Kulağa ezan okuma üç gün devam ederdi. Böylece çocuk Allah’ın ismiyle tanıştırılmış olunurdu. 7. gün çocuğun saçı alınıp, o gün çocuğa isim konulurdu. İlk çocuğun ismini anne ve baba koyar. İkinci çocuğa ağabeyi de isim koyabilir” (Kalafat 2000a: 21-95).

Çocukları kötü ruhların şerrinden korumak amacıyla konulan koruyucu adlardan bazılarını Erol; şöyle tasnif etmiştir: Kötü ruhları dahi korkutan kudretli hayvanları yahut bunlarla sıkı ilişkileri gösteren adlar. Böri Bedri. Hor görülen hayvanların adları; köpek. Oğlanlara verilen kadın adları; Karakız. Çocuğun sevilmediğini göstermek için kullanılan çirkin adlar; Bok. Kötü ruhları yanıltan başka cins adlar. Bunlar arasında nefret edilen kavimlerin adı; Kırgızlarda, Sart kalmak. Allah adıyla ilgili adların bir kısmı; Tanrı Berdi. Çocuk için iyi dilekleri içeren ve bunları doğrudan doğruya dolaşıksız anlatan adlar: Mutluluğu, başarıyı dileyen adlar; Bekbol, İğdir, Hindal. Uzun ömür dileyen adlar; Yüzyaşar, Kobcasar. İyi karakter özelliklerini anlatan adlar; Tınıbek. Saygı duyulan kavimlerin adı, güzelliği, kuvveti herkesçe bilinen şeylerin adları; elmas, Bulat. Cisimle, vücutla ilgili iyi özellikleri belirten adlar (Erol 1989: 11).

Türklerde; “geçici ad” ve “daimi ad” uygulaması destanî hayat döneminden beri yaşamaktadır. Dede Korkut’ta, Korkut Ata ilk ismi koyar, adsız dönemden sonra, namzetten bir kahramanlık beklenir. Kalıcı ad bu defa verilmiş olurdu. Türk Kültüründe Yaş gününde, ziyade “Ad günü” vardır. Bu günlerde muhakkak şöenler yapılır, aç doyurulur, sadaka dağıtır.

Yaşar Kalafat; “Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları”, adlı sosyal antropoloji çalışmalarını, araştırmalarını topladığı kitabında; Türk Dünyasının, halk inançlarına yönelik tespitlerini vermiştir. Bu eserde; Türklerin ad verirken nelere önem verdiği ve bu konudaki diğer motifleri de sunmuştur. “Karakalpak Türklerinde; çocuğa isim konurken, ismin Kelam-ı Kadim’den seçilmesinin çocuğunun hayrına olacağına inanılır. Çocuğa ana-ata ad koyduktan sonra, sağ kulağına ezan okur. Bu merasimle konulan ada, “ezan adı” denilir. Ad koyma merasiminde, imkanı olan kurban keser. Çocuğun doğduğu aya ve güne göre de koyulan isimler belirlenir Ramazan ve Sefer adları bu yüzdendir. Bayramda dünyaya gelen çocuğa Miyram (Bayram) Miyram Bek, Miyram Gül, isimleri konur. İkiz erkek çocuklara Ömer ve Osman, Ayman ve Çolpan, Hasan ve Hüseyin, Abil ve Kabil isimleri konulur. İsim konulurken ailenin yaşlı büyüklerinin onayı alınır ve ailenin, öteki aleme göç etmişlerinin de isimlerinden seçme yapılır. Ayrıca yaşamayan çocukları, onların ölümüne yol açan güçlerden korumak için bu tür çocuklara İtibay, İtyemez, Korsak (Pars) isimlerin de konulduğu olur. Ayrıca, Nacim,

Taceddin, Bavurcan çok rastlanılan isimlerdir. Karapapahlarda; çocuğa ad konulduğu gün, çocuk kız veya erkek olsun fark etmez, kurban kesilir. Kurbanlık hayvanı çocuğa ad koyan verir. Çocuğun kulağına üç defa ezan okunur. Doğduğu gün, ay ile ilgili veya dinî içerikli bir isim koyulur. Borçalı Türklerinde de; çocuklara verilen isimlerle yaşamaları, kız veya erkek olmaları veya yeni kardeş istemediklerine dair mesajlar verilir. Erkek isimlerinin başına çok kere “gül” gelir. Gül Ahmet, Gül Abi gibi. Avarlar’da; çocuğa ismini babası veya baba tarafından dedesi koyar. İsim; ailenin geçmiş büyüklerinden ve milli kahramanlarının isimlerinden konulur. Nogay Türklerinde; çocuğa ismi baba tarafı koyar. İlk çocuğa ismini babası koyar. Ahıska Türklerinde; çocuğa ismini dedesi veya ninesi verir. Ezan sağ kulağına ismi verilirken değil, dünyaya geldiği zaman okunur.

Gagavuzlarda; çocuğa adını, babanın sağdıcı koyar. Babanın sağdıcı balanın da sağdıcı olur. Çocuğa çok kere sağdıcın adı konur. Sağdıc bu hakkından feragat ederse; çocuğa babanın babasının veya annesinin adı konur. Bu uygulama nesiller boyu uygulana gelir olmuştur. Çocuk dünyaya geldiği gün bir azizin doğum günü ise, o azizin ismi konulur. Başkurt Türklerinde; çocuğa ismini molla koyar. Okumuş kadın da çocuğa isim koyabilir. Çocuğa adı iki kulağına 3 defa söylenilerek konulur. Sağ kulağına 3 defa sessizce gamet okunur. Çocuğa isminin yanı sıra ikinci bir isim daha konulur. Bu, çocuğun gözden korunması içindir. Tacikistan Tatarlarında da; çocuğa kulağına ezan okunarak isim konulmaktadır. İsim çocuğun kırkı çıkmadan konulur. Baba ve dede hayatta iken onun ismi çocuğa konulmaz. Ölmeleri halinde konulabilir. Kırım Tatar Türklerinde; doğumdan sonra ilk üç gün içerisinde balaya ad koyulur. Bu esnada çocuğun kulağına ezan okunur” (Kalafat 2002: 13-344).

Özbeklerde; çocuğa ad verilirken bay yapılır, bayram olur. Aş ve pilav demlenip sofraya sarılır. Akraba ve eş dost “mihman” olarak davet edilir, toy yapılır. Doğumun 7. gününde “Ötga”, “akika kurbanı” kesilir. Akika’da erkek için iki koyun, kız için bir koyun kesilir. Akika kurbanı çocuğun sağlığı, selameti içindir. Bu esnada Kur’an okunur, dualar yapılır (Muratoğlu 1996: 22).

Kazak Türklerinde; yeni doğan çocuğa bir hafta içinde ad koyma toyu yapılar, adı konulur. Ad koyma sıradan bir olay olmadığı için, kutlanarak ve kutsanarak yerine getirilir. Adı; çocuğun dedesi, büyük annesi, anne ve babası, hürmetli, aksakal, bilgin adam veya uzaktan gelen değerli misafir tarafından saptanır. Ad

koyma amacıyla düzenlenen toyda, çağrılan hoca ya da dinselliğiyle tanınan saygın kişi ezan okur ve çocuğun kulağına üç kez söyleyerek, “hayırlı, uğurlu olmasını” diler (İsmail 2002:183).

Bazı Türk boylarında, çocuğa ad verilmesi için acele edilmez ve bunun için annenin durumu göz önünde tutulur. Mesela Hakaslarda; yeni doğan bebeğe adı, annesi güçlendikten sonra verilir ve bebeğin adı verilirken özel tören “pala toyı” yapılır. Bebeğin adı değişik yaklaşımlara göre verilir. Örneğin; soyuna göre, ailenin sosyal durumuna göre ve bazen de doğduğu yere göre isim verilir (Deliömeroğlu; 1997: 47).

Prizren’de; doğan çocuğa üç gün içinde ad konulur. Çünkü çocuğun adsız ölmesinden korkulur. Adsız ölen çocuk imansızdır. Ad, üç tekbirden sonra konulur. Erkek çocuğa ilkin peygamberin adı, kız çocuğa Fadime ananın adı konulur. Bundan sonra çocuğun ömür boyunca kullanacağı ismi verilir. İsim; bilgili, okumuş ve saygın olan bir kişi tarafından çocuğun kulağına söylenerek koyulur. Doğan ilk çocuğa büyük atasının adı verilir, kız çocuğa ise büyük annesinin ismi koyulur. Bayram günü doğan erkek çocuğa Bayram ismi konulur. Ölü doğan çocuğa da ad verilir ve yıkandıktan sonra toprağa gömülür (Recepoğlu 1992: 26).

Türk dünyası topluluklarından olan Karaçay-Balkarlarda; çocuğa isim, “beşik bölgen” âdetinin yapıldığı yani bebeğin ilk beşiğe yatırıldığı gün verilir. Çocuğa kendi ana babası isim veremez. Yakın akrabalarından birisi çocuğun adını koyar. Genellikle kız çocuğa ismini babaannesi, erkek çocuğa da dedesi (babasının babası) verir. Geleneklere göre, çocuğa isim veren kişinin o çocuğa bir at hediye etmesi gerekir. Bu konuda “at tagan at beredi” (ad takan at verir) şeklinde bir ata sözü de vardır.

Karaçay-Balkarlılar; hayvancılıkla geçindikleri için, ailelerin erkek çocuğa daha çok ihtiyaçları oluyordu. Bu yüzden kız çocukları çok olan aileler onlara; “Boldu” (oldu), “Burul” (dön), “Kızıtuvma” (kız doğmasın) gibi isimler vererek, artık kız çocuklarının olmamasını diliyorlardı. Hiç kızı olmayan aileler de bir kız çocuk doğduğunda “Bogah”(değerli) adı verilirdi. Pek çok oğlu olup hiç kızı olmayan aileler ise; son çocuklarına “Totar” (durur), “Kiçi Biy”, “Kiçi Batır” gibi isimler veriyorlardı (Yıldız 2000: 158).

d. Beşik Merasimi

Beşik merasimi bir tür eğlencedir. Bebeğin ailesi; sevinçlerini göstermek ve doğan çocuklarının sağlıklı ve mutlu büyümesini dilemek ve komşularla, akrabalarla bu mutlu günlerini paylaşmak ve de eğlenmek için böyle bir merasim yaparlar.

Beşik törenine; komşular, dostlar, akrabalar katılır. Bebek ile ebeye armağanlar getirilir. Hep birlikte yemek yenir çay içilir. Çocuğun ailesi bayramlarda olduğu gibi, yeni ve temiz giysilerini giyerler. Törende Kur'an ve dua okunmaz. Beşik törenine "beşik daveti" de denir. Akraba, komşu ve tanıdıklar çağrılır. Konuklara yemek çıkarılır. Yeni doğan çocuğa ev ve tarla bağışlanır (Bafra-Samsun), Beşik törenine burada "beşik düğünü" adı da verilmektedir. Çocuğa ad yedi gün içinde verilmektedir (Doğu Anadolu), (Acıpayamlı 1987: 1-14).

Muş'ta; doğan çocuk ilk defa beşiğe konurken, beşiğe çerez ve meyve konur. O gün kız ve erkek tarafı toplanıp eğlenti yapar. Bu âdet, çocuğun hayatının bereketli ve güzel geçmesi inancı ile yapılır (Muş İl Yıllığı 1973: 80-88).

Niğde-Bahçeli'de; çocuk doğar doğmaz kundaklanıp beşiğe bırakılır. Ailenin en yaşlısı (kadın) bir altın getirip, çocuğun yüzüne sürer. Ayrıca bazen altın yerine çocuğun beşiğinin üzerine sarı yazma veya tülbent örtülür. Bunun sebebi; altının çocuğun yüzüne sürülmesiyle ve sarı yazmanın beşiğin üzerine örtülmesiyle, çocuğun sarılık olmayacağı düşüncesidir (Bakırcı 1999: 28).

Artvin ve çevresinde; çocuğun kırkı çıkıp beşiğe yatırılacağı zaman beşik düğünü yapılır. Bu, konu-komşu hanımların çağrılarak yenilip içilmek suretiyle eğlenme biçiminde olur ve çocuk ana-babası sağ olan birisi tarafından besmele çekilerek beşiğe yatırılır (Tokdemir 1993: 275).

Afganistan Türklerinde; Beşik Toy'u çocuk dünyaya gelince 40. gün çıktıktan sonra yapılır. Bebek tekrar yıkanır, kız evinin müştemilatı ile birlikte aldığı beşiğe konulur. Koyun soyulur. Şölen yapılır. Kız evi yeni evlilere hediyeler alır. Şölen bir gün sürer kızın ve oğlanın yakınları da davet edilir (Kalafat 2000a: 71).

Özbekistan'da; bebek beşiğe konulurken korkmaması için; "baban-atan eşikten bağırsa korkmayasın" denir. Beşiğin baş tarafına ceviz çakılır, nöbet şekeri ezilir. Bazı yerlerde oklava döndürülür, keser, balta, çapa gibi madeni aletler vurularak ses çıkarılır. Böylece çocuğun korkmasının önleneceğine ve beşikte iyi uyuyacağına

inanılır. Çocuğun, beşiğe her konuluşunda; davetli anneler, “beşiğin sahibi geldi, kucukler gitsin, çocuk gelsin beşiğine şeytan çıksın eşige, in-cin gitsin, bebek muradına ersin” gibi dualar ederler. Özbek-Türk mitolojisinde; beşik toyu kutsal kabul edilir. Bebeğin bahtlı be bahtsız günleri için hayır duası yapılır. Bebek kız olunca yedi gün, oğlan olunca da 9 veya 11 gün sonra “beşiğe salınır”. 21. günden sonra beşik toyu yapılır. Beşik toyunu bebeğin baba tarafı yapar. Doğan her çocuğa beşik toyu yapılmakla birlikte, daha ziyade bu toy ailenin ilk çocuğuna yapılır. Mütevazı toyların yanında çok büyük toylarda olur. Beşik toyunun yapılacağı günün, tek rakamlı olmasının manevi gücüne inanılır. Harezmi’de 3. veya 7. günde beşik toyu yapılır (Kalafat; 2000a: 102-114).

Türkistan’da; anne bebeği beşiğe koyarken, bir baş soğanı, bir kara taşı ve üç defa pamuk yağına batırılmış bir sopayı beşiğin yanında yakarlar. Yine Türkistan’da; beşiğin üzerine, faziletli, aydın, hayırlı, çoluk çocuklu bir erkeğin giysileri konular ise, bebeğin de büyüyünce böyle olacağına inanılır. Özbekistan Türkleri; bebeğin yaman gözden sakınması için yorganını veya kundağını bir çok yamadan yaparlar. Ayrıca, Buhara’da çocuğun rızklı olması için beşiğinin üzerine sofra bezi silkelenir. Semerkant’ta; çocuk büyüyünce şefkatli ve mihriban olması için babanın paltosu-kürkü beşiğin üzerine konular. Ayrıca, rızklı ve uzun ömürlü olması için de yaşlı annelerin memeleri beşiğe tutulur (Kalafat 2000a: 117).

Hazara Türklerinde; ilk evladın dünyaya gelişinde bir kurban kesilir ve eti komşulara dağıtılır. Eğer çocuk erkek ise, “toy yapılır ve herkes davet edilir. Yemekler yenir, eğlenilir. Çocuğu kırk gün sonra beşiğe koyarlar ve beşiğin direğine kurt kemiği ve çocuğun yeleğine de kurt dişi takarlar. İnanca göre kurt dişi, nazardan korur ve kurt kemiği onun geleceğini temin eder. Kurt dişi ve kemiğinin yanında değişik taşlar, mavi boncuk gibi şeyler de kullanılır (Kalafat 2002: 12).

Kırgız Türklerinde; çocuğun doğumundan bir hafta sonra, “beşik toy” denilen, çocuğu beşiğe koyma töreni yapılır. Bu törene katılanlar, çocuk için giyecek bir şeyler veya para hediye ederler. Çevrede maharetiyle şöhrat bulan bir kadın, çocuğu beşiğe koyarak sağa sola sallar. Sonra çocuğu eline alır; “Bismillah, benim elim değil, Umay Enemin, Bübü Fatma’nın, Zuhra’nın eli, hiç ağlamadan uyu”, “beşik ana sıkı tut, Umay Ene uyku ver” diyerek, çocuğu tekrar beşiğe beler. Böylece Kırgızlar, Umay Ana’nın çocuklar üzerindeki etkisini, uygulamalarıyla da ispat

ederler. Ayrıca; çocuğun cinlerden korunması için, onun beşiğine, kaplanın, aslanın tırnak ve kuyrukları bağlanır (Erdem 2000: 220).

Karaçay-Balkarlarda; doğumdan sonra, kurban kesilir ve bebek törenle beşiğe yatırılır. Buna “beşik bölegen” âdeti denir. Bu şölene bütün akraba ve komşular çağrılırlar. Erkek çocuk doğan evlerde “İstım Toy” adı verilen büyük şölen düzenlenir. Gelen misafirler, bebeğe “kol kerek” denilen küçük hediyeler getirirler. Daha sonra, kurban’ın pişirilen eti getirilir ve misafirlere yedirilir. Beşiğe yatırma töreni, misafirlerin akordeon eşliğinde mahalli Kafkas, Karaçay-Balkar oyunları oynayıp sabaha karşı dağılmalarıyla son bulur. “Beşik bölegen” töreni sırasında gelin bebeği ipek kumaşlara sarıp kaynanasına verir. Kaynana bir yakını ile birlikte bebeği yıkar ve beşiğe yatırır. Bebek erkekse yastığının altına kama ya da bıçak, kızsaa; makas ya da kitap koyarlar. Gelin bebeğini beşiğe yatırdığı için kaynanasına “beşikge salganlık” adı ile hediyeler verir (Yıldız 2000: 157).

Bulgaristan Türklerinde ve Anadolu’nun bazı yörelerinde; çocuğun şerefine yapılan ilk tören, doğumunun üçüncü günü olur. Çocuk üçüncü gün “üçlenir”. O gün törenli bir şekilde beşiğe yatırılacaktır. Anne ve çocuk yıkanılır. Yıkandıkları suya, bir sarı altın kırk defa batırılıp, çıkarılmıştır. Çocuk yıkanınca üçlenmiş sayılır. O gün, akraba ve yakınlarla yemek verilir. Ayrıca saçta gözleme pişirilerek, ölümlerin ruhlarına, çocuğun sağ kalmasına, yardımcı oldukları için “yağ kokutulur”. Gözlemeler komşulara dağıtılır. Kafkaslarda, çocuğun beşiğe konma vesilesiyle, yapılan törene gelenler, “Beşiğinin bağı sağlam olsun” anlamına gelen “Beşinki bavu berk bolsun”, derler. Törende, bebeği beşiğe koyma işini, ya sağlıklı çok çocuğu olan başka bir kadın ya da çocuğun babaanesi yapar. İki üç defa çocuk beşiğe yanlış yatırılır ve taze anneye “doğru mudur?” diye sorulur. Sonunda lazım geldiği şekilde yatırılır (Tacemen 1995: 287).

e. Yarı Kırkın Çıkması

Anne ve bebek, hatta tüm eşyalar doğumdan kırk gün sonra yıkanır. Buna “kırk çıkarma” adı verilir. Bazı yörelerde “yarı kırk çıkarma” uygulaması da vardır. “Yarı kırk”, Doğu Karadeniz, Kars, Erzurum ve Alanya’da da uygulanan bir âdettir. Loğusa ve bebeğe, yirminci gün banyo yaptırılır, temizlenen anne ve yavrusunun “yarı kırkı”nın çıktığı söylenir.

Artvin ve yöresinde; loğusaya veya çocuğa ilk banyo doğumun ikinci günü yaptırılır. Yedinci günü aynı banyo tekrarlanır. Ayrıca, loğusaya ve çocuğa loğusalığın yarı kırkı olan yirminci günü yine banyo yaptırılır (Tokdemir 1993: 275).

Tarsus'ta; bebek, yirmi günlük olunca kırk taş ve kırk çeşit çiçek yaprağı suya atılarak bebek yıkanır. Bu kırka "yarı kırk" adı verilir. Kırk günlük olan çocuk aynı şekilde yıkanır. Buna da tüm kırk denir (Dalgıntekin 1995: 134).

Doğu Anadolu'da, Türkdöğan'ın yapmış olduğu araştırmaya göre; çocuğun belli yıkanma günleri vardır. Bunlar daha ziyade Pazartesi ve Perşembe günleridir. Ananın durumu ise farklıdır; ana sütü gelinceye kadar veya yedinci günden sonra yıkanabilir. Umumiyetle loğusa banyosu yarı kırkında uygulanır. Bunun için de yirmi arpa veya fındık tanesi alınır, hoca bunu okur sonra bir beze koyarak bağlar ve bu banyo suyuna atılır. Loğusa bu suda yıkanır (Türkdöğan 1982: 594).

Türkmenistan'da; Amu Derya nehri kıyılarındaki Türklere çile; büyük ve küçük çile olarak ikiye ayrılır. Çocuk 20. ve 40. gününde banyo yapılır. Pişme (pişi) yapıp ikram edilir. Böylece çocuğun muhtemel görünmeyen tehditlerden korunduğuna inanılır. Türkiye'de; kırk ve yarı kırk olarak bilinen bu süreler dolunca çocuğun banyoları yaptırılır ve pişi pişirilir. Özel bir takım uygulamalar yapılır (Kalafat 2000a: 48).

Bulgaristan Türklere ve Anadolu'nun bir çok ilinde; çocuk yirmi günlük olduğunda bir törenli yıkama yapılır. Aynı gün annesi de yıkanır. Kırkinci güne kadar olan bu törensel yıkanmalarda, Fatıha ve İhlas okunur. Suyun içine çiçek yaprakları atılır. Çocuğun üstüne su, mutlaka bir delikli kaptan geçirilerek, dökülür. Yıkanma eylemine abdestle başlanılır. Çocuğu anne, kaynanasının yardımıyla yıkar. Silip kuruttuktan sonra, sargılara sarar. "Kırk yarısı" yıkamasında, davetlilerin arasında anne daha fazla kalabilir. O gün davetlilere yemek verilir ve "Yarı Kırk Mevlidi" okutulur (Tacemen 1995: 292).

f. Kırkın Çıkması

Toplumsal bir olgu olan doğum olayının insan hayatındaki önemi ve Türk dünyasının bu konu göstermiş olduğu hassasiyet bilinmektedir. Bu nedenle doğumla ilgili geleneksel uygulamalarda ayrı bir hassasiyet ve kültürel açıdan da uzun bir

tarihin birikimlerini bulmaktayız. Bu birikimlerin çoğu dinî niteliklidir. Genel olarak her dinde arınma ve yenilenmeyi belirten dinsel amaçlı bir yıkanma âdeti vardır. Türk milletinin mensup olduğu İslâm dininde de, doğumdan ölüme kadar hayatın her safhasında temizlik şarttır. “Kırklama” geleneğimizin özündeki gaye, temizliğin temelindeki su ve yıkanma vasıtasıyla, doğum esnasında ve sonrasında kırk günlük süre zarfında kirli sayılan annenin temizlenmesini, bir takım hastalıklara ya da kötü ruhlara karşı güçlü duruma gelmesini sağlaması, yeni doğmuş çocuğun da artık topluma kabul edildiğinin ilan edilmesidir.

“Kırk” inancı; Türk halkları ve birlikte yaşadıkları diğer halkları arasında çok yaygındır. Tasavvuf bilginlerinin; ana rahminde bebeğin oluşumu, doğumdan sonraki ruhî oluşum süreci, ölümden sonra ruh-beden-alem ilişkileri itibariyle açıklık getirdikleri bir konudur. Kırk, kırklı, kırkın çıkarılması ile ilgili birbirlerini tamamlayan adeta bir bütünün parçaları mahiyetinde çok sayıda inanç ve uygulama vardır (Kalafat 1994: 15-21).

Türk dünyası doğum inançlarında; çocuğun doğumundan kırk gün sonra, başında dönen tehlikelerden büyük ölçüde uzaklaştığı düşünülür. Asıl büyük tören, kırkıncı gün olur. Tören, kırklanmanın diğer bölümlerinde olduğu gibi yıkanma ile başlar. Bu yıkanmanın adına, genelde “Kırk Çıkarma Yıkanması” derler.

Bütün Türk topluluklarında; doğum sonrası loğusalık döneminde, hem annenin hem de çocuğun geçireceği ilk kırk gün çok önemlidir. Dolayısıyla annenin ve çocuğun çeşitli tehlikelere maruz kalabileceğine inanılan ve ona göre tedbirler alınan bu kırk günlük sürenin bitiminde “kırklama” adı verilen bir tören yapılmaktadır. Kırklama çocuğun doğumundan sonraki kırkıncı günde yıkanması geleneği olup, Anadolu’nun hemen her yerinde olduğu gibi Türkiye dışında yaşayan Türkler tarafından da halen yaşatılmakta olan bir gelenektir. Asıl amaç yeni doğan çocuğa yönelik bir tehlike olan “kırk basması”nı önlemektir. Kırk basması ise; doğumdan sonra kızları otuz beş gün, erkekleri ise kırk gün etkilediğine inanılan majik bir güç olarak anlaşılmaktadır.

“Kırk çıkarma” yıkanmasıyla, çocuğun geleceğinin sağlıklı, bereketli ve mutlu oluşu, temin edildiğine inanılır. Bu, annenin ve çocuğun üzerinden ölüm terinin yıkanmasıdır veya ölüm tehlikesinin onların üstlerinden, büyük ölçüde kalktığına inanılır. Kırk çıkarma yıkanmasından sonra, çocuğun büyüme yolunda, ilk adımını

attığı hesap edilir. Anne artık bu son yıkanmadan sonra, namaz kılmaya başlayabilir. Ayrıca, kırk yıkanmasının çocuğu, ömürlü kılacağına inanılır (Tacemen 1995: 293).

Türk dünyasının genelinde; ilk kırk gün içinde anne ve çocuk kesinlikle yalnız bırakılmaz. Eğer çocuk yalnız bırakılacaksa yatağının üstüne veya başucuna Kur'an, bıçak, makas veya ekmek bırakılır. Buradaki maksat, yalnız kalan çocuğa cinlerin veya kötü ruhların musallat olmasını önlemektir. Bu uygulamayı Anadolu'da da görmekteyiz. Aydın'da loğusa kadının başucuna bıçak, demir parçası veya süpürge konulur ise cinlerden korunacağına inanılır. Yine bu kırk gün içinde kırkını doldurmamış iki bebek, loğusa ve çocuğuna kırk basmaması için yan yana veya karşı karşıya getirilmez. Bu inanışa Anadolu'nun hemen her yerinde; Kastamonu, İstanbul, Balıkesir, Ankara, Kırıkkale, Kırşehir, Muğla, Ordu'da rastlanılmaktadır. Yine bu kırk gün zarfında âdetli bir kadın çocuğun bulunduğu odaya girmez. Bunun, çocuğun hastalanmasına hatta ölmesine neden olacağı inancı vardır.

Artvin yöresinde; loğusa kırkına gelince, kırk arpaya veya buğdaya kırk "Kulhuvalah" okunmuş su ile gusül abdesti alıp yıkandıktan sonra yasak işler dahil her işi yapmağa başlar. Çocuk da aynı su ile yıkanır. Bazı kesimlerde loğusanın kırkıdan bir gün çalınarak otuz dokuzuncu günü yapılan bu temizliğe "kırklanma" denir (Tokdemir 1993: 275).

Mehmet Aça; tuzlama ile ilgili makalesinde Anadolu ve Türk dünyasının çeşitli bölgelerindeki yıkama uygulamalarını vermiştir. "Yeni doğan çocuğun tuzlu suyla yıkanması ya da vücudunun doğrudan tuzla ovulmasına "tuzlama" denir. Tuz; Türk halk inançlarında taş, ağaç, su gibi tek başına kült mertebesine ulaşmamış olmakla birlikte daha çok büyüye, berekete, uğura yönelik bir anlam yüklenmiştir.

Yörük aşiretleri arasında bebek doğumdan sonraki ikinci günde tuzlu suyla yıkanmakta, aynı işlem Türkiye'de yaşayan Kazak Türkleri arasında da yapılmakta ve Kazak Türkleri çocuğu, doğumdan sonra kırk gün boyunca tuzlu suyla yıkamaktadır. Kıbrıs Türklerinde, yeni doğum yapan kadının evine gelen komşu kadınlar yanlarında biraz tuz, şeker ve zeytinyağı getirir ve bunları ebeye teslim eder. Getirilen bu nesnelere karıştırılmakta ve ebe tarafından bebeğin başı hariç vücudunun her tarafına sürülmektedir. Şeker, zeytinyağı karışımı tuzla tuzlanan bebeğe bir de "duz göyneği" giydirilmektedir. Kıbrıs Türkleri tuzlamayı çocuğun kokmaması ve derisinin sertleşmesi için yapmaktadır. Kazak Türkleri de tuzlama yaparlar. Çünkü

bu; etin gelişmesine, iyileşmesine yardımcı olur. Tuzlu suyla yıkanan çocuk, büyüdüğünde vücudunda yara çıkarsa çabuk iyileşir. Anadolu'da eğer bir çocuk çok terler ve teri, özellikle de ayakları çok kokarsa çocuğun doğduktan sonra tuzlanmamış olduğuna hükmedilmektedir (Aça 2001: 93-100).

Anadolu'nun çoğu yerinde de; bebeğin doğumunun 40. günü "tam kırk" adı verilen geleneksel kırklama töreni yapılır. Çocuğun yıkanacağı suyun içine madeni eşya (bozuk para, altın, gümüş, yüzük vs.) yumurta sarısı ve bir parça tuz atılır. Yıkama işlemi ilk önce bebeğe sonra da anneye uygulanır. Çocuğun yıkanmasından sonra kaynana, gelini ve torununu yanına alarak "kırk uçurmak" maksadıyla anneanneye ve yakın akrabalara ziyarette bulunur. Bu ziyaretler sırasında, ziyaret edilen her haneden çocuğa bahşiş verilir, verilen bahşiş genellikle yumurtadır.

Adana'da; çocuğun kırkının çıktığı gün, yüzüne bir tülbent örtülür ve dudaklarına bir taş sürülür, bu esnada "sırrı berk olsun" denir. Böylece; o çocuğun büyüyünce ağzının sıkı olacağına, iyi sır tutabileceğine inanılır (Kalafat 2000a: 86).

Tarsus'ta; kırk çıkarmak için, kırk küçük taş toplanır, her birine İhlas okunup temiz bir bez arasına konulur. Çiçeklerle birlikte bebeğin banyo yapacağı suya atılır ve bebek banyo yaptırılır. Erkekse; bebeğin kırk iki gün önce çıkarılır ki evlenirken çeyizi fazla masraflı olmasın, kız ise iki gün geç çıkarılır ki çeyizi çok ve güzel olsun. Bebeğin kırk çıkarılırken ev baştan aşağı temizlenir (Dalgıntekin 1995: 133).

Kırk çıkarma suyu, özel olarak hazırlanır. Çocuğun benzemesinin istenildiği birine, değişik yerlerden veya cami yanından kırk küçük kaya toplatılır. Bu kayalar bütün bölgelerde, kırk buğday (arpa) tanesi ile beraber, bir kazan kaynayan suyun içine atılırlar. Ancak, bunlara bazı yörelerde "kırk fasulye tanesi, dört dişli siyah tarak", "kırk iğne", "gümüş yüzük", bazı yörelerde altın atılır. Kırk çıkarma suyuna, kokulu otlar ve daha çeşitli çiçekler ilave eden yöreler vardır (Tacemen 1995: 293).

Doğu Anadolu'da, araştırma yapılan grupta; kırkında loğusa mutlaka yıkanmak zorundadır. Eğer kırkında yıkanmazsa gelecek çocuğa kadar loğusa "kırklı" kabul edilir. "kırkı çıkma" kavramı gurup hayatında önemli bir kültür kalıbıdır. Ana çocuk bakımı bu devrede sağlanır. Çocuğun bakımı, yetiştirilmesi tekniklerine ait tutum ve davranış kazanılması da yine bu süre içinde gerçekleştirilebilir (Türkdoğan 1982: 594).

Anadolu’da yaşayan Tahtacılar da; değişik bir “kırklama” yapılıır. Çocuğun kırkı dolunca, birkaç koç kurban edilir. Kırklamak için kabaca bir döşek alınır, beşik bu döşegin üzerine konulur. Yörenin ileri gelen kadınlarından biri, beşigin sağına diğeri soluna oturur. Sağ tarafta oturan başı kibleye gelecek şekilde çocuğu kucağına alır ve “sallü salavat sallü Muhammed diyenin akıbeti hayrolsun” der, çocuğu beşigin altından yuvarlar. Karşısındaki baci çocuğu kapar, bu uygulama üç defa tekrarlanılarak çocuk kırklanılmış olur (Kalafat 1999: 15-20). Kayseri’de; doğumdan kırk gün geçince, loğusa ve bebek kırklanır. Kırklanırken bebek ve annesinin başına kalburdan su elenir, leğenin içine altın ve kerpiç bırakılır (Üçok 1953: 89).

Tarsus’da; bebeğin kırkı çıkana kadar her hafta kırklanır. Bebeğin geçirdiği her gün için bir taş alıp kazanın içine koyarlar. Bu kazanın içinde ısıtılan suyla bebek ve çamaşırları yıkanır. Kırkıncı gün kazanın içinde kırk tane taş birikmiş olur. Kırkıncı gün bu kazanın içine kırk tane taşın yanı sıra bir çiçek yaprağı ve altın bir şey koyarlar. Bu suyla bebek, annesi ve eşyaları yıkanır (Kırıkçı 1998: 24).

Güneyde yaşayan Türkmenlerde (Adana-Mersin); loğusanın kırkı çıkarken çocuk ve anaası güzelce yıkanır. Çocuk yıkandıktan sonra, vücudu bir eşek veya tazi çuluyla sarılır; tazi çuluy la sarılan çocuklar yaman, eşek çuluy la sarılan çocuklar uysal olur inancı vardır (Yalman 2000: 28). Yine aynı yörede, doğumdan kırk gün sonra loğusanın niyetine kırk adet küçük taş yıkanarak kabirlere atılır. Buna “kırklama” derler. Aynı günde, aynı şekilde çocuk da kırklanır (Yalman 2000a: 218).

Romanya’da yaşayan Türklerde; kırkıncı gün annenin ve bebeğin yıkanmasına, “kırklama”, “kırkı çıktı”, “kırkı döküldü” adları verilmektedir. Yaşlı kadınlar, kırkıncı gün gelerek kırklama uygulamasını yaparlar. Bir yumurtanın içi boşaltılarak kırk yumurta su teker teker okunur ve loğusanın yıkandığı suya katılır veya kırk kaşık su okunur, loğusanın yıkanacağı suya katılır. Sonra bebeğin yıkanacağı suya, aynı şekilde kırk kaşık veya kırk yumurta kabuğu su katılır. Bebek bu su ile yıkanarak kırklanmış olur. Daha sonra yıkama yapan kişi veya kişilere hakları ödenir. Bir miktar para veya basma verilir. Kırklamaya gelen komşu, hısım, akrabalar ile yıkayanlara sofrta kurulur (Önal 1998: 45-46).

Bulgaristan Türklerinde; çocuk dünyaya geldikten sonra bir hafta boyunca her sabah yıkanır. Yıkama suyuna bir parça tuz atılır. Bunun nedeni, çocuğun ilerde ter gibi çeşitli vücut kokularından arınıp güzel kokması içindir. Özellikle kulaklarının

arkası, ağız ve yüzü yıkanır. Yedinci günü çocuğun annesi, yıkama suyunun içine “annesinden, babasından, dedesinden” diyerek birkaç tane madenî para atar. Aynı zamanda her sabah bir yumurta kırılıp sarısı ve parça tuz da bu suya atılır. Kırılan yumurtaların kabukları her gün önceden hazırlanan kırmızı bir yün ipliğe dizilir. Bu dizin evin kapısına veya varsa bahçedeki üzüm asmasına asılır. Böylece o evde yeni doğmuş ve henüz kırkı çıkmamış bir çocuk olduğu herkesçe anlaşılır. Buradaki para; zenginliği ve madenî olmasından dolayı dayanıklılığı simgelerken çocuğa da sağlıklı ve zengin bir hayat getireceğine inanılır. Yumurta ise, çocuğun cildinin yumurta gibi pürüzsüz ve güzel olması için katılmaktadır. İnceleme sahamızda bebeğin doğumunun 20. günü yarı kırkı sayıldığı için küçük bir tören yapılır. Bebek, annesi, kayınvalide varsa eltiler yarı kırkı uçurmak için gelinin annesinin evine giderler. Anadolu’da buna küçük kırk da denilmektedir (Ergin 2001: 216).

Bulgaristan Türkleri, doğum âdetlerinde; çocuk doğduğu andan itibaren, kırk gün annesi, yengesi veya ninesi tarafından yıkanır. Yalnız doğduğu gün; su içine bir miktar tuz katılır ve bu tuzlu su ile yıkanır. Buna “tuzlama” denir. Çocuk; doğumunun kırkinci günü kırklanır. Bu işlem şöyle yapılmaktadır; Kırk kaşık su alınır ve bu su, su dolu başka bir kaba konur. Çocuk bu karışım ile yıkanır. Aynı işlem, anne için de yapılır. Çocuğun bir yaşına kadar, her yıkanmasından sonra, vücuduna zeytinyağı sürülür. Bu yapıldığında çocuğun cildinin yumuşak ve hastalıklara karşı dayanıklı olacağına inanılır (Gönüllü 1995: 6).

Türkmenistan’da; çileden (kırktan) çıkan çocuk hayırlı temenni ve dualarla salıncağa koyulur. Bebek salıncağına hayırlı bir günde konulmalıdır. Salıncak boş olarak sallanmamalı, aksi halde çocuğun kulağının ağrıyacağı inancı yaygındır (Kalafat 2000a: 35). Çileden çıkarma uygulamasına göre çocuk 7 gün geçtikten sonra çileden çıkarılır, banyo yapılır. Banyo suyuna 7 kaşık tuz, 7 tane pirinç veya buğday, beyaz gümüş konulmalı ve körük taşlamalı. Böyle yapılması halinde çocuğun temizlik seven, konuşkan, sağlıklı ve rızklı olacağına inanılır. Banyo yapıldıktan sonra çocuk 7 evi dolaştırılır. O evlerin, çocuğu eşiklerinden boş çevirmeyip, herhangi bir hediye vermelerinin hayırına inanılır. Bu uygulama Türkiye’de de, bölgelere göre farklılıkla göstermekle birlikte büyük ölçüde aynıdır. Banyo suyuna altın atılması gibi. Bazı yörelerde ise, çocuk kırk günü dolmadan evin eşiğinin dışına çıkarılmaz (Kalafat 2000a: 48).

Özbek Türklerinde; paklattırılış merasiminde “Çille Guçaran”, “Kırkın Çıkışı”, “Çille kuvis” dan sonra çocuk ve anne dışarı çıkarılabilir, yasaklar kalkmıştır. Anneyi yatırıp karnına 40 damla su damlatılır (Kalafat 2000a: 101).

Bulgaristan’da ve Anadolu’da; doğumdan kırk gün sonra, annenin ve çocuğun “kırkı çıkartılır”. Bir kazana, su ile beraber, kırk taş ve kırk buğday konur. Su kaynatılır. Kazana atılan buğdaylarla, çocuğun ve evin bereketli olacaklarına inanılır. Önce çocuk, ısıtılan bu suyla yıkanır. Sonra da anne yıkanır. Yıkanırken, bir kapla kazandaki ılıtılmış sudan alınır. Yıkananın üstüne tutulan kalbura, bu su dökülür. Böylece elekten geçirilen su, çoğaltılmış olur (Tacemen 1995: 294).

Karakalpak Türklerinde; annenin doğumdan sonraki kırklı günlerinde bol bol sadaka verilir. Çocuk da, anası da 40. gün yıkanır. Banyo suyu taze olmalıdır. Kırk banyosunun suyuna altın, para, küpe bırakılır. Annenin banyo suyuna koyduğu altın türünden şeyleri anne, saçı niyetiyle balasına verir (Kalafat 2002: 67).

Kumuk ve Avarlarda; ana da bala da kırkı çıkmadan eşikten dışarı çıkmazlar. Yas evinden gelen kadın çıkmamış annenin yanına gelmemelidir. Aksi halde kırk” olur. Kırk basmış yani kırk olmuş kadını tedavi için ince iplik sağ elin parmaklarından başlanılarak ayak parmaklarına varıncaya kadar bütün vücuda sarılır. bu ipek iplik bir ucundan yakılır ve bütün iplik bir arada yanar. Böylece anne kurtulmuş olur. Kırk basmış annenin sütü devamlı olarak akar, kadın üzürüye kapılır bunalıma girer. “Kırk düşen” kadının ateşi sürekli çıkar, titrer, terler suor kaybı olur. Tedavisi için “Kırk kızlar piri (Pınar)” su getirilir. Bu su ile “Kırk” olmuş kadın üç defa çimdilir. Bu sudan kadın ayrıca üç defa içer. Kadın için şifa duaları okunur ve şifa dileyen sözler söylenir. Böyle hanımlara 40 adet “kurze” yedirilir. “Kurze” içerisine kıyma doldurulmuş hamur yemeğidir (Kalafat 2002: 105-6).

Bişkek-Ahıska Türklerinde; 40’ı çıkan kadın yıkanır. Eşiğin önüne bir demir konur. İnanca göre odadan içeri girenler bu demirin üzerinden atlayarak girer ise içeriye cin ve şeytan girmez. Amasya-Uzunoba köyü Ahıska Türklerinde; yarı kırk ve kırkında annenin ve çocuğun üzerine kevgir ile su dökülerek yarı kırkı ve kırkı çıkarılır (Kalafat 2002: 179).

Kırkını tamamladıkları gün, kadın ve çocuk yıkanılır. Buna “kırklanırlar” da denir. Kırk tane nohut büyüklüğünde taş, kırk buğday tanesi, bir kazan suya atılır. Bu su kaynatılır. Su kaynayınca indirilir, soğuk su ile ılıtılır. Bu sudan, çocuğun ve

annenine başlarına kırkar kaşık, başlangıç olarak dökülür. Sonra bir kalburun altında yıkanılır. Suyu hazırlama ve yıkanma işi bittikten sonra, kazanın dibinde kalan kayalar, bir torbaya konur. Kapının ardına asılır. Buğdaylar güneşli bir yere, kuşlar yesinler diye atılırlar (Tacemen 1995: 295).

Gagavuzlarda; anne ve çocuk kırklanırken papaz çağrılır, çocuk sıcak suda yıkanır. Kırk suyuna gümüş para konur. Papazın haçını bu suya koyduğu da olur. Bu suya ayazma suyu karıştırılır ve bebek bu su ile yıkanır (Kalafat 2002: 252).

Kazak Türklerinde; bala kırkıktan çıkınca balaya kına yakılır. Bu uygulama banyosunun suyuna kına katılarak yapılır. Böylece çocuğun görünmeyenlerin korkutmalarına karşı korunacağına inanılır (Kalafat 2002: 320).

Kazak Türklerinde; bebek kırk gün dolana kadar bir gün sabunla, bir gün tuzlu suyla, başka bir gün ise mis kokulu otlı suyla yıkanır. Tuzlu suyla yıkanan bebeğin kasları pişer, hızlı gelişir, büyüyünce sağlam bir vücuda sahip olur. Herhangi bir yeri yaralandığı zaman çabuk iyileşir. Bebeğin kırkı çıkma toyu, çocuk dünyaya geldikten kırk sonra yapılır. Bu toy, oğlan çocuk için 37. veya 39. günde, kız çocuk için ise 42. veya 44. günde düzenlenir. Bu toya bayanlar davet edilir, yaşlı veya orta yaşlı bir bayan kırk kasık su ile çocuğu yıkar. Ardından çocuğun vücuduna, kurban edilen koyunun yağını sıvazlayıp sürer. Saçını ve tırnaklarını keser, çocuğu nasıl büyütecekleri konusunda kendi deneyimlerini anneye aktarır. Yemekler yenilir, çocuğun sağlıklı büyümesi hususunda temennilerde bulunulur (İsmail 2002: 185).

g. Bebek Görme

Bebek görme olarak adlandırılan ziyaret, ailenin sevincinin paylaşılması, doğum yapan kadına ve bebeğine sağlık ve mutluluk dileklerinin belirtilmesi amacıyla yapılan bir uygulamadır. Bu ziyaretlerde çocuğa ve annesine hediyelerde verilmektedir.

Bu ziyaretlerde; çocuğu dünyaya gelen ailenin, gelen ziyaretçilere çeşitli yiyecek ikramları ve çeşitli hediyeler verildiği görülür. Bebek ve anne ile ilgili inanç ve uygulamalar çoğu kez birbirine geçtiği ve birlikte yapıldığı için bu uygulamanın da loğusa için yapılan uygulamalarla birlikte yapıldığı görülmektedir.

Hakkari’de; çocuğu dñnyaya gelen aile, fakir fukaraya sadaka dağıtır, hediye verir. Tebrike gelenlere, çocuk sahibi aile, hediye verir. Buna “Bakut” adı verilmektedir (Kalafat 1990: 82).

Tarsus’ta; doğum yapan kadının ve bebeğinin ziyaretine önce akrabaları gelir. Daha sonra komşu kadınlar gelir. Kadın ayağa kalkana kadar erkekler ziyarete gelmez. Çocuğu görmeye gelenlere kaynar ikram edilir. Kaynar yedi türlü baharattan oluşan, üzerine ceviz veya fındık içi dökülerek ikram edilen şekerli sudur (Kırıkçı 1998: 24).

Malatya’da; çocuğun doğumu çevresi için bir dizi uygulamalar gerektirir. Anneyi doğumdan hemen sonra ziyaret etme ve çocuğu görme âdeti vardır. Bu âdete “göz aydına gitme” ya da diğer bir söyleyişle “loğusa ziyareti” adı verildiğini görüyoruz. Türkiye’nin birçok yerinde de bu tür uygulamaları görmek mümkündür. Köylerde, “göz aydına” ve akraba ziyaretine giden komşuların “kuymak” (herle veya haşıl), adı verilen şeker, un, yağ karışımından ya da pekmez, un, yağ karışımından yapılan yemek götürdükleri gibi, yörede “kömbe” denilen, saç arasında pişirilen bir tür yemek de götürdükleri görülür. Bundaki gaye, annenin kendini çabucak toparlamasını sağlamaktır (Yardımcı, Doğan 2001: 87).

Trabzon’da; “Loğusa bakma” ya da “bebek görme” denen doğum sonrası ziyaretlere ve armağan vermelere topluca “Baramana” denir. Doğumdan yedi gün sonra yapılan törenlerde bu kapsamdadır. “Yedileme” de denilen bu törene ailenin yakınları ve doğuma yardımcı geçenler çağrılır (Akgül 1995: 55).

Türklerde çocuğa verilen önem neticesinde; yeni çocuğu olan aileye tebrik ziyaretleri yapılmaktadır. Bu âdet “bebek görme” ziyareti adını taşımaktadır.

h. Tırnak Kesme

İnanışlar; çocuk ilk adımını atıncaya, ilk sözünü söyleyinceye kadar, onunla yoğun bir şekilde ilgilenmektedirler. Bu ilginin kapsamına çocuğun vücudunun ve uzuvlarının gelişmeleri de, en küçük ayrıntılarına kadar, girmektedirler. Mesela bir tırnak bile, inanışlarca, hiç küçümsenmeyecek boyutlarda konu edinilmektedir.

Çocuğun tırnakları, dönemin inanışları içinde, belirli yer almaktadırlar. İnanışlara göre; çocuğu tırnaklarının kesilmesi, bazı yörelerde kırk gün sonra, bazı

yörelerde üç ay ve daha fazla bir süre geçince gerçekleşir. Yörelerin çoğunda, çocuğun tırnaklarının kesilmesi, babasının cebinden para çıkarmasına bağlanır ki, çocuğun bunu becerebilmesi, altı ayı da bulur. Yani, çocuk altı ay doldurmayınca, tırnaklarını kesmezler (Tacemen 1995: 307).

İnanışlara göre; tespit edilen sürelerden önce çocuğun tırnakları kesilirse, çocuk büyüdüğünde, “hırsız olacaktır”. Çocuğun hırsız olmaması için, çocuğun tırnakları hemen kesilmez. Büyüyüp kendini yolmaya başladığı zaman, kesilecek hale gelmiş sayılır. O zaman babanın cebine para koyulur. Çocuk, babasının cebine elini sokar, para çıkarır. Ondan sonra çocuğun tırnakları kesilir (Tacemen 1995: 307).

Muş'ta; tırnağı ilk kez kesilecek çocuğun parmakları un çuvalına sokulur ve böylece hırsız olması önlenirmiş (Kalafat 1990: 81). Türkiye'de; çocuğun tırnağı kesilmeden evvel, elinin babasının cebine sokulması ve oradan para alması sağlanır. Böylece çocuğun gelecekte rızklı olacağına inanılır (Kalafat 2000a: 46).

Anadolu'da; yürümeyle ilgili olan “köstek kesme” gibi, ilk tırnağın kesilmesiyle de ilgili “köstek kırma” tatbikatı vardır. Sivas-Zara'da bebeğin tırnağı ilk kesileceği zaman, bebek evin dışında bir alana çıkarılır. Kucağına; içinde leblebi, fındık, fıstık, şekerler olan bir sepet konur. Orada toplanan gençler, verilen işaret üzerine koşuşurlar çocuğu kucağına alan ilk genç, çocuğun tırnağını keser ve hediyeler alır, diğerleri de çerezden yerler (Kalafat 2000a: 103).

Türkmenistan'da; çocuğun ilk tırnağı kesilmeden evvel Kendirik'e tirmandırılır. Böylece çocuğun rızklı olacağına inanılır. Kendirik, hamur yapılması için üzerinde unun yoğrulduğu kumaştır (Kalafat 2000a: 46).

i. Saç Töyü

Çocuğun ilk saçının kesilmesi de Türkler arasında önemlidir ve bu çerçevede bazı uygulamalar yapılmaktadır.

Çocuğun ilk saçı, fakire kestirilir. Muş'ta ilk kesilen saç altınla tartılır ve karşılığı para, fakirlere dağıtılır. Bu; çocuğun başına ağrı saplanması önler, diye inanılır (Öztelli 1953: 78-79).

Gaziantep'te; bir yaşından önce çocukların saçı ve tırnakları kesilmez. Aksi yapılırsa, çocukların ömrünün kısa olacağı zannedilir (Kalafat 1990: 79).

Teke Türkmenlerinde, başlıca dört toy vardır. Bunlar; doğum toyu, saç toyu, gelin toyu ve Ak toydur. Çocuk 12 aylık oluncaya kadar saç kesilmez. 12 aylık olunca çocuğun saçını dayısı keser. Sünnî Anadolu Türk inançlarında tırnaklar sağdan başlanılarak kesilir. Sol elin küçük parmağıyla bitirilir. Tırnağı uzun olanın rızkı; meşakkat ve sıkıntılı olur inancı vardır. Türkmen Türklerinde; saç sağdan ayrılarak tıraş edilir. Bu saç, hediye alınmak suretiyle dayıdan alınır ve saklanır. Çocuk delikanlı olunca ona verilir ve o saklamaya devam eder (Kalafat 2000a: 17).

Türkmenistan'da; çocuğun kırk saçı nazarlık olarak 3-4 yaşına gelinceye kadar ona takılır. İlk saçını mutlaka dayı keser, aksi halde çocuğun hasta olacağına inanılır. İlk saçın, Türkiye'de de özel önemi vardır. İlk saç; çocuğun babası hediye karşılığı alır. Saçın ağırlığınca hediye verildiği olur. Bazı yörelerde bu saç saklanır, çocuk damat olunca, güvey yastığının içine konulur (Kalafat 2000a: 47).

Suriye Türkmenlerinde; çocuğun saçının ilk tıraşında ufak bir merasim yapılır. Kesilip dökülen saç para ile tartılır. Bu para fakirlere verilir. Tıraşı yapan berbere de ödeme “peşkeşli” verilir. Sevindirilen çocuklar ve parayı bol alan berber tıraş olan çocuk için hayır duası yapar. Yapılan bu hayırlar bir nevi sadakadır. Bayır-Bucak Türkmenlerinde; çocuk tıraşında ilk saç çiğnetilmez, yakılır. Çocuğu yaşamayan aile, çocuğun saçını hiç kesmez. 7. yıl çocuğun saçı kesilirken kurban da kesilir. Saç ile korunma inancı arasında, Uluğ Türkistan Türklerinde bir bağ olduğu kanaati vardır. Yaşamayan erkek çocukların başı tıraş edilirken arkalarından belirli bir kısım tıraş edilmez, bu saç uzar ve arkadan örük yapılır. Çocuk 7 veya 9 yaşına gelince çocuğun adanmış olduğu yatıra gidilip kurban kesildikten sonra bu saç kesilir. Bazen bu saç saklanır. Çocuk damat olunca yastığının altına konur (Kalafat 2000a: 92).

Türkistan'da; bebeğin ilk saçını ve tırnağını kimse alamaz. Karın tırnağı (ilk tırnak), karın saçı, 40. gün alınır. Bunlar meyveli bir derenin kenarına gömülür veya dama atılır. Böylece çocukların da meyveli ve bereketli, evli ve bereketli olacaklarına inanılır. Karın saçı annenin ve bebeğin kırkı çıkınca alınır. Daha sonra çıkacak saç ise, bir yıl sonra kesilir. Ailenin büyüklerinden anne veya baba çocuktan bir tutam saç keser, bu saça “duk uzdu” denir. Kalan saçı anne ve baba alıp saklarken, “duk uzdu” da meyveli derenin kenarına gömülür. Bununla gelecekte çocuklarının da çoluklu çocuklu olacağına inanılır. Yakınlara ikramda bulunulur ki buna “saç toyu” denilir. Saç toyuna gelen davetliler anneye ve yavruya dua ederler. Saç; Türkiye

Türklerinde de ulu-orta yere atılmaz, uygun bir duvar kovuğuna sokulur veya özel torbacıklara konulur. Çocuğun ilk saçını kesen berbere, muhakkak bahşış verilir. Saçı tartıp ağırlığınca fakirlere altın verenler de olur (Kalafat 2000a: 104).

Erkek çocuğun ilk saç kestirme toyu; Hazara Türkleri arasında çok önem verilen bir düğündür. Çocuk 1,5 veya 2 yaşına geldiğinde bu toy yapılır. Konu komşu yakın akraba ve dostlar bu toya katılır. Akşam namazı kılındıktan sonra yenir içilir çocuğa yeni elbiseler yeni ayakkabı ve yeni şapka giydirilir. Genç bir kişi çocuğu toplumun olduğu ortama getirir. Çocuğun varsa büyük babası, yoksa hayatta bulunan en yaşlı kişi, makasla çocuğun saçından bir tutamını bismillah çekerek keser ve saç şapkanın içine koyar. Bu esnada çocuğa ev ve araba gibi şeyler bağışlanır. Daha sonra aksakalın “sağ” tarafından itibaren çocuk dolaştırılır ve herkes çocuğun saçından bir miktar keserek şapkaya para bırakır. Paranın dışında bazı kişilerin hediye olarak at, koyun, keçi gibi hayvanları verdikleri de görülür. Aynı uygulama bayanların arasında da yapılır. O gecenin geç saatlerine kadar gençler eğlenir (Kalafat 2002: 14). Bu uygulama ‘Saç Toyu’ olarak bilinir. “Saç Toyu”; Türk halkları arasında çok yaygındır. Bu toyda eğlence düzenlenir hediyeler alınır, yarışlar yapılır. Çocuğun ilk saçını muhafaza edilir. Berbere özel hediyeler verilir. Saçı altınla tartıp sadaka veren aileler vardır.

Türkmenistan Türklerinde; bebek bir yaşına geldiği zaman saç toyu yapılır. Çocuk yeni dikilen döşeğe oturtulur. Geleneğe göre çocuğun saçını birinci kere dayısı keser. Bebeğin dayısı saçlarının az bir kısmını makasla kesip alır. Sonra çocuğun babası ve annesi geri kalan saçlarını keserler. Bebeğin dayısına saç toyunda yakaları güzelce işlenmiş bir cüppe hediye edilir. Saç toyunda; çocuğun “çille saç” denilen, kesilen saçları yeni bir başörtüsüne koyup evin duvarındaki kazıkların birine asarlar. Âdete göre bohçalanan bu saçın yanına para, gümüş tenge vs. koyulur. Saç toyundan üç dört gün sonra çille saç konulduğu yerden alınır, yeni bir kumaşın içine sarılıp, dikilir ve sandığa konulur. Daha sonraki bir zamanda çocuğun anne, babası ya da büyük anne ve babası bir evliyanın kabrine gider ve saçını ya toprağa gümer veya oradaki ağacın dallarından birisine asar (Beyoğlu 2000: 74). Burada yapılan uygulamalar; çocuğun uzun ve mutlu bir hayat yaşaması isteği ile nitelendirilebilir.

Karakalpak Türklerinde; ilk saç tıraşında da birtakım inançlar ve bunlarla ilgili uygulamalar vardır. Balanın ilik tıraşını yapana para biraz bol verilir. Konu komşuya

sadaka hesabı (niyetine) yemek verilir. Hayır duaları alınır (Kalafat 2002: 68).

Gagavuzlarda; bebeğin ilk kesilen saçı çocuk büyüünceye kadar saklanır. Bebeğin ilk saçı için de “Saç Toyu” yapılır. Türkmenistan’da ilk saçı bebeğin dayısı sağdan başlayarak tıraş eder. Bu saç bazı yörelerde saklanır. Saçı tıraş eden, bebeğe hediye alır. Aile de tıraşı yapana hediye alır. Bazı Türk kesimlerinde bu saçın adı “karın saçı”dır. Bu saçı bebek güveyi oluncaya kadar saklayıp onu güveyinin yastığının altına koyarlar. Anadolu’da ilk saçı altınla tartıp onun karşılığında fakirlere sadaka dağıtma geleneği de vardır (Kalafat 2002: 258).

Azerbaycan’da; “ana saçı” bir yıl olmadan kesilmez. Anne hamileliği sırasında kendi saçını da kesmez. Hamile annenin saçını kesmesi halinde çocuğun da ömründen kesildiğine inanılır. Bebeği tıraş eden kimseye hediye alınır. İlk tıraş münasebeti niyetine hane halkına yemek verilir. “Ana saçı” çöpe veya ayak altına atılmaz. Saçını olur olmaz yere atan annenin elinin ayağının dolaşacağına inanılır (Kalafat 1998: 90). Nahcivan’da; çocuğun ilk saçını atası tıraş eder. Aynı aileden bir büyük, tıraşı yapan babaya hediye alır (Kalafat 2000b: 19).

Kırgızlar; erkek çocuğun saçını keser, kız çocuklarınıkini örerler. Erkek çocuğun saçını kesmek ebeveynin görevidir. Çocuğun kime benzemesi isteniyorsa, saç ona kestirilir. Saçı kesene hediyeler verilir. Gelen misafirlere ikramda bulunulur. Törenin sonunda çocuğa bir mal bağışlanır. Buna karşılık kız çocuğunun kulağı delinir. Kulağın delinen yerine ipek iplik geçirilir (Erdem 2000: 224).

Karaçay-Balkar Türkleri; çocuk 2-3 aylık olup, boynunu dik tutmaya başladığında ilk saçı kesilir. Çocuğun saçını, anne tarafından bir yakın akrabası keser. Bu tören sırasında çocuğun başının üzerinde şeker saçarlar. Çocuğun doğduğundan beri üzerinde olan, “itlik kölek” adı verilen gömleği de bu sırada çıkarılır. Çocuğun saçını kesen kişiye de hediyeler verilir. Ayrıca fakirlere de gümüş ya da para dağıtılır (Yıldız 2000: 158).

j. Bebeğin Yürümesi İle İlgili Pratikler

Çocuğun yürümesiyle de ilgilenen inanışlar, çok yoğundurlar. Onun tez yürümesi için, daha kırklanma döneminde hazırlıklar başlar. Çocuk doğuşundan

sonraki kırk günün içinde, ayaklarının üstüne basması için uğraşılır. İnanışlara göre böyle yapıldığında çocuk erken yürüyecektir.

Çocuğun sağlıklı yürüyebilmesi için, bölgelerin yörelerinde, çok çeşitli inanışlar var gibi görünseler de, aslında bunların sade adları farklı olup, muhteva bakımından, birbirlerinden pek uzak değildirler.

Köstek kesme inancı bütün Türk dünyasında yaygın olan bir uygulamadır. “Kösteği kesilmek” inancı; çocuk yeni yürümeye başladığında, düşüp bir yanını incitmesini engellemek için yapılır. Kösteği kesilecek olan çocuğun iki ayağı birbirine bir-iki karış aralık kalacak kadar bağlanır. Çocuğun ayağının bağlandığı ipin çok ince olması şarttır. Çocuğun eline para, şeker veya simit verilir. Evin önüne çıkarılır. Çocuğun “kösteğini kesmek” için, ondan biraz büyük bir çocuk seçilir. Bu çocuk evin etrafını üç defa dolanır. Her dolanışında kapının önünde duran çocuğa vurarak onu ağlatır. Elindeki parayı, şekerini alır. Sonra, çocuğun ayaklarını bağlayan ipi “Bismillah” deyip keser. Evin etrafında bir defa daha dolanır. Çocuğa yaklaştırmaya başladığında, adımlarını yavaşlatır ve çocuğu korkuturcasına, ona yaklaşır. Bu sefer çocuk onu görür görmez, açık kapıdan içeri kaçar. Orada onu bekleyen annesi veya babası kucaklar (Tacemen 1995: 311).

Bu ve buna benzer uygulamalar; “kösteği kesilmek”, “kösteğini kırma”, “kuşak kesme”, “kösteği köpeğe aldırma” gibi adlarla Türk dünyasında yapılmaktadır.

Türkiye’de; yürüyemeyen çocuklar için de bazı tatbikatlar, “köstek kesme” ve “köstek bağlama” uygulamaları yapılır. Ayakları bir iple bağlı çocuk 3 veya 7 Cuma günü cumaya götürülür. Camiden ilk çıkana veya Cuma salasından önce imama bu ip kestirilir. Buna köstek kesme denir. Köstek kesme bazı yörelerde çocuk ilk day durduğu ayakta durduğu zaman yapılan aile içi merasime de denilir. Bazı hallerde köstek, üç yol ağzında sabah ezanından evvel oradan geçen bir yolcuya da kestirilir. Yürüyemeyen veya yere basamayan çocuğun; gayri Müslim bir kimsenin mezarına bastırıldığı da olur. Böylece ayaklarının güçleneceğine inanılır (Kalafat 2000a: 49).

Hakkari’de; “köstek kesme” diye bir inanç vardır. Bu inanca göre, emeklemeye başlayan çocuğun, biraz ilerisine altın, Kur’an, ayna gibi nesnelere konur. Çocuğun ileride; eline aldığı nesneye göre, meslek seçeceğine inanılır (Kalafat 1990: 76).

Özbek Türkleri; çocuk adım atmaya başlayınca, çocuğun ayağına ip bağlarlar. Çocuk yürüyünce özel yapılmış ekmek ayaklarının arasından geçirilir. Diğer çocuklar o ekmeği kaçırp birlikte yerler (Kalafat 2000a: 109).

Borçalı Türklerinde; bebek day duracağı zaman; “day dur dayın gelsin, çömçede payın gelsin” denir. O esnada çocuğun dayısı çocuğa hediye verir. Bu uygulama Doğu Anadolu’da da vardır (Kalafat 2002: 92).

Gagavuzlarda; bebek ilk adımı atınca bir tavuk tüyü getirilir “tüy kesme” merasimi yapılır. Tüy, çocuğun ayakları arasında babası tarafından kesilir. Bu merasimde komşulara yemek dağıtılır. Tüy kesme merasimi, Türk dünyasında çeşitli isimlerle çok yaygındır. Anadolu’da, köstek kesme olarak bilinir. Köstek kesme bazen de yürümesi geciken çocukların bir an önce yürümesi için yapılır. Dağıstan’da ilk adım toyu olarak bilinir (Kalafat 2002: 257).

Kazak Türklerinde; ayağına basamayan, yürümesi geciken bebekler için “tusav” kesilir. Bebeğin ayakları kara, beyaz, alaca bir iplikle bağlanır. Bu ipin hayvanın kalın bağırsağına üç defa sürülmesi gerekir. Bu ipi büyük yaşlılar bıçakla keserler. Bu bıçağa od sürülür. Daha sonra mal kesilir, ziyafet verilir, hayır işlenir (Kalafat 2002: 320).

Kırgızlar; çocuk yürümeye başladığı zaman, Türkiye’nin bazı yörelerinde “adak kesme” diye tabir edilen, “Tuşoo kesüü” törenini yaparlar. Bu törenin yapılmasının sebebi, çocuğu hayatında hiç tökezlememesi, iyi yürümesi ve kendine güven duygusunun sağlamaktır. Bu törene, yediden on iki yaşına kadar olan çocuklar katılır ve aralarında koşu yapılır. Bu yarışmada birinci gelen, yeni yürümeye başlayan çocuğun iki ayağına bağlanan ipi keser. Sonra yaşlılar çocuk için; “ömrün uzun olsun, yaşadığın yer düz olsun, annen, baban, milletin barış ve mutluluk içerisinde olsun. İyi bir yiğit olarak yetiş, ata-babalarının yolundan yürü, namuslu ve ahlaklı ol” şeklinde dua ederler (Erdem 2000: 224).

Karaçay-Balkar âdetlerine göre; çocuk bir yaşını doldurduğu zaman, çocuğun çabuk yürümesine yardımcı olur diyerek üzüm, şeker, yumurta, hazırlanır ve buna “Çıl Çırgın” (yaş çöreği) denir. Akriba ve komşular çağrıldıktan sonra evde bulunan yaşlı bir kadına bu çörek kestirilir. Çörek misafirlere ve komşulara dağıtılır. Bu arada çocuğa hediyeler verilir (Yıldız 2000: 159).

Batı Sibirya’da yaşayan şehirli Kazaklarda; ailede bebeğin yürümeye başladığı fark edildiğinde, annesi “tusav kesü” (iplerin kesilmesi) töreni düzenlemek üzere yakın arkadaş, komşu ve akrabalarını davet eder. Tören sırasında bebeğin ayakları siyah ve beyaz iplerle çapraz şekilde bağlanır. Davetliler arasından seçilen bir kadın, bebeği kucağına alır ve misafirleri dolaşarak ipleri çözer. Tören sonunda misafirlere mendil, kumaş parçaları, ipleri kesen kadına ise önceden hazırlanmış hediye verilir (Ahmetova 2002: 747).

k. Diş Toyu

Çocuğun uzuvlarıyla ilgili diğer bir inanış, çocuğun ilk dişinin çıkması ile ilgilidir. İlk dişin belirmesi, tören için de ayrı bir vesiledir.

Türkiye’de; ilk dişle ilgili bir takım uygulamalar ve inançlar vardır. Hedik yapılır, bu haşlanmış buğdaydır. Bazı yerlerde buna fındık da katılıp ikram edilir. Dişin ilk çıkışını görüp müjde verene hediye alınır. Bazen çıkan diş saklanır. Bazen de evin bacasına atılır. Bu esnada diş ile onun sağlam olması ile ilgili bazı tekerlemeler söylenir (Kalafat 2000a: 51).

Anadolu’da; çocuğun ilk dişinin çıktığını gören kimse, o çocuğa hediye almak zorunda kalır. Çocuğun ilk dişi çıkınca diş hediği şenlikleri yapılır. Komşular hedik yemeye davet edilir ve çocuğa hediye alırlar.

Konya-Ermenek bölgesinde; çocuk ilk defa diş çıkardığında çocuğun annesi çocuğun dişlerinin sağlam olması için bulgur ve mısır gibi yiyeceklerden bir şeyler hazırlar ve ufak bir eğlence tertip eder. Buna gölle âdeti denir (Aydın 1987: 1).

Güneyde yaşayan Türkmenler; yeni diş çıkaran çocuğun başına Cuma günü öğle salası verilirken hedik dökerler. Dişi sağlam olan birisi çocuğun başı üstüne dökülen buğdaydan kalan hedikleri ağzıyla alıp bir su kuyusuna atar. Böyle yapılırsa, çocuğun dişleri sağlam olur diye inanırlar. Diş hediği töreni şöyledir: çocuk bir kalburun içine oturtulur, etrafına çift demiri, kitap, kalem, ayna, tarak, taş vs. ele geçen oyuncak, eşya yığılır. Çocuğun başına hedik atılırken önündeki eşyalardan ilk aldığı şey bir takım inanışlara sebep olur. Mesela; kitap alanın alim, çift demiri alanın çiftçi, ayna alanın süse düşkün olacağına hüküm verilir (Yalman 2000: 142).

Bu törene Bulgaristan'da “diş bitmesi” derler. Anadolu'nun çok yerlerinde de “diş bitmesi” denilir. Orta Asya'da, bizdeki bu diş bitmesi töreni, diş toyu tabiriyle belirlenir. Diş toyu, Türk dünyasında oldukça yaygındır. Özbeklerde, Orta Asya'nın Kuzey Türkmenistan bölgesinde de kutlanır. Diş törenine Kafkaslarda da rastlanmaktadır. Burada çocuğun ilk dişi belirlediğinde, buğday kaynatılır. Üstüne dövülmüş ceviz serperler (Tacemen 1995: 308).

Diş bitiminde, yani, çocuğun ilk dişi çıktığında, Bulgaristan'da “diş kediği”, Anadolu'da “diş hediği” kurulur ki bu, Orta Asya'daki “diş toyu”dur. Diş kediği/diş hediği kurma inancına Bulgaristan Türkleri, Anadolu-Kırşehir, Kırıkkale, Ankara, Kayseri, Sivas, Gaziantep, Aksaray ve bu illerin ilçeleri ile Anadolu'nun diğer yöreleri ve sair Türk milletlerinde de görülmektedir.

Teke Türkmenlerinde; diş toyu, ilk çıkan diş münasebetiyle haftanın çarşamba ve cuma günleri yapılır. Ayrıca çocuğun yeniden çıkan dişi, atın nalının bastığı yere gömülür. Böylece diğer dişlerin sağlam ve sağlıklı olacağına inanılır. Gerek diş toyunda ve gerekse saç toyunda çocuğun babası, bir fakiri tepeden turnağa giydirir (Kalafat 2000a: 17).

Türkmenistan'da; çocuğun ilk dişi çıkınca yakınları toplanır, onlara ve çocuklara ikramda bulunulur. Çocuğa hediye alınır ve başından patrak (mısır patlağı) dökülür. Yine Türkmenistan'da; çocuğun dişlerinin inci gibi olması isteniyor ise, çocuğun ilk dişi çıkacağı zaman çocuk küçük bir kuzunun üzerine bindirilir. Çocuğu ata ve eşeğe bindirenlerin çocuğunun dişleri büyük olur. İlk diş toyunda patrak yapılmasındaki amaç dişlerin patrak gibi patlaması, mısır taneleri gibi dizilmesi ve sağlam olmasıdır (Kalafat 2000a: 51).

Türkmenlerde diş toyu; küçük bebeğin dişi çıkmaya başladığı zaman yapılır. Zengin kişiler çocuklarının diş toylarında merasimi nispeten büyükçe tutarlar. Bir çok yerlerden misafir çağırır ve onlara yemek ikram ederler. Müzisyenler aralarında yarış düzenlerler ve kendilerini dinleyenleri eğlendirirler (Beyoğlu 2000: 76).

Suriye Türkmenlerinde; çocuğun ilk dişinin çıktığını gören aile fertleri büyük bir sevinç duyar, çıkan dişi tespit etmek için bebek elden ele top gibi gezerek parmaklarla tespit edildiği görülür. Sonra da anne, bebek için “hedik” yapar. Üstüne şeker koyup komşulara dağıtır. Komşular da çocuğa hediyelerle müjdelemeye

gelirler. Ancak çocuğun ilk dişini gören daha büyük hediye alır. Bu aile içinde bir sevinç, bir mutluluk vesilesi olur (Kalafat 2000a: 60).

Şam tarafı Türkmenlerinde; çocuğun ilk dişi çıktığı zaman ailesi sevinir ve “diş hediği” yapılır. Hedik komşulara tabakla ikram edilir. Komşular tabağı boş çevirmez içine hediye koyarlar. Bu hediyeler çocuğun olur. Hediği alan ve tadanlar yavruya sağlık diler ve hayır duası yaparlar. Diş hediği; Anadolu, Balkanlar, Nahcivan Türklerinde de vardır. Türkmenler ve Özbeklerde “diş toyu” olarak kutlanmaktadır (Kalafat 2000a: 90).

Kumuk Türklerinde; çocuğun süt dişi çıkınca, aile “Şapsı” yapar. Şapsı; fasulye, burçak ve mısır haşlanması ile yapılan bir nevi ikram yemeğidir. Avarlar’da; çocuğun ilk dişi çıktığı zaman “hola” hazırlanır. Hola; fasulye ve mısır haşlanılarak yapılır. Balkar Türklerinde; çocuğun ilk dişi çıktığı zaman; “Jırna” (pirinçten veya mısırdan hedik) pişirilir, komşulara ve çocuklara dağıtılır. Çocuğun ilk dişi gelişigüzel bir yere atılmaz. Gagavuz Türklerinde; çocuğun ilk dişi çıktığı zaman diş bayramı yapılır. Diş bayramı ailenin kendi fertleri arasında yapılır. İlk dişe keskin olması inancı ile “tavşan dişi” denir” (Kalafat 2002: 118-257).

Azerbaycan Türklerinde; ilk defa diş çıktığı zaman özel bir yiyecek hazırlanır. Bunda; buğday, soğan ve ceviz doğranır ve pişirilir. Hazırlanan bu karışım yedi eve dağıtılır. Amaç dişin rahat çıkmasını sağlamaktır. Yapılan bu uygulamaya “diş hediği” denir. Anadolu Türklerinde diş hediği haşlanmış buğday ve mısıra fındık karıştırılarak yapılır (Kalafat 1998: 90).

Karaçay-Balkar Türklerinde; çocuk ilk dişini çıkardığı zaman, “Tiş Cırna” âdeti yapılır. İlk önce büyük bir kazanda buğday, mısır, kuru fasulye ve nohut pişirilir. Piştikten sonra kuru üzüm katılır ve buna “Tiş cırna” denir. Daha sonra bütün akraba ve komşular eve davet edilerek şölen düzenlenir ve çocuğun ilk dişini çıkarması kutlanır. Babaannesi; bir avuç mısır kavurup bunu çocuğun başının üzerinden döker ve “dişlerin böyle çıksın” der. Davete gelemeyen akraba ve komşulara da bir tas “tiş cırna” gönderilir. Onlarda tasları boşalttıktan sonra; içine mısır, pirinç, arpa, buğday koyup geri gönderirler. Çocuğun diş çıkardığını ilk kim görürse o kişi çocuğa bir elbise diktirmek zorundadır. Bu âdete Uşak ve Denizli yöresi Türkmenlerinde de rastlanır (Yıldız 2000: 158-159).

Çocuğun ilk dişini çıkarması, çocuğun sağlıklı bir şekilde büyüdüğünün göstergesi olarak düşünölmekte ve yukarıdaki örneklere de göröldüğü gibi, aileye mutluluk ve sevinç veren bu olaya çeşitli uygulamalarla kutlanmaktadır.

11. DİĞER UYGULAMALAR

Yapmış olduğumuz çalışmayı, doğumla ilgili Türk halk inançları ve bu inançlar neticesinde yapılan uygulamaların daha kolay anlaşılması için; doğum öncesi, doğum esnası ve doğum sonrası ile ilgili inançlar şeklinde tasnif etmeye çalıştık. Doğum konusunda yapılan bazı uygulamaların; (kadın ve çocuk) iç içe olmasından dolayı, bazılarını yapmış olduğumuz tasniflerin içerisine yerleştirmeyip, onları diğer uygulamalar başlığı altında vermeyi uygun bulduk. Aslında bunlar; Türk halklarının büyük bir çoğunluğunda yapılıyor olmakla birlikte, bazı yörelerde şekil ve isim değiştirmiştir.

Urfa'da; altını islatan çocuklar için, süpürge uçları, üzerlik olarak yakılır ve onlara her sabah karatavuk yumurtası içirilir. Böylece çocuğun, o işi tekrarlamayacağına inanılır. Kekeme çocuklara, Kurban Bayramı sırasında yedi inek memesi yedirilirse dillerinin çözüleceğine inanılır (Çini 1980: 6-8).

Sivas'ta; kekeme ve dilsiz çocuklar, Semmas Pir denen yatıra götürülür. Bu yatırı Türkler ve Hıristiyanlar ziyaret eder. Yatır yanında yatıp görülecek rüyaya göre bir tedavi yolu bulunur (Kalafat 1990: 82).

Tarsus'ta; bebeğin zihinsel ve ruhsal özelliklerini, mizacını belirlediğine inanılan bazı konulardaki yorumlar şu şekildedir: Bebeğin elleri yumuk olursa cimri, açık olursa cömert olur; bebeğin tırnağı kırkı çıkmadan kesilirse, bebek hırsız olur, bebek; durmadan ellerini emerse çalışkan olur; bebeğin saçları dik olursa, bebek inatçı olur; bebeğin dişleri seyrek çıkarsa bebek geveze, kafası büyük olursa zekalı, gözü yumuk olursa tembel, ağzı açık olursa salak, boyu kısa olursa fesat olur (Dalgıntekin 1995: 135).

Çocuğun ileriki yıllarda, olur olmaz şeylere küsmemesi, çabuk darılmaması, hain, yalancı, kıskanç olmaması için, ensesinden öpülmez Anadolu, Bulgaristan (Tacemen 1995: 281).

Tarsus'ta; bebek doğduktan sonra hemen yıkanır. Yıkandıktan sonra tuzlanır. 24 saat tuzlu bekletilir. Tuzu; pişik olmasın, büyüdüğünde teri kokmasın inancıyla koltuk altlarına, parmak aralarına, ayaklarına, ağzı kokmasın diye de diline sürerler. Bebek bu şekilde bekledikten sonra tekrar yıkanır abdest aldırılır. Yıkandıktan sonra hazırlanan tuzlu su bebeğin üzerine dökülür. Kundaklamadan önce, gözlerine limon

sıkıp, sürme çekerler. Böylece bebeklerin gözlerinin daha parlak görüneceğine inanırlar. Bebek; üçgen haline getirilmiş bir bezle kundaklanır, kırkı çıkana kadar kundaktan çıkmaz (Kırıkçı 1998: 23).

Artvin ve yöresinde; hanımı hamile olan erkek, koyun, tavuk vb. hayvanları keserse çocuğun vücudunda çıban çıkacağına inanılır. Hamile kadının çocuğu kimin karşısında iken oynarsa çocuğun ona benzeyeceğine inanılır. Onun için çocuğun ana karnında oynayacağı beklenen günlerde hamile, kötü huylu ve çirkin insanların karşısında bulunmaktan kaçınır; ayrıca gebe kadın, karnındaki çocuk çok büyümesin, doğum kolay olsun diye gebelik süresince karnını sıkıca bağlar. Gebe kadın; suyu kırmızı kiraz, ciğer, nar vb. yerken eğer bir yerine bunların suyu değerse çocuğun orasında kırmızı leke “renkli ben” olacağına inanılır. Artvin yöresinde; ağzından öpülen çocuğun ya kekeme, ya da geveze olacağına inanılır, ağzından öpülen çocuğun ağzının kokacağına inanılır. Çocuğun ağzından öpülürse salyalı olur, ensesinden öpülürse inat olur, ayaklarının altından öpülürse iyi yürüyemez, sık sık düşer, alını öpülen çocuk arsız olur (Tokdemir 1993: 273-7).

Gaziantep’te; çocuk doğduktan üç ezan sesi duyuluncaya kadar emzirilmez. Aç bırakılır. 10 gün süre ile çocuğun sıcak ekmek, yağ kokusu almamasına dikkat edilir. Bu yasakların nedeni; ilk anne sütünün midesini, yağ kokusunun ise, safra kesesini rahatsız edeceği kanısıdır (Güzelbey 1982: 21).

Tarsus’ta; bebeğin sabırlı olması için, bebek emzirilmeden üç ezanın okunması beklenir. Üç ezan geçtikten sonra bebeğe önce bir kaşık şekerli su içirilir. Ardından bebek emzirilir (Dalgıntekin 1995: 132).

Antakya’da; yürümesi gecikmiş çocuklar bir kulaklıya (iki tarafında sapları olan sepet) oturtulur. Kulaklı mahalle çocukları tarafından kapı kapı dolaştırılır. Çocuklar hep bir ağızdan “Ayaksızım ayak ver, iki kışına dayak ver, Allah’tan ayak, demirden dayak” derler. Çocuklara verilen zeytinyağı, yürüyemeyen çocuğun ayaklarına sürülür (Kalafat 2000a: 90).

Sivas ve Divriği yöresinde; yeni doğum yapmış anneler süt verimini artırmak için çeşitli pratiklere başvururlar. Bunlardan birisi de “Su Kültü”ne bağlı süt pınarlarıdır. Çocukları ile birlikte adak yerine/süt pınarına gelirler. Memelerinden bir miktar süt sağıp göze dökerler. Daha sonra gözeden su içerler. Pınardan su alırlar. Bu suyu evlerine getirerek yıkanır (Divriği Merkez), Süt pınarına adak olarak

hedik/kaynatılmış bulgur atarlar. Pınarın suyundan içerler (Divriği-Erikli), Adak olarak gözenin başında horoz, tavuk keserler, Zara İlçesine bağlı Bahar Şeyh köyünde her Cuma akşamı süt aktığına inanılan bir çeşme vardır. Emzikli kadınlar çocukları ile bu çeşmeye gelerek Cuma akşamları su içerler (Özen 1987: 208).

Doğu Anadolu'da, doğan çocuk üst üste bir leğen içinde tuzlu suda yıkanır. Bu müddetin sonunda, artık çocuk "ham su" ile yıkanır. Kundaklamaya 3 ay devam edilir. Üç aydan sonra yarım kundaklama yapılır. Çocuk bir yaşından sonra kundaktan çıkarılır. Gurubun inancına göre, kundak ne kadar fazla sıkılırsa çocuk da o kadar fazla kuvvetli olur (Türkdoğan 1982: 592).

Gaziantep'te; 20 ve 40 hamamlarında çocuğun bütün gövdesine un durumuna getirilmiş tuz sürülür, ovulur. Bu işlemin adına "bebeğin tuzlanması" denilir. Tuzlanmayan çocukların büyüdüğü zaman kokacağına inanılır. Ayrıca bir de bebeğin ağzına, gözlerine pudra şekeri sürülür, böylece çocuk büyüyünce ağzının kokması önlenmiş olur (Güzelbey 1982: 20).

Çocuğun gelişmesinde, yetişmesinde ve kişilik kazanmasında çevre denilen faktörün büyük etkisi olduğu genelde kabul edilmektedir. Bu çerçevede Türk atasözleri, çocuk gelişiminde, kişiliğin oluşumunda sıralanan çevreye de yer vermiştir. Bunlardan anne ve baba, arkadaş ve diğer büyükleri içine aldığı düşünülen atasözleri şu şekilde sıralanabilir: "Uşağı işe koş, sen de ardına düş, çocuk kalkar büyüğe bakar, çocuk olmayınca büyük olmaz, büyük büyüklüğünü bilmezse, küçük küçüklüğünü bilir mi?, çocuk çocuğun aynasıdır, anasız kuzu melemes, ana üvey olunca baba gavur olurmuş" (Kurt 1991: 19).

Konya-Ermenek bölgesinde; çocuğu ölen kadınlar; arife gününden bayram namazı sonuna kadar dikiş iğnesi kullanmazlar. Çünkü ölen çocukların cennette anne ve babalarına tasla şerbet sunacağına inanılır. Bu zaman içinde iğne kullanan kişinin o şerbet tasının delineceğine inanılır (Aydın 1987: 2).

Türkmenistan'da; çocuklara küçük yaşta altın ve gümüş takılması halinde çocuğun büyüyünce sağlıklı olacağına inanılır. Yine Türkmenistan'da; küçük çocuk eşikğin üstünde oturur, oynarsa çocuğun sık sık hastalanacağına inanılır. Ayrıca eşikten ilk defa geçerek gelen çocuk eli boş döndürülmez, ona muhakkak bir hediye verilir. Bir inanca göre küçük çocuğun eline ayna verilir ise, onun dilinin (ağır

olacağına) kekeme olacağına inanılır. Ayna Türkiye'de de çocuğun eline verilmez. Gözlerinin şaşığı olacağına inanılır (Kalafat 2000a: 46-9).

II. DR. YAŞAR KALAFAT'IN HALKBİLİMİ ÇALIŞMALARI

Dr. Yaşar Kalafat'ın Halkbilimi çalışmalarını görmeden önce Türkiye'de Halkbilimi çalışmalarının tarihi hakkında bilgi vermemiz gerekir.

Türkiye'de folklorun bir ilim olarak görülmeye başlanması 1900'lü yılların başlarıdır. Bunun sebebi olarak da bu yıllarda gelişmeye başlayan Türkçülük hareketini söyleyebiliriz. Türkiye'de Türkçülük hareketini yaymak amacıyla faaliyete geçen ilk dernek Türk Derneği adını taşımaktadır. Derneğin çalışmalarını geniş kitlelere duyurmak için "Türk Derneği Mecmuası" adlı dergi çıkarılır. Dernek; dergi vasıtasıyla okuyucularından derleme yapmalarını, türküleri, hikaye ve masalları toplamalarını ister. Bunlar doğrudan Türk folklorunu ilgilendiren malzemelerdir.

1911'de "Türk Yurdu" ve "Türk Ocağı" dernekleri kurulur. Daha sonra bunlar birleşir ve "Türk Ocağı" adıyla çalışmalarına devam ederler. Derneğin yayın organı "Türk Yurdu Mecmuası" olur. Bu dergi de milli kültürün ortaya çıkarılmasına önemli katkılar sağlamıştır.

Ziya Gökalp (1876-1924) "Halka Doğru" dergisinin 23 Temmuz 1913 tarihli sayısında yayınladığı "Halk Medeniyeti-I, Başlangıç" adlı çalışmasında, "Her kavmin iki medeniyeti var: Resmi medeniyet, Halk medeniyeti, o halde kavimlerin medeniyetlerinden bahseden bir ilim olan "içtimaiyatın" (sosyoloji) halk medeniyetini tetkik eden bir şubesi olmak gerek. İşte kaideleri yazılı olmayan ve ancak ağızdan ağza geçmek suretiyle bir soyda uzayıp giden bu ananevi medeniyeti mütalaa eden ilme "halkiyat" adı verilir." diyerek folkloru tanımlar ve folklor terimi karşılığı olarak "halkiyat"ı kullanır. Bunu M. Fuat'ın (Köprülü) İkdam Gazetesi'nin 6 Şubat 1914 tarihli sayısında "Yeni Bir İlim: Halkiyat-Folklor" adlı yazısı takip eder. Bu yazıyı da Rıza Tevfik'in (Bölükbaşı) Peyam Gazetesi'nin 5 Mart 1914 tarihli edebiyat ekinde yer alan "Folk-Lor" (Folklore) başlıklı yazısı takip eder. Rıza Tevfik yazısında, folklor kelimesinin etimolojisini ve çalışma sahasına dair bilgiler verir (Çobaoğlu 1999: 27-30).

İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olarak, 1924'de kurulan "Türkiyat Enstitüsü"; Ankara'da 1925 yılında kurulan Etnografya Müzesi; 1927 yılında Ankara'da kurulan ilk Türk folklor derneği "Anadolu Halk Bilgisi Derneği" (1928'de "Türk Halk Bilgisi Derneği" olarak adı değiştirilmiştir); 1932 yılında kurulan "Halk Evleri Derneği"

gibi kurum ve dernekler Türk Halkbilimi çalışmalarında ve Türkiye’de folklorun gelişiminde büyük rol oynamışlardır. Günümüzde Türkiye’deki bütün Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri’nde Halk Edebiyatı-Halkbilimi ders olarak verilmektedir.

Yaşar Kalafat; Halkbiliminin alt kadrolarından olan Halk İnançları (törelere, âdetler, gelenekler, görenekler) ile Geçiş dönemleri (doğum, çocuk, evlenme, ölüm) üzerinde yoğunlaşmış ve çalışmalarını genel olarak bu konularda yapmıştır.

1. YAŞAR KALAFAT’IN BİYOGRAFİSİ

Türk dünyası halk inançları alanında yapmış olduğu çalışmalarıyla tanınan, Yaşar Kalafat; ilk ve orta tahsilini 1939 yılında dünyaya geldiği Kars'ta, Yüksek tahsilini 1962 yılında mezun olduğu Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni bölümünde yaptı. 1986-1987 Güz döneminde, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden fark derslerini vererek mezun oldu. 1987 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden Yakın Çağ Tarihinden "Şeyh Sait" konulu; 1989 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Halk Edebiyatından "Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri" konulu ve 1991 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi'nden "Kuzey Azerbaycan Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri, Dini Folklorik Tabakalaşma" konulu mastırlar yaptı. 1992 yılında Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı'ndan "Şark Meselesi Işığında Şeyh Sait Olayı , Karakteri, Dönemindeki İç ve Dış Olaylar" konulu Çalışması ile bilim doktoru unvanı aldı.

Irak, İran, Türkmenistan, Afganistan, Özbekistan, Karakalpakistan, Kırgızistan, Kazakistan, Nahcivan, Azerbaycan, Gürcistan, Karaçay-Çerkez, Kabartay-Balkar, Dağıstan, Kırım, Çuvaşistan, Tataristan, Başkurdistan, Makedonya, Bulgaristan, Gagavuz, Kıbrıs, Dağlık Altay gibi Türk bölgelerinde, Suudi Arabistan'da bulundu ve buralarda halk bilimi ve halk inançları üzerine yaptığı çalışmaları sürdürmektedir. Başbakanlıktan emekli olan Yaşar Kalafat; halen Asam’ da Kafkasya Araştırmaları Masası Başkanı ve Asam Yönetim Kurulu üyesi olarak çalışmaktadır.

2. HALK BİLİMİ ÇALIŞMALARI

Yaşar Kalafat; kendi yazı hayatını; aktif psikolojik hareket içinde bulunduğu dönem, Halk Bilimi çalışmaları dönemi ve Kültürel Türkçülük dönemi olarak üçe ayırmaktadır. Her ne kadar bu üç dönem birbirlerinden doğal olarak kesin sınırlarla ayrılmış olmasalar da, böyle bir tasnif yapılabilir. Biz onun Halk Bilimi çalışmaları üzerinde duracağız. O araştırmalarında; Aile Sosyolojisi, Halk Tababeti, Halk Oyunları, Halk Takvimi ve El Sanatları gibi Halk İnançları ile ilgili konularda bilgiler derlemiştir. O'nun bazı çalışmaları Sosyal Antropoloji ağırlıklı iken daha ziyade Mistik Folklor üzerinde durduğunu görmekteyiz. Bizim çalışmamız da onun bu yönü ile ilgili olacaktır. Kültürel Türkçülük kapsamına giren çalışmaları; onun genel olarak, dış Türklerle ilgili yapmış olduğu araştırmaları kapsamaktadır. Biz; bu araştırmalardan dış Türklerin kültürü, sosyal hayatı ve halk inançları üzerine olanları çalışmamız içerisinde değerlendireceğiz. Çünkü bu konuların, doğrudan Halk Bilimini ilgilendirdiği düşüncesindeyiz.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki; Yaşar Kalafat'ın Türk dünyası halklarına dair yapmış olduğu tespitler; oraya özellikle araştırma için gidilerek yapılmış geniş kapsamlı çalışmalardan ziyade, konferans, sempozyum gibi faaliyetler neticesinde yapılmış kısa süreli gezilerde elde edilmiş tespitlerdir. Bu çalışmaların genel amacı; Irak, İran, Suriye, Gürcistan, Bulgaristan, Makedonya gibi ülkelerde yaşayan Türk halklarının ortak bir kültüre ve ortak bir Türk inancına sahip olduğunu örnekleriyle birlikte ispat etmektir. Biz, bu çalışmalarla; yazarın kültür milliyetçiliği olarak adlandırdığı, Türk kimliği ve kültürü ile ilgili araştırmalarının amacına ulaştığı düşüncesindeyiz.

Kalafat, Türk dünyasının büyük bir kısmında yapmış olduğu araştırmaları; katılmış olduğu sempozyum, konferans ve kongrelerde, bildiri olarak sunmuş ve bu çalışmalar; Türk Kültürü ile ilgili yazıların yer aldığı dergilerde, makale olarak yayınlanmıştır. Ayrıca Kalafat; Türk Halk Bilimi açısından büyük öneme sahip bu araştırmalarını, kitap olarak bir araya getirmiş ve araştırmacıların hizmetine sunmuştur. Dr. Yaşar Kalafat'ın Halk Bilimi çalışmaları, hangi konular üzerinde yoğunlaştığını ve bu çalışmaların Türk dünyasının hangi bölgelerinde olduğunu göstermesi açısından, o'nun çalışmalarını bir araya getirmiş olduğu kitapları üzerinde duracağız. Makale ve bildirilerinden, Halk Bilimi alanına girenlerin bibliyografya-

larını vereceğiz. Kalafat'ın kitaplarının yanı sıra, makale ve bildirilerinin de olduğu bir incelemenin yapılmasının; başlı başına bir tez konusu oluşturacağı ve geniş bir kitap çalışması olacağı düşüncesiyle çalışmamızı Kalafat'ın halkbilimi kitapları ile sınırlandırdık. Kitapları hakkında vereceğimiz bilgiler; kitapların yayınlanma tarihine göre değil, alfabetik sıraya göre olacaktır.

A. KİTAPLARI

Yaşar Kalafat'ın makale ve tebliğleri ile bunlardan oluşan kitapları; yapmış olduğu gezilerdeki alan araştırmasına ve bu gezilerde elde ettiği malzemelere dayanmaktadır. Fakat bunun yanı sıra halk bilimi çalışmalarında, yazarın önem verdiği bir diğer nokta metodolojidir. Bu konuda neler yapılmaktadır?, Neler yapılabilir-yapılmalıdır? konuları Kalafat'ın ilgi alanındadır. Genel olarak yazılarında bu problemlere de değinen Kalafat; halk bilimi çalışanlarına, eserlerine yazmış olduğu geniş ve teferruatlı önsözlerle yardımcı olmaya çalışmıştır. Ayrıca çalışma konusuyla ilgili fotoğraf, harita ve istatistik bilgilerini eserlerine ekleyerek bu konuda da araştırmacılara yardımcı olmaya çalışmıştır.

a. Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri

Yaşar Kalafat'ın, mastır tezi olan bu çalışması; Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları tarafından 1990 yılında yayınlanmıştır. Bu kitapta, eski Türk inançlarına ait motiflerin tarifi ve tasnifi yapılmış; bu açıklamaların ardından, Doğu Anadolu bölgemizdeki bu inançlara ait izler örnekleriyle verilmiştir.

Türk İnançlarına Genel Bakış, Tengri, İyeler ve Kam, Yardımcı İyeler, Koruyucu İyeler (Umay, Ana Maygıl, Ak Ana), Kara İyeler (Erlik, Alkarısı), Gök ve Yer İyeleri, Ev-Ocak-Od/ Ateş-Ağıl İyeleri, Kişioğlu, Apa/Ata-Arpak (Ruh), Kam/Şaman/Oyun/Ozan, İnsan Hayatında Törenler ve İnançlar (Doğum, Evlenme, Kurban, Adak, Saçı ve Bereket Törenleri, Ölüm-Mezar, Yas ve Yuğ Töreni) başlıklarından oluşan kitap; eski Türk inançlarına ait bilgiler, açıklamalar, bunların tarifi ve kendi içlerindeki tasniflerinden oluşmaktadır. Bu inanç tabakaları; günümüzde Doğu Anadolu'da yaşamakta olan şekilleri ve bunların örnekleriyle açıklanmıştır. Kalafat; eserin başında Türk inançları ve bu konu üzerinde yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermiştir.

Kalafat çalışmasını; “Doğu Anadolu yöresi üzerinde yaşayan Türk inançları ile ilgili araştırmamızda, eski şekillerle, karşılaştığımız yeni biçimleri tespit ve tasvir etmeye, onları bir sistematik içinde incelemeye çalıştık. Türklerin yaşadığı, vatan tuttuğu topraklar üstünde onların inançlarına rastlamaktan, yaşadıklarını tespit etmekten daha tabii ne olabilir, diye hüküm verilebilir. Ancak, asırlarca İslamiyet’le yoğrulmuş milletimizin hala başlangıçta var olan inançlarını yaşatması, bizce şaşırtıcıdır. Bu aynı zamanda, Türk insanının karakterinde değişmeyen yönlerinin ortaya koyucu bir göstergesi olarak da sevindiricidir. Araştırmamızda, inanç yumağı adını verdiğimiz problemi yöre örnekleriyle çözmeye ve değerlendirmeye çalıştık. Okuyucunun; inançların eski ve yeni şekillerini bir arada görme imkanı bulacağı ve başlangıçtaki inançlarımızın Doğu Anadolu’da yaşayan şekilleri hakkında bir fikir sahibi olacağı düşüncesindeyiz”, şeklinde açıklamıştır. Kitabın arkasına; kullanmayı kolaylaştıracak, kapsamlı bir dizin ve araştırma yapılan yerlerin resimleri de eklenmiştir.

b. Kuzey Afganistan Türkleri - Karşılaştırmalı Halk İnançları

1994 yılında Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı’nın yayını olarak İstanbul’da basılan bu eser; Kalafat’ın, 22 Nisan-12 Mayıs 1994 tarihleri arasında Kuzey Afganistan’a yapmış olduğu seyahatteki tespitlerden meydana gelmiştir.

Kalafat, bu eser hakkında; “Ülkenin etnik yapısına çok kısa da olsa tarihine, bugün içinde bulunduğu siyasi şekillenmeye dair de bilgi vermeye ihtiyaç duyduk. Kültür hayatının çeşitli kesimlerinden yapabildiğimiz tespitleri yansıtmaya çalıştık. Asya’nın göbeğindeki bu Türk elinde gördüğümüz bir çok önemli husus millî duygularımız itibariyle bizi çok heyecanlandırmıştır. Afganistan Türklüğü’nün bize gösterdiği büyük misafirperverliği şükranla anarken bu mütevazı denemeyi yörenin Türk şehitlerinin anısına ithaf ediyoruz” demiştir.

Afganistan Türklüğünün Dünü, Afganistan Türklüğünün Bugünü, Afganistan’da Türk Halk İnançları (Doğum, Evlenme, Ölüm), başlıklarından oluşan eserde; bölge Türklerinin tarihi, bugünkü siyasi ve kültürel durumu ve halk inançları hakkında bilgiler verilmiştir. Eserin sonuna; Afganistan’daki siyasi partilerin ve etnik yapının dağılımını gösteren haritalar ile araştırmayla ilgili resimler eklenmiştir.

c. Makedonya Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları

Eser; 1994 yılında İstanbul'da, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları arasından çıkmıştır. Kalafat'ın; 1993 yılında yapmış olduğu Makedonya gezisinin izlenimlerini ve bölgede yaşayan Türklerin halk inançlarını içermektedir.

Makedonya'da yaşamakta olan; Türkmenler, Torbeşler, Türkbaş Çenkeriler ve Yörükler hakkında detaylı bilgiler verilmeye çalışılmış, onların; sosyal, kültürel ve dinî hayatları ile halk inançları üzerinde durulmuştur. Eserin sonuna; derleme yapılan kaynak şahıslar hakkında bilgiler ve araştırma yapılan yerlere ait resimler eklenmiştir.

d. Güney Türkistan'dan Türkiye'ye Meseleler ve Türk Kültür Kimliği

Yaşar Kalafat'ın bu kitabı; 1995 yılında, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı tarafından İstanbul'da basılmıştır.

Dini Hayat, Dil Konusu, Türk Adının Mistik Muhtevası, Kültürel Kimlik Meselesi, Düşünürlerin Kaleminden Uluğ Türkistan, ana başlıklarından oluşan bu eser; Afganistan'da yaşayan Türklerin maddi ve manevi hayatları, siyasi ve kültürel kimlikleri ve bu noktadaki meseleleri hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Kalafat'ın, Afganistan seyahatlerinde yapmış olduğu, bölge Türkleri hakkındaki tespitlerden ve bölgenin tarihi ve istatistiği hakkındaki bilgilerden oluşan eserin sonuna, resimler ve haritalar da eklenmiştir.

e. Kuzey Irak'ta Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları

Yaşar Kalafat'ın Ahmet Doğan ile birlikte yazmış olduğu bu kitap; Ecdad yayınları arasından 1995 yılında, Ankara'da çıkmıştır. Eser; Kuzey Irak'ta yaşayan Türklerin dünü ve bugünü hakkında detaylı bilgilerin verildiği "Kısa Tarihçe" ve Kuzey Irak'ta yaşayan Türklere ait halk inançlarının anlatıldığı "Metin" bölümü olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Eserde; bölge Türklerinin tarihi ve bugünkü sosyo-kültürel durumları hakkında verilen bilgilerden sonra, Kalafat'ın 1995 Irak seyahatinde yapmış olduğu tespitlerle zenginleştirilen, Kuzey Irak Türklerinin doğum, evlilik ve ölümle ilgili halk inançları verilmiştir. Ayrıca eserin sonuna genel indeks ve bölgeye ait resimler eklenmiştir.

f. Karşılaştırmalı Bayır-Bucak Türkmen Halk İnançları

1996 yılında Ankara’da çıkan eser; Bayır-Bucak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği yayınıdır. Kitabın geniş önsözünde; Suriye Türkleri hakkında yapılan çalışmalar hakkında detaylı bilgi veren Kalafat, daha sonra bölgenin kısa tarihçesi ve Bayır-Bucak Türklerinin kültürel kimliği hakkında bilgi vermiştir.

İnançlar başlığı altında; Suriye Türklerinin doğum, evlilik ve ölümle ilgili inançları, Diğer İnançlar kısmında da; yatırlar, ibadet, hayır, kurban, bereket ve gökle ilgili halk inançları hakkında bilgiler verilen eser; sonuna eklenen indeks, resimler ve haritalarla, konuyla ilgili zengin bir bilgi kaynağı olmuştur.

g. Özbekistan-Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları

Yaşar Kalafat’ın, Prof. Dr. Malik Muratoğlu ve Cevdet Türkeröğlu ile birlikte yazmış olduğu bu eseri; 1996 yılında Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı tarafından yayınlanmıştır. Kalafat’ın 1994 yılında yaptığı Özbekistan gezisinde derlemiş olduğu Özbek halk inançlarına ait malzemeye, Malik Muratoğlu’nun Özbek halk inançlarına dair verdiği bilgilerin eklenmesi ve ortaya çıkan bilgilerin Yaşar Kalafat ve Cevdet Türkeröğlu tarafından Türkiye’deki halk inançları ile karşılaştırılmasından meydana gelen eserde; doğum, evlilik ve ölüm ile ilgili halk inançlarına ait bilgiler, Özbekistan-Anadolu karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Eserin sonuna kullanımı kolaylaştıracak nitelikli bir dizin ve konuyla ilgili resimler eklenmiştir.

h. Anadolu’da Türk Halk Sufizmi -Zazalar, Kırmançlar ve Türkmenler-

Avrasya Bir Vakfı Yayınları arasından 1997 yılında İstanbul’da çıkan, “Anadolu’da Türk Halk Sufizmi” adlı kitabında Dr. Yaşar Kalafat; 250 ziyaret merkezine sahip Erzurum’u, pilot bölge olarak ele almıştır. Kalafat, Erzurum’u; farklı ağızları ve inançları (Türkmen, Kırmanç ve Zaza’ların, hem Alevî hem de Sünnî inançlı halkın yaşaması) nedeniyle pilot bölge seçtiğini belirtmektedir.

Kitapta, Ziyaret Yerleri; Dini Hiyerarşiye, Kutsal Sayılara, Fonksiyonlarına, Şifa Yöntemlerine, Yapılan İşlemlere (Kurban, Adak, Saçı) Göre Yatırlar; Tabiat Örtüsü İle İlgili Yatırlar; Mucizesi veya Efsanesi Bilinen Yatırlar ve Diğer Yatırlar

şeklinde tasnif edilmiştir. Bu çerçevede Erzurum ve yakın çevresinden 215 yatır ele alınmıştır.

Kalafat; bu çalışmayı yapmaktaki amacını şu şekilde aktarmaktadır: “Kitapta; sosyal gurup ve dinî inanç konusuna tekrar tekrar yer verilmiştir. Zira her yatır ve her fonksiyon münasebetiyle, kimliklerde ayniliğin gösterilmesi amaçlanmıştır.” (Kalafat 1997: 58).

Kalafat, Anadolu insanının halk inançlarında; İslamiyet’in yanı sıra, önceki inançların da etkisinin olduğunu ve bunlar arasında ciddi ortaklıklar bulunduğunu gösterdiği bu eserine; Erzurum ve ilçelerine ait haritaları ve buralarda bulunan ziyaret yerlerinin listesini ve bazı ziyaretlere ait resimleri de eklemiştir. Ayrıca eserin sonuna bir inanç indeksi eklenmiştir.

1. Kırım Kuzey Kafkasya -Sosyal Antropoloji Araştırmaları-

Yaşar Kalafat’ın; 1999’da Asam yayınları arasından çıkan bu kitabı, farklı zamanlarda Kırım, Dağıstan, kuzey Kafkasya’ya yaptığı gezilerde elde ettiği tespitlerden ve buradaki Türkler hakkındaki detaylı bilgilerden oluşmaktadır.

Kırım, Kuzey Kafkasya, Dağıstan, Azerbaycan, Karay, Anadolu, Irak, Suriye Türkleri, Sümer, Hun, Hazar, Saka-İskit, Karay, Gagavuz, Gregoryan Türklerinde Dinî Hayat, Zerdüşterde, Yezidilerde Dinî Hayat, Tengri, İyeler, Kam/Şaman, Tengri, İyeler-Yardımcı İyeler, Koruyucu İyeler (Umay, Ana Maygıl, Ak ana), Kara İyeler (Erlik, Albastı, Diğerleri), Gök ve Yer İyeleri, Ev-Ocak-Od/Ateş-Ağıl İyeleri, Kişioğlu, Apa/Ata-Arvak/Arbak (Ruh), Kam / Şaman/Oyun/Ozan, Geçiş Dönemi Tören ve İnançları (doğum, evlenme, ölüm), Bereket Tören ve İnançları (kurban, saç, yağmur duası), başlıklarından oluşan eser; Kırım, Kuzey Kafkasya ve Dağıstan’da yaşayan Türklerin; tarihi ve bugünkü sosyal ve kültürel durumlarıyla, buralarda yaşayan Türk halk inançları hakkında detaylı bilgileri içermektedir.

Kalafat’ın diğer eserlerinde olduğu gibi, bu kitabın sonuna da; kapsamlı bir dizin, araştırmanın ve tespitlerin daha iyi anlaşılmasına yarayacak haritalar ve resimler eklenmiştir.

i. Bakü - Ceyhan Kültür Hattı

Asam Yayınları arasından, 2000 yılında çıkan, “Bakü-Ceyhan Kültür Hattı” adlı kitabında, Yaşar Kalafat; Gürcistan ve Azerbaycan gezilerinde, burada yaşayan Türk halkları üzerine yapmış olduğu araştırmalarını ve tespitlerini vermiştir. Bölgede yaşayan Türk halklarının kültürü ve sosyal hayatlarının anlatıldığı kitap; Gürcistan'da Türk Kültürel Hayatı, Gürcistan Türk İskan Bölgeleri ve Ermeniler, Borçalı Türklerinde Sosyal Hayat, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan İlişkileri, Borçalı'da Türk Halk Kültürü ve Diğer Tespitler ana başlıklarından oluşmaktadır.

Gürcistan'da yaşamakta olan Türklerin, halk inançları ve bölgede yaşayan diğer halklarla olan ilişkileri ile Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan arasındaki sosyal ve siyasi ilişkiler üzerine yapılan tespitleri içeren kitap; Yaşar Kalafat'ın diğer çalışmalarında olduğu gibi detaylı önsöz (siyasî ve kültürel tarih ile bölgenin coğrafi konumu itibari ile arz ettiği önem anlatılmaktadır) ve sonuç ayrıca araştırmayla ilgili resimleri içermektedir.

j. Güney Kafkasya -Sosyal Antropoloji Araştırmaları -

2000 yılında Asam Yayınları arasından çıkan bu kitap; Kalafat'ın, Nahçıvan konulu üç tebliğ ve Nahçıvan konulu altı makale, Kuzey Azerbaycan konulu dört, Gürcistan Türklüğü konulu iki makale ve bir tebliğ metninden ve ayrıca bölge ile ilgili halk inançları tespitlerinden oluşmaktadır.

Nahçıvan Yöresi Tespitleri (Nahçıvan Halk İnançları, Nahçıvan Halk İnançları -Yazılı Kaynaklar-, Türk Halk İnançlarında Metodik Problemler, Nahçıvan-Iğdır Yöresinde Ermeni Mezalimi), Azerbaycan Yöresi Tespitleri (Azerbaycan Halk Sufizmi, Anadolu Türk Halk İnanç Araştırmaları Problemleri Üzerine, Kuzey Azerbaycan Gezi Notları, Üstat Şehriyar ve Türk Halk İnançları), Gürcistan Yöresi Tespitleri (Gürcistan'da Türk Halk İnançları/ Karaçöp ve Borçalı Bölgesi) olmak üzere üç ana başlıktan oluşan eserde; buralarda yaşayan Türklerin Halk inançları ve halk inançları araştırmalarında karşılaşılan “metot” problemi hakkındaki Kalafat'ın tespitleri yer almaktadır. Yazarın diğer kitaplarında olduğu gibi, bu kitabın sonuna da çalışmayı kolaylaştıracak bir genel dizin ve araştırma yapılan yerlere ait resimler eklenmiştir.

k. Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları -Sosyal Antropoloji Araştırmaları-

Asam Yayınları arasından 2000 yılında çıkan bu eser; büyük ölçüde, Yaşar Kalafat'ın Türk dünyasına yaptığı seyahatlerde derlediği bilgilerin halk inançları bölümlerinden meydana gelmiştir. Eserdeki bilgiler; daha önce, yazar tarafından Azerbaycan, Irak, Suriye, Afganistan, Makedonya, Nahcivan, Türkmenistan, Özbekistan vb. Türkmen halk inançları kitapçıkları şeklinde yayınlanmış ve yapılan tespitler, bu kitapçıklarda eski Türk inançları ile karşılaştırılmıştı. “Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları” adlı eserde ise karşılaştırmalar Türkmen kesim arasında yapılmıştır.

Kitapta; doğum, evlilik ve ölüm ile ilgili Türkmen halk inançları; öncesi, esnası ve sonrası şeklinde alt başlıklar altında karşılaştırılarak verilmiştir. Eserin arka kısmına, Kalafat'ın diğer kitaplarında da olduğu gibi; genel dizin ve yapılan araştırmalarla ilgili resimlerin konulduğunu görmekteyiz.

l. Türk Dünyası Halk İnançları –Teori ve Metot-

Türk Ocakları Trabzon Şubesi Yayınları arasından 2001 yılında, Trabzon'da çıkan bu eser; Yaşar Kalafat'ın, Halk İnançları çalışmalarının teori ve metotları, kültür, milli kültür, halk kültürü ve halk inançları hakkında yazmış olduğu çeşitli makalelerin bir araya getirilmesi ile meydana getirilmiştir.

Kitap, Kalafat'ın; Halk İnançları Araştırmalarında Yeni Metot Arayışları, Sosyal Açından Bidatlar ve Hurafeler, İslam, Demokrasi ve Halk İnançları, Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi, Halk Kültürü – Milli Kültür İlişkilerinde Yenigün / Nevruz Kültür Şölenlerinin Yeri, Farklı Dini İnançlara Mensubiyet İtibariyle Türk Halk İnançları Çalışmalarında Metot ve Teori, Milli Kimlik, Halk Kültürü (İnançları) Ortaklıkları İtibariyle Ortadoğu adlı makalelerinden meydana gelmiştir.

Bu makaleler, Kalafat'ın; din, kültür, milli kültür, hurafe, farklı dinî inançlara mensup Türkler ve bunlara ait halk inançları ile ilgili araştırmacıların karşılaştığı problemler ve bunlara yardımcı olabilecek teori ve metot arayışlarının ürünüdür.

m. Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları

Yaşar Kalafat, 2002 yılında Kültür Bakanlığı yayınları arasından çıkan bu kitabında; Hazara, Karakalpak, Karapapah, Dağıstan, Nogay, Balkar/Malkar, Karaçay, Karay ve Kırımçak, Karay, Ahıska, Bulgar, Gagavuz, Başkurt, Kazak, Tatar Türk Halk İnançları üzerine yapmış olduğu araştırma sonuçlarına yer vermiştir.

Yazarın, bu kitap hakkında; “Bu çalışmayı meydana getiren yazılar, bir gün bir araya gelerek kitap olacakları düşünülerek kaleme alınmadıkları için; planları, içerikleri ve ilave diğer bilgileri itibariyle tamamen aynı normlara haiz değillerdir. Daha ziyade bölgede sürdürülen çalışmaya ayrılabilen süreye, bilgi kaynağının potansiyeline ve seyahat sebebine göre şekillenmişlerdir” yorumunu yapmasına rağmen; ne başlıklar arasında ne de anlatılan halk inançları arasında herhangi bir düzensizliğe rastlanmamıştır.

Hazara, Karakalpak, Karapapah, Dağıstan, Nogay, Balkar/Malkar, Karaçay, Karay ve Kırımçak, Karay, Ahıska, Bulgar, Gagavuz, Başkurt, Kazak, Tatar Türk halk inançları içerikli metinlerden oluşan bu kitapta; konular ele alınırken büyük ölçüde hayatın doğum, evlilik ve ölüm gibi safhalarının sıralanması esas alınmış ayrıca bereket, kurban, mevsimlik merasimlere de yer verilmiştir.

Kalafat; bu kitabına da resimler koymuştur. Fakat bunlar, araştırma yapmış olduğu kaynak şahısların resimleridir. Yazar; kitabın kullanımını kolaylaştırmakla kalmayıp, ileride yapılacak rafine çalışmaları kolaylaştıracağı düşüncesiyle, kitapta geniş bir indekse de yer vermiştir.

B. MAKALELERİ

1. Makedonya Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları, Erciyes, S. 5, Kayseri, Haziran 1988, s. 8-9.
2. Kurban Cemal İlyasova ile Türkmenistan ve Türkiye Düğüm Ölüm Gelenek ve İnançları, İçel Kültürü, Mersin, Kasım 1988, S. 60, s. 14-17.
3. Gök Tanrı İncından Günümüze Kadar Efsunlanma, Türk Dünyası Tarih Dergisi, İstanbul, Eylül 1992, S. 69 s. 50- 56.
4. Günümüz Türk Dünyasına Genel Bakış, Erciyes, Kayseri, Haziran 1992, S. 174 s. 1-6/ Güneyde Kültür, Mart 1992, S. 36 s. 18-21.
5. Geçmişten Günümüze Halk İnançlarımızda Işık, Milli Folklor, Ankara, 1994, S. 21, s. 25-30.
6. Türk Halk İnançları İtibariyle Doğu Anadolu ve Toroslarda Kırk Motifi, Milli Folklor, Ankara, Yaz 1994, S. 22, s. 15-21.
7. Türk Halk İnançlarında Özellikle Orta Toroslarda “Kara İyeler” İle İlgili Halk İnançları, Güneyde Kültür, Antakya, Haziran, 1995, S. 76, s. 21-26.
8. Türkistan Halk Sufizmine Dair Notlar, Türk Dünyası Tarih Dergisi, İstanbul, Ekim 1995, S. 106, s. 44-48.
9. Horasan Eri Olarak Bilinen Yatırlarla İlgili Halk İnançları ve Dini Pratikler, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Isparta, 1996, S. 2, s. 118-131.
10. I. Uluslararası Azerbaycan Sempozyumu ve II. İran Seyahati Notları, Kardeş Edebiyatlar, 1996, S. 44, s. 14-18.
11. Halk İnançlarında Değirmen, Türk Dünyası Tarih Dergisi, İstanbul, Şubat 1997, S. 122, s. 31-32.
12. Türkmeneli/ Erbil ve Türkmen Halk Sufizmi, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, Nisan 1997, S. 107, s. 9-61.
13. Türk Ata’dan Günümüze Türk Kültür Kimliği, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, Şubat 1997, S. 106, s. 33-53.

14. Anadolu Türk Halk Sufizminde Çerkezler, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, Ağustos 1997, S. 104, s. 9-29.
15. Türklerde Bereket Motifi, Türk Dünyası Tarih Dergisi, İstanbul, 1997, S. 131, s. 27-33.
16. Türk Halk İnançlarına Ait Araştırmaların Problemleri, Türk Dünyası Tarih Dergisi, İstanbul, Şubat 1998, S. 134, s. 56-58.
17. Sarıkamış'ta Kafkas Halk İnançları, Birleşik Kafkasya, Aralık-Ocak-Şubat 1998, S. 13, s. 16-20.
18. Bir Kültür Kodu Olarak Kafkasya'da İnsan İsimleri, Birleşik Kafkasya, Nisan-Mayıs-Haziran 1998, S. 14, sy. 14-16.
19. Anadolu Türk Halk İnanç Araştırmalarının Problemleri Üzerine, Milli Folklor, Ankara, 1998, S. 38, s. 63-68.
20. Kazakistan'daki Türk Halk İnançları, Milli Folklor, Ankara, Yaz 1999, S. 42, s. 66-74.
21. Gök Tengri İncancının Anadolu Türklerindeki İzleri, Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi, Ankara, Yaz 1999, S. 10, s. 199-203.
22. Türk Halk İnançlarında Metodik Problemleri; Erbil-Nahçıvan ve Türkiye Örnekleri, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, Ağustos 1999, S. 121, s. 8 1-86.
23. Gürcistan Türk Halk Sufizmi, İçel Kültürü, Mersin, Ocak 1999, S. 61, s. 9-13.
24. Türk Halkları Asamblesi Liderler Toplantısı ve Kuzey Kafkasya'da Türk Halk İnançları, Birleşik Kafkasya, Ocak, Şubat, Mart 1999, S. 17, s. 17-26/ Avrasya Dosyası, Ankara, İlkbahar, 1999, C. 5, S. 1, s. 283-330.
25. Atatürk 4. Uluslararası Kongresi ve Türkistan Gezi Notları, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Ankara, C.XV Kasım 1999, S. 45, s. 1207-1218.
26. İğdır Ermeni Sempozyumu, Toplu Mezar Kazısı, Soykırım ve Nahçıvan Gezisi, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Ankara, C.XV Kasım 1999, S. 45, s. 1255-1264.

27. Türkmen Dünyası Beslenme Kültüründe Bereket Motifi, Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar, Ankara, 1999, s. 135-179.
28. Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi, Milli Folklor, Ankara, Kış 1999, S. 44, s. 88-90.
29. Farklı Dini İnançlara Mensubiyet İtibariyle Türk Halk İnançlarında Metod-Teori, Milli Folklor, Ankara, Güz 1999, S. 43, s. 51-55.
30. Karapapak Türklerinde Halk İnançları, Türk Kültürü, Ankara, 1999, S. 431, s. 160-170.
31. Bulgaristan-Şumnu Türk Halk İnançları, Türk Kültürü, Ankara, 1999, S. 433, s. 286-291; Bay, Şubat 1999, S. 39, s. 20-21.
32. Türk Dünyasında Karşılaştırmalı Ayak ve Ayakkabı ile İlgili İnançlar, Türk Folkloru, Mart 1999, S. 96, s. 15-16.
33. Türkiye’de Halk İnançları ve Alevilik, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Ankara, Bahar 1999, S. 9, s.15-21.
34. Karaizm, Tarih ve Medeniyet, Nisan 1999, s. 45-48.
35. III. Halklar arası Gagauzeli Notları, Avrasya Dosyası, Ankara, 1999, C.5, S.2, s. 296-313.
36. Türk Halk İnançlarında Kara, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Ağustos 1999, S. 152 s. 17-21; İslam ve Kültür Araştırmaları, Sofya 1999, S. 4, s. 398-409.
37. Orta Toroslar ve Makedonya Yörükleri Halk İnançları Karşılaştırması, Yör-Türk Dergisi, Ankara, Kasım-Aralık 1997, Ocak-Şubat 1998, S. 17, s. 10-11.
38. Dış Türkler Konulu Yeni Bir Strateji, Hıristiyanlaşan Türkler, Bay Dergisi, 1999, S. 41, s. 21-23.
39. Karay Türkleri, Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi, Haziran 2000, S. 162, s. 34-38.
40. Nokus Kırk Kız Destanı Sempozyumu ve Karakalpak Türk Halk İnançları, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, Haziran 2000, S. 126, s. 167-183.
41. Elçibey’in Ardından, Stratejik Analiz, Ankara, Eylül 2000, S. 5, s. 3-5.

42. Uluslararası Türk Medeniyet Kongresi ve Kazakistan Gezi Notları ile Baksicilik, Halk İnançları, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, Ekim 2000, S. 128, s. 199-234.
43. Güney Azerbaycan'da Din, Türk Kültürü, Ankara, Mart 2000, S. 443, s. 159-167.
44. Saha Türkleri İnanç Sistemi, Erciyes, Kayseri, Nisan 2000, S. 268, s.13-14.
45. Türk Halk İnançları Çalışmalarında Teori -Metot ve Karapapağ Türk Halk Ozanı Aşık Şenlik, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, Nisan 2000, S. 125, s. 113-120.
46. Ahmet Yesevi'den Hacı Bektaş Veli'ye Günümüzün Temel Meseleleri ve Horasan Erleri II, Erciyes, Kayseri, Şubat 2000, S. 26, s. 4-5.
47. Baksicilik, Milli Folklor, Ankara, S. 45, s. 68-70; Erciyes, Kayseri, Mart 2000, S. 267, s. 12.
48. Üstat Şehriyar ve Türk Halk İnançları, Folkso, Ocak 2000, S. 1, s. 26-27.
49. (Nadya Yuguşeva ile) Altay Kamızının Anadolu Türk Halk İnançlarında İzleri, Yol, S. 2, s. 102-108; Erciyes, Kayseri, Haziran 2000 S. 270, s. 22-24.
50. Halk Kültürü (İnançları) Ortaklıkları İtibariyle Ortadoğu, Erciyes, Kayseri, Nisan 2001 S. 280, s. 10-11.
51. Sözlü Kültür Geleneğinde Folklorik İslam, Üçüncü Bin yılın Eşiğinde Türk Uygarlığı, (2-4 Ekim 2000), Bişkek -Kırgızistan Türksoy, Ankara, Ocak 2001, S.2, s. 56-58.
52. Kerkük Yöresi Türkmenleri ve Türkmen Halk İnançları, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, Şubat 2001, S. 130, s. 171-185.
53. El-Oyun Kültür Etkinlikleri ve Dağlık Altay Gezi Notları; Tarih Dergisi, İstanbul, Aralık 2001, S. 180, s.35-40.
54. Anadolu Dedem Korkut Coğrafyasında Türk Uluları ve Mesajları, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, İstanbul, Aralık 2001, S. 135, s. 175-187.
55. Halk İnançları-Destan İlişkileri, Erciyes, Kayseri, Şubat 2002, S.290, s. 8-9.

56. Türk Halk İnançlarında Kara, Erciyes, Kayseri, Aralık 2002, S. 300, s. 30-34.
57. Balkan Türklerinden Örneklemlerle Halk İnançlarımızda “Saçı”, Erciyes Dergisi, Kayseri, Ocak 2003, S.301, s. 15-16.
58. Farklı Dini İnançlara Mensubiyet İtibariyle Türk Halk İnançları Çalışmalarında Metot ve Teori, Türksoy Dergisi, Ankara, Eylül 2003, S.10, s. 41-43.
59. Türk Halk İnançlarında Hz. Ali Kültü, Name-i Aşina, İlkbahar 2003, S.12, s.41-45.
60. Edige Destanında Olağanüstü Tipler, Türkîyat Araştırmaları Dergisi, Bahar 2003, S.13, s. 245-253.
61. Türk Ermeni Kültür İlişkilerinde Mitolojik Boyut, Eğitim Dergisi, Ankara, Nisan 2003, S.38, s.95-100.
62. Milli Estetiğimi ve Nevruz/Yenigün Kültür Şölenleri, Diyanet Aylık Dergisi, Ankara, Mart 2003, S.147, s. 38-40.
63. Ahıska Türk Halk İnançları, Ahıska, Ankara, Şubat 2003, S.3, s. 40-44.
64. Aybastı Yer Adı ve Türk Halk İnançları, Erciyes, Kayseri, Şubat 2003, S. 302, s. 9-10.
65. Karay Türkleri, Türksoy, Ankara, Ocak 2003, S. 8, s. 23-28.
66. Gürcistan Türk Halk Sufizmi, Orkun Dergisi, İstanbul, Ocak 2003, S. 59, s. 56-58.
67. Tacikistan’da Türk Halk Kültürü, Türk Kültürü, Ankara, Nisan 2003, S.480, s. 172-192.
68. Türk Halkları Arasında Yaşayan Hayat Sonrası İle İlgili İnançlar, 60. Yılında İlim ve Fikir Adamı Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprıman’a Armağan, Ankara, 2003, s. 412-418.
69. Türk Dünyası Halk İnançları -I-, Kurultay Gazetesi, 16-22 Mart 2003.

C. BİLDİRİLERİ

1. Horasan Eri Olarak Bilinen Yatırlarla İlgili Halk İnançları ve Dini Pratikler: Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri, 26-29 Mayıs 1993, Kayseri-1993, sy. 169-187.

2. Türk Halk İnançları İtibari İle doğu Anadolu ve Orta Toroslarda Kırk Motifi:
3. Alanya Tarih ve Kültür Semineri, Alanya. 12-13 Kasım 1993,

3. Ortak Olan Türk Kültürü: II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Bildiriler, 8-10 Aralık 1994, Ankara (1998, sy. 473-477).

4. Ziyaret Yerlerinin Tasnifi ve Türk Halk Bilimi İtibariyle Önemi: TÖMER Türk Dünyasında Ortak Kültürel Değerler Sempozyumu, 16-18 Kasım 1994, Ankara

5. Uluğ Türkistan'da Halk Sufizmi (Kırgızistan): Kutlu Doğum Haftası, 20-26 Nisan 1995, Ankara.

6. Türkmenistan Halk Sufizmine Dair Notlar: Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şoleni Bildirileri, Ankara, 1995, sy. 199-209.

7. Dinler Tarihi ve Türk Halk İnançları: 1. Avrasya Din Şurası, İstanbul, 1996.

8. Kuzey Irak'ta Kültürel Kimlik: Türkmen Kurultayı, 4-7 Ekim 1997, Erbil.

9. Özbekistan-Anadolu Türk Halk İnançlarında Doğum: 5. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gelenek, Görenek, İnançlar Seksiyon Bildirileri, Ankara, 1997, sy. 249-272.

10. Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti: Geçmişten Günümüze Mezarlıklar Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu, 18-20 Aralık 1998- AKSM-İstanbul, (1999, sy. 239-271).

11. Alanya Yöresinde Kilit-Bağ, Kitlenmek-Bağlanmak: Alanya 9. Tarih ve Kültür Semineri, 19-21 Kasım 1999.

12. Halk Kültürü-Milli Kültür İlişkilerinde Yenigün/Nevruz Kültür Şölenlerinin Yeri: Türk Dünyasında Nevruz- Uluslararası Bilgi Şoleni Bildirileri, 18-20 Mart 1999, Elazığ, (Ankara-2000, sy. 179-185).

13. Adana ve Çevresinde Türbelerimiz: III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, Adana, 1999, sy. 409-423.

14. Türkmen Dünyasında Karşılaştırmalı Halk İnançları Çerçevesinde Karakeçi Türkmenleri: Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildiriler, 3 Haziran 1999 Şanlıurfa, (Ankara-1999, sy. 34-43).

15. Türk Halklarında Halk Kültürü (Halk İnançları) Atlası: Tarihsel ve Küresel Miras ve Geliştirme Perspektifleri Sempozyumu, 15 Eylül 2000, Ufa-Başkurdistan.

16. Halk İnançları-Destan İlişkileri: Geçmişten Günümüze Destan Sempozyumu, 22-25 Nisan 2000, Ankara.

17. Balıkesir ve Çanakkale Yöresinde Nurlu Kabirler: II. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu, 31 Mayıs- 2 Haziran 2000, Balıkesir.

18. Türk Halk İnançlarında Karşılaştırmalı Ruh ve Ahiret Konulu İnançlar: PIAC (Permonent International Altaistic Comference) 3-8 Eylül 2000, Belçika.

19. Eskişehir ve Yöresinde Eski Türk İnançlarının İzleri: VIII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri, 7-9 Mayıs 2000, Eskişehir.

20. Türk Halk İnançları Atlasında Kıbrıs: Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 13-17 Kasım 2000, G. Magosa, Kıbrıs.

21. Halk Edebiyatı Halk İnançları İlişkilerine Dair: Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı, 26-28 Mayıs 2000, Ankara.

22. Kayseri ve Çevresi Örnekleri ile Halk İnançlarımızda Korunma ve Kurtulma Yöntemleri: Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Kayseri 13-18 Nisan 2001, Kayseri.

23. Sivas Yöresi Türk Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşan İnançlar Diyanet İşleri Başkanlığı Kayıtlarına Göre: Sivas Valiliği ve Cumhuriyet Üniversitesi 15-17 Mayıs 2003 “Bilgi Şöleni”.

SONUÇ

Araştırmalarımızın sonucunda; Türk dünyasının büyüklüğüne ve Türk topluluklarının geniş ve farklı coğrafyalarda, farklı toplumsal ve siyasi şartlarda bulunmalarına rağmen; doğum inanışlarındaki düşünce, tabii ve sosyal hadiselerle tepki gösterme veya onlara uymadaki benzerliğin, oldukça fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Türk dünyasında büyük bir öneme haiz olan doğumla ilgili inanışlar; kadının kısırlıkla, doğum öncesi ve doğum sonrası durumlarıyla bağlıdır. Kısırlığın tedavisi de, doğum inanışlarının içinde, ayrı bir konu oluşturmaktadır. Hamilelik süresinde, doğum esnasında ve doğumdan sonra, çocuğu korumakla ilgili inanışlar, Türk'ün geleneksel geçinme örfünde, önemli bir yer tutmaktadır.

Doğumla ilgili halk inanışlarını anlattığımız çalışmamızın birinci bölümünde; bu konuyla ilgili inançlarda, nesillerin deneyimlerinin bir yere toplanmasından başka; onlarda Türk inancının iştirakini de görmekteyiz. Doğumda annenin, babanın, ninenin, dedenin, konu-komşunun, iştirakini görmek mümkün olduğu gibi, onlarda, iyi ve kötü ruhların, Tanrının ve Tanrısalların iştiraklerini ve Türklerin kutsallık atfettiği diğer öğeleri de, görmek mümkündür.

Doğum inanışları bölümlerindeki aşamaların çokluk ve çeşitliliklerine rağmen, Türk dünyasındaki aynı konu ve konumlardaki inanışların yakınlıkları göze çarpmaktadır. Özellikle Balkan Türkleri ve Anadolu Türklerindeki doğum inanışları; eylemleri, etkenleri ve içerikleri bakımından, genel olarak, birbirlerini tekrarlamaktadır.

Türk Toplulukları doğum inanışları arasındaki farklılığın, sadece eylemlerin, etkenlerin, nadiren eksik veya fazla olmalarında ya da kullanılan gereçlerin, teferruatlarında olduğu görülmektedir. Bu tür farklılıklar, doğum konusunda bütün Türk topluluklarındaki ortak inanışlara tamamlayıcı nitelikte çeşitlilik katmaktadır.

Türk milleti; çocuk konusuna çok önem vermiştir. Çocuğu olmayan insanlar, çocuklarının olması için çeşitli çarelere başvurmuş; çocuğu olanlar, çocuklarının sağlıklı bir şekilde büyümesi için çalışmış, her türlü hastalık ve kötülükten çocuklarını korumak amacıyla olmuşlardır. Bu sebeple çeşitli ritüeller, farklı uygulamalar meydana çıkmıştır. Meselâ, çocuğun göbek bağı bütün Türklerde

önemlidir ve bununla çocuğun geleceğinin tayinine etki edilebileceği düşünülmektedir. Ancak, uygulamalarda Orta Asya Türkleri erkek çocuğun göbeğini camiye, Anadolu ve Balkanlardaki Türkler ise okula gömmektedirler. Burada önem verilen şeyin inancın uygulanmasına etkisi açıktır. Anadolu'da ve Balkanlarda yaşayan Türklerin eğitime daha çok önem verdiklerini, Orta Asya Türklerinin ise bu inancın uygulanmasında dini ön plana çıkardıklarını görebiliriz. Bu uygulamaların; Türk kültürü, örf-âdet ve inançlarıyla şekillenmiş olduğu, günümüzde dahi çocuk ve hamile ile ilgili inançları, eski Türk inançlarının ve Türk mitolojisi ve Türk'ün geleneksel geçinme örfünün şekillendirdiği görülmektedir.

SÖZLÜK

Âdet günü: Kadınların aybaşı günü.

Âdet: Uzun bir zaman süresi içinde tekrarlanarak kurumsallaşmış toplumsal alışkanlık.

Ak büyü: İyilik getirmek amacıyla yapılan büyüler. Hastalık, ölüm, kaza gibi kişisel, depresyon, sel, yangın, kuraklık gibi doğal felaketleri engellemek, geçiş durumundaki çocuk, loğusa ve hastaları dış etkilerden korumak amacıyla yapılır ve genellikle dua ve kurbanla başvurulur.

Alkarısı (almıs, albastı, al kızı): Hamileye ve çocuğa zarar verebileceği düşünülen Kötü ve şerir ruh.

Aşerme: Aş verme, aş çalma da denir. Gebeliğin kırkinci günü ile altıncı ayı arasında bulunan devre. Gebe bu müddet içinde bazı yiyeceklere karşı düşkünlük gösterir. Tatlı, acı, ekşi yiyecekleri yemek isteyebilir. Mevsiminin dışında, meyve ve sebzeleri arzulanabilir.

Bağlamak: Tenasül uzvunun çocuk yapma kabiliyetini kaybetmesi için ve çocuğun olmamasını sağlamak için yapılan sihri işlemler, büyü.

Bala: Kazaklarda, Kırgızlarda ve genel olarak Orta Asya Türklerinde çocuğa verilen ad.

Büyü: Belli bir amaca ulaşmak için doğüstü güçleri kullanmayı hedefleyen eylem ve işlemlerdir. Büyü; sevgi, çocuk, ürün, mal, mülk edinmek, insanlara iyilik veya kötülük getirmek için yapılır

Cariyar: Dört Halife.

Cilig Devri: Özbeklerde, doğumdan sonraki 40 günlük dönem.

Doğüstü yaratıklar: Çoğunluğu kötü, bazıları iyi, görünmeyen varlıklar; bütün kültürlerde vardır ve cin, peri, dev, demon gibi tür adlarıyla bilinir. Büyü, nazar, mitoloji, masal ve din konusu olan doğüstü yaratıkların açıklayıcı efsaneleri, belirli mekanları veya özel görünme zamanları ve davranış biçimleri olabilir. Örneğin "albastı" loğusalara gelirken, "karakura" zemheride ortaya çıkar.

Doğum: İnsanlarda; 9 ay 10 gün süren hamilelik döneminden sonra, dünyaya yeni bir canlının gelmesine verilen ad.

Eş (son): Doğum sırasında, çocuk doğduktan sonra gelen kan pıhtısı.

Gebe: Hamile olan kadın.

Hamayıl: Muska, Kuran'dan bir parçanın yazılıp üçgen şeklinde bir beze sarılmış şekli.

Hola: Avar Türklerinde; fasulye ve mısır haşlanılarak yapılan diş hediği.

Höllük: Doğumda ve çocuk kundaklanırken kullanılan toprak.

İnanç: İnanılan şey, görüş, öğretisi; bir düşünceye gönülden bağlı bulunma.

İsim babası: Yeni doğmuş bebeğin kulağına ezan okuyan ve o arada anılacağı ismi de kulağına fısıldayan, aile tarafından saygın görülen aile büyüğü veya yakını erkek kişi.

Jırna: Balkar Türklerinde; pirinç veya mısırdan yapılan hedik.

Kırklama: Doğumdan kırk gün geçtikten sonra; annenin ve çocuğun temizlenmesi uygulaması.

Kısır: Çocuk doğurma yeteneğine sahip olmayan kişi.

Loğusa: Doğumdan sonra ilk kırk günlük dönemde anneye verilen ad.

Neşide: Antakya yöresi Türkmenlerinde; yapılan doğum kutlama merasimlerine verilen ad.

Nevse: Loğusa.

Nuna: Prizren Türklerinde çocuğun göbeğini kesen; hamile olan kadına verilen ad.

Pratik: Bir konuda toplumda yer alan âdet ve inanmalar.

Şeknazar: Nazarının keskin olduğuna inanılan kadın.

Şildehana: Kazaklarda; çocuğun dünyaya geliş toyuna, merasimlerine verilen ad.

Tıvga (dıbıkalı): Çocuğu yaşamayan kadınlara, çocuğunu düşüren kadınlara verilen ad.

Töz-tös: Atalar kültü ile ilgili olarak, Orta Asya Türkleri arasında görülen ve bazıları keçeden, paçavradan, kayın ağacı kabuğundan, bazıları da hayvan derilerinden yapılan sembollere Altaylılar “töz” (tös), Yakutlar “tangara” diyorlar. Töz veya tös kelimesi anlam itibariyle “asıl, menşe, kök” demek olup, onların atalarının ruhunun hatırası olarak yapıldığını göstermektedir.

Yatır: Evliya gibi, Allah’ın sevgili kulu olduğuna inanılarak ziyaret edilen şahısların kabri.

Yeldirge: Bebek hastalığı.

Yerik: Aş ermeye verilen bir ad.

Yüklü: Gebe-hamile kadın.

KAYNAKLAR

- Acıpayamlı, Orhan**, Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, Erzurum, 1961.
- _____, Türk Kültüründe Ad Koyma Folklorunun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri; Gelenek-Görenek ve İnançlar, Ankara, 1987, s. 1-14.
- Aça, Mehmet**, Türk Destanlarındaki Aşerme (Yerikleme) Motifinin Destan Kahramanları Üzerindeki Etkisi ve Hayvan Ata (Ecdat) İnançıyla Olan Bağlantısı, Milli Folklor, Ankara, 1997, S. 34, s.78-81.
- Aça, Mehmet**, Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: “Tuzlama”, Milli Folklor, Ankara, 2001, S.52, s. 93-100.
- Ahmetova, Şolpan K.**, XX. Yüzyılın Sonlarında Batı Sibirya’da Şehirli Kazakların Kültürü, Türkler Ansiklopedisi C. 20, Ankara, 2002, s. 743-751.
- Akgül, Hayrullah**, Trabzon’da Halk İnançları, Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Danışman: Prof. Dr. Günay Tümer, Bursa, 1995.
- Altay, Halife**, Anayurttan Anadolu’ya, Ankara, 1981.
- Aras, M.Ö.**, Ad Koyma, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.1, s.99-122, Isparta, 1985.
- Arioğlu, İbrahim Ethem**, Ankara’da Ziyaret Yerlerinin Halk Bilimi Bakımından Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı A. B. D. Master Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ali Yakıcı, Ankara, 1999.
- Arslanoğlu, C.**, Kars İlindeki Kültür ve Turizm Hazinesi, Ankara 1988.
- Aydın, Mehmet**, Konya Ermenek Bölgesinde Yaşayan Halk İnançları, II. Milletlerarası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri Gelenek-Görenek ve İnançlar IV, Ankara, 1987, s.1-9.
- _____, Mut Bölgesinde Yaşayan Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri C. IV Gelenek-Görenek ve İnançlar, Ankara, 1992, s. 32-34.

- Bahşıoğlu, Ayşegöl,** Şanlıurfa ve Yakın Çevresi Ziyaret Yerleri ve Bu Yerler Etrafında Oluşan İnanışlar, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri Cilt 1, Ankara, 1996, s. 171-181.
- Bakırcı, Nedim,** Niğde İli Bahçeli Kasabasında Doğum-Düğün-Ölüm Adetleri, Erciyes Dergisi, Kayseri, 1999, S. 261, s. 28-29.
- Balıkçı, Gülsen,** Uşak'ın Bazı Yörelerinde Doğum Adetleri, II. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 221-251.
- Başar, Zeki,** Erzurum'da Tıbbî ve Mistik Folklor Araştırmaları, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1972.
- Beyoğlu, Ağacan (Ağa Niyazi Begliyev),** Türkmen Boylarının Tarih ve Etnografyası, İstanbul, 2000.
- Boratav, Pertev Naili,** 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Çetin, Altan,** Kazak Türklerinde Sosyal Hayat, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 13, Ankara, 2000, s. 97-114.
- Çini, M.,** Urfa'da Göz Değmesi, Nazar İle İlgili İnançlar; Harran Kültürü ve Folkloru Dergisi, Urfa, 1980; S.17, s. 6-8.
- Çobanoğlu, Özkul,** Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1999.
- Çoruhlu, Yaşar,** Orta Asya'dan Anadolu'ya Lahit ve Taş Sandukalarda Görülen Hançer-Bıçak Tasvirlerinin Sembolizmi, I. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler, Eyüp Belediyesi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 60-70.
- _____, Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Dalgıntekin (Öven), Huri,** Tarsus Adet ve İnanmaları (Derleme-İnceleme), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Erman Artun, Adana, 1995.
- Delioeroğlu, Yakup,** Hakasların Geleneksel Kültürlerine Dair Bir İnceleme, Milli Folklor Dergisi, S. 33, s. 42-49, Ankara, 1997.

- Emiroğlu, Kudret; Suavi Aydın,** Antropoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.
- Erdem, Mustafa,** Kırgız Türkleri-Sosyal Antropoloji Araştırmaları, Asam, Ankara 2000.
- Erdoğan, Zübeyde,** Ankara'nın Akyurt İlçesine Bağlı Elecik Köyünde Doğumla İlgili Adet ve İnanmalar, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II, Ankara, 1996, s. 185-189.
- Ergin, Selma,** Bulgaristan-İslimiye-Kazan İlçesi Türk Halk Kültüründe "Kırklama" Geleneği, Bulgaristan Türk Folkloru II. Uluslararası Bulgaristan Türk Halk Kültürü Sempozyum Bildirileri Edirne, 2001, s. 215-218.
- Ergun, Metin,** Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- Erol, AydıL,** Şarkılarla, Şiirlerle, Türkülerle ve Tarihî Örneklerle Adlarımız, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1989.
- _____, Bazı Adlar Niçin Konur?, Erciyes Dergisi, S. 223, Kayseri, 1996, s.16-21.
- Gönüllü, Ali Rıza,** Bulgaristan Türklerinin Halk İnançlarından Örnekler, Erciyes Dergisi, S. 208, Kayseri, 1995, s. 6.
- Günay, Ünver; Harun Güngör,** Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.
- Günay, Nasuh,** Isparta'daki Halk İnanışlarında Eski Kültürlerin İzleri, Isparta'nın Dünü, Bugünü ve Yarını Sempozyumu II- Bildirileri, C. 3, Isparta, 2000, s. 283-291.
- Güngör, Harun; Mustafa Argunşah,** Gagauz Türkleri Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Güzelbey, Cemil Cahit,** Gaziantep'te Doğum ve Çocuğa İlişkin Eski Töre ve İnançlar, Türk Folkloru Araştırmaları 1981\2 Ankara, 1982, s. 19-23.
- _____, Gaziantep Tıbbî Folklorundan Yapraklar, Harran Kültürü ve Folklor Dergisi, 1984, S.4, s. 19-36.

- Hacili, Asif**, Geribim Bu Vetende-Ahıska Türklerinin Etnik Medeniyeti, Bakü, 1992.
- Havra, Uno**, Altaylı Kavimlerde Doğum ve Çocuk Ruhları Çeviren: Erdem Kayıran, Türk Yurdu Dergisi, Ağustos 1954, sayı 2, sy. 143
- İnan, Abdülkadir**, Türk Destanlarına Genel Bir Bakış, Makaleler ve İncelemeler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s. 235.
- _____ ; Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- İsmail, Zeyneş**, Kazak Türkleri, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.
- Kadanalı, Sedat; Tuncay Küçüközkan**, Anadolu'da Doğumla İlgili Folklor, Kadın-Doğum Dergisi, İstanbul, 1997, s. 59-63.
- Kafesoğlu, İbrahim**, Türk Millî Kültürü, İstanbul, 2000.
- Kalafat, Yaşar**, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1990.
- _____, Eski Türk İnançlarının Kars Yöresindeki İzleri, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Gelenek, Görenek ve İnançlar, Ankara, 1992, s. 149-169.
- _____, Türk Halk İnançları İtibariyle Doğu Anadolu ve Toroslarda Kırk Motifi, Milli Folklor, Yaz, 1994, S.22, s.15-21.
- _____, Karşılaştırmalı Bayır-Bucak Türkmen Halk İnançları, Ankara, 1996.
- Kalafat, Yaşar; M. Muratoğlu; C. Türkeroğlu**, Özbekistan-Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.
- Kalafat, Yaşar**, Anadolu Türk Halk Sufizmi, Avrasya Bir Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997.
- _____, Lenkeran Folklor Müşaveresi ve Azerbaycan Halk Sufizmi, Hacı Bektaş Dergisi, Bahar Ankara, 1998/5, s. 90.
- _____, Türkiye'de Halk İnançları ve Alevilik, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S.9, Ankara, 1999, s.15-20.

_____, Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları, Asam Yayınları, Ankara, 2000a.

_____, Güney Kafkasya, Asam Yayınları, Ankara, 2000b.

_____, Kerkük Yöresi Türkmenleri ve Türkmen Halk İnançları, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 130, İstanbul, 2001, s. 171-185.

Kalafat, Yaşar; Mehmet Kiyani, Kaşkay Türklerinde Sosyal Yaşam, Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri, S.1, Sivas, 2001, s. 227-248.

Kalafat, Yaşar, Sivas Yöresi Örnekleri İle Türk Halk İnançlarında Aşermek/ Yeriklemek, Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, S. 10, Sivas, 2001, s. 169-172.

_____, Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları -I-, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

_____, Gagavuz Türklerinde Halk İnançları ve Bazı Karşılaştırmalar, Kafalı Armağanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, sy. 214-234.

Kaya, Muharrem, Eski Türk İnançlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri, Toplum Bilim-Sağlık Sosyoloji Özel Sayısı, S. 13, İstanbul, 2001, s. 81-92.

Kılıç, Abdullah, Isparta ve Çevresindeki Adak Yerleri ve İlgili İnançlar, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II, Ankara, 1996, s. 207-215.

Kırıkçı, Ebru, Tarsus İlçesi Fakılar Köyü Folkloru Araştırması, İçel Kültürü Dergisi, S. 58, Mersin, 1998, s. 23-25.

Korkmaz, Ramazan, Çıldır Folklor ve Etnografyası, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi, Erzurum, 1985.

Köksal, Hasan, Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı, Ankara 1984.

_____, Türk Destanlarında Bazı Ortak Motifler, Türkler Ansiklopedisi, C.3, Ankara, 2002, s. 584-596.

Kurt, İhsan, Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

- Ocak, Ahmet Yaşar**, Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri, Ankara, 1984.
- Ögel, Bahaeddin**, Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul, 1988.
- Önder, A. R.**, Hıms'ta İnsan İsimleri, Türk Folklor Araştırmaları, S. 69, 1954, s. 1099-1100.
- Örnek, Sedat Veyis**, Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- Özen, Kutlu**, Sivas ve Divriği Yöresinde Su Kültüne Bağlı Adak Yerleri, II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Malatya, 1987, s. 208-214.
- Özönder, M. Cihat**, Türkiye'deki Kazak Göçmenlerin Dinî Yapıları ve Şamanlık Bakıyeleri, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt, Gelenek-Görenek ve İnançlar, Ankara, 1982, s. 419-428.
- Öztelli, Cahit**, Başa Hazır Yakmak, Türk Folklor Araştırmaları, 1953, S. 50, s. 78-79.
- Paşayeva, Mehebbet; Şahin Köktürk**, Azerbaycan'ın Şeki ve Zagatala Yörelerinde Doğum Öncesi, Sonrası ve Çocukların Ailede Terbiyesi, Milli Folklor Dergisi, Ankara, 1997, S. 33, s. 126-128.
- Radloff, W.**, Sibiry'a'dan Seçmeler, (çev. Ahmet Temir), Kültür Bakanlığı Yayınları, 2.baskı, Ankara, 1982.
- Recepoğlu, Altay Suroy**, Prizren'de Türk Halkının Doğum Görenekleri ve Gelenekleri, Güneyde Kültür Dergisi, Antakya, Ocak 1992, S. 35, s.24.
- Roux, Jean-Paul**, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Türkçesi, Aykut Kazancıgil, İşaret Yayınları, İstanbul, 1998.
- Sakaoğlu, Saim**, Çocuklara Ad Konulmasında Görülen Yenilikler, Türk Dili Dergisi, S. 508, İstanbul, Nisan 1994, s. 275-282.
- _____, Türk Ad Bilimi I Giriş, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.

- Santur, Meltem (Cingöz),** Bozüyük Köyünde Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Değerlendirilmesi, II. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 323-341.
- Saracoğlu, Erdoğan,** Kıbrıs'ta Doğumla İlgili Gelenek-Görenek ve İnançlar, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar, Ankara, 1987, s. 329-340.
- Seferoğlu, Ş. Kaya,** Türk Halk İnançlarında Özellikle Orta Toroslarda "Kara İyeler" ile İlgili Halk İnançları, Güneyde Kültür Dergisi S. 76, Antakya, 1995, s. 21-26.
- Sevindik, Hüseyin,** Akçaören ve Yeşilöz (Nevşehir) Köylerindeki Doğum Geleneğinin Halkbilimsel Açısından İncelenmesi, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 227-241.
- Seyidov, M. A.,** Bazı Abidelerde Ad Koyma Adetinin Kalıntıları Hakkında Mülahazalar, Köz Dergisi, Erzurum, 1980, S. 3, s. 65-70.
- Soylu, Sıtkı,** Kısır ve Dıbıka'lı Kadınların Uyguladıkları Pratikler ve İnançlar, İçel Kültürü, S. 23, İçel, 1992, s. 5-6.
- Sümer, Faruk,** Eski Türklerde İsim Koyma Geleneğinden Adsız, Türk Edebiyat Ve Folklorunda Yeni Görüşler. Ankara 1985, c.1, s. 23-27.
- Şafak, Ahmet,** Hakkari ve Civarında Dini ve Ahlaki Yaşayış Üzerine Bir Deneme, Ankara Üniversitesi XX. Yıl Armağanı, 1978, sy. 127-170.
- Şimşek, Esmâ,** Çukurova'da Anlatılan "Alkarısı" Efsanelerinin Türk Efsaneleri İçerisindeki Yeri, I. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Ankara, 1990, s. 536-540.
- Tacemen, Ahmet,** Bulgaristan Türkleri İnanışları veya Türk Kimliği, Ankara, 1995.
- Tanyu, Hikmet,** Fatma Anamız ve El İle İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar, Ankara, 1982, s. 479-495.
- Tokdemir, Hayrettin,** Artvin Yöresi Folkloru, Ankara, 1993.

- Turan, Osman**, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, İstanbul 1978.
- Türkdoğan, Orhan**, Doğu Anadolu'da Ana-Çocuk Bakımı İle İlgili Kültür Kalıpları, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar, Ankara, 1982, s. 587-597.
- _____, Etnik Sosyoloji, İstanbul, 1998.
- Ülkütaşır, Mehmet Ş.**, Türkiye Türklerinde Ad Verme İle İlgili Gelenek ve İnançlar I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara, 1976, s. 369-385.
- Yalman, Ali Rıza**, Cenup'ta Türkmen Oymakları I, Hazırlayan: Sabahat Emir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- _____, Cenup'ta Türkmen Oymakları II, Hazırlayan: Sabahat Emir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000a.
- Yardımcı, Mehmet**, Malatya'da Halk İnanmaları, Mistik Kaynaklı Halk Sağaltmacılığı ve Bazı Halk İnançları, III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 19-21 Ekim 1988, İstanbul, 1989, s. 267-276.
- Yardımcı, Mehmet; İ. Doğan; Z. Kaymaz; H. Şahin**, Malatya Mutfak Kültürü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- Yıldız, Muharrem**, Dünü, Bugünü ve Yarınıyla Kafkasya'da Sosyo-Kültürel Hayat, Konya, 2000.
- Yuguşeva, Nadya; Yaşar Kalafat**, Altay Kamizmi'nin Anadolu Türk Halk İnançlarında İzleri, Erciyes Dergisi, S. 270, Kayseri, 2000, s. 22-24.

ÖZGEÇMİŞ

Orhan Fatih Kuşdemir, 1978 yılında Kırıkkale’de doğdu. İlköğrenimini Kırıkkale’de yaptı. Lise öğrenimini Trabzon Anadolu Teknik Lisesi (1993-1995) ve Ankara Gazi Teknik Lisesi Bilgisayar Donanımı Bölümünde 1996 yılında tamamladı. Aynı yıl girdiği üniversite sınavında, Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümünü kazandı ve 2000 yılında buradan mezun oldu.

2000 yılında Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Halen bu görevine devam etmektedir.

